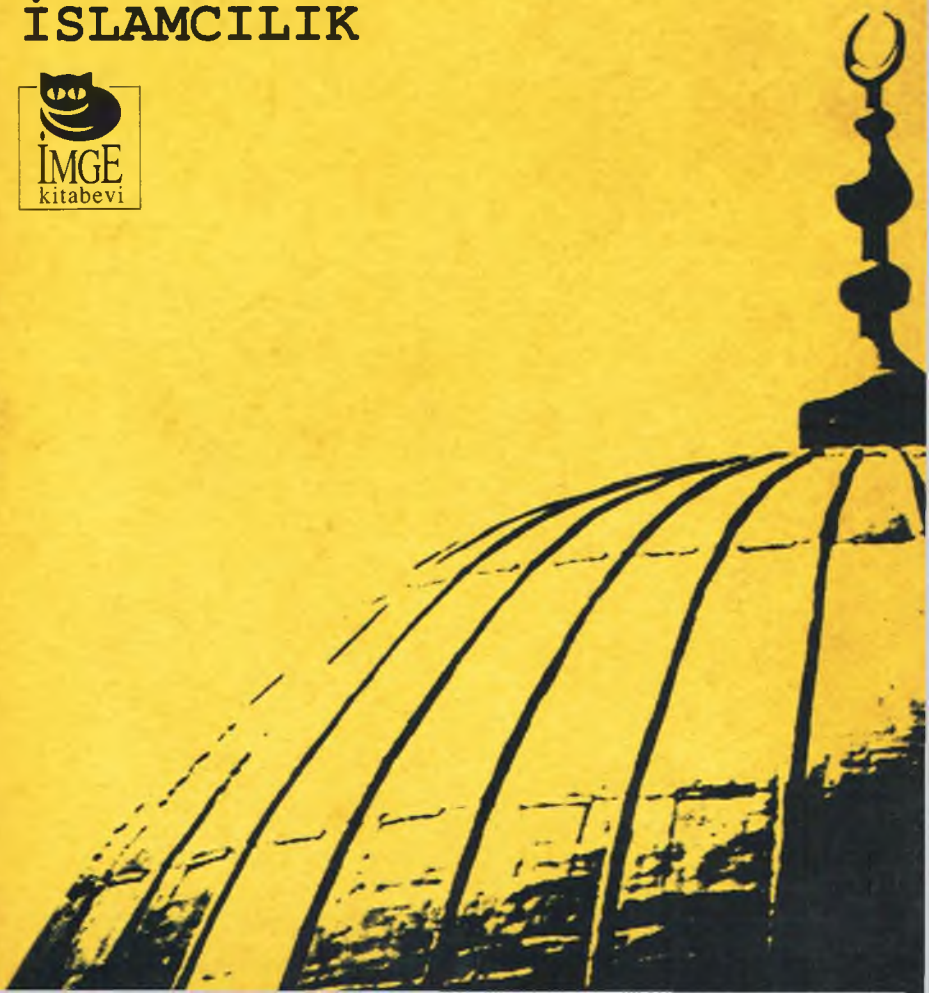
2. BASKI

Selin Çağlayan

MÜSLÜMAN KARDEŞLER'DEN YENİ OSMANLILAR'A İSLAMCILIK

İMGE kitabevi



Selin Çağlayan

MÜSLÜMAN KARDEŞLER'DEN YENİ OSMANLILAR'A İSLAMCILIK

İMGE kitabevi

İMGE kitabevi

Selin Çağlayan, 1960 yılında İzmir'de doğdu. AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 1980'de Yankı dergisinde başladığı gazeteciliği 2003 yılına dek sürdürdü. Çeşitli gazete, radyo ve televizyon kanallarında -Yeni Asır, Milliyet, Anadolu Ajansı, Turkish Daily News, Hürriyet, Yeni Yüzyıl, NTV, CNN Türk, BBC Türkçe Servisi, DW Türkçe Servisi- diplomasi muhabiri ve uluslararası muhabir sıfatıyla Ankara, Atina, Brüksel, Tel Aviv merkezli olarak görev yaptı. Emekli olduktan sonra Ortadoğu'ya ilişkin kitaplar yazmaya başladı. "Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslamcılık" tasarladığı Ortadoğu dizisinin ikinci kitabıdır. Belgesel sinema üzerindeki çalışmalarını da sürdürüyor. İlk belgeseli "Ve Yaslanarak Şiire"yi Ağustos 2010'da tamamladı. csagla@gmail.com

Çağlayan'ın Eserleri:

- *İsrail Sözlüğü* (İletişim Yayınları, 2004)
- *Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslamcılık* (İmge Kitabevi Yayınları, 2010, 2011)

İmge Kitabevi Yayınları

Ankara / Kızılay
Konur Sokak No: 17
Tel: (312) 419 46 10 - 419 46 11
Faks: (312) 425 29 87
E-Posta: imge@imge.com.tr

İstanbul / Taksim
İstiklal Cad. Zambak Sok. No: 2/4
Tel: (212) 249 34 79
Faks: (212) 249 35 79
E-Posta: imge@imge.com.tr

Genel Dağıtım

Ankara / Kızılay
Konur Sokak No: 17
Tel: (312) 417 50 95 - 417 50 96
Faks: (312) 425 65 32
E-Posta: imge@imge.com.tr

İstanbul / Cağaloğlu
Ankara Caddesi No: 45/A
Tel: (212) 527 40 57
Faks: (212) 527 41 45
E-Posta: imge@imge.com.tr

Selin Çağlayan

Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslamcılık

2. Baskı

İMGE kitabevi

İmge Kitabevi Yayınları
Genel Yayın Yönetmeni
Şebnem Çiler Tabakçı

ISBN 978-975-533-667-1

© İmge Kitabevi Yayınları, Selin Çağlayan, 2010

Tüm hakları saklıdır.
Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik
yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Kasım 2010
2. Baskı: Şubat 2011

Editör
Can Gazalcı

Kapak
Aslı Sezer

Dizgi
Yalçın Ateş

Baskı ve Cilt
Pelin Ofset Tipo Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
İvedik Organize Matbaacılar Sitesi
558. Sok. No: 28 Yenimahalle-Ankara
Tel: (312) 395 25 80-83 • Faks: 395 25 84
www.pelinofset.com.tr

İmge Kitabevi
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 3 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (312) 419 46 10-11 • Faks: (312) 425 29 87
İnternet: imge.com.tr • E-Posta: imge@imge.com.tr

Sevgili annem Necla Çağlayan'a
sonsuz şefkati ve desteği için
teşekkürlerimle

İçindekiler

Prolog 15
İslam, İslamcılık ve Global Güçler 20
Giriş 27
Tecdit ve Teceddüt 27
İslami Diriliş ve Avrupa Kolonyalizmi 31
Mısır 32
Sudan 32
Cezayir 33
Tunus 33
Hindistan 33
1857 Olayları, Bir Milat 34
Sir Seyyid Ahmet Han 37
Deobandiler 39
Barelviler 40
İran 41
İslam ile İslamcılık Birbirinden Farklı mıdır? 42
Batı'da İslam ve İslamcılık Ayrımı 46

Birinci Bölüm

Terminoloji Tartışması 59
İslamcılık Doğru Terim midir? 59

Batılıların Terim Seçimi Konusunda Bir İslamcının Düşünceleri 63

İkinci Bölüm

İslamcılığın Siyasi Bir İdeoloji Olarak Kökeni 67
İbn-i Teymiyye Yeniden mi Kurgulandı? 67
İbn-i Teymiyye'nin Hayatı ve Düşünceleri 69
Allah ve Evren 71
İbn-i Teymiyye Aslında Kimdi? 73

Üçüncü Bölüm

Selefi Yenilenme 77
Vahhabilik 78
Vahhabilik Nedir? 79
Osmanlıya Karşı Vahhabi İsyanı 80
Vahhabi Din Adamları ve Suudi Hanedanı İttifakı 80
Vahhabilik Hakkındaki Tartışmalar 81
Modern İslamcılık 84
Yeni Osmanlılar Modern İslamcılığın Önderleri mi? 84
Batı Düşüncesi Üzerine Kurulu İslam 86
Tecdit mi, Modernizm mi? 88

MODERN İSLAMCILIĞIN ÖNDERLERİ 91

Dördüncü Bölüm

Esrarengiz Cemaleddin Afgani 93
Muğlak ve Tartışmalı Bir Hayat Hikâyesi 94
İstanbul'da Afgani'nin Başına Neler Geldi? 101
Osmanlı ve Panislamizm 107
Afgani'nin Panislamizm Projesi Neydi? 112
Wilfrid Blunt ve Afgani, Kim Kimden Etkilendi? 115
Afgani Arap (ve Hatta Türk) Milliyetçiliğinin Babası mı? 117
Afgani, Aslında Kimdi? 119

Beşinci Bölüm

Afgani'nin Ünlü Tilmizi Muhammed Abduh 125

Bir Köy Çocuğu Nasıl Saygın Bir Reformcuya Dönüştü? ...126
Abduh'un Düşünceleri, Modernizmle Vahiy Arasında.....130
Abduh'un Mirasına Ne Oldu?.....136

Altıncı Bölüm

Karanlık Bir Reformcu, Muhammed Reşit Rıza 139
Abduh'u Anarak, Afgani'nin İzinde 140
Rıza'nın Gizli Hayatı? 142
Rıza Jön Türklere Karşı Cephe Alarak Arap İsyanını Destekliyor (ya da Başlatıyor?).....144
Suriye, Arap İsyanından Sonra Rıza'nın İkinci Hüsranı 146
Rıza, Panislamcı mı, Panarabist mi? 147
Rıza, İslam Devleti ve Halifelik 150
Rıza'nın Düşünceleri.....154
Rıza ve Sosyalizm.....157
Rıza ve Filistin Sorunu.....158
Rıza'nın Davet ve İrşad Akademisi.....159
Kolonyalizmin Sonuçları; Reformdan İslami Yeniden Uyanışa.....161

Yedinci Bölüm

Efsanevi Hasan el-Benna.....163
Benna'nın Özel Selefiliği; Vahhabiliğin ve Sufizmin Benzersiz Karışımı.....163
İngiliz Egemenliği Altında Geçen Bir Çocukluk.....164
Benna, Rıza'nın Düşünceleri ile Tanışıyor.....165
İsmailiyye, Bir Dönüm Noktası.....166
Müslüman Kardeşler Kuruluyor.....167
MK "Devlet İçinde Devlet" Haline Geliyor.....169
MK Komünizme Karşı Mücadele Veriyor.....172
MK Niçin Gizli Bir Silahlı Kanat Oluşturdu? 174
MK'nın Özgün Mesajları.....177
Benna'nın Mektuplarından 178
"İnsanlığı Neye Davet Ediyoruz?".....178
"Mesajımız (Da'vetuna)" 178
"Ne Tür Bir Milliyetçilik?" 179

Cihat Nedir? 180
"Samimi Bir Nasihat" 180
Benna ve Batı 182
Benna; Siyasi Partiler, Demokrasi ve Faşizm 183
Benna; İslam Devleti ve Panislamizm 187
Sünnilik ve Şiilik Arasındaki Uçurumu Kapatma Çabası ... 188
Bir Ültimatom; Benna'nın İslamcı Reform İçin Olmazsa Olmazları 188

Sekizinci Bölüm

Benna Sonrası, MK ve Mısır 193
MK'nın Amaçları Ne Kadar Barışçıydı? 193
İngiliz İşgaline Karşı 195
23 Temmuz Darbesi 197
Gazeteci Kimche'nin İlginç İddiaları 199
MK ve Özgür Subaylar Arasındaki İlişkinin Gerçek Niteliği Neydi? 203
Nasır MK'yı Çökertiyor 206

RADİKAL İSLAMCILIĞA DOĞRU 209

Dokuzuncu Bölüm

Seyyid Kutup, Radikal İslamcılığın Atası 211
Hapishanede Geçen Bir Hayat ve Trajik Sonu 212
Kutup'u Etkileyenler 214
Taha Hüseyin, Mahmud el-Akkad, Şeyh Muhammed el-Gazali 214
Amerika'da Geçen Yılları 216
Seyyid Abu'l-A'la el-Mevdudi 220
1952 Darbesi ve Kutup 224
Kutup'un Hapishane Ürünleri 225
Kuran'ın Gölgesinde (Fi Zilal al-Qur'an) 225
Yoldaki İşaretler (Ma'alim fi-l-Tariq) 229
Kutup Düşüncesi 232
Kutup MK'yı Nasıl Etkiledi? 236
Hudaybi Kutup'un Öğretisine Karşı Çıkıyor 237

Kutup'un İran Devrimi Üzerindeki Etkisi 239
Kutup'a Göre "Amerikanlaş(tırıl)mış İslam" 241

Onuncu Bölüm

Kutup Sonrası MK ve Mısır 243
Sedat İslamcıları Şişeden Çıkarır 244
Mübarek Cini Şişeye Sokmaya Çalışıyor 246
MK İçin Bir Başka Tehdit, Kuşak Çatışması 246
MK Demokrasi Çağrısı Yapıyor 247
Kara Maskeliler Yeniden Şüpheleri MK'nın Üzerine Çekiyor 248

On Birinci Bölüm

Müslüman Kardeşler'in Gerçek Kimliği Nedir? 251
Şiddeti Reddederek, İslam'ın Gerçek Mesajını Vaaz Etmek İçin Demokrasiyi Seçen Barışçı Bir Örgüt müdür? 251
Batı'nın Global Çıkarları İçin Kullanılan Bir Piyon mudur? 252
El Kaide Bağlantılı, Selefi-Vahhabi Bir Örgüt müdür? 254
El Kaide Nasıl Doğdu, Liderleri Şeyh Abdullah Azzam, Usame bin Ladin ve Ayvan Zavahiri kimlerdi? 257
Faşist Bir Terör Hareketi midir? 263
Dünyayı İslamcılığı (MK'yı) Kullanarak Ele Geçirmeyi Amaçlayan Bir Yeraltı Reich'ı mı Vardır? 265

İSLAMCILIĞIN BATILI KÖKLERİ 271

On İkinci Bölüm

İslamcılık ve Masonluk 273
Afgani'nin Masonik Modele Dayalı Gizli Örgütü 275
Afgani ve Abduh'un Masonluklarına İlişkin İddialar 277

On Üçüncü Bölüm

Kutup'un Düşüncesi Üzerindeki Batı Etkileri 283
Kutup ve Carrel 283
Kutup ve Dulles 290

İki Analoji 296
Kardinal Ratzinger ve Kutup 296
Leo Strauss ve Kutup 298

On Dördüncü Bölüm

İslamcılığın Batılı Kökleri Üzerine Altı Kritik Soru 307
1- İslamcılık, Nazizm ve Komünizm Gibi, Batı Liberalizmine Karşı Totaliter Bir Tepki midir? 307
2- "Kızıl Bayraklar Yeşil Bayraklarla Yakından Bağlantılı mı?" 310
3- "Medeniyetler Çatışması Denen Şey Aslında Batı'nın Bir Aile İçi Kavgası mı?" 314
4- "11 Eylül'ün Ardında Kim Var? Bu Aslında Batı'nın Batı'ya Bir Saldırısı mıdır?" 316
5- "Hitler'in 'Gelmekte Olan İnsan'ı Kim, İslamcılar (Genç Osmanlılar) mı?" 323
6- "İslamofaşizm Diye Bir Şey -Hıristofaşizm ve Judeofaşizm ile Birlikte- Gerçekten Var mıdır?" 330
Hıristofaşizm 336
Avengelizm 336
Judeofaşizm 340

On Beşinci Bölüm

İslamcılığın Geleceği 349
Siyasal İslam Öldü Yaşasın İslamcılık ya da Ulus Devlet Öldü Yaşasın Globalizasyon 349
Türkiye'nin İslamcı Deneyiminin Geleceği Üzerine Bir Analiz Denemesi 353
Siyasete Müslümanca Bakan Yeni Bir İslamcı Kimlik Mümkün mü? 362
Osmanlı Yeniden? 366

Sonuç

Globalleşme Nedir? 373
"Globalleşmenin 'Global' Reddi" 374
Global Çatışmaya İlişkin Çeşitli Argümanlar 376

"Yeryüzündeki Özgürlük-Eşitlik ve Kardeşlik Masonların Eseridir" 376
"Osmanlı'yı Masonlar Parçaladı" 377
"Global Çatışma Yahudilerle Hıristiyanlar Arasında Olagelmiştir" 380
"Global Çatışma Amerikan ve Anglo-Dutch Sistemleri Arasındadır" 383
"ABD ve Rus Ulusal Devletleri, Global Sermaye ve Müttefiki Vatikan ile Çatışmaktadır" 384

Epilog 393

Sözlük 397

Prolog

Nisan 2005... Gazze kentindeki onlarca caminin minaresinden yanık sesli müezzinlerce birbiri ardına okunan ezan, muhteşem bir kanona dönüşerek kentin ruhunu günde beş kez tutsak ediyor. Yoksul mülteci kamplarının derme çatma evlerinde de beyaz renkli çok katlı binalardaki şık bürolarda da namaza duruluyor. İslamiyet ve Hamas, sadece Gazze Şeridi'nin değil "başkenti"nin de kılcal damarlarına dek nüfuz etmiş. Modern giysili sakallı gençlerin son model cep telefonları Hamas marşı ile çalıyor. Sadece iki yıl önce açık başları ve kotlarıyla rahatça dolaşan Gazzeli kadınlar ortalıkta yok, artık sokaklara kara çarşaf egemen.

Tekrar "kutsal topraklarda"yım, ziyaret için son derece uygun bir zaman. Şaron yönetimi İsrail birliklerinin ve Yahudi yerleşimcilerin Gazze Şeridi'ni tamamen boşaltacaklarını açıklamış. Aşırı sağ, bir zamanlar yerleşimcilerin babası olarak anılan Başbakan Ariel Şaron'u

hedefteki adam ilan etmiş. Yerleşimci bir haham, hakkında katli vaciptir fetvası vermiş; geri çekilmenin iç savaşa bile yol açabileceğinden söz ediliyor. Ancak İsrailliler böyle iç çatışmalara ve iç savaş söylentilerine alışık. Yahudilerin her yıl Mısır'dan kurtarılıp "kutsal topraklara" getirildikleri için Tanrı'ya şükrettikleri kutsal Pesah bayramı arifesinde herkes geleneksel Seder yemeği için sakin sakin hazırlık yapıyor. Nitekim geri çekilme, pek çok kez ertelendikten sonra gerçekleştiğinde savaş filan çıkmıyor ancak Şaron'un bir zaman sonra bitkisel hayata girmesinde yerleşimci hahamların lanetlerinin etkisi olmuş mudur diye düşünmeden edemiyorum.

İsrail, Akdeniz ve Mısır tarafından çevrelenen dar bir toprak parçası olan Gazze Şeridi'nde ise heyecan dorukta. Ancak bunun tek nedeni Şaron'un kararı değil, Hamas da Haziran ayında yapılacak parlamento seçimlerine katılacağını açıklamış. Sonradan Ocak 2006'ya ertelenen seçimleri büyük bir farkla kazanacağını o günden tahmin etmek için iyi bir stratejist olmaya gerek yok, etrafta biraz dolaşmak bile yeterli.

Gazze'de bulunuş amacım, Filistin kurtuluş hareketini dünü ve bugünü ile anlatmayı tasarladığım "Filistin Sözlüğü" isimli kitabım için söyleşiler yapmak. Hamas'ın gücünün sadece iki yıl içerisinde bu denli çarpıcı bir şekilde artmış olması söyleşilerimin ağırlığını bu örgüte kaydırmama neden oluyor. Hamas'ın sözcülerinden Sami Ebu Zühri ile kenti kuşbakışı gören bir büroda iki seans süren dört saatlik bir söyleşi yapıyoruz. Bitmek tükenmek bilmeyen sorularımı yumuşak bir üslupla sabırla cevaplıyor. Zühri, Gazze İslam Üniversitesinde öğretim görevlisi, doktorasını "Medine mutabakatı" üzerine yapmış. Pek çok Hamaslı yetkili gibi uzun yıllar İs-

rail hapishanelerinde yatmış. "Seyyid Kutup'un yaşadıkları size örnek oldu mu?" diye sorunca yumuşak ifadesi ve ses tonu birden sertleşiyor ve "Biz Filistinliyiz; kendimize yetecek kadar hapishane tecrübemiz var, başkalarınınkine ihtiyacımız yok" diyor. Ancak "Hamas niye siyasal sürece katılmaya karar verdi?" sorusuna "Çünkü biz Müslüman Kardeşler'in bir dalıyız ve demokratik sürece inanıyoruz. Güç kullanarak iktidara gelmeyi tamamen reddediyoruz," cevabını veriyor.

Bu beni çok şaşırtıyor. Çünkü o zamana dek radikal bir İslamcı örgüt olan Hamas'ın, Müslüman Kardeşler'in radikal ideologu Kutup'u bir idol olarak kabul ettiğini sanıyordum. 20 yılı aşkın bir süre Ortadoğu'yu çoğu kez arazide izlemiş, beş yıl bölgede yaşamış ve Hamas liderleri ile defalarca mülakatlar yapmış bir gazeteci olarak doğru verilere sahip olduğum kanısındaydım. Son derece isabetli bir tespitte bulunarak, İslamcılık konusunu layıkıyla bilmediğim sonucuna varıyorum. Dolayısıyla kitabın bir bölümünü geçmişten bu güne sistematik olarak araştıracağım bu konuya ayırmaya karar veriyorum. Araştırdıkça Hamas'ın, Kutup ekolünden gelmediğine dair pek çok argüman olduğunu görmekle kalmayıp kafamın İslamcılık ile ilgili pek yanlış klişelerle dolu olduğunu da fark ediyorum. İbn-i Teymiyye, Yeni Osmanlılar, Afgani, Abduh, Rıza'yı araştırırken kendimi bir anda Masonluk, Yunan filozofları, Protestanlık, aydınlanma düşüncesi, faşizm, komünizm, post modernizm, Nietzche, Heidegger, Carrel, post liberalizm okurken buluyorum. İslamcılık denen fenomenin aslında bin bir yüzlü bir prizma olduğunu fark ediyorum. Bu nedenle araştırmam İslamcılığın gerçek niteliğini anlamaya yönelik pek çok soru sorduğum, sınırları giderek genişleyen bir

soruşturmaya dönüşüyor. Bu, İslami ihya hareketlerinden başlayarak, bu hareketlerle kolonyalizmin bağlantısını, İslam'ın siyasi bir ideolojiye -İslamcılığa- dönüşmesinin öyküsünü, İslam ve İslamcılık arasındaki farkı, İslamcılığın önderlerinin hayatları ve yaşadıkları tarihsel ve siyasal koşulların düşüncelerine etkilerini, İslamcılığın batılı kökenlerine ve gerçek tabiatına ilişkin çeşitli iddiaları içeren ve nihayet İslamcılığın geleceğine ilişkin senaryolara yer veren bir soruşturma oluyor. Bulgularımı, ya da çıktığım bu uzun yolculuk sırasında tuttuğum notları, İsrail-Filistin sorununu -ve dahi Türkiye'deki İslamcı hareketi de- anlamada önemli ipuçları içerdiğini düşünerek kitaplaştırmaya karar veriyorum. "Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslamcılık" işte böyle ortaya çıkıyor.

İslamcılığı soruştururken, bu çevreleri karalamak ve karşıtlarını haklı çıkarmak amacını kesinlikle taşımadığımı ifade etmeliyim. Kitabın bilimsel ve objektif bir nitelik taşıması için ciddi ve samimi bir çaba harcadım, değişik görüş açılarını savunan ulaşabildiğim her kaynaktan yararlandım. Bu çerçevede, artık İslamcılık konusunda komplo teorileri ile gerçekler arasındaki çizginin giderek bulanıklaştığını da göz önüne alarak, mesela post liberal olarak nitelenen John Gray gibi-"medeniyetler arası çatışma (aslında) Batı'nın bir aile içi kavgasıdır" der- önemli uzmanların tartışma yaratan görüşlerinin yanı sıra menşei muğlak çeşitli Web sitelerinde yer alan bazı tartışmalı iddiaların da bu soruşturmaya ışık tutabilecek birtakım gerçekleri içerip içermediklerini sorgulamaya çalıştım. Okuyucunun bu iddiaların varlığından haberdar edilmesinin de, İslamcılık konusunda yeni perspektifler geliştirebilmesi açısından ya-

rarlı olduğunu düşünüyorum. Sonuç olarak kitabın, İslamcılık konusundaki klişeleri mutlak doğrular olarak kabul eden "laik" kesimin büyük çoğunluğunun yanı sıra kendilerini şu ya da bu nedenle "İslamcı" olarak niteleyen pek çok kişi için de aydınlatıcı olabileceğini ümit ediyorum. Kitabı oluşturan soruşturmayı yaparken gazetecilik teknikleri kullandım dolayısıyla -gazetecilik diliyle- İslamcılık üzerine "kapsamlı bir dosya" hazırladım. Bu özelliği ile de kitabın, bu konudaki pek çok akademik çalışmayı çok karmaşık, taraflı ya da ayağı yere basmayan masa başı çalışmaları olarak görenler için, güvenilir ve yararlı bir kaynak olabileceği umudunu taşıyorum.

Kitap aslında, Müslüman bir Türk olarak hayatımı şimdiye dek şu ya da bu şekilde etkilemiş ve çok daha fazla etkilemeye aday olan İslamcılığı ve gerçek niteliğini samimiyetle öğrenmeyi amaçlayan kişisel bir sorgulamadır. İslamcılığın çok derin ve tartışmalı bir konu olduğunun bilinciyle, ele aldığım konularla ilgili ulaşabildiğim bütün farklı görüşleri bir arada vermeye çalıştım, eksik ve hatalarım varsa bu konuyu çarpıtma amacından değil, uzman olmayışımdan kaynaklanmaktadır. Ancak bu kanımca İslamcılık konusunu araştırmada bir engel olmak yerine tam tersine teşvik edici bir unsur olmalı. Ülkemizde İslamcı ve laik çevreler arasında kaygı verici bir kutuplaşma yaşanırken bunu durdurmanın tek yolunun birbirimizin dilini öğrenmekten ve bizi bundan alıkoyan etkenler hakkında bilinçlenmekten geçtiğine inanıyorum.

İlk kitabım olan İsrail Sözlüğü'nün girişinde yazma sözü verdiğim Filistin Sözlüğü'nü -Filistin sorununu her boyutu ile anlama ve yansıtma çabamın bir sonucu olarak- bu kitabın ve onun devamı niteliğinde olacak halen

üzerinde çalıştığım Şii İslamcılık ve İran'ı konu alan 3. kitabımdan sonra sizlere ulaştırmayı planlıyorum. "Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslamcılık"ta, İsrail Sözlüğü'nden de alıntılar var -neo-con ve Avengelist düşünce, Gush Emunim ideolojisi gibi- dolayısıyla ortaya geçmişten bugüne tarihsel bir perspektif içerisinde İsrail-Filistin sorunu ve İslamcılığın gelişme sürecini izleyen, İslamcılığın bu soruna olan etkilerini de soruşturarak birbirini tamamlayan bir "Ortadoğu dizisi" çıkarmayı planlıyorum. Sonuçta, İsrail-Filistin sorununun global güç dengelerine uzanan çok farklı boyutları olması nedeniyle de bir türlü çözülemediğini ortaya koymayı umut ediyorum. Böylelikle, İslamcı Filistinli militanların intihar bombalarının ve İsrail tanklarının saçtıkları ölüm ve dehşete defalarca tanıklık ederken, her seferinde içimde büyük bir öfkeyle büyüyen, bizi kimlerin niçin karşı karşıya getirdiğini sorusunu yüksek sesle sormayı -ve sordurmayı- hedefliyorum.

Şimdi, İslam'ın modern bir ideoloji olan İslamcılığa dönüşümünün öyküsü ve bunda global güçlerin oynadığı rol konusundaki iddialara kısaca göz atarak soruşturmamıza hazırlık yapalım.

İslam, İslamcılık ve Global Güçler

İslam, ilk dönemlerinden itibaren İslam'ı benimseyen toplulukların kaçınılmaz olarak birbiri ya da diğerleri üzerinde siyasi ve askeri egemenlik kurmasının önemli bir aracı haline gelmesi nedeniyle, siyasi emeller doğrultusunda şekilleniyor. Bu da İslam'ı; Hz. Muhammed ve ilk ardılları (halef) döneminde uygulanan saf formundan saptırıldığı, tasavvufu gözardı edip kuru bir şeriat öğretisine dönüştürüldüğü, pagan ya da Yunan felsefesi

etkisiyle yozlaştığı, batıl itikatlarla karıştığı gibi gerekçe ve kaygılarla, çeşitli yenilenme "tecdit" ve dirilişçi "ihya" hareketleri ile karşıya karşıya bırakıyor. 18. yüzyıldan itibaren İslam dünyasını etkilemeye başlayan Batı kolonyalizmine karşı ilk tepki hareketlerinin başını dini liderlerinin çekmesi nedeniyle de başlangıçta kolonyalizm karşıtlığı ile İslami dirilişçi hareketler özdeşleşiyor. Ancak ayrıntılarını göreceğimiz şekilde 1857 Hindistan olayları sonrasında ortaya çıkan İslami ihya ve tecdit hareketleri, dinin siyasete karışıp karışmaması temelinde kolonyalizm ile uzlaşanlar ve karşı çıkanlar olarak ikiye ayrılıyor. Birinci grubun bir bölümü mesela Sir Seyyid Ahmet Han ve tilmizleri, Batılı değerlerle İslam'ı harmanlayan "modern bir İslam" geliştirirken, diğerleri mesela Deobandiler her ne kadar Batılı kolonyalistlere başkaldırmasalar da onların değerlerinden İslam'ı korumayı amaçlayan fundamentalist bir İslam anlayışı ortaya koyuyorlar. (Osmanlı'ya başkaldırıp, İngiliz kolonyalizmi ile uzlaşan ve devletleşen Vahhabiler ise ayrı bir katogeriyi hak ediyorlar.)

Kolonyalizm karşıtı ikinci grup ise İslam'ın siyasete karışmasını savunmakla kalmayıp Fransız Devrimi'nin monarşileri yıkmayı amaçlayan özgürlükçü düşünceleri üzerinde, o güne dek yaşanan tecdit ve ihya hareketlerinin oluşturduğu birikimi de kullanarak İslam'ı "modern bir siyasi ideolojiye" dönüştürüyor. Böylece doğan, kitleleri gizli örgütler ve gazeteler yoluyla mobilize eden İslamcılık ideolojisinin ilk kurucuları bazı kaynaklara göre Yeni Osmanlılar bazılarına göre ise Cemalettin Afgani ve tilmizleridir. Dünyanın güçlü monarşilerine -İngiliz tahtı, Rus Çarlığı, Osmanlı halifeliği gibi- karşı olan, ulus devleti savunan aydınlanmacı Batı düşüncesi üze-

rine kurulan bu ideoloji, kolonyalizme karşıdır ancak bu, sonuç bölümünde de göreceğimiz gibi kolonyalizmin başka bir yüzüne-bilinçli ya da bilinçsiz olarak- hizmet etmediği anlamına gelmemektedir. Nitekim, İslamcılık hareketinin (özellikle Afgani ve tilmizlerince savunulan bütün demokratikleşmiş ve bağımsızlığını kazanmış) İslam ülkelerini bir şemsiye altına toplamayı amaçlayan Panislamizm'i gerçekleştiremediği ancak aynı ölçüde teşvik ettiği -Arap ve Türk- milliyetçilik düşüncesi ile Osmanlı İmparatorluğunun (ve halifeliğinin) parçalanmasında önemli bir rol oynadığı yolunda ayağı yere basan (ve basmayan) pek çok iddia mevcuttur.

Bu iddiaların en popüler olanı, özellikle Amerikan ve Fransız Devrimleri sonrasında güçlenen ve global bir nitelik kazanan çevrelerin, faize ve değerli kağıtlara dayalı bir ekonomik sistemi (günümüzün kapitalist sistemi) egemen kılmak için masonluk gibi birtakım gizli örgütler kanalıyla, oluşturdukları ve/veya destekledikleri milliyetçilik, İslamcılık gibi ideolojilerle monarşilerin egemenliklerine son verdikleridir. İmparatorluklar parçalanıp yerlerini ulus devletlere bırakırken, artık ekonomik ve siyasi anlamda yeni bir dünya düzeni yerleşmektedir. (O dönemin global güçleri arasındaki bu çatışmada gücünü kaybedenlerin ise halen yeraltında kavgayı sürdürdükleri de -ilerde ayrıntılarına yer vereceğimiz- bir başka iddiadır.)

Ancak İslamcılığın idealleri açısından baktığımızda büyük bir başarısızlık söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış, halifelik kaldırılmış, Osmanlı bakiyesi üzerinde aydınlanmacı Batılı değerleri benimseyen laik bir ulus devlet olan Türkiye kurulmuş, diğer İslam devletleri ise on yıllarca kurtulamayacakları Batı işgaline uğramışlardır.

Bütün bu olanlar bugün, mason karşıtı çevrelerce İslamiyeti (de) yok etmeye yönelik masonik bir komplo olarak nitelenir. Yeni Osmanlıların önde gelenlerinin, Afgani ve tilmizi Muhammed Abduh'un mason olmaları kuşkusuz bu iddiaya güç kazandırmaktadır. Ancak sonuç bölümünde de belirtildiği üzere, olaylar tarihi perspektif içerisinde izlendiğinde gerçeğin çok daha karmaşık olabileceği -masonların da global güçlerce kendi aralarındaki çatışmada kullanılıyor olması olasılığı gibi- yolunda ipuçlarına ulaşılmaktadır.

Nitekim İslamcılık tarihi -diğer bütün ideolojilerin tarihleri gibi- aynı renkleri taşıyan yün yumaklarının kördüğümü olmuş halini andırmaktadır. Kimin zamanla neye dönüştüğünü görebilmek neredeyse imkânsızdır. Bu noktadan sonrası kitapta -Türkiye üzerinden izlenmesi de çok ilginç olabilirdi ancak bir Ortadoğu dizisinin ikinci kitabı olması nedeniyle- ağırlıklı olarak İslamcılığın Mısır'daki gelişimi üzerinden izlenmektedir.

İslamcı hareketin yeni hedefi bir İslam devletidir. Başlangıçta, Müslüman Kardeşler (MK) hareketi gibi toplumu İslamlaştırarak bu hedefe varılmaya çalışılır. Ancak Mısır'da krallığa ve bir süre sonra İngiliz kontrolüne son veren askeri darbe (1952) sonrasında -ki İslamcılar ve askerler birlikte hareket etmişlerdir- katı bir laik düzen getirmeyi amaçlayan Mısır'ın efsanevi lideri Cemal Abdül Nasır'ın MK'ya yönelik sert tutumu -özellikle Seyyid Kutup'un Nasır'ın zindanlarında yazdığı kitapların yol göstericiliğinde- radikalleşmeyi de beraberinde getirir. Nasır bu süre zarfında başlangıçta çok yakın ilişkiler içinde olduğu -Ortadoğu'da Britanya İmparatorluğunun varisçisi olan- ABD ile de ters düşer ve Sovyetler Birliği'ne yönelir. Eşzamanlı olarak radikal-

leşen İslamcılığın yeni hedefi artık güç kullanarak Nasır'ın laik ve Sovyet yanlısı devletinin yerine İslam devletini geçirmektir. Kutup'un temellerini attığı radikal İslamcılık ideolojisinin referansları bu kez modernizmin düşünceleri üzerinde yükseldiği düşünürler değil fakat modernizmin getirdiği düzeni eleştiren ve- mesela Paul Sartre'nin tilmizi (Cezayir Bağımsızlık Savaşının ideologu olan ve Filistin kurtuluş örgütlerini de derinden etkileyen) Franz Fanon gibi şiddeti kutsayarak bu düzeni yıkmayı savunan post-modernist düşünürlerdir.

Mısır'da gerçekleşmeyen İslam devleti hedefi- Şah Rıza Pehlevi'nin ABD ile ters düşmesi sonrasında- Şii olmalarına karşın Kutup ve Mevdudi gibi Sünni radikal İslamcıların görüşlerinden etkilenen İranlı İslamcılar tarafından gerçekleştirilir. Başta büyük heyecan uyandırmasına karşın İran İslam Cumhuriyeti, şimdilerde bazı İslamcı çevreler tarafından, aydınlanma düşüncesi ile beslenen ve sadece ismi İslam olan modern bir ulus devlet olarak nitelendirilmektedir. Bu da İran devriminin gerçek niteliği açısından kuşkusuz ilginç bir değerlendirmedir.

Yeni Osmanlılar ya da Afgani ile başlayan İslamcılık, Ali Bulaç'ın da dahil olduğu pek çok İslamcı tarafından "Batı'dan tercüme edilmiş siyasi bir proje" olarak görülmekte, bu nedenle siyasal İslam olarak isimlendirilerek "modern ulus devletin İslamileştirilmesi" çabası olarak mahkûm edilmektedir. "Oliver Roy gibi uzmanların iflas etti dedikleri işte bu İslamcılıktır. Hakikatte iflas etmiş olan İslam veya İslamcılar değil, modern tarihin ara enstrümanı olan ulus devlet projesidir."

90'lı yıllarda yaşanan global kriz sonrasında "globalizasyonun ulus devleti zaafa uğratması" ile birlikte

artık siyasal İslam da yerini "devlet talebi olmayan" ve globalleşmeden medet uman farklı bir İslamcılık tanımına bırakmaktadır. Siyasi niteliğinden vazgeçmeyen ancak demokratik sistem içerisinde siyasete katılmayı, cami ve ev dışında da Müslümanca yaşama mücadelesi vermeyi amaçlayan bir İslamcılık. (Bunun ne derece gerçekleşebilir olduğunu, Türkiye'de yaşanan deneyim çerçevesinde kitabın sonunda ele alacağız.) Bu, Graham Fuller'e göre, liberal demokrasinin baskıcı Müslüman rejimlerde yerleşmesini sağlayacaktır. Batılı (laik [S.Ç.]) elitlerin halka inmekte başarısız olmaları nedeniyle Batılı (bu kez globalleşme için gereken [S.Ç.]) modern değerler İslamcılar tarafından Müslüman halklara aktarılacaktır. İslamcıların bundan bir fayda sağlayıp sağlamayacakları ise belirsizdir. (Kesin olan, yeni misyonlarının bu olduğudur [S.Ç.])

Globalleşme yanlıları bu yeni tür İslamcılığa demokrasi havariliği misyonunu yüklerken, 70'li dönemlerin radikal sol hareketlerinin izinden giden globalleşme karşıtı radikal İslamcı hareketlerin de karşı cephe (ulus devletler mi?) tarafından desteklendikleri şeklinde bir komplo teorisi geliştirilebilir. Ancak yukarıda örneğini verdiğimiz kördüğüm olmuş yün yumaklarını her ihtimale karşı akıldan çıkarmamak gerekir.

Görüldüğü gibi elinizde tuttuğunuz kitap neredeyse bütün bir düşünce tarihini kapsayan son derece geniş bir alanda, İslamcılığın gerçek niteliğine ilişkin ipuçları aramak gibi pek iddialı -ve haddini aşan- bir işe girişmiştir. Bu da, İslam ve bilinen İslamcılık tarihinin yanı sıra ilk çağ Yunan filozoflarının semavi dinlere etkilerinden başlayarak -İslamcılık ile Protestanlık arasında da paralellikler kurulduğundan- devlet ve kilisenin ay-

rıldığı Hıristiyan Reformu, yeni global güçleri ortaya çıkartan Amerikan ve Fransız Devrimleri ve sonrası, cumhuriyetçilik, aydınlanma düşüncesi, masonluk ve dünyayı yönettiği ileri sürülen diğer gizli örgütler, modernizm, materyalizm, ezoterizm, komünist ve faşist ideolojiler, siyonizm, post modernizm ve globalleşmeye dek uzanan konularda ayrıntılı araştırmalar yapmayı gerektirir. Her ne kadar bütün bu konularda üç yılı aşan bir süre sistematik okumalar gerçekleştirmeye çalıştıysam da kuşkusuz çok yetersizdir.

Ancak yine de -arazide elde ettiğim verilerden hareketle çıktığım- bu uzun yolculuğun sonunda özellikle Ortadoğu hakkında (resmi tarihten) farklı bir tarih okuması yapmayı sağlayabilecek bir mercek elde etme yolunda ilerleme kaydettiğimi düşünüyorum ve bunu önemsiyorum. Çünkü global güç çatışmalarının ürettiği savaş ve her türden çatışmayı engelleyebilmek için hepimizin -İslamcı ya da laik, sağcı ya da solcu, Müslüman, Hıristiyan ya da Yahudi- bilgi ve bilinçle silahlanmamız gerekiyor.

Selin Çağlayan

Giriş

Soruşturmamıza geçmeden önce özetle de olsa -kitap boyunca ele alacağımız konuları anlamamıza yardımcı olacak- İslam ve İslamcılık üzerine bazı temel bilgi ve tartışmalara göz atacağız. Öncelikle İslam'da "yenilenme ve reform" ya da daha yaygın olarak ifade edildiği gibi "tecdit ve teceddüt" ayırımının ne olduğuna bakacağız. Bu ayrım "modern İslam"ın parametrelerinin saptanması açısından önem taşıyor. Ardından İslamcılığa temel teşkil etmiş olan tecdit ve teceddüt hareketlerini kronolojik olarak kısaca ele alarak, kolonyalizm faaliyetleri ile ilişkilendireceğiz. Bu bölüm, İslam ve İslamcılık ayrımına ilişkin tartışma ile sona erecek.

Tecdit ve Teceddüt

Modernist olarak nitelenen Pakistanlı ünlü İslam düşünürü Fazlur Rahman'a göre, yeni durumlar, sorunlar

karşısında yeni çözümler üretecek dinamiklere sahip (İslam'ı) islah ve ihya hareketleri tecdit (modernite), bu çözümlerde "öteki" sistemin öncüllerini temel alan ve Batılılaşma ile özdeşleşen ideolojik kavramsallaştırma ise teceddüttür (modernizm). Rahman modernizm öncesi ve sonrası diye ayırdığı ıslah hareketlerinin hepsini reform hareketleri olarak görür.[1]

Fethullah Gülen ise iki kavramı şöyle tanımlar: "Tecdit yenilenme işini gerçekleştiren müceddidin hem kendini hem de toplumu yenileme hamlesine verilen isimdir ve bu teceddütten yani yenilenmeden hatta yenileniyor görünmeden -ki ben buna yenilenme fantezisi diyorum- bütün bütün farklıdır... Teceddüt -reform ya da reformasyondur- asıl fasıl ayırt etmeksizin dinin bütün meselelerini yeniden gözden geçirme, çağa uydurma gayretidir... Bu dinin ruhunu hırpalamaktır. Diğeri ise, dinin esasına, usülüne, ümmehatma dokunmadan, muhkemata sadık kalarak onu yeniden, ter-ü taze duyurmaktır."[2]

Hayrettin Karaman'a göre ise tecdit İslam'ın değişmezlerini asra göre değiştirmek değil, asrın dili ile konuşarak İslam'ı anlatmak ve asrın insanlarının ihtiyaçlarını (içtihat ile) karşılamaya çalışmaktır. İslam'da bir klasik tecdit bir de modern tecdit anlayışı vardır. Klasik tecdit anlayışı; otantik, sahih İslam'a yapılan katkıları ayıklamayı ve temizlemeyi ve Kuran'a ve sünnete uygun İslam toplum hayatında bozulmadan yaşamayı hedefleyen bir faaliyet bütünüdür. İdeolojiler karşısında İs-

---

[1] Mevlüt Uyanık, Fazlur Rahman'ın Eserleri Işığında İslam Modernizmi ve Sufilik, islamdusuncesi.com

[2] Fethullah Gülen, "Tecdit Ya da Teceddüt, ya da Yenilenme ya da Yenileşme Fantezisi", Ağustos, 2007, Hikmet.net

lam'ın bir ideoloji gibi kullanılmaya başlandığı çağlarda ise çağdaş tecdit anlayışı, sahih İslam'ı -farklı talepler, farklı cereyanlar karşısında- ferdin, toplumun hatta dünyanın hayatına sokabilmek, hâkim kılabilmek için yapılan faaliyetler bütünüdür. Klasik tecdit bugün ilmi olarak sürmektedir ancak çağdaş tecdit siyasal ve radikal İslam denilen alana kaymıştır.[3]

Günümüzün Turabi gibi İslamcı düşünürleri ihya (diriliş) ve tecditi ayırmaktadırlar. "Dinde reform (teceddüt) olmaz ihya ve tecdit vardır" anlayışının da çok taraftarı vardır.

İslam'da tecdit geleneği Hz.Muhammed'in "Her yüz senede bir Allah dini tecdit edecek birisini gönderecek" hadisine dayandırılır. Bu kişilere müceddit (yenileyen) denir. Bazı uzmanlar Hz. Ebubekir'in ilk müceddit olduğunu ileri sürerlerse de buna karşı çıkanlar Ömer Bin Abdülaziz'i ilk müceddit kabul ederler. Daha sonraki müceddıtler konusunda ise -dört mezhep imamının yanı sıra (Mevlana Mevdudi hepsini tek müceddit olarak görür), Ahmed Sirhindi, Şah Veliyullah, İmam Gazali, İmam Nabhasi, İmam Rabbani gibi- aşağı yukarı bir uzlaşma olduğundan söz edilebilir. İbn-i Teymiyye'yi de müceddit olarak kabul edenler (mesela Mevdudi) vardır. Öğrencileri Said-i Nursi'yi son müceddit olarak görürlerse de bu fevkalade tartışmalı bir konu olmayı sürdürmektedir.

Rahman, modernizm öncesi ıslah hareketlerini İslam'ın ilk dönemine dek götürerek "sosyo-kültürel protesto özelliği taşıyan Şiiliği" ilk ıslah hareketi olarak gö-

[3] Hayrettin Karaman, "Reform, tecdit ve içtihat hakkında bir söyleşi", "Din ve Devlet ilişkileri", hayrettinkaraman.net

rür, ikincisi ise Sufiliktir çünkü Sünniliğin sadece şeriatı esas almasına karşı hakikati (Batıni gerçek) ön plana çıkarmış ve giderek "din üzerinde farklı bir din" halini alarak klasik İslam uleması ile ters düşmüş ve İslam toplumunda bölünmeye yol açmıştır.

Muhammed Gazali (ö. 1111) Sünnilik ile sufizmi uzlaşlaştırmaya çalışmış ve bu ihya faaliyetinde büyük ölçüde başarılı olmuş, tasavvufu dinin bütünleyici bir parçası haline getirmiştir. Modernizm öncesi ihyacı (dirilişçi-revivalist) oluşumlar geleneksel İslam anlayışı çerçevesinde kalmaya dikkat ederek hurafelerle mücadele etmişlerdir, "Kuran'ın emrettiği akıl-vahiy dengesini kurarak bilimsel araştırma ruhunu geliştirmeyi hedefleyen" modernizm sonrası (aydınlanma ve sanayi devrimi ile ilişkilendirilen bu dönem 18. yüzyıl sonundan başlatılmaktadır) ıslah hareketleri diğerinin devamıdır. Modernizmin ortak noktası, taklide karşı olmak ve içtihadı temel almaktır.

Toplumun mevcut ihtiyaçlarını karşılamak için Kuran'ın akli yorumu olarak tanımlanan yeni içtihat anlayışı İbn-i Teymiyye'ye dek götürülür, sufilik karşıtı polemikleri ve saf Hanbeli anlayışı üzerine kurulu ıslahat anlayışı Muhammed Abduh, Sir Seyyid Ahmet Han gibi modernist aydınların yanı sıra Vahhabi hareketinin de ilham kaynağı olmuştur. Ancak İslam modernizmi giderek bir savunma şekline dönüşerek yozlaşmış ve seküler bir Batıcılığa doğru gelişmiştir. Sonuçta modernleşmeyi Batılılaşma olarak gören ilk Müslüman modernistler, liberalizmi neredeyse tanrılaştırarak topluma empoze etmeye çalışmışlar ama bu mesaj toplum tarafından şiddetle reddedilmiştir.

Öte yandan modernizm sonrasında Batı karşıtlığı üzerine kurulu Vahhabilik gibi hareketler yeni ihyacılar (yeni dirilişçiler-neo revivalist) ya da yeni köktenciler (neo-fundamentalist) modernistlerin aksine Batı'yı tamamen reddetmişler ve modernizm öncesi ihya hareketlerinin ilkelerine bağlı kalmayı seçmişlerdir. Ancak yeni ihyacılarla modernistler arasında her zaman son derece karmaşık bir ilişki olagelmiştir. Bu nedenle kesin bir ihyacı ya da modernist tanımlaması yapmak her zaman mümkün olmamıştır.[4]

Ancak kesin olan Batı karşıtı radikal İslam'ın 20. yüzyılın ihyacılarının eseri olduğudur. Bu nedenle fikir babalığını Seyyid Kutup'un yaptığı radikal İslam'ın 70'li yıllarda başlayan yükselişi, bu fikrin savunucuları tarafından "Sahva ya da Uyanış" olarak nitelendirilmektedir.

İslami Diriliş ve Avrupa Kolonyalizmi

İran asıllı uzman Ali Rahnema'ya göre,[5] 18. yüzyıl İslami diriliş (ihya) hareketlerinin tarihi aslında Batı'nın Müslüman dünyadaki kolonyalist faaliyetlerinin de bir tarihidir. Diriliş hareketleri bu faaliyetlere karşı duyulan tepkiden ya da bunların neden olduğu etkilenmelerden doğmuştur. 1492'de Granada'nın son bölgelerini geri alan Hıristiyan Avrupalılar Balkanları ele geçiren Osmanlıların Avrupa'ya ilerlemesini önlemek için uğraştıktan sonra 1800'lerde Kuzey Afrika'dan, Endonezya'ya dek uzanan Müslüman topraklarına geri dönerler.

---

[4] Uyanık, Fazlur Rahman'ın.

[5] Aşağıdaki bölüm büyük ölçüde İslami Dirilişin Önderleri (Pioneers of Islamic Revival Düzenleyen Ali Rahnema, Zed Boks, 2005) kitabına Rahnema tarafından yazılan Giriş bölümünden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şimdi kolonyalizmle karşı karşıya kalan bu ülkelerde İslamcılığın nasıl yeşerdiğine kısaca gözatalım.

Mısır: 1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgali -kısa sürse de- İslam dünyasına yönelik Avrupa kolonyalizminin yeni ve güçlü bir dalgasını başlatır. Fransız birliklerini Mısır'dan atan İngilizler, Fransa'nın ülke ekonomisi üzerindeki kontrolünü ele geçirmek için uğraşırlar ve başarılı olurlar. 1859-69 yılları arasında Süveyş Kanalının inşası Mısır'ın aşırı borçlanması ve ekonomisinin büyük ölçüde Londra'nın çıkarlarına göre şekillenmesi ile sonuçlanacaktır. Mesela, Mısır değerli pamuğunu İngiltere'ye ihraç ederken, bu pamuktan yapılan İngiliz kumaşının bir numaralı ithalatçısı olur. Bu gelişmeler, halkın ekonomik koşullarının kötüleşmesine yol açarak 1879'da, anti-kolonyalist ve anti-Hıristiyan Arabi isyanına zemin hazırlar. Ancak isyan kolonyalist boyunduruktan kurtulmayı sağlamayacaktır tam tersine İngilizlerin 1882'de fiilen Mısır'ı işgali ve Fransız etkisine tamamen son vermeleri ile sonuçlanır. İngiliz işgali altındaki Mısır, İslamcı hareketlerin doğup geliştiği mümbit bir toprak olacaktır.

Sudan: Mısır'daki Arabi isyanı ile aynı sıralarda 1820'den beri Mısır'ın işgali altında olan Sudan'da, Muhammed Ahmet -müzik ve dansa izin verdiği için bir Sufi tarikatından ayrılarak- mehdiliğini ilan eder ve İslam'ın bozulmamış ilk dönemlerindeki halini esas alan bir versiyonunu savunmaya başlar. Kolonyalist güçlere -bunlar İngilizler, Türkler ve Mısırlılardır- karşı açtığı cihat o denli başarılı olacaktır ki, 1882'de Mısır ordusunu yenerek Darfur'u ele geçirir ve devrimini diğer İslam ülkelerine taşımaya söz verir, 1885'te Hartum'u da alacaktır.

Bundan beş ay sonra tifüsten ölür ancak başlattığı hareket devam ederek, 1885'te Sudan'ın neredeyse tamamını ele geçirir. Alkolü, dansı ve küfürlü konuşmayı yasaklar. İngilizler ancak 1898'de Sudan'da tekrar kontrolü ele alabileceklerdir.

Cezayir: Temmuz 1830'da Fransa Cezayir'i işgal eder ve 1871'de topraklarının bir parçası olarak ilan eder. Bu durum 1962'ye dek sürecektir. İşgale karşı mücadele Cezayirli dini liderlerin önderliğinde olacaktır. 1832'de Abdül Kadir, "İnançlıların Komutanı" adıyla cihat ilan eder. 1847 Aralık'ına dek süren savaşta, Fransa köyleri yerle bir eder, mağaralara sığınan direnişçileri yakar. Bu olayları soruşturan bir Fransız komisyonu şu sonuca varacaktır: "Barbarlığımız, uygarlık getirmek için (topraklarına) geldiğimiz barbarlarınkini katbekat aştı." Oysa Cezayir halen tartışması süren çok daha vahim uygar vahşetlere sahne olacaktır.

Tunus: Kolonilerin korunması için yenilerinin işgali gerekmektedir. Fransa Cezayir üzerindeki egemenliğini koruma amacıyla -İngilizlerin Hindistan'ı korumak için Mısır'ı işgal etmeleri gibi- 1881'de Tunus'u işgal edecektir. İşgale karşı -dini liderlerce örgütlenen- direniş, Fransız donanmasının bombardımanı ile bastırılacaktır.

Hindistan: Hindistan'ı 1600'lerden beri kontrol altında tutan Türk kökenli Babür (Mughal) İmparatorluğu 1700 ortalarından itibaren iç bölünmeler ve Afgan tehdidi nedeniyle güç kaybetmeye başlar. Haziran 1757'de İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyasına (İDHK) ait ordu Plussy'de yerel yöneticiyi "hile ve hiyanet" ile yener.

İDHK, bu bölgeye ticaret yapan İngiliz tüccarların 1600'de kurduğu bir birliktir. Babür şahlarının Avrupa ile ticaret hevesi, İngiliz ve Fransız tüccarların Hindistan'a gelmelerine ve çeşitli imtiyazlar edinmelerine neden olmuştur. O dönemde Avrupa çapındaki İngiliz-Fransız çatışması burada da yaşanır ve sonuçta Hindistan'ın ticari kontrolü İngilizlerin eline geçer. İDHK 1689'da, yerel halktan devşirdiği Seboy (Türkçe sipahi sözcüğünden gelmektedir) askerlerinden oluşan güçlü ordusu ile de devlet içinde devlet haline gelir. 1764'te Bengal'in kontrolünü ele geçirir ve giderek zayıflayan imparatorluğa verdiği destek karşılığında vergi toplama imtiyazını kazanır. Kumpanya üyeleri burada kazandıkları paralarla İngiltere'de büyük işler kurarlar ve İngiliz parlamentosunda çıkarlarını savunan güçlü bir lobi oluşturmayı başarırlar. İngiliz tahtı, iktidarına ortak çıkan Kumpanya'nın güçlenmesini engellemek için parlamentoda büyük bir savaş verecektir. Ancak bu sıralarda İngiltere'de yaşanan sanayi devrimi ile Kumpanya'nın önemi artar ve İngiliz global pazarının liderliğini üstlenerek hükümetin karar mekanizmasında önemli bir yer edinir.

1784'te, Kumpanyanın giderek artan gücüne William Pitt hükümetinin çıkardığı "Hindistan Yasası" ile önemli bir ket vurulur. Yasa, Kumpanya'nm Hindistan'daki- askeri, ticari, sivil-bütün faaliyetlerine İngiliz tahtının da katılımını zorunlu hale getirerek ikili kontrol ile Kumpanya'nın gücünü azaltır. 1857'de Hindu ve Müslüman Sepoy askerleri; Kumpanya'nın kontrolü altında tuttuğu bölgelerde giriştiği yerel geleneklere ters düşen modernleşme hareketleri ve ordu içinde çıkarılan

-tüfeklere domuz yağı sürüldüğü gibi- söylentiler sonucunda komutanlarına karşı ayaklanırlar. Kısa sürede ayaklanma İngiliz işgaline karşı bir bağımsızlık savaşına dönüşür. Ancak 14 ay sonunda 1858'de İngiliz kraliyet birliklerince çok kanlı bir şekilde bastırılır. Londra, Bahadır Zafer Şah'ı tahttan indirerek imparatorluğu lağveder ve yerel geleneklere saygısız davranarak isyana neden olduğu gerekçesiyle Kumpanya'nın faaliyetlerine de son vererek kendi yönetimini kurar. Kraliçe Victoria resmen Hindistan ve İngiltere'nin imparatoriçesi olur.[6]

Halktaki haklı nedenlere dayalı İngiliz tepkisinin, İngiliz tahtı ile Kumpanya arasındaki çekişmenin sonucunu tayin etmek üzere mobilize edilmesi şeklinde de okuyabileceğimiz; İngilizler tarafından "Sepoy İsyanı" ya da "Hint İsyanı", Hintliler tarafından "1. Bağımsızlık Savaşı" olarak anılan bu olay, kitapta ayrıntılarıyla inceleyeceğimiz global güç çatışmasının niteliğini ve varabileceği boyutları sergilemesi açısından mükemmel bir örnektir. 1857 olayları; kolonyalizmin (çıkar ayrılığının oluşturduğu) farklı yüzleri arasındaki çatışmanın aynı ülkede dahi mümkün olabileceğini, bu güçlerin kendi iktidar ve çıkarlarını korumak adına başka halkların haklı talep ve tepkilerini nasıl kullanabileceklerini göstermesi açısından günümüz için de alınacak önemli dersler içermektedir. Zaten henüz siyasi bir ideolojiye dönüşmemiş, bir başka deyişle İslamcılık olarak ifade edilmeyen İslami diriliş hareketleri üzerinde de büyük etkileri olacak ve bir milat haline gelecektir.

1857 olayları, Müslüman liderlerin büyük bölümünün İngiliz egemenliğine karşı olan bu değişim sürecini

---

[6] The British East India Company (İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası), livepress.com

özetlemeye çalışalım: Güçlü Babür İmparatorluğu işgalci bir güç olmasına karşın, Müslüman olması ve yerel geleneklere saygı göstererek halkla iyi ilişkiler kurması nedeniyle tepki çekmemiştir. Ancak İmparatorluk zayıflayıp İngilizler güç kazandıkça, Müslüman liderler Müslüman olmayan bir gücün kendi sosyal ve yargısal mekanizmalarını empoze etmelerine tepki duymaya başlarlar. Bunda, İngiliz hükümeti tarafından desteklenen Hıristiyan misyonerlerinin İslam'ı geri bir din olarak aşağılayan faaliyetlerinin de etkisi büyüktür. Sonuçta, Hint Müslümanları da Kuzey Afrikalılar gibi kimliklerini ispat etmek ve haklarını kuvvet yoluyla geri almak için isyan ederler.

1803'de Şah Abdülaziz bir fetva vererek -İslam yasaları tam olarak uygulanmadığı için- Hindistan'ı "dar-ül harb" (şavaş açılması gereken, gayrimüslimlere ait toprak) ilan eder ve İngilizlere karşı cihat çağrısında bulunur. Onu tilmizi Seyyid Ahmet Rai Baraili izler. Ancak 1831'de İngilizlerle işbirliği yapan Sihlerle çarpışırken ölecektir. Yine de cihat hareketi 1870'e dek Bengal'in çeşitli bölgelerinde etkili olur. Rahnema, bu hareketin iflası ve 1857 olaylarının, belli başlı Hintli Müslüman liderleri İngilizleri dışarıya atmaya silahlı güçlerinin yetmeyeceğine, dolayısıyla cihadın yararsız olduğuna inandırmış olabileceği yorumunu yapar. Müslümanların ibadetlerini sürdürebilmeleri için başka yolların bulunması gerekmektedir. Müslüman kimliğini muhafaza etmenin pragmatik yolu yeni efendilerle işbirliği yapmak ve barış içinde bir arada yaşamaktır. İslam, varlığını sürdürmek için politikadan uzak durmak zorundadır.

Böylece İngilizlere karşı cihadı yeren işbirlikçi bir İslami söylem başlar. Bu yeni strateji, dini açıdan meş-

ruiyet kazandırmak için gereken İslam hukukuna uydurulmuş görüşlerle de desteklenmektedir. Bu çerçevede Hindistan'ın "dar-ül harb" olduğu nosyonu Müslüman liderlerce reddedilir ve 1871'de Hindistan, korunulan barınılan yer anlamına gelen "dar-ül aman" olarak ilan edilir. Hint Müslümanları "İslam'ı özgürce ifa etmelerinin serbest olduğu bir yerde" yaşamaktadırlar. Artık Hindistan'ın yöneticileri olarak kabul edilen İngilizlere karşı cihat eylemek, (Hintli Müslüman liderlerce yeniden yorumlanan) İslam'a göre ölümle cezalandırılmayı gerektirmektedir.

Sir Seyyid Ahmet Han

Hindistan'ın en önde gelen reformist liderlerinden birisi olarak anılacak olan Sir Seyyid Ahmet Han (1817-98), bu yeni anlayışın kilit isimlerinden birisidir. 1857 olayları sırasında Kumpanya'da yargıç olarak görev yaparken isyanı bastırmak için Müslümanlara karşı uygulanan şiddet karşısında şok geçirmiştir. Bu nedenle cihada kesinlikle karşıdır. İngilizler (İngiliz tahtı) tarafından memnuniyetle karşılanan ve desteklenen (çünkü imparatorluğun Hindistan'daki varlığını güvence altına almaktadır) yeni strateji ise, Müslümanlar için din ve cemaatin korunduğu bir alan yaratmıştır. Bunun karşılığında ödenecek bedel, dinin siyasetten tamamen ayrılmasıdır.

Hintli Müslüman liderler bu adımları atarken; kitap boyunca gelişimini inceleyeceğimiz, siyasal İslam ya da İslamcılık adı verilen ideoloji de tam bu sırada ortaya çıkarak dinin siyasi güç kazanmasını savunacaktır. Türk Osmanlı tarihçileri ve bazı yabancı tarihçiler tarafından İslamcılığın ilk kurucuları olarak görülen Yeni Osmanlı-

lar, Osmanlı tahtını yetkilerini bir parlamento ile paylaşmaya zorlamak için oluşturdukları bu ideoloji ile İmparatorluğun Müslüman kitlelerini siyasete katılmaya ikna etmeye çalışacaklardır. Bu çerçevede, daha ileriki yıllarda her ikisi de dinde Batı tarzı reformu savundukları halde Seyyid Ahmet Han ile pek çoklarınca İslamcılığın kurucusu olarak kabul edilen Cemaleddin Afgani arasında Hindistan'da yaşanacak şiddetli fikir çatışmasının temelinde yatan en önemli nedenlerinden birisi de bu olacaktır.

Hintli Müslümanlar da dinin ve cemaatin korunacağı bir alan karşılığında siyasete karışmama bedeli ödeme konusunda anlaşıyor olmakla birlikte bu alanın niteliğinin ne olacağı konusunda farklı görüşlere sahiptiler. Mesela, Deobandiler ve Barelviler bu alanın tamamen dış etkilere kapalı olmasını isterlerken Seyyid Ahmet Han gibi reformistler, Müslümanlar ve İngilizler arasında daha fazla anlayış ve iletişimi savunmaktaydılar. Reformistler, Müslümanların 2. sınıf vatandaş olmalarından duydukları memnuniyetsizliği -kolonyalizme karşı mücadelede de başarısız olduğuna inandıkları- geleneksel İslam'ı reforme etme, temizleme ya da modernize etme gibi faaliyetlerle uğraşarak gidermeye çalışırlar. Hıristiyan misyonerlerinin İslam'ın Müslüman toplumları geri bıraktırdığına dair suçlamalarına karşılık en etkili silah olarak eğitime dönerler. Seyyid Ahmed Han, Müslümanların kendilerine olan güvenlerini tekrar kazanmaları için anahtarın, modern Batı eğitimi ile silahlandırılmaları olduğu inancıyla 1864'de Gazipur ve Aligarh'da "Bilimsel Topluluk"u kurar. Buralarda tarih, siyasi ekonomi, tarım, matematik ve daha pek çok konudaki İngilizce kitaplar Urducaya çevrilir. 1875'de, mo-

dern Müslüman gençlerin yetişmesi umuduyla "Muhammedi İngiliz-Şark Koleji"ni kurar. Kolej, 1920'de Aligarh Müslüman Üniversitesine dönüşecektir. Seyyid Ahmed Han, yabancı fikirlere karşı çıkan geleneksel ulemanın etkisinden kurtarmak için İslam'ın reforme edilerek, dört Sünni mezhebin tekelci gücünün kırılması gerektiğini düşünmektedir. Bu amaçla geleneksel İslam öğretisinin yeni kuşaklarca körü körüne taklidine karşı çıkarak, İslam hukukunun kişisel yorumunun yapılabilmesini, yani içtihat kapılarının açılmasını savunur. (Ayrıntılarını kitap boyunca göreceğimiz içtihat kapılarının açılması aynı tarihlerde Mısır'da Afgani tarafından da savunulmaktaydı.) Sadece Kuran'ı ve içtihadı esas alarak özgün yorumlar yapar; mesela recm'e (taşla öldürme cezası) karşı çıkar.

Deobandiler

Deobandiler, 1866'da Hindistan'da Seyyid Ahmed Han'ın modernist İslam anlayışına karşı Deoband kentinde kurulmuş bir medreseden zamanla Güney Asya'nın büyük bölümüne yayılacak olan bir harekettir. 1857 olaylarında rol oynadığı söylenen iki dini lider Muhammed Kasım Nanotyi (1833-1877) ve Raşid Ahmed Gangoni (1828-1905) tarafından kurulmuştur. Seyyid Ahmed Han'ın tersine Batı'ya açılmanın İslam'ı bozup zayıflatacağı inancındadırlar. Başlangıçta her ne kadar bilim ve felsefe öğretmişse de- esasen Batı etkisine karşı İslam'ı korumak için- İslam hukuku konusunda geleneksel yorumlara vakıf Arapça konuşan uzmanlar yetiştirmeyi amaçlamıştır. İnsan aklını ve bilgisini kullanmaktan kaçınırlar, bu çerçevede "içtihat"a karşıdırlar ve "taklit"e

inanırlar. Tamamen Kuran'ın birebir anlamını ve hadisleri esas alırlar. Milliyetçi değil ümmetçidirler, dolayısıyla enternasyonal bir İslam anlayışları vardır. Geçmişin idealize edilmiş saf İslam'ına dönmeyi amaçlarlar, bu anlamda "geriye doğru giden reformistler" ya da "sulandırılmış Vahhabiler" olarak da nitelendirilirler. Buradan mezun olanlar bugün Güney Asya'da çok popüler olan Deobandi hareketini yaratmışlardır. Afganistan'daki Taliban da bu okulun bir temsilcisidir.

Barelviler

Barelviler, bir Kadiri Sufi Şeyhi olan Muhammed Ahmed Rıza Han Barelvi (1856-1921) tarafından kurulmuş ezoterik yanları ağır basan bir Sünni harekettir. Bugün Güney Asya Müslümanlarının yüzde 85'i tarafından izlenmektedir. Seyyid Ahmed Han ve Deobandilerin aksine, İslam'ı o güne ulaşan şekliyle korumayı amaçlarlar, dolayısıyla ileriye de geriye gitmeye de karşıdırlar. Deobandilere bir tepki olarak ortaya çıkmışlardır ve aralarındaki çatışma halen sürmektedir. Ahmed Rıza Han Barelvi bir fetva vererek tümünü kâfir ilan etmiş hatta daha da ileriye giderek bunu reddedenlerin de kâfir sayılacağını söylemiştir. Buna misilleme olarak da Deobandiler, Barelvilerin evliyaları ve Sufi pirlerini anma, mezarlarda adak yerine getirme gibi adetlerini dinden çıkma sayan fetvalar yayımladılar. Barelviler, Hz. Muhammed'e büyük saygı gösterirler ve et ve kemikten yapılmış ancak olağanüstü yeteneklere sahip insanüstü bir figür olarak görürler. Deobandilerden daha çok batıl inançlara sahip olmakla birlikte onlardan daha toleranslı oldukları söylenir.

İran: 18. yüzyıl sonunda Kaçar hanedanının veliahttı Prens Abbas Mirza Kaçar'ın Batı kolonyalizmi ile baş edebilmek için başlattığı reform hareketleri erken ölümü nedeniyle yön değiştirir. Ondan sonraki liderler Batılılaşmayı, Batılılara çok geniş imtiyazlar tanımakla karıştıracaklardır. Bu da ulemanın ve reformist aydınların tepkisini çekecek; Batı kolonyalizmine karşı tepkiye neden olurken Batıdaki gibi bir hukuk düzeninin gerekliliğini ortaya koyarak Şah'ın tiranlığma karşı güçlü bir muhalefet başlatacaktır. Mesela 1872'de Nasreddin Şah, İngiliz Baron Julius de Reuter'e diğer bazı imtiyazların yanı sıra, 70 yıl süreyle verdiği gümrüklerin kontrolü, madenleri işletme, demiryolu ve su kanalı inşa etme haklarını ulemanın baskısı sonucu bir yıl sonra geri alacaktır. 1890'da İngiliz Yüzbaşı G. F. Talbot'a, 50 yıl süreyle verdiği İran tütün sanayi üzerinde tekel hakkı ulemanın önderliğinde -Mirza Hasan Şirazi, tütün kullanımını yasaklayan bir fetva verir- ülke çapında büyük protesto gösterilerine ve tütün kullanımının boykotuna neden olunca Şah -2 yıl direndikten sonra- yine geri adım atmak zorunda kalır. Bu dönemde ileride inceleyeceğimiz gibi Cemalettin Afgani de diğer reformist aydınlarla beraber bu boykotun liderleri arasındadır.

İran hiç işgal edilmemesine karşın Batı müdahaleleri halkta tepki yaratır. Modernist İslamcı aydınlar var olan İslam'ı ve onu uygulayan din adamlarını eleştirerek bu tepkiyi onlara ve saraya karşı yönlendirdiler, düşünceleri İran'ın anayasa devriminde önemli bir rol oynayacaktır. Mirza Fatali Akhunzade gibi seküler, milliyetçi aydınlar ise ancak İslam'ın tamamen halkın hafızasından silinmesi ile Batılılaşılabileceğini savunurlar.

Görüldüğü gibi 18. yüzyıldan itibaren kolonyalist faaliyetlere maruz kalan Müslüman ülkelerde eşzamanlı olarak İslam'ı yeniden yorumlayan hareketler ortaya çıkmış ve bunlar sonuçta İslam'ı siyasi bir ideolojiye dönüştüren İslamcılık akımına zemin hazırlamışlardır.

İslam ile İslamcılık Birbirinden Farklı mıdır?

Bu konudaki tartışmalar dünyada ve Türkiye'de halen bütün hızıyla sürdüğü için kesin bir cevaba ulaşmak mümkün olmasa da, çeşitli görüşleri inceleyerek bir fikir edinmeye çalışacağız.

İslamcı akademisyen-yazar Yasin Aktay'ın İslamcılık-Siyonizm analojisi yaptığı ilginç yorumu ile başlayalım. Aktay'a göre İslamcılık, bir hicret ve yol alış dini olarak tüm dünyaya açılımı vurgulayan, gerçekçi ve yapıcı özellikteki İslam'ın sürgün ve eve dönüş motifleri etrafında kurgulanan, ütopik ve zorlamacı bir modele ya da ideolojiye dönüştürülmüş biçimidir. Bu dönüştürme ihtiyacının merkezinde ise, hilafetin ilgası hadisesinin yarattığı ve hilafetin ilgası sonrası dönemin siyasî ve kültürel şartları yatmaktadır. Zira hilafetin ilgası Müslümanları siyasi bütünleyicilikten uzak yegâne dini grup haline getirmek suretiyle başıboşluk ve bölük pörçüklük psikolojisinin doğmasına sebep olmuş, takip eden hızlı sekülerleşme süreci ise âlim ve aydınları bir nevi savunmasızlık ve beklentisizlik şeklindeki ruh haline ve kaçış psikolojisine itmiştir. İslamcılık görüşü, modern insanın ortak sıkıntısı olarak aidiyet probleminin çok derinden hissedildiği ve fakat olanları manalandırıp çözüm üretmede etkisiz kalan, küskün ve kötümser bir ruh halinin ve yabancılık hissiyatının belirlediği, siyaset

karşıtı ve ütopik bir perspektife oturmaktadır. Dolayısıyla İslam'dan İslamcılığa geçiş sürecinde, şimdiki durumu ve yolu önemseyen süreç fıkhının ve olaylara karşı gerçekçi, pozitif ve yapıcı tutum takınmayı gerektiren siyasetin yerini, mevcut şartları yok sayan, hayatla devamlı didişen, tarihin akışını tersine çevirip geçmişe dönmeyi öngören ve bu haliyle siyonist eğilimi çağrıştıran ütopik ve despotik bir model almaktadır.

Aktay'a göre ise Müslümanların yapması gereken şey sürülmüşlük ve eve geri dönüş ya da yenilgi ve rövanş duygusunun şekillendirdiği ütopik modeller yerine, hali lehlerine çevirecek, gerektiği yerde uyumlu gerektiği yerde çatışmacı, ama her hâlükârda yapıcı ve makul bir siyasetin gerçekleştirilmesidir.[7]

Enes Ergene'nin Fethullah Gülen'in web sitesinde yer alan ayrıntılı makalesinden de zaman zaman özetleyerek uzun bir alıntı yapalım: "İslamcı hareketlerin söylemlerinde, İslam'ın bir tek özü olduğu ve bunun da Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemindeki İslam olduğu yer alır. Bu özün de kendilerinin temsil ettiği siyasal sistemle örtüştüğünü iddia ederler. Halbuki hemen hepsi, ilk İslami yaşama geri dönüşe çağrı yapmakta ise de modern siyasî, ideolojik ve kültürel kalıpları ve hatta kitlesel tepki biçimlerini dahi benimsediler. Kâh Marxist, kâh militan ve özgürlükçü söylemleri kendi siyasal programlarına devşirmede herhangi bir mahzur görmediler. Bu hususta tıpkı modern bir ideoloji gibi hareket ettiler. Öyle ki, bazen ürettikleri söylem ve ideolojik polemikler İslami nasslarla telifi mümkün olmayan bir çizgiye de kaydı. Böylece modern kentli

[7] Yasin Aktay, "İslamcılık: Bir Modern Melankoli Eve Dön(eme)mek!", İslam Araştırmaları Merkezi Konferansı, 18 Şubat 2005, isam.org.tr'den alınmıştır.

ideolojilerin maruz kaldığı akıbetlere ve tüm kırılmalara maruz kaldı.

Evet, siyasal İslam, modern bir ideolojidir. Ürettiği siyasal muhayyile de İslami asılların yalnızca simgesel ve sembolik düzeyine tutunmaktadır. Çünkü bu siyasal muhayyilenin asıl dayanağı modern ideolojik paradigmaların egemenliğidir. Kuşkusuz İslamcıların siyasal paradigmaları ile İslam dünyasındaki mevcut siyasal rejimleri mukayese ettiğimizde, İslamcıların programları İslami asıllara daha yakın durmaktadır. Ancak ne mevcut rejimler ne de İslamcılar, İslami kültürün kendisini temsil etmemektedir. Batılı analizlerin çoğunluğu genelde İslam'ı, bu hareketlerin ürettiği siyasal muhayyileye indirger. Pek azı bu 'üretilmiş siyasal muhayyile' ile İslam'ı birbirinden ayırır...

İslamcılar kendi dönemlerindeki siyasal rejimlerin hem etik hem de siyasal meşruiyetlerini yitirdiklerini düşündüler... Bu rejimler doğrudan İslami kültürün bir sonucu değillerdi. Aksine Avrupa modelinin bölünmemiş ve yapısallaşmamış bir topluma kaba biçimde ithalinin neden olduğu üçüncü dünyaya özgü bir olguydu... Dolayısıyla İslamcılar devleti, iğreti, meşruiyet açısından eksik ve yalnızca bir grubun tekelini ifade eden devlet olarak algıladılar. Bu yüzden daha İslami bir yapıya ve meşruiyet temeline yöneldiler. Ancak İslamcı projeler de bir biçimde Batılı modellerle malzeme alışverişi içinde olmuştur. Batı, iyi ve kötü yanları ile nasıl ki günümüz İslam dünyasındaki siyasal şekillenmelerin içindedir; bunun gibi İslamcıların ürettiği modellerin de bir köşesinden tutmaktadır. Modeller arasında iyi bakıldığında düşünsel akrabalıklar kurmak mümkündür...

İslamcılık, yüzeysel ve önyargılı analizlerin dediği gibi, yalnızca yoksul yığınların bir siyasete katılma aracı değildir. İslamcılığın, özellikle tarihsel ve ulusal meşruiyeti yıpranmış ve siyasi kirlilik içinde boğulmuş toplumlarda daha farklı toplum yapılarının İslami terminolojiye başvurarak siyasetin yeniden meşru bir biçimini ve daha geniş katılımını oluşturma çabaları anlamını içerdiğini unutmamak lazımdır...

Fakat hiç kuşkusuz her biçimiyle İslamcılık bir ideolojiden ibarettir. Değişik oranlarda da olsa tüm çabaları siyasal bir alana münhasırdır. Dolayısıyla hiçbir biçimde bir din olarak İslam'ın kendisini ve bütününü ifade ve temsil etmemektedir, İslam dünyasında, dinin bu tür ideolojik bir aygıt haline dönüştürülmesini bir 'sapma' olarak değerlendiren kesimler de vardır. Çünkü dinin böyle siyasal bir ideolojide dominant bir unsur ve aygıt haline getirilmesi bazen onu ideolojik kavgaların doğrudan bir tarafı kılmaktadır ki bu, dinin esaslarıyla bağdaşır bir şey değildir.

Bundan başka dinin ideolojik sunumu, yer yer İslam dünyasında dini şiddet diye nitelenen huruç (başkaldırı) hareketlerine de vücut verebilmektedir. Bugün Batıda İslam'ın şiddetle meczedilmiş imajını körükleyen önemli problemlerden birisi de bu şiddet hareketlerinin, İslam'ı kendi sıkı ve dar ideolojilerinin bir manifestosu haline getirmeleridir. Batılı siyasal ve medyatik paradigmalar da zaten beyinlerinde mevcut olan İslami önyargıyı ve bilinçaltını pekiştirecek bu tür imaj malzemesi avmdadırlar. Maalesef bu tür imaj destekleri de en ziyade, İslam'ı, gerek siyasal gerek eylem açısından ideolojileştiren çevrelerden gelmektedir. Bu bugün ve yakın geçmişte İslam dünyasındaki tüm hareketlerin en temel

sorunu halinde tartışılagelmiştir. Çağdaş Müslüman toplumların önünde bu sorun hâlâ ehemmiyetini muhafaza etmektedir."[8]

Batı'da İslam ve İslamcılık Ayrımı

İslam ile İslamcılık ayrımı Batı'da daha da önem kazanmıştır. Bu konudaki tartışmanın katılımcılarını kabaca iki kategoriye ayırmak mümkün. Birinci grupta İslam'ın bir din, İslamcılığın ise bir ideoloji olduğunu belirterek özellikle İslamcı militanlarca gerçekleştirilen terör olaylarının İslam dinine yönelik bir tepkiye dönüşmemesi gerektiğini düşünenler yer alıyor. İkinci grup ise ortada bir ayrım olduğuna ilişkin tezin bir kandırmacadan ibaret olduğunu; Batı'ya, demokrasiye, Hıristiyanlık ve Yahudiliğe düşman İslam'ın, İslamcılık kisvesi ardına saklanarak zaman kazandığını ileri sürüyor. Şimdi vereceğimiz örnek iki görüşü de içermesi açısından ilginç.

Norveç İstihbarat Örgütü Başkanı Jørn Holme birinci görüşü savunan, "Biz farklılıklar ve çok kültürlülük konusunda deneyimsiz ve biraz da aptalız. İslam ve İslamcılığı birbirine karıştırıyoruz. İslamcılık sonuç olarak İslam'ın özel bir şekli. Ancak pek çok Norveçlinin bu konuda kafalarının çok karışık olduğundan eminim" şeklinde bir açıklama yapar. İslam'ın tehdit oluşturduğu tezini savunan "dhimmiwatch" isimli web sitesi ise bu açıklamaya şu tepkiyi verir: "Kafamız kesinlikle çok karışık ve alarm halindeyiz. Çünkü Norveç'te böyle bir açıklamayı yapması gereken son kişi olan istihbarat örgütü başkanı, kalkmış büyük bir güvenle İslam ile İs-

8 M. Enes Ergene, "Siyasal İslam ve İslamcılık Kavramı Geleneğin Modern Çağa Tanıklığı", 01.08.2007, Yeniakademi Yayınları, fgulen.com

lamcılık arasında büyük bir fark olduğunu söylüyor. Peki söyle o zaman fark nedir?(...) Şiddete yönelik bir cihada girişen bir kişiyi her açıdan destekleyen kişi de (...) şiddete hizmet ediyor değil midir? Ayrıca cihada inanan ancak şu anda Müslümanların sayısının yeterli olmadığı için şiddetin aleyhlerine sonuç vereceğini düşünerek şiddet içermeyen yöntemleri savunanlarına ne demeli? (...) Norveç istihbarat örgütü başkanının açıklamaları konusunda çok açık olan tek şey İslam'ın metinlerini, eğilimlerini, davranış ve iklimini anlamamış olmasıdır. Norveç'teki güvenlik koşullarını Müslüman olmayan Norveçliler için hemen iyileştirmek amacıyla Jorn Holme derhal görevinden atılmalıdır. Onun yerine İslam'ı, dolayısıyla İslam'ın Norveç'in yasal ve siyasi kurumlarına, sosyal düzenlemelerine, özgürce araştırmaya, sanata ve 'kâfirlerin' güvenliğine yönelik bir tehdit olduğunu tam anlamıyla kavrayabilen birisi getirilmelidir."[9]

İslam'ın şiddete de başvuran İslamcılıktan farklı olduğunu savunan Batılılar, İslam karşıtı çevreler tarafından eleştirildikleri gibi kendilerini İslamcı olarak tanımlayan çevrelerce de samimiyetsizlikle ve art niyetli olmakla suçlanırlar.

"Entellektüel bir göçmen Müslüman soruyor: 'Batı modernitesi karşısında niçin hâlâ savunmadayız?' Bu sorunun Berlin'de bir çayevinde sorulması elbette hayli manidar. Cevabına gelince: Çünkü saldırıya uğramıştık... Sadece dışımızdan değil, Batı'nın içimizdeki yeniçerileri tarafından da kuşatılmıştık. Onun için, düşünceden siyasete, fıkıhtan kelama, her alanda savunmacı

[9] Hugh Fitzgerald, "The head of Norway's security service: 'a bit stupid,' yes, but not as regards 'diversity' (Norveç İstihbarat Örgütü Başkanı evet "biraz aptal" ama "farklılıklar" konusunda değil), September 29, 2007.

(apolejetik) bir üslup öne çıktı. Savunmacı üslup, yer yer özür dileyici, mazeret bildirici bir zillete dönüştü. Bu, kendi değerlerinden emin olamayan, Batı modernitesi karşısında aşağılık kompleksine kapılan bir ruh halinin ifadesiydi. Şimdilerde, savunmacı olmaktan çıkıp, meydan okumaya hazırlanan bir İslam var. Oryantalizm, yerli ve yabancı sözcükleri aracılığıyla, savunmacı İslam'ı 'İslamcılık' adı altında mahkum etmeye çalışmıştı; meydan okumaya hazırlanan İslam'ı ise 'Siyasal İslam' yaftasıyla mahkum etmeye çalışıyor... İslamcılık, Siyasal İslam, Sivil İslam, Kültürel İslam gibi isimlendirmeler, haber veren (ihbari) değil, kurgulayan, inşa eden (inşai) isimlendirmelerdir. Bu nedenle de 'tanımak' amacıyla değil; 'tanımlamak' amacıyla kurgulanmışlardır ve manipülatiftirler...

Bu da klasik saldırılar gibi bir Batı saldırısı. Önce imaj değiştirip ardından yemek; tıpkı, yavrusunu yemeyi gözüne kestiren kedinin, onu fareye benzetmesi gibi... Bu ümmet 1400 yıllık tarihinde birçok fikri ve fiili saldırıya karşı koydu. Haçlı seferleri ve Moğol istilası sadece iki örnek..."[10]

Kuşkusuz bu suçlamada, global güçlerin kolonyalist tarihin en başından beri gerçekleştirdikleri manipülasyonların haklı olarak büyük etkisi vardır. Ayrıca neocon gazeteci olarak anılan Daniel Pipes gibi uzmanlarınkendilerince haklı gerekçelere dayansa da iki dünyaya da egemen olan kesif paranoya nedeniyle yanlış anlaşılmaya çok müsait önerilerinin payını da yabana atmamak gerekir.

---

[10] Mustafa İslamoğlu, "Güneş Batı'dan Doğacak mı?"; Yeni Şafak, 25 Aralık 1998.

"İslam ve İslamcılığı Ayırmak" isimli makalesinde Pipes, İslam'ı bir din ve uygarlık, İslamcılığı ise, İslam'ın kutsal yasalarına tamamen uyulmasını öngören ve Müslüman olmayanlara ve Batı'ya karşı karşı derin bir düşmanlık barındıran bir ideoloji olarak tanımlar. Bir Müslüman Kardeşler yetkilisinin, "Müslümanlar sosyalist ya da kapitalist değildir, onlar Müslümandır" şeklindeki ifadesini alıntılayarak Müslümanları, Yahudi ya da Hıristiyanlarla değil de kapitalist ve sosyalistlerle karşılaştırmasını çok aydınlatıcı bulduğunu belirtir. İslamcılık siyasi güce yönelmek ve kontrol altına almak için bir yol önermektedir. Bu nedenle laik ve İslamcı Müslümanlar arasında bir çatışma yaşanmaktadır. Batı her ne kadar bu konuda bir seyirci ise de, kendi çıkarlarını da korumak zorundadır. Bu nedenle İslam ile İslamcılık arasındaki ayrımın vurgulanması, her şeyden önce İslamcılığa karşı politikalar geliştirebilmek açısından önemlidir çünkü hiçbir devlet bir dine karşı politika geliştiremez ancak ideolojiler için bu geçerli değildir.[11]

Batı'nın İslam ile İslamcılık arasında ayrım yapması bazı İslamcı çevrelerce amaçlı bulunsa da bunun yapılmamasını, kendilerini "Şeriat karşıtı Müslümanlar" olarak niteleyen bir grup gibi kötüye yoranlar da var.

(İslam'a karşı) Batı direnişi "westernresistance" isimli web sitesi; İngiltere'deki camilerde Suudiler tarafından finanse edilen Hıristiyanlığa ve Yahudiliğe karşı nefret aşılayan broşürler dağıtıldığı yolunda bulgular da içeren, resmi bir rapora ilişkin tartışmaları aktararak ılımlı ya da radikal İslam olmadığını, tek bir İslam olduğunu ve onun da Batı'ya düşman olduğunu belirten bir maka-

[11] Daniel Pipes, "Distinguishing between Islam and Islamism", Center for Strategic and International Studies, 30 Haziran 1998, danielpipes.org

leye[12] yer veriyor. "Şeriat karşıtı Müslümanlar" grubu ise bunun üzerine web sitesine, İslam ve İslamcılık arasındaki farkın vurgulanmamasından dolayı, radikal Müslümanların normal Müslümanlar gibi meşruiyet kazandıklarını, ılımlı Müslümanların radikallerle bir tutulduğunu ve sonuçta bütün Müslümanların radikal olduğu sonucuna ulaşılmasına neden olduğunu belirten cevabi bir yorum gönderiyor. Grup Batı medyasına, "İslam ile İslamcılık arasındaki farkı anlamıyorsanız bu konu ile ilgili görüş bildirmeye son verin, eğer anlıyorsanız her defasında bu ayrımı açıkça ortaya koyun" çağrısını yaparak mesajını, "Ilımlı Müslümanların nerede oldukları ve niye sessiz kaldıkları soruluyor. İşte buradayız, ama bizim ne dediğimizi dinlemek niyetinde olmayan asıl sizlersiniz," diyerek bitiriyor.[13]

Bu mesaja gelen cevabi yorumda ise grubun propaganda yaptığı belirtilerek, "Neye dayanarak ılımlı yorumunuzun doğru olduğunu ancak Kuran'ın emirlerine harfiyen uyanların yanlış yaptığını ileri sürüyorsunuz? (...) Kuran'm hükümleri açık, 'Kâfiri öldürün', diyor. Ayrıca şu kahrolası İslamcılık da ne menem bir şeydir? İslamofobi gibi bir şey olsa gerek. Bir göz boyama, Müslüman olmayanların kafalarını karıştırıp zaman kazanmak için uydurulmuş bir kelime. İslam, İslamdır. 'Ilımlı İslamı' cesaretlendirmek daha fazla İslam demektir ve hepimiz bunun ne anlama geldiğini biliyoruz," deniyor.[14]

---

[12] "UK: Mosques Still Provide Saudi Hate Texts", 30 Ekim 2007, westernresistance.com

[13] "Media Legitimizes Islamic Extremists While Defaming Muslims", (Medya İslamcı radikalleri meşrulaştırırken Müslümanları karalıyor), Muslims Against Sharia, ibid.

[14] savitch, 3 Kasım 2007, ibid.

Özellikle büyük çaplı terör olaylarından sonra Batı'da giderek ağırlık kazanan, İslam'ı tehdit olarak gören, bu yaklaşımın orada yaşayan Müslüman uzmanların epey kafa yormasına neden olduğu görülüyor. Mesela Suriye kökenli bir Alman akademisyen olan Bassam Tibi de, International Herald Tribune gazetesinde yayımlanan "Cihadizmin Kökü Siyasal İslam'da" isimli makalesinde 11 Eylül, Bali, Madrid, Londra saldırılarından sonra birbirine zıt iki farklı yorumun yapıldığına dikkat çekiyor. Birincisi, dini terörün İslam'da yeri olduğunu savunurken, özellikle Müslümanlar ile siyasi etiğe uygun davranan Batılılar tarafından yapılan ikincisi ise terörizmin İslam ile hiçbir ilgisi olmadığını ileri sürüyor.

Tibi'ye göre, iki yorum da gerçekçi değildir ve gerçeğe ancak bir din olan İslam ile bir ideoloji olan ve İslam'ın politize edilmesi sonucu ortaya çıkan İslamcılık arasındaki farkı anlayarak ulaşılabilir.

Cihadistler "kâfirlere" karşı verdikleri savaşın İslami cihad kavramının dini, siyasi ve askeri yorumlanışına göre meşru olduğuna inanırlar. İslamcılık ile ilişkileri konusunda kabaca, cihadistler klasik cihat dokrinini yeni bir İslami gelenek icat ederek yeni bir zihniyet ile okuyorlar denebilir. Bu yeni zihniyet cihada bir "izm" eklemekte ve cihadizm modern terörizmin bir çeşidi olan bir gerilla savaşı haline gelmektedir. Cihadizmin İslam ile hiçbir şekilde ilgisi olmadığını savunmak yanlış ve yanıltıcıdır. Çünkü cihadistler kendilerini "gerçek Müslüman inananlar" olarak görmekte ve İslamcı düşünce yapısını camilerde ve dini okullarda öğrenmektedirler. Bu teröristlerin İslami olup olmadıklarını da tartışmak anlamsızdır. Gerçek olan cihadizmin İslam medeniyetinde yeni bir yönelim olduğu, çağdaş "Batı'ya karşı

ayaklanma"mn bir ifadesi olduğu ve -21. yüzyılın gideceği yönü belirlemek için global cihat ile demokratik barış arasında devam etmekte olan- fikirler arası savaşta büyük bir popülariteye sahip olduğudur. Dolayısıyla, "medeniyetler arası çatışma" tartışmaları yapmak yerine demokrasinin Batılı destekçileri ile aydınlanmış Müslümanlar cihadist İslamcılara karşı ittifak yapmalıdırlar.[15]

Tibi'nin -Batılı bir Müslüman olarak tam ortasında yer aldığı "medeniyetler arası çatışma" ve bunu körükleyen İslamcı gruplarca gerçekleştirilen terör konusundaki- endişelerinin mesela Türk İslamcılarının pek çoğu tarafından pek paylaşıldığı söylenemez. En azından öncelikli konularının bu olmadığı görülür. Tibi gibi İslam ile İslamiyet arasındaki farkı vurgulama çabasında değildirler, tam tersine böyle bir ayrımı reddetmektedir. Bunda çok muhtemelen, sıradan Batılılarda terör nedeniyle İslam korkusunun bir fobiye dönüşmesine aldırmamaktan ziyade Türkiye'de laik kesimle yaşanan keskin çatışma nedeniyle dinin siyasete katılımını, müdahalesini hatta kontrolünü bir hak olarak görmelerinin payı vardır. Dolayısıyla, bir genelleme yaparsak, Türk İslamcısının öncelikli endişesi "medeniyetler arası çatışma" değil kendisine siyasi sistemde -şu ya da bu nedenle- bir yer edinmektir, İslam ve İslamcılığın farklı olduğunun savunulmasını -bunu engellemeye yönelik bir manipülasyon olarak görerek- kuşkuyla karşılar.

Mesela, İslamcılığı "Müslüman kalma ve yaşama mücadelesi" olarak gören Hayrettin Karaman farklı bir İslamcı tanımı peşindedir. Her şuurlu Müslümanın İs-

[15] Bassam Tibi, "Jihadism's roots in political Islam", İHT, 30 Ağustos 2005.

lamcı olduğunu, dolayısıyla İslamcı ile Müslümanın aynı kimlik olduğunu çünkü İslamcılığın taleplerinin aslında İslam'ın talepleri olduğunu ancak her İslamcının İslam'a uygun hareket etmediğini söylüyor. Bununla beraber yeni bir İslamcılık tanımlamasına doğru bir gelişim ve değişim olduğu kanısında. "İslam ile siyaseti ve ideolojiyi aynılaştıranlar, İslam'ın siyaset ve ideolojiyi aştığını bilmeyenler şimdi bunun hatalı olduğunu anlamaya başladılar. Türkiye'de siyasetin kendi kuralları, kadroları ve söylemi ile İslamcılığın; yani Müslüman kalma ve yaşama mücadelesinin de kendi mahiyetine ve amacına uygun kurallar, söylemler, yöntemler ve kadrolarla yapılması gerektiği anlayışına doğru bir gelişmenin rüzgârını almaktayım.

Siyasal İslamcılık nispeten yeni bir terim; Müslümanların yükümlülüklerinden bir kısmının, belli bir dönemin şartları içinde öne alınmasıyla ve gerçekleştirilme stratejileriyle ilgili. Bu 'bir kısmı'ndan maksat da İslam'ın siyasi, sosyal, hukuki ve ekonomik talepleridir. 'Bütün olmadan parça da olmaz' düşüncesinden yola çıkan siyasal İslamcılar, 'inancın, ibadetin, eğitimin, medeniyetin olabilmesi için siyasi iktidarın da Müslümanların elinde olması gerekir' diyorlardı. Bu düşünce dün de bugün de yanlış değildir, ancak Müslümanların bütün misyonu, siyasi iktidar şartına bağlı değildir, siyasi iktidar başkalarının elinde olduğu zaman da hem İslam, hem de Müslümanlar ve onların insanlığa rahmet olan dini temsil ve tebliğ vazifeleri devam eder... İslamcılığın muhtevasını yalnızca siyasi iktidar ile sınırlamak doğru değildir, hiçbir devrin İslamcısı da dâvasının sınırını böyle çizmemiştir. Dün siyasi iktidar da Müslümanların elinde olsun diye çalışanlar, bu amaçlarına ereme-

dikleri zaman ve zeminlerde yine İslamcı olarak misyonlarını sürdürüyorlardı. Bugünün Müslümanları, bana göre hepsi aynı zamanda İslamcıdır, işte bunların bir kısmı, yaşadığımız dünyanın şartları içinde yeni bir siyasi İslamcılık çizgisi belirlediler: Demokratik, laik, çoğulcu bir düzen içinde, başkalarının hak ve hürriyetlerine zarar vermedikçe İslam'ı, azami ölçülerde yaşamak. Bunun içinde bütün şubeleriyle sosyal hayat da vardır."[16]

Karaman, kitapta ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz "Siyasal İslam öldü" önermesinin de bütün bu nedenlerle yanlış olduğu kanısında: "Yanlış bir adlandırma ile 'Siyasal İslam' dedikleri şey yoktur ki, bitsin, iflas etsin; var olan içinde siyasi boyutun da bulunduğu İslam'dır... Müslüman olarak Allah'a teslim olan kişi pazarlık yapmadan, dinin kurallarını bölmeden -elinden geldiğincehayatının bütününde ona teslim olur. Evin içinde, camide Müslüman, kamusal alanda gayrimüslim olamaz. Asıl vazifesi kamusal alanda da İslam'a aykırı bir durumun oluşmasını engellemektir, buna gücü yetmezse, başkalarına dokunmadan kendisi özel ve kamusal alanda Müslümancı yaşar, buna da gücü yetmezse yapabildiğini yapar, yapamadıkları için de -gücünü aştığından- bağışlanır. Müslümanlık bu olduğuna göre 'siyasal, ılımlı, laik vb.' diyerek farklı bir İslam'dan söz etmek güneşi bir şeylerle örtmeye kalkışmak demektir ve mümkün olmaz."[17]

İslamcılık konusundaki ilginç yorumlarıyla dikkat çeken genç bir yazar olan Mustafa Akyol'un ise İslam

[16] Hayrettin Karaman, "Türkiye ve İslam", hayrettinkaraman.net

[17] Hayrettin Karaman, Siyasi İslam (2), Yeni Şafak, 21 Ağustos 2005.

ve İslamcılık ayrımı konusunda hem Batılıların hem Türk İslamcılarının duyarlılıklarına cevap verecek bir formül arayışında olduğu görülüyor. Akyol, "radikal İslamcı" örgütlerin "bir din" olan İslam'dan ziyade bir siyasi ideoloji olan "devrimcilikle" ilgi olduklarını yazıyor:

"O devrimi İslam adına yapmak istiyorlar kuşkusuz, ama 'İslam' deyince anladıkları yüz milyonlarca dindar Müslüman'ın 1400 yıldır anladığından çok farklı...

Radikal İslamcılar, çıkış noktası olarak Batı dünyasına ve onun kapitalist ekonomi, demokrasi, çoğulculuk gibi değerlerine -ve tabii bir de sömürgecilik, işgal, ırkçılık, çifte standart gibi suçlarına- duydukları tepkiyi alıyorlar. Onun için 'İslam mesajı' diye, Allah'ın varlığı veya Kuran'ın doğruluğu gibi temel İslami inanç esaslarını değil; 'dünyayı sömüren emperyalizm' veya 'insanlığın kanını emen Siyonizm' gibi tümüyle siyasi ve dahası İslami kaynaklarda yeri bulunmayan söylemleri öne sürüyorlar... Hizb-ut Tahrir Türkiye sorumlusu Yılmaz Çelik, 'Batı ile mücadele eden insanlar Müslüman'dır' demiş. Oysa Kuran'a göre Allah'a inanan ve teslim olan insanlar Müslüman'dır. Müslüman, Batı'ya veya bir başka medeniyete, Kuran'da bildirilen ilkelerin ışığında bakar. Yanlışlarına karşı çıkar, doğrularını teslim eder. Ne doğru ne de yanlış olan, nötr ('mubah') unsurlarından da dilediği gibi yararlanabilir. Radikal İslamcıların böyle davranmayıp da Batı'ya tümden düşman olmaları ve dahası bu düşmanlığı dünya görüşlerinin ve faaliyetlerinin merkezi haline getirmeleri, ileri boyutta ve son derece çarpık bir 'politizasyon'a işaret ediyor."

Akyol, bu politizasyonun "eylem'e" dönüşürken "Amaç araçları meşru kılar" diye düşünmeye ve İslam

geleneğinde açıkça yasaklanmış olan "sivil insanlara karşı şiddet", yani terörün kullanılmasına neden olduğunu belirtiyor. "Yani sivillere yönelik saldırılar -bazılarının sandığının aksine- 'şeriat' gözetildiği için değil, gözetilmediği için gerçekleşiyor." Neden ise siyasi argümanlar. Mesela, İsrailli sivilleri bombalayan Filistinli militanlar kendilerini, "İsrail'e karşı başka silahımız yok, hem sonra İsraillilerden çok çektik, öfkeliyiz" diye savunuyorlar. Politizasyonun ikinci ve en önemli sonucu ise Akyol'a göre, İslam'ı bir ideoloji haline getirmesi. Söz konusu İslamcılar, yıkmak istedikleri dünya düzeninin yerine İslami kavramları yorumlayarak yeni bir düzen inşasına başlıyorlar ve İslam, onların gözünde, bir ideoloji haline geliyor. Oysa Kuran'da ekonomi, siyaset ve toplum alanlarını tarif eden detaylı sistemler değil bazı temel ilkeler var. "Her çağın ve toplumun yapısına göre değişebilecek olan bu gibi 'insani' meseleler, son derece hikmetli bir biçimde, ilahi mesajın içinde yer almıyor. Dolayısıyla 'İslami yönetim biçimi' inşa etmeye kalkanlar, aslında kaynağı ilahi değil de insani olan sistemler kurguluyorlar."

Akyol, "din zaten siyasete hiç karışmamalı, vicdanlarda yaşamalı" görüşüne de karşı: "Çünkü bir dinin hayatın hangi yönlerini düzenleyeceği konusunda o dinin kendi kaynakları ve inananları dışında kimsenin karar verme yetkisi yok. İslam ise hayatın pek çok yönüne dair -kalıplaşmış sistemler değilse de- bazı temel ilkeler bildiren bir din... Ancak hayatın bütününde Allah'ın iradesine teslim olan Müslüman'ın, dinin 'ilahi' olanla 'beşeri' ve 'tarihsel' olan kısımlarını iyi ayırt etmesi gerekiyor. Bu yapıldığında, 'modern durum'u göz önüne alan içtihatlarla yeni bir Müslüman pespektif geliştirilebilir.

Laik devletle (dine baskı uygulamadığı sürece) uzlaşan, inanmayanların veya inanıp da uygulamayanların yaşam tarzına tolerans gösteren, çoğulcu ve demokratik bir 'siyasi bakış' üretebilir."

Türkiye'de böyle bir entelektüel İslami birikimin zaten var olduğuna dikkat çeken Akyol şu sonuca varıyor: "Mesele Müslümanların siyasete de Müslümanca bakıp bakmamaları gerektiği değil. Tabii ki öyle bakacaklar... Mesele, bu bakışın 'bir topluluğa olan kinden' (radikalizmden) arındırılması ve modern durumu göz önüne alan yeni yorumlara açık olması."[18]

Peki, siyasete Müslümanca bakmak pratik hayatta mümkün olabilir mi? Bu sorunun cevabını da İslamcılığın geleceğine ilişkin son bölümde vermeye çalışacağız.

Çeşitli kesitler sunduğumuz İslam ile İslamcılık arasındaki farka ilişkin tartışmanın ardından siyasi bir ideolojiye dönüştürülmüş İslam için İslamcılık teriminin kullanılmasının uygun olup olmadığı tartışmasıyla soruşturmamıza başlıyoruz.

[18] Mustafa Akyol, "Dindar Olmayan İslamcılık", Radikal, 22 Eylül 2005.

BİRİNCİ BÖLÜM

Terminoloji Tartışması

İslamcılık Doğru Terim midir?

Kitap boyunca İslamcılık olarak anacağımız fenomenin tanımı konusunda genel bir konsensüs -siyasi bir ideolojiye dönüştürülmüş İslam- olmakla birlikte, çeşitli düşünce okulları tarafından farklı terimlerle de isimlendirilmektedir. Konunun önemli uzmanlarından birisi olarak kabul edilen Martin Kramer, bu terminolojik tartışmayı ele aldığı makalesinde,[1] İslam dünyasındaki gelişmeler konusunda okuyan ve yazan hiç kimsenin İslam'ı, tüm sosyal ve siyasal eylemleri için tek otorite olarak ilan eden Müslümanları nasıl isimlendireceği so-

[1] Martin Kramer "Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists?" (Terimleri tartışırken, Fundamentalist mi, İslamcı mı?) Middle East Quarterly, Bahar 2003, Cilt X, Sayı 2.

rusundan kaçınamayacağını belirterek, "İslami fundamentalist mi, yoksa İslamcı mı demeli?" diye soruyor.

İslamcılık konusunda bir başka önemli uzman John Esposito, İslami yenilenme ya da İslami eylemcilik, terimlerini tercih ederek İslamcılığı, "Siyasi ve sosyal eylemlere bir zemin sağlamak için İslam'ın bir ideoloji olarak yorumlanması" olarak tanımlıyor. Esposito, İslamcıların sadece geçmişe dönerek bir ideali gerçekleştirmek istemeleri halinde bunun değişimin inkârı olacağını belirterek, "Oysa bazı İslamcı düşünür ve yazarlar, kendilerinin önce geçmişe döndüklerini sonra tekrar günümüze geldiklerini düşünüyorlar. Mesela, Tunuslu Raşhit el Ganuşi gibileri -geçmişte var olmayan- İslam'ın modern kavram ve kurumlarla olan ilişkisinden söz ediyorlar ve böylelikle İslam'ı yeniden yorumluyorlar," diyor.[2]

İslamcı yazar Cihan Aktaş'a göre, "İslamcılık modern bir harekettir, içinde bulunulan zamanın talepleri ya da gerekleri konusunda bir sorumluluk üstlenme kaygısıyla ilişkilidir. İslamiyet dindir, İslamcılık ise zaman ve mekânla bağlı bir akım olarak görülmelidir, bu nedenle de çok farklı İslamcılıklardan, mesela demokrat olduğu kadar despotizmden yana, modernist olduğu kadar gelenekselci, muhafazakâr olduğu ölçüde devrimci bir niteliğe sahip olan, kadın meseleleri bağlamında ataerkil olduğu kadar feminist, Batı karşıtı olduğu ölçüde kendini Doğu ile sınırlamakta ısrarlı İslamcılıklardan söz edilebilir. Türkiye özelinde İslamcılık aynı zamanda 'sağcı' tanımlara bir mesafe koyma kaygısıyla da şe-

---

[2] "İslamcılık bir Tehdit midir?" ("Is Islamism a Threat?") Tartışma (Farklı görüşleri savunan önde gelen Amerikalı İslamcılık uzmanları arasında) The Middle East Quarterly, Aralık 1999, Cilt VI, Sayı 4.

killenmiştir. Bu anlamda 'mustazafların', yani zayıfların, ezilenlerin, toplumun dışladığı düşkünlerin yanında olmak, 'onları kurtarmak' da bir amaç olarak görünür. Aynı zamanda, modernleşme konusunda şoklara maruz kalmış bir toplumun depresyondan çıkma yoluydu İslamcılık. Hızlı bir yüzeye çıkma, nefes alma çabasıdır da diyebiliriz, İslamcılığın çıkışına. Dolayısıyla da arazlı, kanamalı bir çıkış bu aynı zamanda..."[3]

"Çok az İslamcı, İslam ile İslamcılığın aynı şey olduğunu iddia edebilir" görüşünde olan önde gelen Amerikalı analizcilerden Graham Fuller de İslamcılığın daha çok -günümüzün yönetimsel, sosyal ve politik sorunlarına İslam'dan anlamlar çıkararak çözümler bulma çabası olan- siyasal İslam ile özdeşleştiğini belirterek İslamcılık yerine aynı anlamda gördüğü siyasal İslam terimini tercih ediyor. Fuller'e göre, İslamcılar kesinlikle değişimden yanalar. Bu nedenle birçok İslamcıyı "doğal eylemciler" olarak tanımlıyor.[4]

Daniel Pipes, İslamcılık ile Suudi Arabistan'ın Vahhabi düşüncesi ve Afganistan'daki Taliban projesi arasında şöyle bir ayrım yapıyor: "Onlar köy geleneklerinin idealize ve sistematize edilmiş bir versiyonunun tüm ülkeye yayılması çabasıdır. İslamcılık ise, bunun tam da zıttıdır. Modern insanların, modern sorunlara ve ideolojilere cevabıdır... Mitolojik geçmişe bilinçli geri dönüşleri onları, mevcut yasa ve gelenekleri genişleterek korumaya çalışan Vahhabilerden ve Taliban'dan ayırır."[5]

---

[3] Emeti Saruhan, "Kendini yeniden doğuran akım İslamcılık", Cihan Aktaş ile kitabı- "Bir Hayat Tarzı Eleştirisi: İslamcılık" üzerine söyleşi, Yeni Şafak Kitap Eki, 25 Haziran 2007.

[4] Graham Fuller, Siyasal İslam'ın Geleceği, Timaş Yayınları, 2004 ss. 22-27.

[5] İslamcılık bir Tehdit midir?

Ancak Pipes, her ne kadar İslamcılığı "Modernizasyonun bir aracıdır, bir Ortaçağ programı değil, 20. yüzyılın baskı ve sorunlarına cevaptır" şeklinde değerlendiriyorsa da aynı zamanda Marksizm-Leninizm ya da faşizm gibi 20. yüzyılın bir "radikal ütopik sistemi" olarak tanımlar, çünkü devletin kontrolü, toplumun idaresi ve insanın yeniden şekillendirilmesi için yollar önermektedir. Dolayısıyla İslamcılık, "İslami çeşnili bir totalitarizmdir, detayları kuşkusuz önceki versiyonlarından farklıdır fakat nihai amacı itibariyle büyük benzerlik taşımaktadır."[6] 2002 tarihli "Militan İslam Amerika'ya Uzanıyor" isimli kitabında ise çok muhtemelen 11 Eylül saldırılarının etkisiyle Pipes'ın daha keskin bir retorik kullandığına tanık oluyoruz. "Şu anda İslam'ın ruhu için bir kavga devam ediyor. Bir tarafta ılımlılar, Batı'nın yöntemlerini kabul etmeye hevesli ve dünyaya entegre olmaya hazır Müslümanlar, diğer tarafta ise, korku dolu, güçlü bir düzen arayışında, dış dünyayı öteye itmeyi amaçlayan İslamcılar."[7]

11 Eylül'den sonra İslamcılık ya da İslami fundemantalizm yerine, El Kaide gibi radikal örgütler için "cihadist" terimi kullanılmaya başlanıyor. Fransız akademisyen Gilles Kepel ve Guilain Deneoux, "cihadi-selefizm" terimini ortaya atıyorlar. "Militan İslam" ve "siyasal İslam" gibi terimler de dünya medyasınca kullanılmaya başlanıyor. Birincisi şiddet eğilimine işaret eder-

---

[6] Daniel Pipes, "İslam ve İslamcılığı Ayırmak", CSIS ("Distinguishing between Islam and Islamism", Center for Strategic and International Studies,) 30 Haziran 1998.

[7] Daniel Pipes, "Militan İslam Amerika'ya Uzanıyor" (Militant Islam Reaches America) New York: Norton, 2002, alıntılayan Clifford Geertz, "Mekke Hangi Tarafta?" (Which Way to Mecca?") The New York Review of Books, Cilt 50, Sayı 11, 3 Haziran 2003.

ken, ikincisi şiddete değil siyasi uzlaşmaya yatkın İslamcı düşünceye sahip hareketleri tanımlamak için -daha çok bu hareketlere sempati duyanlarca- kullanılıyor.[8]

Bu kısmı Kramer ile açtık onunla kapayalım. "Batı'nın terminoloji konusundaki seçimi Müslümanların eylemleri etkileyecektir. Ancak Batı'nın algılaması, umut ve önyargıları da eşit derecede ya da daha fazla etkili olacaktır. Terminoloji konusundaki tartışma her zaman

Batı'nın İslam ile ilişkileri ile bağlantılıdır ve bu tartışmanın sonucu Batı'nın İslam'ın konumunun tanımlanması konusundaki gereksinimlerini göstermesi açısından bir barometre olagelmiştir... Pek çok kez Batılılar, Müslümanların kâfir ya da inanan, tehdit eden ya da barışçı, yabancı ya da tanıdık olmalarına gerek duymuşlardır. Batı'nın çağdaş İslam'daki değişim ile uzlaşma konusundaki kendi içindeki kavgasında, hangi terimin öne çıkacağını tahmin edebilmek imkânsızdır. Bu, Müslümanların ne yaptıkları kadar Batı'nın ne istediği ile de bağlantılıdır.[9]

Batılıların Terim Seçimi Konusunda Bir İslamcının Düşünceleri

Kramer'in bu sözlerini aklımızda tutarken, Ali Bulaç'm Batılıların seçtikleri terimler konusunda neler hissettiğine bakmak ilginç olabilir. Bulaç'ın görüşleri yukarıda yer verdiğimiz İslamoğlu'nun görüşlerinden pek farklı değil. "Oryantalistler'in 'Müslüman Doğu'su, İslamolog-

---

[8] Mesela Fawaz Gerges, Amerika ve Siyasal Islam (America and Political Islam) Cambridge: Cambridge University Press, 1999; François Burgat, Siyasal İslam ile Yüz Yüze (Face to Face with Political Islam) London: Tauris, 2002.

[9] Kramer, Terimleri Tartışırken, Fundamentalist mi, İslamcı mı?

lar'ın 'Siyasal İslam'ı" isimli makalesinden özetleyerek alıntılar yapıyoruz:

"Siyasal İslam tabirini, 'amaçlı bir kodlama' olarak ilk defa Batı'da özellikle 1980'lerden sonra İslam, İslam dünyası ve İslami hareketler üzerinde çalışan -oryantalistler yerine kısa vadeli politik ve aktüel ihtiyaçları karşılamak üzere iş başına geçen- İslamologlar kullandı. Oliver Roy ve Gilles Kepel bunlardan en çok bilinen iki Fransız İslamolog... Siyasal İslamcılık, İslamologların amaçlı kodlaması olarak, şu veya bu nedenle siyasi hayata katılmak isteyen Müslüman grupları daha başlangıçta 'fundamentalist, köktenci, radikal, entegrist, totaliter' vb. siyasi kimlik profilleri içine gömüp yerleştirdi... Siyasal İslam hakikatte Batı'nın İslamologlar aracılığıyla 'Müslümanlar'ı ötekileştirme'si ve kodlayarak belli bir hedefe kilitlemesi teşebbüsüdür. Küresel düzeyde karşılıklı bağımlılığın sürdüğü bir dünyada bir din olarak İslamiyet'i reddetmek mümkün olmadığına göre -çünkü bu yöntem eski zaman kabalığı idi- pozitivist paradigma ile ötekileştirerek reddetmek, daha sofistike bir yöntemdir... 'Siyasal İslam kodu'yla hareket eden çok sayıda kişi, kodlamanın amacına uygun olarak devleti fetişleştirdi, siyasi olan her şeyi mutlaklaştırdı. Bu formattaki Siyasal İslam, dinin meşru referanslarından, yaşanmış tarihi tecrübeden ve bugünün çok yönlü toplumsal gerçekliklerinden kopuk 'salt politik bir hareket'ti...

Diğer yandan 'Siyasal Katoliklik' kavramından mülhem bu kavramsallaştırma, aslında zımnen bir din olarak İslamiyet'in ve mensubiyetini bu dinle ifade eden Müslüman öznenin, sırf dini kimliği dolayısıyla siyaset, iktidar, yönetim ve devlete ilişkin alanların dışında tutulması gerektiği ön kabülüne dayanır... İlk defa batılı

veya yerli İslamologlar değil, Müslüman entelektüeller, yazarlar ve bilginler 'batıdan İslam'a tercüme edilmiş bu siyasi proje'nin' çok yönlü bir eleştirisini yaptılar. Özellikle Sünni Kelam referans alındığında devletin ve hatta yönetimin 'dinin usûlü'nden olmayıp fürûuna ait bir konu olduğu konusu, işi belli bir seviyede ele alanlar tarafından sıklıkla dile getirildi... Modern paradigmanın aksine devlet araçsal bir aygıttır ve ondan beklenen inananların temel hak ve özgürlüklerini, kendilerini serbestçe ifade ve temsil edebilme imkânlarını güvence altına almasıdır."[10]

Bulaç'ın öne sürdüğü bu görüşlerin ayrıntılarına kitap boyunca ve özellikle "İslamcılığın Batılı Kökleri" ve "Siyasal İslam'ın Geleceği" bölümlerinde ağırlıklı olarak yer vereceğiz. Şimdi, geçmişe doğru -"İslamcılığın siyasi bir ideoloji olarak kökenleri"ni araştırmayı amaçlayan- uzun bir yolculuğa çıkarak öncelikle 13. yüzyıla uzanalım.

---

[10] Ali Bulaç, "Oryantalistler'in 'Müslüman Doğu'su, İslamologlar'ın 'Siyasal İslam'ı'", www.davetci.com/g_yazilar_sislam.htm Temmuz 2000.
Türkiye'nin en önemli İslamcı entelektüellerinden birisi olduğunu düşündüğüm Ali Bulaç'ın uzun bir süre sistematik olarak incelediğim yazılarından geniş alıntılar yaparak -dışardan gözlediğim- Türkiye'deki İslamcı hareketin seyri hakkında bir fikir edinmeye ve vermeye çalıştım. Dolayısıyla bu Saym Bulaç'ın yakın durduğu hareketlere karşı duyulan bir sempatinin ifadesi olmadığı gibi kendisinin de bana yakıştırılabilecek herhangi bir eğilimle ilgisi yoktur. Görüşlerini aktarırken hata yapmış olabileceğimden -bu alıntılar yaptığım diğer bütün isimler için de geçerlidir- her türlü yanlış anlamadan doğabilecek sorumluluk tamamen bana aittir.

İKİNCİ BÖLÜM

İslamcılığın Siyasi Bir İdeoloji Olarak Kökeni

İbn-i Teymiyye Yeniden mi Kurgulandı?

Siyasal bir ideoloji olarak İslamcılığın kökleri genellikle 13. yüzyıl İslam düşünürü, Hambeli mezhebinden Ahmet ibn-i Teymiyye'ye (1263-1328) dek geriye doğru sürülür. Düşünürün, sadece selef'in dini uygulamalarını ve Kuran'ı tek model olarak görmesi asırlar sonra, bir sonraki bölümde inceleyeceğimiz, selefi yenilenme hareketine temel teşkil etmiştir.

Müslümanlığı kabul etmiş Moğol istilacılara karşı Memlukluların cihat etmesini caiz kılan ünlü fetvası ise radikal İslamcıların en önemli esin kaynaklarından birisi olmuştur: "Şeriatı tam olarak uygulamayan ve Moğollar gibi Allah'ın yasalarına değil de kendi yaptıkları yasalara uyan yöneticiler, cahiliyye dönemindedirler, kâfir ilan edilmeli ve gerekirse onlarla cihat edilmelidir." İleri-

de göreceğimiz gibi, bu fetvadan esinlenen Muhammed Abdülvahhap ve Reşit Rıza değişik zamanlarda (Osmanlılara), Seyyid Kutup (seküler Nasır'a karşı) cihat etmenin İslami bir gereklilik olduğunu savunmuşlardır. Mevlana Mevdudi, "yeni cahiliyye" terimini icat ederek bu durumu tüm İslam toplumunu ve liderlerini kapsayacak şekilde genişletmiş ve Kutup dahil pek çok radikal İslamcının seküler Müslümanları kâfir ilan etmesinin yolunu açmıştır.

Ancak, İbn-i Teymiyye'nin aynı zamanda "ibadet ettikleri sürece adaletsiz de olsalar Müslüman yöneticiye karşı gelinmemelidir", "60 yıllık adaletsiz bir yönetim, bir gün bile lidersiz kalmaktan iyidir" gibi sözlerini ve Sufiliğini ön plana çıkaranlar, radikal İslamcıların muhalif duruşu nedeniyle iyi bir model olarak gördükleri İbn-i Teymiyye'yi yeniden kurguladıklarını savunuyorlar.[1]

Düşünürümüz, efsanevi tefsir, hadis ve fıkıh bilgisi nedeniyle İslami çevrelerde halen -bazı çekincelerle de olsa- takdir edilmekle birlikte hakkındaki tartışma da (Tehlikeli bir sapkın mıdır yoksa saygıdeğer bir düşünür mü?) asırlardır devam ediyor. Hakkında verilen hüküm ne olursa olsun, bu, bütün hayatı hapishanelerde geçirmek ve orada ölmek gibi çok ağır bir bedel ödediği gerçeğini değiştirmiyor.

---

[1] İbn-i Teymiyye, Al-Siyasa al-Shar'iyya, Kahire, 1951, s 28 alıntılayan Azzam Tamimi." İslami Siyasal Düşüncede Demokrasi" (Democracy in Islamic Political Thought), Institute of Islamic Political Thought, Trevor Stanley, "Vahabizm ve Selefizmin Başlangıcını Anlamak" (Understanding the Origins of Wahhabism and Salafism), Terrorism Monitor, Cilt 3, Sayı 14 (15 Haziran, 2005), http://jamestown.org/terrorism/news/article.php?articleid=2369746; Dr. Abdul Azim Islahi, "İbn-i Teymiyye ve Devletin Gerekliliği" (Ibn Taymiyyah On The Need For A State), 1988, The Islamic Foundation, islaam.com, http://www.islaam.com/Article.aspx?id=548#7a

İbn-i Teymiyye her şeye karşın yüzlerce kitap yazar, pek çok tilmiz yetiştirir. Abbasilerin 10. yüzyılın sonunda -İslami hükümlerin farklı yorumlarının iç çatışmalara neden olmaması ya da dini kontrol edebilmek için- içtihadı yasaklamaları ile katılaşan ve bir kod haline getirilen klasik ulema öğretisine ve bunun yeni kuşaklarca aynen taklidine karşı çıkar. İçtihat kapılarının yeniden açılmasını savunur ve bunu ünlü fetvası örneğinde olduğu gibi uygular. Bu devrimci karakterine karşın, kesin İslami hükümlerin (Kuran'da ve hadislerde açıkça belirtilen hükümler; hırsızın elinin kesilmesi, zina yapan kadının taşlanarak öldürülmesi gibi) uygulanmasında yeni buluşlara ve yeni yorumlara sert bir şekilde karşı çıkması ise günümüzün radikal İslamcıları için de geçerli olan keskin bir ikilem olarak değerlendirilir.

İbn-i Teymiyye'nin Hayatı ve Düşünceleri

İbn-i Teymiyye 1263'te Harran'da doğdu. O dönemde İslam dünyasının büyük bölümü Moğol istilası altındaydı, Bağdat'ın da işgali ile Abbasi halifeliği düşmüştü, farklı bölgelerde değişik halifeler vardı, iç kavga ve çekişmeler Müslümanları iyice bölmüştü. Filistin'e Haçlı saldırıları devam ediyordu. Dönemin İslam âlimleri, sadece dört mezhep imamının şeriat yorumları ile sınırlandırılan geleneksel İslam öğretisine hiçbir şeyin eklenemeyeceğini, böyle bir şeyin dinden sapma olacağını savunuyorlardı. İbn-i Teymiyye altı yaşında, Moğol istilasından kaçan ailesiyle birlikte Şam'a yerleşti. Burada hem İslami ilimleri hem de edebiyat, matematik, tarih, mantık, felsefe, astronomi, tıp, mühendislik gibi konu-

ları içeren ve pek çok dili öğrendiği çok mükemmel bir eğitim aldı.

Önceleri, Memluklu yöneticilerden büyük saygı gördü ancak dört mezhebin -Hanefi, Hambeli, Maliki, Şafi- itikatlarını birleştirerek üzerinde toplumsal uzlaşma (icma) sağlanmış olan klasik ulema öğretisine ters düşen fetvalar vermesi, Ortodoks ulema tarafından İslam dünyasındaki barışı bozmaya yönelik bir sapkınlık olarak nitelendirildi.[2] Mesela, boşanma prosedürü konusundaki -bir defada üç kez arka arkaya "boş ol" denmesi halinde bunun sadece bir kez söylenmiş gibi kabul edileceği ya da ceza ödenerek bu sözün geri alınabileceği gibi- alışılmadık kararları da hakkındaki sapkın suçlamalarını artırdı.

"Al-aqida al-Hamaviyya" ve "al-Vasitiyyah" gibi eserlerinde Allah'ın "eli", "ayağı", "çenesi" ve "yüzü" olduğundan söz etmesi ve "tahtta bir insan olarak oturuyor" demesi nedeniyle de Allah'ın fiziki bir varlık olduğuna inanmakla suçlandı.

---

[2] John L Esposito, Kutsal Olmayan Savaş: İslam adına Terör (Unholy War: Terror in the Name of Islam), Oxford University Press, New York, 2002, s. 45 ve Emmanuel Sivan, Radikal İslam: Teoloji ve Moden Siyaset (Radical Islam: Theology and Modern Politics), Yale University Press, New Haven, 1990, s. 94, alıntılayan Trevor Stanley, PWHCE http://www.pwhce.org/taymiyyah.html; Ted Thornton," Taqi al-Din Ibn Taymiyya", History of the Middle East Database, http://www.nmhschool.org/tthornton/mehistorydatabase/mideastindex.htm; Aisha bint Muhammad "Ibn-i Teymiyye Kimdir?" (Who was Ibn Taymiyyah?) The true religion.org., http://thetruereligion.org/. Ayrıca bakınız G.F Haddad "A Brief Survey", living Islam- Islamic Tradition, http://www.livingislam.org, (muhalif öğretilerine ilişkin tartışmalar için); "Ibn Taimiyah", Biography, IQRA' International Educational Foundation, University of California, Compendium of Muslim Texts, http://www.usc.edu/dept/MSA/introduction/wasiti/taimiyah_3.html and Abu Safwan Farid Ibn Abdulwahid Ibn Haibatan, "Shaykh ul-Islâm ibn Taymiyyah", islaam.org.uk, http://www.sunnahonline.com/ilm/seerah/index.htm

Dünyanın (evrenin) sonsuzluk öncesi bir doğası olduğu ve Allah ile birlikte sonsuzluk öncesinden beri, her zaman var olan yaratılmış bir obje olarak var olduğu, dolayısıyla kaçınılmaz olarak Allah'ın özünde var olduğu ve bunun da (Onun) dünyayı iradi olarak yaratmadığı sonucunu doğurduğu yolundaki savı da öfkeli eleştiri ve suçlamalara yol açtı. İbn-i Teymiyye böylece ünlü İslam düşünürü Muhammed Gazzali'nin (ö. 1111) aksi yöndeki görüşünü, yani Allah'ın evreni kendi seçtiği bir zamanda yoktan var ettiğini dolayısıyla evrenin bir başı ve sonu olduğu düşüncesini reddetmiş oluyordu.[3]

Bu konu, antik Yunan'dan bu yana felsefenin önemli sorularından biri olagelmiştir. Aristoteles, dünyanın hep var olduğunu ve var olacağını savunmuştur. Ortaçağ filozoflarından Aquinalı Thomas, felsefi mütalaalar izlendiğinde evrenin hep var olmuş ve hep var olacak olmaması için bir neden bulunamayacağını ama bir Hıristiyan olarak Tanrı'nın evreni yoktan var ettiğine ve bir gün nihayete erdireceğine inandığını yazmıştır.

Bir 17. yüzyıl filozofu olan Spinoza ise yarattığı dünyadan ayrı bir yaratıcı Tanrı değil, var olanın toplamı, mutlak olarak her şey olan bir Tanrı olduğunu savlamıştır. Çünkü dünya Tanrı'dan ayrıysa eğer, o zaman Tanrı'nın sınırları olur ve bu durumda O sonsuz değil sonlu olur. Oysa Tanrı sonsuz ise bu takdirde Tanrı'mn

---

[3] 'Umdat as-Salik'ten alıntılayan Ahmad ibn Naqib al-Misri http://www.masud.co.uk/ISLAM/misc/ibntaymiyya.htm. Ayrıca bkz. Sheikh Al-Islam Ahmad Ibn Taimiyah, İslam Inancının Prensipleri (Al-'Aqidah Al-Wasitiyah), IQRA' International; Rachida El Diwani, Islam and Greek philosophy, Alexandria University, Alexandria, Egypt

var olan her şeyle örtüşmesi ya da bir ve aynı olması gerekir.[4] Bu tezin İbn-i Teymiyye'nin yukarıdaki tezi ile benzerliği ilgi çekicidir. 13. yüzyılda yaşayan düşünürümüzün savlarının yaşadığı dönemin ötesinde, gerek günümüz için gerekse klasik İslam öğretisi açısından ne denli sıra dışı olduğunu gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla, radikal İslamcıların İbn-i Teymiyye öğretisinin sadece kullanabilecekleri bölümlerini alarak onu yeniden kurguladıklarının bir örneği olarak ileri sürülebilir.

Aksi yönde bir örneği ise düşünürümüzün tevhit (Allah'ın birliği) konusuna getirdiği yorumu radikal İslamcıların benimsemelerinde görebiliriz. İbn-i Teymiyye tevhidi ikiye ayırır. Birincisi (Tawh. îd al-rubûbiyya), Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğu bilgisidir ki hem inanan hem de inanmayanlarca paylaşılır. Ancak ikincisi (Tawh. îd al-ulûhiyya) Allah'ın tek gerçek ilah, tek tapılacak olduğunun kabulüdür ki, bu sadece inananlara özgüdür. İkinci inanca sahip olmayanların birinci bilgiye sahip olmaları onları inançlı kılmaz çünkü putperestler de aynı bilgiye sahiptirler. İbn-i Teymiyye, bu nedenle sadece birinci bilgiye sahip olmayı inanan olmak için yeterli bulan kelam düşünürlerini Arap putperestlere benzeterek bu çevrelerin şiddetli tepkisini üzerine çekmiştir. Bu görüşü asırlar sonra pek çok İslamcıya ilham kaynağı olacaktır. Abdülvahhab, Mevdudi ve Kutup'un, "sadece Allah'a itaat edilir, ne bir diktatörün ne seçilmiş ulusal bir kurumun ne de bir din bilgininin Kuran ve hadisler ile çelişen bir yasa yapma hakkı yoktur çünkü bu kendilerini Allah'ın yerine koyup şirk

[4] Bryan Magee, Büyük Filozoflar, Paradigma, İstanbul, Kasım 2000, s. 60, 97-98.

koşmaları demektir" şeklinde özetlenebilecek yorumlarıyla sekülerizmi reddetmelerine temel oluşturmuştur.[5]

Sonuç olarak, İbn-i Teymiyye'nin klasik ulema öğretisinin dışına çıkarak verdiği Moğollara cihat ilan etmelerine olanak tanıyan fetvasını alkışlayan Memluklu yöneticiler, ulemanın da baskısıyla, düşünürümüzün bütün bu görüşlerini sapkın ve tehlikeli ilan ederler. Resmen özür dilediği için hayatı bağışlanır ancak hayatı artık hapishanelerde geçecektir. Şam'da şu duyuru yapılır: "Kim İbn-i Teymiyye'nin öğretisini takip ederse canı ve malı alınacaktır."[6]

İbn-i Teymiyye Aslında Kimdi?

İbn-i Teymiyye niçin ulemayı ve Memlukluları karşısına almıştı? Gerçekten İslam dünyasındaki barışı bozmak isteyen bir provokatör müydü? Yoksa İslam'ın ulemayı kullanan ve içtihadı yasaklayan yöneticiler tarafından siyasete alet edilmesini engellemek isteyen bir devrimci ya da bir ıslahatçı mıydı?

Fazlur Rahman'a göre İbn-i Teymiyye, bir ihya hareketi olarak başlamasına karşın o dönemde yozlaşan, çoğu kez iktidarlarla işbirliği halinde çıkar gruplarına dönüşen ve İslam birliğini tehlikeye düşüren Sufi örgütlenmelere karşı sert bir ıslah hareketi yürütmüştür. Bu nedenle Mevdudi tarafından, "Giriş" bölümünde de belirttiğimiz gibi müceddit olarak kabul edilir.

Hamit Enayet onu, 10. yüzyıldan başlattığı ve "Sünni realizmi" olarak nitelendirdiği dönemin üç ünlü İslam

---

[5] Dr. Jaafar Sheikh Idris, Vahabi Hareketinin Islami Fundamentalizmi (The Islamic Fundamentalism of the Wahhabi Movement), jaafaridris.com

[6] G. F. Haddad "A Brief Survey", living Islam - Islamic Tradition, http://www.livingislam.org.

düşürünürü Ebu el Hasan el Mavardi (ö. 1058), Muhammed Gazzali ve Bedreddin İbn-i Cemeyeh'in (ö. 1332) takipçisi olarak görür. Enayete göre; Abbasi, Selçuk ve Memluk yönetimlerinde üst düzeyde görevlere sahip olan bu üç din adamı efendileri için halifeliği o denli eğip bükmüşlerdir ki, sonunda kırılma noktasına getirmişler ve halifelik kavramının bu şekilde yıpranması sonucu iktidar ile dini yükümlülükler pratikte birbirinden ayrılmıştır. Sünni Gaznelilerin gerçek iktidara sahip oldukları ve Abbasi halifeliğinin etkisinin sınırlı olduğu dönemde Mavardi, halifeliğin üstünlüğünü ve bölünmezliğini savunmuş ancak iktidarın halifeden başkasına transferini de meşrulaştırmıştır.

Gazzali, halifelik iktidar üzerindeki etkisini tamamen yitirdiği ve sadece kuvvet yolu ile elde edilen iktidarı meşrulaştırmanın bir aracı haline dönüştüğünde, halifeye bağlılık bildirmek kaydıyla iktidarı kılıç zoru ile elde eden güç sahiplerine dini meşruiyet sağlamıştır.

Abbasi halifeliğinin sona erdirilmesi ile Sünni din adamlarının tavrı tekrar değişmiş ve İbn-i Cemeyeh, askeri gücün iktidar olma hakkı vermesini meşru kılmıştır. Bu realist esneklik, güvenliği sağlamanın devletin tek fonksiyonu olarak kabul edilmesine dek varmıştır. İşte bu noktada İbn-i Teymiyye, eğer alternatifi kaos olacaksa adaletsiz bir liderin dahi kabul edilmesi gerektiğini ilan etmiş, dolayısıyla bu "muhafazakâr realizm," şeriatın gerektiği gibi uygulanması ve dini vecibelerin eksiksiz yerine getirilebileceği bir ortam sağlanması için adaletsizliği dahi meşru kılmıştır.

Bu çerçevede İbn-i Teymiyye'nin şeriatın artık korunamayacağı endişesi ile Memluklulara karşı çıktığı da savlanabilir ancak bu sorulara kesin cevaplar vermek

için döneminin güç dengelerinin derinlemesine incelenmesi gerekir ki bu da kitabımızın sınırlarını aşar. Kesin olarak söyleyebileceğimiz, başlangıçta da belirttiğimiz gibi, yönetime ve ulemaya muhalefetinin bedelini çok ağır ödemiş olduğudur.

İbn-i Teymiyye, Kahire, İskenderiye ve Şam'da pek çok kez hapse atılır, buralarda mahkumları eğitmeye başlar (Kutup ve Hamas militanları da hapishane yıllarında benzer şekilde davranmışlardır) ve bunu o denli mükemmel yapar ki hapishanelerdeki bilgi düzeyi, pek çok ünlü eğitim kurumundan daha ileri bir düzeye yükselir.[7] Yanı sıra, hapisteyken Kuran'ı 80 kez hatmeder, 40 ciltlik Kuran tefsiri (al-Bahr al-Muheet) ve 500'ü aşkın kitap yazar. Kalem ve kağıtları elinden alındığında kömür parçaları ile bulabildiği kağıt parçaları üzerine yazmıştır.[8] 26 Eylül 1328 gecesi Şam'da hapishanede ölür. Büyük bir kalabalık tarafından bir Sufi mezarlığına gömülür.

İbn-i Teymiyye yanlısı kaynaklara göre, hakkındaki bütün suçlamalara karşın aslında o zamanında çok yaygın olan dindeki sapkın uygulamalara -büyü, muska gibi- karşı savaşmıştır. Sufilerin, evliyalara ibadet etme ve evliya mezarlarını ziyaret etme gibi inançlarına şiddetle karşı çıkmıştır. (Bu, asırlar sonra Vahhabizmin temel kurallarından biri haline gelecektir. [S.Ç.])[9] Ancak İbn-i Teymiyye aynı zamanda Sufi öğretilerini de övmüştür. Mesela, "Al-ihtijaaj bi al-qadar" isimli kitabında Sufile-

---

[7] Uyanık, Fazlur Rahman'ın; Dr Wahid Akhtar, Book Review, Modern Islamic Political Thought; Hamid Enayet, (Macmillon Press Ltd., London and Basingstoke, 1982), Imam Reza.net; Ibn Katheer, Bidaayah wan-Nihaayah, 1966, Beyrut, alıntılayan "Shaykh ul-Islām ibn Taymiyyah" islaam.org.uk

[8] Aisha bint Muhammad "İbn-i Teymiyye Kimdir?"

[9] *Age.*

rin Allah'a olan aşklarını ve dine olan özel yaklaşımlarını savunmuştur.[10] Daha da önemlisi son bulguların, onun da Kadiriye tarikatına bağlı bir Sufi olduğunu ortaya koyduğu belirtilmektedir.[11]

[10] Ibn Taymiyyah, Al-ihtijaaj bi al-qadar, Kahire' al-matba'a al- salafiyya, 1974 s. 38, alıntılayan Ibn Taymiyya On "Futooh Al-Ghayb" And Sufism, living ISLAM - Islamic Tradition http://www.livingislam.org

[11] Ibn Taymiyya, living ISLAM. Ayrıca bkz. George Makdisi, "Ibn Taimiya: A Sufi of the Qadiriya Order", American Journal of Arabic Studies 1 (1973): 118-129. George Makdisi, "The Hanbeli School and Sufism", Hamadard Islamica 11 (1974): 61-72.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Selefi Yenilenme

Selefi yenilenme ya da canlanma düşüncesi otantik, gerçek İslam'ın restore edilmesi hedefine ulaşılabilmesi için sadece Kuran ve hadisleri model alır. İbn-i Teymiyye fikir babası olarak kabul edilir. Temel tezi, İslam'ın Hz. Muhammed, ilk Müslümanlar ve kendilerinden başkalarınca tam olarak anlaşılamadığıdır. Gerçek yolundan saptığı için güçsüz düşen İslam, içtihat yoluyla, özüne yabancı düşünce ve uygulamalardan arındırılacaktır. İslam'ın orijinal modelinden sapmasını ve asırlardır değişmeyen klasik ulema öğretisinin taklit edilmesini eleştirirler ve İslam'ın ancak İslam dışı yeniliklerden (bid'at), evliyalara tapmak ve büyü gibi İslami olmayan uygulamalardan arındırılıp, gerçek temellerine ve selefi modele dönülerek eski gücünü kazanacağını savunurlar.[1]

---

[1] Nuh Ha Mim Keller, Islam for Today, http://www.islamfortoday.com/ index.htm; Islami Fundamantalizmin Tarihi Geçmişi (Historical Background Of Islamic Fundamentalism), http://www.angelfire.com/az/rescon/islfnd.html

Bu anlayış İslamcı düşüncede, zaman zaman yolları kesişse de (Bu konuyu 11. Bölüm'de "Vahhabi-Selefizm" başlığı altında ayrıntılı olarak ele alacağız) birbirine zıt iki harekete kaynaklık etmiştir. Her türlü yeniliğe -özellikle Batı kaynaklı olanlara- karşı olduğu için Fundamentalist İslam olarak isimlendirebileceğimiz Vahhabilik ve Batı medeniyetini model alan Modern İslamcılık.

Vahhabilik

İbn-i Teymiyye'nin fikirleri, 4 asır sonra Muhammed Abdülvahhap (1703-1792) isimli bir öğretmenin, bugünkü Suudi Arabistan topraklarında zamanla son derece güçlü, fundamentalist bir İslamcı ideolojiye dönüşecek bir hareketi, Vahhabizmi oluşturmasına kaynaklık edecektir. Bu fikirler Abdülvahhap tarafından, yerel âdetler katılarak ve son derece katı bir şekilde yorumlanarak, büyük ölçüde değiştirilmiştir. Bu çerçevede Vahhabi olmayan Müslümanları kâfir kabul ederek cihat ilan eden hareket Dariya'daki kabilelerin lideri, güçlü bir yerel prens olan Muhammed ibn-i Suud'un askeri gücü ile desteklenince, çoğu kez kılıç zoruyla Arap Yarımadası'nda hızla yayılacaktır.

İbn-i Suud ve ardılları bugünkü Suudi Arabistan'ı kurmak için pek çok askeri harekata girişerek, İngilizlerin de desteğiyle Vahhabi hareketine bir ulus devlet kazandırmayı başaracaklardır. 20. yüzyılda ise petrolden elde edilecek büyük zenginlik, Müslümanların hac ziyaretini yaptıkları kutsal Mekke ve Medine kentlerinin topraklarında olmasından kaynaklanan güç ve ABD ile

yapacakları ittifak sayesinde Vahhabi ideolojisi bütün dünyaya yayılacaktır.[2]

Vahhabilik Nedir?

Vahhabilik, İslam'ın orijinal prensiplerine dönülerek dinin zararlı etkilerden arındırılmasını ve bunun için de Hz. Muhammed ve taraftarlarının 7. yüzyılda Medine'deki yaşantısının model olarak alınması gerektiğini savunur. Bu çerçevede, o tarihten bu yana olagelmiş yeniliklere -minare, mezartaşı, radyo, televizyon gibi- kesinlikle karşı çıkar. Ancak, kendilerine Vahhabi denmesini küfür sayarlar çünkü Abdülvahhap'ın öğretisinin onun değil, Hz. Muhammed'in öğretisi olduğunu savlayarak kendilerine selefiler ya da -tek tanrılı anlamına gelen- Muvahhidun derler.[3]

Vahhabiler, sigara içmeye -sigara içenleri kâfir ilan edecek kadar- fotoğrafa ve türbelere hatta "Efendimiz Muhammed" (sayyiduna Muhammad) demeye bile karşıdırlar. Vahhabi ulemanın görüşlerini kesinlikle doğru kabul ederler ve karşı çıkanlarla şiddetle savaşırlar. Hicaz'ı ele geçirdiklerinde Hz. Muhammed'in efradınınkiler de dahil olmak üzere bütün türbeleri yıkmışlardır.[4]

---

2 "WAHHABIS." LoveToKnow 1911 Online Encyclopedia, http://3.1911encyclopedia.org/W/WA/WAHHABIS.htm; Wahhabism, Wikipedia http://en.wikipedia.org/wiki/Wahhabism

3 Nuh Ha Mim Keller, Islam for Today, http://www.islamfortoday.com/index.htm) and Wikipedia, Muhammad ibn Abd al-Wahhab whttp://en.wikipedia.org/wiki/Muhammad ibn Abd al Wahhab. Ayrıca bkz. "Kral Abdülaziz Vahabizm terimine açıklık getiriyor", (King 'Abdul 'Azeez makes a clarification of the term Wahhabism) http://www.masjiduthaymeen.org/posts/2003/06/06/17.htm

4 Abu Zahra, Tarikh al-Madhahib al-Islamiyya, ss. 235-238, alıntılayan G.F Haddad "A Brief Survey", living Islam- Islamic Tradition, http://www.livingislam.org

18. yüzyıl başına geriye dönersek İbn-i Suud, Abdülvahhap'ın öğretisini kabul edip onu kızı ile evlendirdi ve Vahhabi ideolojisinin komutanı olarak -buna karşı çıkan Müslümanlara cihat ilan ederek- çok fazla toprak ele geçirdi. Bu ikili arasında varılan -bir ideolojiyi ve askeri gücü- birleştiren anlaşma, günümüzde de Vahhabi ve Suudi hanedanlarınca yönetilen Suudi Arabistan devletinin ilk temellerini oluşturacaktır.

1811'de Hicaz'ı da topraklarına katınca İstanbul'un görevlendirdiği Muhammed Ali Paşa'nın güçlü orduları uzun ve kanlı çatışmalar sonucunda 1818'de ilk Vahhabi-Suudi devletine son verdi. Suudi hanedanı ortadan kaldırıldı, pek çok Vahhabi ulema asıldı ve dönemin Suudi Sultanı Abdullah bin Suud, Gilles Kepel'e göre İstanbul'a sürgüne gönderildi, dönemin resmi tarihçisi Cevdet Paşa'ya göre ise 3 gün sorgulandıktan sonra "umumi bir meydanda" idam edildi.[5]

Vahhabi Din Adamları ve Suudi Hanedanı İttifakı

Ancak, Vahhabi-Suudi devleti 1912'de tekrar kurulacak, Vahhabi olmayan Müslümanlara yine cihat ilan ederek Yarımada'da, vahşi cihat savaşçılarına dönüşen Bedevi askerleri ile geniş topraklar ele geçirecektir. 1925'te de "Tehlikeli bir Panarap gündemi olan" Haşimileri -ünlü İngiliz casus Lawrence'ın bütün çabalarına karşın, Yüz-

---

[5] Abû Zahra; Gilles Kepel, Fitne, ss. 142-4, Türkçe baskı, 2006, İstanbul; Ahmed Cevdet, Tarih-i Cevdet, İstanbul, 2004 baskısı, s. 2647-8 alıntılayan Kemal Karpat, İslamın Siyasallaşması, Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 42.

başı Shakespeare olarak tanınan bir başka İngiliz subayın yardımıyla- Hicaz'dan söküp atmayı başaracaktır.

İngilizlerle işbirliği yaptığı için Abdülaziz bin Suud'a da başkaldıran Vahhabi savaşçılar (İhvan) yine aynı işbirliğinin sonucunda vahşi bir şekilde yok edileceklerdir. Bu durum, sadık askerlerini kaybeden, Vahhabi ulema hanedanının gücünü azaltarak dengeyi Suudi hanedanının lehine bozar ve iki taraf ilişkilerinde günümüzde her zamankinden çok kanayan çok ciddi bir yara açar. Krallığın, petrolden elde ettiği büyük gelir dünya çapında Vahhabizmi yayma misyonunu desteklerken, Vahhabi ulema ile Suudi hanedanı arasındaki görünürdeki uzlaşmanın altındaki -özellikle El Kaide'nin kurulmasından sonra- ciddi bir çatışma da artarak sürmektedir.[6]

Vahhabilik Hakkındaki Tartışmalar

Abdülvahhap'ın öğretisi, Sünniler arasında hep ciddi bir itilaf konusu oldu. Pek çok Sünni, gerçek İslam olmadığına inandıkları Vahhabi türü İslam'a karşıdır. O denli ki, "Vahhabilik bir İngiliz icadıdır ve Osmanlıyı yok ederek İslam dünyasını çökertmeyi amaçlamıştır" iddiasına bugün Ortadoğu'da yaygın olarak inanılmaktadır. "Bir İngiliz Casusu'nun İtirafları" isimli kitap -gerçek anılara dayandığı ileri sürülmektedir- bunun iyi bir örneğidir.

Kitapta -İnternet yoluyla 15 dilde yayınlanmaktadır- son derece hırslı bir genç adam olan Abdülvahhap'ın, Hempher isminde bir İngiliz casusu tarafından Vahhabi

[6] Kepel, ss. 144-5.

ideolojisini geliştirmesi için maniple edildiği ve neticede İngilizlerle işbirliği yapan Suudilerin bu ideoloji çerçevesinde Osmanlıya karşı başkaldırdığı belirtilir. Ayrıca kitapta, Abdülvahhap'ın Arap Yarımadası'ndaki gerçek Müslümanlara zorla Vahhabizmi kabul ettirdiği ya da öldürdüğü iddiası da yer almaktadır.[7]

Filistin çıkışlı dünya çapındaki radikal İslamcı örgüt Hizb ul-Tahrir'in eski lideri Abdül Kadim Zallum'un "Halifelik Nasıl Yok Edildi?",[8] isimli kitapçığına göre de İngiltere, ajanı Abdül Aziz ibn-i Muhammed ibn-i Suud'a İslam Devletini (Osmanlı İmparatorluğu) içinden vurdurdu ve Vahhabiler sonuçta İngilizlerin sağladığı silah ve para ile bir devlet kurdu. Giderek daha fazla toprak ele geçirerek hem İmparatorluğun dağılmasında hem de Araplar arasında savaşlar çıkmasında rol oynadılar.

Ancak -Müslüman Kardeşler örgütünün kurucusu Hasan el-Benna'nın torunu- hakkında çok tartışılan Müslüman akademisyen Tarık Ramazan, Osmanlıya karşı Vahhabi isyanının haklı olduğunu ima eder. Ramazan'a göre, Abdülvahhap'ın eylemleri ve öğretisini içinde bulunduğu tarihi çerçeve içerisinde değerlendirmek gerekir. Osmanlı İmparatorluğu gücünü kaybetmiştir, anarşi, yozlaşma ve devlet baskısı vardır. İbn-i Teymiyye gibi o da İslam dünyasının çöküşünün nedeninin sadece koşullar ya da askeri ve ekonomik güçler arasındaki ilişkiler değil aksine İslam'ın mesajına ihanet, İslam dü-

---

[7] Bir İngiliz Casusu'nun İtirafları (Confessions of a British Spy), Hizmetbooks, http://www.hizmetbooks.org/British_Spy_Hempher/

[8] Abd al-Qadim Zallum, "Halifelik Nasıl Yok Edildi?" (How the Khaliphate was destroyed?), http://www.hizb-ut-tahrir.org/english/books/howthekwasdestroyed/chapter_01.html-

şüncesinin zayıflaması, tevhit öğretisine aykırı yeniliklerin kabulü ve Sultanların (Osmanlı) yolsuzluğundan kaynaklandığı sonucuna varmıştır. İbn-i Suud ile ittifak yaptığında Osmanlı İmparatorluğu zaten parçalanmaktadır ve en azından Arabistan'daki Müslüman toplumunu kurtarmaya çalışmıştır. Abdülvahhap'ın reformcu öğretisinin, bugünkü Suudi devleti ile özdeşleştirilmesi de büyük bir haksızlık olur çünkü aynı İbn-i Teymiyye gibi onun da tek amacı içtihadı canlandırmaktır. Ancak, ölümünden sonra Suudi devletinin bunu gerçekleştirememesinin suçu Abdülvahhap'ta değil, tilmizlerinde aranmalıdır.[9]

Endonezyalı akademisyen Luthfi Assyaukanie'ye göre de, Abdülvahhap hiçbir zaman tilmizlerine Hz. Muhammed'in efradının türbelerinin ve Hicaz'daki dini sembollerin yok edilmesini öğütlemedi ancak onlar özellikle Suudi Arabistan'ın kurulmasından sonra bu tür radikal hareketlere giriştiler. Başka konularda ise hocalarının öğretisini bire bir taklit ettiler, içtihat geliştirmediler.[10]

Bugünkü Vahhabiliği savunan Dr. Jaafar Sheikh Idris ise Vahhabi ulemanın aslında Abdülvahhap'm öğretisini özellikle izlemediğini, sadece onun İslam dininin temellerine geri gitme çağrısına uyduğunu çünkü bugünün problemlerinin farklı olduğunu belirtiyor.[11]

---

[9] Tarık Ramazan, İslami Yenilenmenin Kökenleri (The Origins of Islamic Renewal), Anka Yayınları, İstanbul, 2005, Turkish, ss. 50-55.

[10] Luthfi Assyaukanie, "Muhammad Ibn Abd al-Wahab", Liberal Islam Network, http:// islamlib.com

[11] Dr. Jaafar Sheikh Idris, The Islamic Fundamentalism of the Wahhabi Movement, jaafaridris.com

Selefi düşünce, bir slogan ve hareket olarak Abdülvahhap'tan yaklaşık 150 yıl sonra, 19. yüzyılın ikinci yarısında Mısır'da Muhammed Abduh ve öğrencisi Reşit Rıza tarafından tekrar canlandırıldı.[12] Pek çoklarına göre, Rıza daha sonra Vahhabizimden yoğun olarak etkilendi ise de,[13] iki hareketin farklı başlangıç noktaları, aralarında bir ayrım yapmayı gerektiriyor. Çünkü Vahhabilerin tersine bu hareket, Avrupa aydınlanma düşüncesinin sosyal ve teknolojik ilerlemesine hayranlık duymaktadırlar. İlk Müslümanların gerçek İslam anlayışını bu düşüncelerle yorumlayarak modern bir İslam elde etmek isterler. Bu çerçevede hareketin lideri Muhammed Abduh ve hocası Cemaleddin Afgani, genellikle dünyada modern İslamcılığın kurucusu olarak kabul edilirler.[14]

Yeni Osmanlılar Modern İslamcılığın Önderleri mi?

Türk tarihçisi Mümtaz'er Türköne'ye göre ise, geleneksel İslam siyasal bir ideoloji olan İslamcılığa, Afgani tarafından değil "Yeni Osmanlılar"[15] tarafından dönüştü-

---

[12] Stanley, PWHCE.

[13] Bkz. "Karanlık bir reformcu, Muhammed Reşit Rıza".

[14] Mesela, Beverly Milton-Edwards, Filistin'de İslami Siyaset (Islamic Politics in Palestine), 1999, s. 12.

[15] 4 Yeni Osmanlılar Cemiyeti, bir parlamento kurarak Sultan'ın egemenliğini kısıtlama amacıyla gizlice İstanbul'da kuruldu. Osmanlı tarihçi Ebuzziya Tevfik'e göre, bu 1865 yılı Haziran ayında Belgrat ormanlarında yapılan bir toplantıda gerçekleşir. Cemiyetin tüzüğü İtalyan ihtilalci cemiyeti Karbonari'nin tüzüğünden ilham alınarak hazırlanmış ve kurucu olarak şu isimler yer almıştır: Nuri Bey (başkan), Reşat Bey, Mehmed Bey, Ayetullah Bey ve Namık Kemal (Ebuzziya Tevfik "Yeni Osmanlılar Tarihi" Yeni Tasvir-i

rülmüştür. Bunlar, "Osmanlı Müslümanlarının haklarını ellerinden aldığı için" Tanzimat reformlarını eleştiren ve Sultan'a karşı hazırladıkları darbe ortaya çıkınca Avrupa'ya kaçmak zorunda kalan, çoğu 25'li yaşlarında hiçbir İslami eğitimi olmayan ve İslami bir yaşam tarzı sürmeyen bir grup Osmanlı entelektüelidir.[16] Eski İslami metinlerden seçtikleri -işlerine yarayan- bölümleri özellikle aydınlanma düşünürlerinin fikirlerine uyarlayarak, İmparatorluğun hareketsiz Müslüman kitlelerini, demokrasi ve özgürlük istemi ile Sultanlığa karşı mobilize etmeyi amaçlamışlardır. İslamcılığın Osmanlı'da başladığına dair tezler pek çok Türk tarihçisinin yanı sıra mesela Nikkie Keddie[17] gibi, sayıları çok az olan bazı Batılı uzmanlar tarafından da kabul görmektedir. Niyazi Berkes,[18] Tarık Zafer Tunaya[19] Şerif Mardin[20] gibi Türk tarihçileri bu tezi daha önce ortaya koymuşlardır ancak Türköne tarafından, Osmanlı arşivi belgelerindeki Yeni Osmanlıların makalelerine de dayandırıla-

---

Efkâr, 20 Haziran 1909 nr. 21 alıntılayan Hüseyin Çelik "Yeni Osmanlılar Cemiyeti ve Türkiye'de Parlamenter Sistem Tartışmalarının Başlaması", huseyincelik.net) Ancak bir darbe hazırlığında oldukları ortaya çıkınca liderleri Avrupa'ya kaçarlar. Cemiyet 1868'de Paris'te tekrar kurulur ve 1876'ya kadar aktif olarak kalır. Suriye asıllı akademisyen Bassam Tibi, "Yeni Osmanlılar" terimini çağdaş Türk İslamcıları için kullanmıştır. ("Boğaz'ın İki Yakası", İstanbul, 2000) Aslında bugün kendilerine bu ismi veren İslamcı bir grup vardır.

16 Mümtazer Türköne, Siyasi Ideoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu, Ankara, 2003, 3. baskı, ss. 30-32. Bu gruba sonradan katılan -ve halen son derece tartışmalı bir isim olan- Ali Suavi'nin önceden İslamiyet üzerinde çalışmalar yaptığı ve hatta bazı camilerde vaazlar verdiği bilinmektedir.

17 Nikkie Keddie, İslami Yenilenmenin Önderleri (Pioneers of Islamic Revival) derleyen Ali Rahnema (Londra, Zed Books, yeni baskı, 2005).

18 Niyazi Berkes, Türkiye'de Sekülarizmin Gelişimi (The Development of Secularism in Turkey, 1990, Hurst and Co Publishers).

19 Tarık Zafer Tunaya, İslamcılık Akımı, 2. basım, 2003.

20 Şerif Mardin, The Genesis of Young Otoman Thought, Princeton, 1962.

rak, İslamcılığın doğuş tarihi, önderleri ve bir siyasi ideolojiye evrilme sürecini kesin ve kapsamlı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Türköne'ye göre Afgani'nin İslamcılık fikrini Yeni Osmanlılardan almış olması büyük bir olasılıktır. Çünkü Afgani'nin İstanbul'a ilk gelişinde (1869-70) onlar bir süredir İnkilap, Hürriyet, Muhbir gazetelerinde yayınlanan makaleleri ile "yeni" fikirlerini yaymaktaydılar.[21]

Batı Düşüncesi Üzerine Kurulu İslam

Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi gibi "Osmanlı hükümetine karşı yakın tarihin ilk demokrat-devrimci muhalefetini yürüten aydınlar geleneksel İslam'ı İslamcılığa dönüştüren ilk kuramcılardır." Yeni Osmanlılar, daha çok özgürlük, isimlendirirsek anayasaya dayalı bir parlamenter sistem istemektedirler. Çünkü ancak böylece Batı'ya yetişerek İmparatorluğu parçalanmaktan kurtarabilecekleri umudundadırlar. Bunu gerçekleştirmek için halkın desteğine gereksinmeleri vardır, halkla iletişim kurulabilecekleri tek dil ise İslam'dır.

Dolayısıyla, "İslam'ı hayata yeniden hâkim kılmak için" teşebbüse geçerler. Ancak bu geleneksel İslam değildir. Batı düşüncesi ile diyaloga girerek Batı tarihinin ve düşüncesinin ürünü olan kavram ve kurumlarla İslam düşüncesini "cem" etmeye çalışarak İslam'ın "akli" ve "terakkici" bir yorumunu geliştirirler. Seçmeci davranırlar, orta çağ klasik İslam'ını elverişsiz bulduklarında ilk (selefi [S.Ç.]) kaynaklara, "akli" deliller için İslam

[21] Türköne, s. 32.

felsefesine başvururlar. 19. yüzyıl pozitivizmi yerine 18. yüzyıl aydınlanma düşüncesinin işlerine gelen unsurlarını alırlar. İslam'ın "terakki ve demokrasi" gibi 19. yüzyıl paradigmalarına uygun bir siyasal sosyal kuramı ihtiva ettiğini savunurlar. "Demokrasi", "parlamento", "seçim", "kamuoyu" gibi Batılı kavramlarla İslamiyet'ten devşirilmiş "meşveret", "şüra", "biat", "eh ü hal akd" gibi kavramları karşılamaya çalışırlar. "İttihat'ı İslam" düşüncesiyle, Batılı milliyetçi ideolojilerin bir benzerini oluşturmaya teşebbüs ederek İslam'a bir "millet" ve "milliyetçi ideoloji" olarak yaklaşırlar. İslam bir inanç olmaktan çıkıp bir "kimlik"e, din olmanın ötesinde bir ideolojiye dönüşür, kitleleri aydınlar eliyle seferber etmenin ana manivelası haline gelir. Türköne'nin şu saptamasını da sonuç bölümünde ileri süreceğimiz argümanlar açısından aklımızda tutmakta yarar var, "Batı düşüncesinin İslam toplumlarına girdiği en güçlü kanal, bu düşünceyi İslam ile telif etmek üzere bile olsa aktardıkları için, İslamcı aydınların açtıkları kanaldır."

Türköne'nin soruşturmamız açısından önem taşıyan bir başka önemli tespiti ise, Yeni Osmanlılar'ın İslamcılık düşüncesinin onlardan sonra belirginleşecek, modernist ve ihyacı (ya da yeni ihyacılar olarak nitelendirenler de vardır; biz bu eğilimin temsilcilerini radikal İslam'ın doğuşu kapsamında ele alıyoruz) olarak tanımladığı iki farklı eğilim taşıdığıdır. Mesela, "halkın egemenliği" kavramını" doğrudan doğruya Rousseau'dan alarak İslami konseptlerle ifade eden Namık Kemal, bugünün modernistti olarak tanımlanabilir. Ancak, bu kavramı reddederek "Allah'ın egemenliği"ni savunan Ali Suavi de ihyacı kategorisinde sayılabilir ve bu düşünceyi Mevdudi'den (Bu Mevdudi düşüncesinin Seyyid Kutup'u etki-

leyen önemli unsurlarından birisidir. [S.Ç.]) 100 yıl önce savunmuştur. Türköne'ye göre, bugün hangi çizgiden olursa olsun bütün İslamcıların savunduğu "İslam hayatın bütün alanlarını kapsar"; "akla uygun bir dindir"; "içtihada kapıları açılmalıdır"; "Batı'nın Müslümanlardan aldığı ilim ve teknik gibi unsurlar geri alınmalıdır"; "İslamiyet Müslümanların siyasi kimliğini, temel alacakları milliyet esasını vermektedir" gibi ilkeleri ilk kez Yeni Osmanlılar dile getirmişlerdir.[22]

Tecdit mi, Modernizm mi?

"Giriş" bölümünde tecdit ve teceddüt ayrımına yer vermiştik. İslam modernizmi (ya da teceddüt) ilk ortaya çıkışından bu yana çok fazla eleştiri almıştır. Bunun iyi örneklerinden birisini özetliyoruz:

"Ağırlıklı olarak 18. yüzyıldan başlatılan ve ivme kazanarak 19 ve 20. yüzyılları da önüne katıp sürükleyen Modernizm... En büyük yıkıcı etkisini İslam Dünyası ve Müslümanlar üzerinde gösterdi. Grek-Hristiyan izdivacının acı meyvesi olarak dünyaya geldiği coğrafyayı, yani Kıta Avrupası'nı ve onun 'doğal uzantısı' Amerika'yı (ABD) mecburen hariç tutarak konuşursak, diğer kültür ve medeniyet havzalarında bu boyutlarda bir çalkalanmaya yol açmayan Modernizm'i İslam Dünyası'nda böylesi 'etkileyici' ve hatta 'belirleyici' kılan neydi?... Acaba Modernizm'i üzerimizde bu denli etkili ve söz sa-

[22] Age, ss. 241-45. Türköne bu tezi ileri sürerken İslam'ı daha önce Batılı düşünceye göre yorumlayan isimler olduğunu-Rıfat Tahtavi, Hayrettin Paşa, Şeyh Veliyullah gibi- belirterek ancak Yeni Osmanlıların alıcısı kitleler olan bir ideoloji oluşturduklarına dikkat çeker. Yeni Osmanlıların, İslamcılığı siyasal bir ideoloji olarak yaydıkları makalelerinden pek çok örnek kitapta yer almaktadır.

hibi kılan, bizzat onun doğasında var olan kuvvetler miydi, yoksa onunla muhatap olduğunda birden cin çarpmışa dönen ve 'şu işi bir anlayalım' diyerek Modernizm'i sorgulamak yerine, bir 'sevk-i tabii' ile dönüp kendi dinlerini ve tarihsel tecrübelerini 'sorgulama' kolaycılığını seçen Müslümanlar'ın yaşadıkları özgüven bunalımı mıydı?... Ona hayat veren temel kabullerin, olaylara, olgulara ve tarihe getirdiği bakış açılarının 'niçin' ve 'nasıl'ları yerine biz, kendi anlam haritalarımızın Modernizm ekseninde 'meşru' olup olmadığını tartışmaya açtık! Bu, doğrudan kendi kimliğimiz üzerinde bizzat kendi rızamız (!) ile başlatılan bir soruşturma idi. Ne var ki, soruları soran da cevapları veren de aslında biz değildik. Her iki ameliyeyi de Modernizm yaptı; Doğu'nun miskin çocukları ise bu babda, ellerine tutuşturulan metni tercüme edip ezberledikten sonra kendilerine (bize?) ait kavramlar kullanarak irticalen konuşuyor görüntüsü verdiler...

Modernist anlayışın doğruluğunu kanıtlamak maksadıyla (ya da neticede buna hizmet edecek tarzda) Modernist/Reformistler tarafından İslam Dünyası'nın mevcut görüntüsüne gönderilen sorgulamalar, aslında Modernizm'e hiç kapı aralamadan, 'sistem içinde' kalarak kendi devinim mekanizmalarımız vasıtasıyla da yerine getirilebilirdi. Nitekim tarihin muhtelif dilimlerinde İslam coğrafyasında ilmi, ahlaki, idari (...) alanlarda baş gösteren çözülmeler ve kaymalar karşısında kendi kültür dinamiklerimizi harekete geçirerek fonksiyon icra eden 'müceddidler'in yaptığı aslında 'işi aslına irca etmek'ten başka bir şey değildi. Ömer b. Abdilazîz (r.a)'den (ilk yüzyıl) başlatılarak Şah Veliyyullah Ahmed b. Abdirahîm ed-Dihlevî'ye (18. yüzyıl) kadar getirilen liste

içinde tecdid geleneğinin temsilcileri tarafından gerçekleştirilen icraatların ve geliştirilen bakış açılarının tahlili, İslam Modernistleri'nin temel hamlelerinin niçin yanlış olarak görülmesi gerektiğini ortaya koyacaktır."[23]

Kuşkusuz bunu yapabilsek İslamcılığı anlamak açısından bize büyük yarar sağlardı ancak bu başlı başına bir kitap konusu olduğu için, bu eleştiriye kısaca değinmekle yetinerek, modern İslamcılığın gelişimini, önderlerinin yaşam öyküleri ile dönemin siyasi ve tarihi koşullarını iç içe, kronolojik olarak inceleyeceğimiz bir sonraki bölüme geçiyoruz.

[23] Muhammed Abduh'un Bazı İtikadî Görüşleri, http://www.misak1.com/mezhebsizler/abduh.htm#_ftn21Mezhepsizler

Modern İslamcılığın Önderleri

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Esrarengiz Cemaleddin Afgani

Özellikle Batılı uzmanlar tarafından modern İslamcılığın babası olarak kabul edilen Cemaleddin Afgani Asadabadi'nin (1839-1897) kişiliği etrafındaki esrar perdesi günümüzde de tamamen aralanabilmiş değil. Aslında kim olduğu konusunda halen bir görüş birliği yok. İflah olmaz bir İngiliz düşmanı mı, yoksa bir İngiliz casusu muydu? Bir sapkın mı yoksa dini bütün bir Müslüman mıydı? Gerçek bir filozof mu yoksa bir şarlatan mıydı? Ve pek çok sorudan bazıları: Panislamizm'i mi savundu, Panarabizm'i mi? İslam reformculuğunun Luther'i miydi? Niçin masonlarla birlikte çalıştı, amacı neydi? Mesela, araştırmacı Ahmet Ali Salem'e göre, Afgani'nin amacı Türkler tarafından yönetilen Osmanlı İmparatorluğunu'nun yerine Arap bir halife tarafından yönetilen, bağımsız Müslüman ülkelerin oluşturduğu bir federasyon ya da konfederasyon, bir İslam commonwealth'i oluşturmaktı.

Bütün bu iddiaların ne denli doğruluk taşıdığını incelemeye geçmeden önce Afgani'nin en az amaçları kadar muğlak ve tartışmalı hayat hikâyesine bir göz atalım. Genel kanı İranlı olduğu yönündedir. Ancak, Avrupa'yı ziyaret ederken Afgan olduğunu, Afganistan'da iken İstanbullu olduğunu söylediği ileri sürülür. Akrabası olduğu ileri sürülen Mirza Lutfullah Asadabadi tarafından yazılan muğlak bir biyografiye göre, İran, Hamadan'da Asadabad "seyyit"lerinden (Hz. Muhammed'in ailesinden gelen) bir ailede doğmuştur. Afgani ise Afganistan, Kabil yakınlarında As'adabad köyünde doğduğunu söylemiştir ancak iki iddianın da kanıtı yoktur. 10 yaşına kadar evde öğrenim gördüğü daha sonra Kezvin ve Tahran'da okula gittiği, Irak'taki Kerbela ve Necef gibi Şii öğrenim merkezlerinde teoloji ve İslam felsefesi okuduğu ileri sürülmektedir.[1] Ancak Şii mi yoksa Sünni mi olduğu da etnik kökeni kadar tartışmalıdır. Bazı kaynaklar, İran, Hamadan'da doğmuş bir Azeri Türk'ü olduğunu bile iddia etmişlerdir.[2] Afgani ismini Fars ve Şii kökenini gizlemek için kullandığını düşünenler[3] olduğu gibi fikirlerinin bütün İslam dünyasında kabul görmesi için etnik kökenini ve mezhebini özellikle muğlak bıraktığını savunanlar da vardır.[4]

---

1 Iraj Bashiri, "Jamal al-Din al-Afghani", copyright, Bashiri 2000, http://www.angelfire.com/rnb/bashiri/Afghani/Afghani.html#Top

2 Sayyid Jamal al-Din "al-Afghani" Asadabadi, H-Bahai Home Page, http://www. h-net.org/~bahai/

3 Jamal al-Din al-Afghani,Concise Encyclopedia Article, http://www.britannica.com/eb/article-9043289

4 Sayyid Jamal al-Din Muhammad b. Safdar al-Afghani, Center for Islam and Science, http://www.cis-ca.org/voices/a/afghni.htm.

Hayatı boyunca Afgani, bir ülkeden diğerine gider ve "anti-emperyalist düşüncelerini yayar." Avrupa kolonyalizmine olan nefretini, İngiliz işgali altındaki Hindistan'da, Hint isyanının (1857) İngilizler tarafından şiddetle bastırılmasına tanık olduğu sırada edinmiştir.[5] Orada İngiliz emperyalizmi ile tanışır ve Müslümanlara nasıl "sistematik bir şekilde ayrımcılık yapıldığını" gözlemler. Dolayısıyla, Müslümanların İngiliz tiranlığına karşı mücadelesi onda sürekli bir iz bırakır.[6] Genç yaşında Müslüman ve Hinduların İngilizlere karşı işbirliği yapmalarına ve emperyalizme karşı yerel grupları örgütlemede dinin ne denli güçlü bir araç olduğuna da tanık olur.[7]

Afgani, siyasi kariyerine 1866'da Afganistan'da başlar. Tahta çıkmadan önce Kral Muhammed Azam'ın danışmanı olur. İngiliz yayılmacılığına karşı Rusya ile işbirliği yapmasını öğütler. Afganistan için pek çok okul, merkezi bir hükümet, resmi gazete ve iyi işleyen bir iletişim sistemi kurulmasını önerir. Azam'ın iktidarı kısa sürünce 1868'de sınırdışı edilir.[8] 1869'da İstanbul'a gittiğinde Tanzimat reformları uygulamaya konmuştur. Eğitim Konseyi Başkanlığına atanır ve anti-emperyalizm, İslam toplumunun modernleşmesi, Şii rasyonalist felsefesi gibi konularda konferanslar vermeye başlar. Ancak, Aralık 1870'de İstanbul Üniversitesinde (Darülfünun) yaptığı bir konuşmada peygamberliğin de tıp, matema-

---

5 Nikki R. Keddie," Imperialism, Science and Religion: Two Essays by Jamal al-Din al-Afghani, 1883 and 1884", 2004 Modern Middle East Sourcebook Project, http://sitemaker.umich.edu/emes/sourcebook/da.data/82631/File Source/1884_al-afghani.pdf.

6 Bashiri, "Jamal al-Din al-Afghani".

7 al-Afghani, H-Bahai Home Page.

8 Bashiri.

tik, felsefe gibi bir zanaat olduğunu, aradaki farkın peygamberin gerçeği vahyin bir ürünüyken, bilimsel gerçeğin aklın ürünü olması olduğunu söyleyince Osmanlı ulemasınca sapkın ilan edilerek sürülür.[9]

Afgani 1871'de Mısır'a gider, orada kaldığı 8 yıl boyunca model -bağımsız, reforme edilmiş şeriata dayalı modern bir demokrasi ile kıyaslanabilecek- bir İslam devleti kurmak için çalışır. Bunu gerçekleştirmek için Hidiv İsmail'in dikta yönetimine karşı kışkırtmak, gerekirse Hidiv'i öldürtmek için siyasi bilinci olmayan kitleleri eğitmesi gerekmektedir. Becerikli bir örgütçü olarak her çevreden insanları -modern İslamcı hareketin en önemli liderlerinden birisi olacak Muhammed Abduh, milliyetçi Veft partisinin kurucusu olacak Said Zağlul gibi- bir araya getirdiği gizli bir reform hareketi kurar. Tilmizlerini, fikirlerini yaymaları için gazete çıkarmaları ve kendisi gibi Mason localarına girmeleri için teşvik eder. Sonuç olarak, liderliğini yaptığı yeraltı hareketi Mısır'ın ilk siyasi partisi (Parti denip denemeyeceği konusu tartışmalıdır) olan masonik, Ulusal Liberal Partiye dönüşür ve çok muhtemelen Hidiv İsmail'in Haziran 1879'da düşürülmesinde büyük bir rol oynar. Genç Mısırlıların yabancı güçlerin işgalinin tehlikelerine karşı uyarmak için çok çalışır. (En azından bugün halen saygın bir isme sahip olduğu Mısır'da böyle bir şöhreti vardır [S.Ç.]).[10]

---

[9] Abdus Sattar Ghazali, Islam in the Post Cold War Era http://www.ghazali.net/book2/chapter6/.html

[10] Muhammad `Imarah, Jamal al-Din al-Afghani: Moqidh al-Sharq wa Faylasuf al-Islam (Doğu'yu Uyandıran Adam, İslam'ın Filozofu) 2. baskı, s. 26, 28, 230-2 (Beyrut: Dar al-Shuruq, 1988); Jamal al-Din al-Afghani, Al-A`mal al-Kamilah (Bütün Eserleri) Muhammad `Imarah tarafından sunulmuştur, 2 cilt. (Beyrut: Al-Mu'assassah Al-`Arabiyyah li al-Dirasat wa al-Nashr, 1979),

Ünlü tarihçi Elie Kedourie'ye göre o dönemdeki Hidiv (İsmail) hırslı ve müsrifti, Avrupa'ya o denli borçlandı ki sonunda Avrupalı devletlerin baskısıyla Bab-i Ali tarafından görevden alındı. (Zeynep Güler'e göre ise bu borçlanma Avrupa sermayesinin Mısır'a girişiyle daha önce başlatılan bilinçli bir süreçtir. Batı'ya açık bir yönetici olan İsmail, Avrupa sermayesince bir araç olarak kullanılacaktır ancak bir süre sonra aracıya ihtiyaçları kalmaz. İsmail, Mısır'ın borçlarının büyük bölümünden kişisel olarak sorumlu tutulur ve uğruna borçlanılan Süveyş kanalı hisselerini -Rothschild aracılığıyla- Britanya hükümetine satmak zorunda bırakıldıktan sonra tasfiye edilir. Yerine getirilen Tevfik, Mısır maliyesini tamamen ele geçiren Avrupa sermayesinin sözünden dışarıya çıkmayacaktır. Bu, Mısır'da Avrupalılara, özellikle İngilizlere karşı büyük bir düşmanlığın oluşmasının başlangıcı olacaktır). Bu dönemde Afgani, taraftarlarını lideri olduğu bir Mason locasında örgütleyerek İsmail'e

---

s. 2-9-20; Muhammad al-Makhzumi, Khatirat Jamal al-Din al-Afghani al-Husayni (Jamal al-Din al-Afghani al-Husayni'nin Düşünceleri) s. 52-5 (Beyrut: Dar al-Fikr al-Hadith, 1965) hepsi Ahmed Ali Salem tarafından alıntılanmıştır. Challenging Authoritarianism, Colonialism, and Disunity: The Islamic Political Reform Movements of al-Afghani and Rida, The American Journal of Islamic Social Sciences 21:2; M. M. Sharif, History of Muslim Philosophy, Pakistan Philosophical Congress, www.muslimphilosophy.com/hmp/default.htm; Ramazan, İslami Yenilenmenin Kökenleri, s. 65. aynı sayfada Ramazan'ın Homa Pakdaman'dan yaptığı alıntıya göre, (Djama-ed-din Assad Abadi dit Afghani, Paris, 1969, s. 50-51) "Gelmekte olan ayaklanmanın (Arabi) pek çok lideri (Afgani'nin) Mason locasındandı. Loca milliyetçilerin buluşma noktası haline gelmiş ve 'Mısır, Mısırlılarındır' sloganı ile milliyetçi bir siyasi partiye dönüşmüştü." Bu sloganın ve vatan fikrinin ilk kez Napolyon Bonaparte tarafından Mısır'ı işgali sırasında (1798-1801) ortaya atılmış olması (Bkz. Zeynep Güler, Arap Milliyetçiliği, Yeni Hayat Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 52) Mısır'a Masonluğun girişinin de bu işgalle başladığının kabul edilmesi açısından ilginçtir. (Bkz. Bölüm 12, İslamcılık ve Masonluk).

karşı etkili bir muhalefet yürüttü, ancak Tevfik başa geçince, Afgani'nin Mısır'da cumhuriyetçilik propagandası yapacağı endişesi ile Ağustos 1879'da sürgününü emretti.

Afgani Hindistan'a gitti. Oradaki 2 yılı boyunca "Materyalistlerin Reddi" isimli kitabını yazdı. Burada, İngilizlerle işbirliği yapan Seyyid Ahmet Han liderliğindeki (Bkz. Giriş Bölümü) grubun düşüncelerini eleştiriyordu. Oysaki Keddie'ye göre aralarındaki ihtilaf siyasiydi.[11] Afgani oradayken Mısır'da tilmizleri Tevfik'e karşı Arabi İsyanı'nı[12] başlatınca Afgani isyan bastırılıncaya dek İngilizler tarafından tutuklandı.[13]

Kesin olarak bilinmemekle birlikte bazı kaynaklara göre, Afgani Washington'u da ziyaret etmiş ve Amerikan anayasasının işleyişinden çok etkilenmişti.[14] 1883 başında, Londra'ya giderek Sudan'daki Mehdi isyanının

---

[11] Mohammad Sami 'Raish', Sayed Jamaluddin Afghani, Afghanan.net, http://www.afghanan.net/afghanistan/afghani/reforms.htm; Güler, *age,* s. 48-51; Elie Kedourie, "Jamal ad-Din al-Afghani", Encyclopædia Britannica from Encyclopedia Britannica Premium Service.http://www.britannica.com/eb/article?tocId=9043289; Nikkie Keddie, Iran, Religion, Politics and Society, UK, 1980, s. 29.

[12] Albay Ahmet Arabi (1841-1911), Mısır ordusunda görevliyken 1879'da Hidiv'e ve Mısır'daki güçlü Avrupa etkisine karşı ayaklandı. Hidiv'in yardımına gelen İngiliz birliklerince yenildi ve sonuçta Mısır 1922'ye dek kolonisi olduğu İngiltere'nin kontrolünden ancak 1952'de kurtuldu. Arabi isyanı, anti-kolonyalist Arap milliyetçiliğinin başlangıcı olarak Mısır tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Nasır döneminde Arabi, bir Mısır vatanseveri ve ulusal kahraman olarak görülecekti. (Ahmed Urabi, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Arabi_Pasha) Arabi, Afgani'nin takipçilerinden birisiydi. (afghanan.net, http://www.afghanan.net/afghanistan/afghani/againstrussia.htm) Afgani bu isyanda rol oynadığı iddiası nedeniyle Türkiye'deki bazı radikal İslamcı çevrelerce İngilizlerle işbirliği yaparak Mısır'ın işgali için zemin hazırlamakla suçlanır. (Ali Faik Nabi, Yeni Mesaj Gazetesi, htttp://www.yenimesaj.com.tr/index.php?sayfa=yazarlar&haberno=6958&tarih=2004-11-06

[13] Sharif, History of.

[14] Raish.

sona erdirilmesinde arabuluculuk yapma konusunda İngiliz yetkililerle görüştü ancak bir anlaşmaya varamadılar.[15] Bu bağlantıyı ünlü İngiliz yazar, şair, diplomat ve politikacı Wilfied Blunt sağlamıştı.[16] Afgani, Londra'da İngiliz entelektüellerinin büyük beğenisini kazandı. Mesela Blunt onun fikirlerini 15. ve 16. yüzyıl Hıristiyan reformistlerinin fikirlerine benzetti.[17] Bir keresinde de Londra'da hayranları tarafından izleyicilere "O yeni reformasyonun Luther'i" diye takdim edildi.[18]

Londra'dan sonra gittiği Paris'i İngilizlere karşı siyasi faaliyetlerinin merkezi haline getirerek ünlü gazetesi "el-Urvatü'l vüska"yı, Arabi isyanı nedeniyle Mısır'dan sürülen tilmizi Muhammed Abduh ile birlikte çıkarmaya başladı. "En güçlü bağ" anlamındaki bu isim Kuran'dan alınmıştı ve aynı zamanda kurduğu gizli örgütün de adıydı. (Bkz. 12. Bölüm "İslamcılık ve Masonlar") İslam dünyasında yaygın bir şekilde dağıtılan gazete Müslümanlar için en güçlü bağın İslam olduğunu, onun dili ve mesajı etrafında birleşilmesi gerektiğini savunuyordu. Müslümanları Batı sömürüsüne karşı mobilize ederken, İslam ülkelerinde reform ve halifeliğin yenilenmesi için çaba harcıyordu. Ne var ki 18 sayı sonra İngilizler tarafından Mısır ve Hindistan'da yasaklandı, yine de bu ülkelerde önemli etkileri oldu.

---

[15] Sharif.

[16] Raish.

[17] Wilfrid Scawen Blunt, Secret History of the English Occupation of Egypt, London: Unwin 1907, s. 102, alıntılayan Martin Kramer, Ivory Towers on Sand: The Failure of Middle Eastern Studies in America, Washington: The Washington Institute for Near East Policy, 2001, ss. 44-60.

[18] Nikki R. Keddie, Sayyid Jamal ad-Din "al-Afghani": A Political Biography, Berkeley: University of California Press, 1972, s. 359, alıntılayan Kramer, Ivory Towers on Sand.

Makaleleri ve özellikle Fransız filozofu Ernest Renan ile girdiği polemik[19] sayesinde Afgani, Paris entelektüel çevrelerinde de büyük bir ün kazandı.[20] 1886'da önce İran'a sonra Rusya'ya (1886-1889) gitti. Londra'da iken İngilizleri -İslam dünyasının da cihat ilan ederek yanlarında yer alacağını belirterek- Çarlık Rusya'sına savaş açmaya ikna etmeye çalıştı. Ancak bunu başaramayınca bu kez Ruslara başvurdu çünkü "Müslümanlar ve Asyalılar Avrupa'nın askeri ve ekonomik gücüne sahip değillerdi ve kolonyal güçlerle savaşmak için onlardan biriyle diğerine karşı işbirliği yapmak gerekiyordu."

13 Temmuz 1887'de Moskova gazetesinde yer alan mülakatında Afgani, şöyle diyordu: "Rusya'yı ziyaretimin amacı, 60 milyon Hint Müslüman'ının İngiliz boyunduruğundan kurtulmak için bütün kalpleriyle güvendikleri bir ülkeyi tanımaktır." Ancak, Rusya'yı da İngilizlere savaş açma konusunda ikna edemez ve son kozu olan Panislamizm'e oynamaya karar verir. 1889'da Çar'ı çok sayıda Kuran basmaya ve dağıtmaya razı eder.[21]

Aynı yıl Paris'e giderken Münih'te İran Şahı Nasrettin'e rastlar, vezirlik önerisini kabul eder ancak 1890-1892 yılları boyunca Şah'ın İngilizlere tütün imtiyazı vermesine karşı çıkan hareketin içerisinde yer alır. So-

---

[19] Namık Kemal de Renan'ın İslam'a yönelik suçlamalarına cevap vermiştir. Kemal, İslam'ı savunup suçu Müslümanlarda bulurken, Afgani İslam'ın reforme edilmesi gerektiğini savunmuştur.

[20] al-Afghani, Center for Islam; Sharif; Raish; Tarık Ramazan, İslami Yenilenmenin Kökenleri, Anka Yayınları, İstanbul, 2005, s. 71; Fahri Macit, İslâm Felsefesi Tarihi, İstanbul, 1998, İstanbul, s. 338 alıntılayan Ahmed Danışmaz, "Cemaleddin Afgani", Köprü Dergisi, Güz 2000, 72. Sayı, http://koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Sayi&SayiNo=72

[21] Raish; d Jamal Al Din Al Afghani http://www.salaam.co.uk/knowledge/biography/viewentry.php?id=929

nuçta, İran'dan da sürülür.[22] Çok soğuk bir gecede üstelik hasta haliyle zincire vurularak Türk sınırına bırakılır. Bu acımasız davranışı Şah'ın hayatına mal olacaktır. 1896'da Afgani'nin taraftarlarından Mirza Reza Kirmani tarafından öldürülür.[23]

Afgani, İngiltere'de Şah'a karşı bir gazete çıkarırken Abdülhamit'in davetini kabul ederek 1892 yazında İstanbul'a gider ve Sultan tarafından sıcak bir şekilde karşılanır.[24] Hayatının geri kalanını önce Sultan'ın hamiliği sonra gözetimi altında geçirecektir. Abdülhamit, Şah Nasrettin'in ölümünden sorumlu tutarak Afgani'yi isteyen İran'ın talebini reddeder. Panislamizm politikasını uygulamak için onunla birlikte çalışır. Bu çerçevede Afgani pek çok İslam ülkesine onları İngiliz egemenliğine karşı birleşmeye ve mücadele etmeye çağıran, aynı zamanda Sünni-Şii uzlaşmasını sağlamaya çalışan mektuplar yazar. Ancak, bazı tarihçilere göre Sultan'ın, bazı Arap liderleri ve İngiliz yetkililerle görüşmesinden şüphelenmesi nedeniyle ülkeyi terk etmesi yasaklanır ve 9 Mart 1897'de çene kanserinden öldüğünde İstanbul'a gömülür.[25] 1944'de Afgan hükümeti tarafından vatandaş olarak ilan edilir ve Kabil Üniversitesi arazisinde yapılan bir anıt mezara nakledilir.[26]

İstanbul'da Afgani'nin başına neler geldi?

Afgani'nin İstanbul'daki günleri de en az Panislamizm projesi kadar muğlaktır. Abdülhamit'in davetini kabul

---

[22] al-Afghani, Center for Islam; Keddie, Imperialism, Science.
[23] Raish', Sayed Jamaluddin Afghani, Afghanan.net.
[24] Sharif; Raish.
[25] al-Afghani, Center for Islam.
[26] Bashiri.

etmesinin bir komplo mu olduğu yoksa gerçekten Afgani ile Panislamizm konusunda işbirliği mi yapmak istediği bile halen açıklığa kavuşmamıştır. Türkiye'deki Afgani karşıtı İslamcı çevreler, Afgani'nin aslında amacı Osmanlı'yı yıkmak ve sonra da İslam dinini yok etmek olan bir İngiliz ajanı olduğunu savunurlar. Buna kanıt olarak da en çok başvurdukları kaynak Sultan Abdülhamit'in otantikliği tartışmalı olan anılarıdır.

Sultan bu anılarında şöyle yazar: "Benim halife ünvanım İngilizler için sürekli bir endişe kaynağıydı. İngiliz Dışişleri Bakanlığında (Wilfred Blunt'dan söz ediyor olabilir. [S.Ç.]) Blunt isimli bir İngiliz ve Afgani adında bir şarlatanın işbirliği ile bir plan hazırlandığını keşfettim. Bu ikisi halifeliğin Türkler tarafından zor kullanılarak ele geçirildiğini ileri sürerek, Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in halife ilan edilmesini savunuyorlardı. Cemaleddin Afgani'yi gayet iyi tanırdım. Çok tehlikeli bir adamdı. Mısır'da iken kendini Mehdi ilan ederek tüm Orta Asya Müslümanlarını ayaklandırmayı önermişti. İngilizlerin adamıydı ve çok muhtemelen bu beni sınamak için İngilizler tarafından hazırlanmıştı. Hemen reddettim. O da Blunt ile işbirliği yaptı. Onu, Arap ülkelerinin en saygın isimlerinden Ebü'l-Hüda Esseyyadi kanalıyla İstanbul'a çağırdım. Afgani'nin eski hamilerinden Münif Paşa ve Abdülhak Hamid de aracılık ettiler. Geldi ve bir daha İstanbul'u terk etmesine izin vermedim."[27]

"Afghanan.net"teki biyografisine göre Afgani, Sultan'a Panislamizm konusundaki planını sunmak üzere

---

[27] Ömer Faruk Yılmaz, Belgelerle Osmanlı Tarih, Osmanlı Yayınevi, Cilt 4, İstanbul, 2000, s. 167-172 alıntılayan Arzu Gündüzhev "II. Abdülhamid Dış Politikasında Pan-İslam" www.dusuncetarihi.sayfasi.com; İsmet Bozdağ (Derleyen), Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri, İstanbul, 1986, 8. baskı, s. 73.

bir mektup yazmıştır. Sultanın halifelik ve İslam birliği davası konusunda elçisi olmak istemektedir. Orta Asya, Afganistan ve Hindistan'daki (Türk asıllı) Müslümanları ayaklandırmayı önerir. "Onları intikam almaya, Türk ırkının onurunu harekete geçirmeye ve İslam birliği bayrağını benim omuzumda taşımaya ve cihada çağıracağım."[28] Bu, Sultanın sözünü ettiği öneri ise, anıların otantikliği açısından bir kanıt olabilir mi? Ya da anılar varlığı bilinen bu mektup üzerine mi kurulmuştur? Bu kuşkusuz konunun uzmanlarınca verilmesi gereken bir cevap.

Anıların otantik olmadığını savunan tarihçi Dr. Cezmi Eraslan'a göre, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Yıldız Esas Evrakı'na dayandırarak), Sultan Abdülhamit İslam birliği için bir Sünni ve Şii uzlaşması için çalışıyordu. Bu nedenle o sıralarda Panislamizm fikri ile ün kazanmış olan Afgani hakkında dönemin saygın entelektüellerinden Ahmed Cevdet Paşa'dan bilgi istedi.[29] Cevdet Paşa, Sultan'a Afgani'nin Avrupa'da çok iyi tanınan bir kişi olduğunu iletince, Paris Büyükelçisi Münif Paşa aracılığı ile İstanbul'a davet etti.[30] Afgani gelir gelmez Sultan tarafından kendisine 25 Osmanlı Lirası maaş bağlandı. İmparatorluğun İslam birliğini sağlamak için, özellikle içerisindeki bölünmeleri gidermek amacı ile yaptığı faaliyetler hakkında bilgilendirildi ve önerileri soruldu.[31]

---

[28] Raish.

[29] Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Yıldız Esas Evrakı. 38.553/586.93.10 Dr. Cezmi Eraslan 2. Abdülhamit ve İslam Birliği, İstanbul, 1992, s. 309.

[30] Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul, s. 356 alıntılayan Eraslan, *age*, s. 310.

[31] Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Yıldız Esas Evrakı. 156/25-156-3 alıntılayan Eraslan, *age*, s. 310.

Sultanın Siyasi Hatıratı'na göre, Afgani Sultan'a iyi niyetle hareket ettikleri takdirde Sünni-Şii uzlaşmasının söz konusu olabileceğini ve İran'daki bazı ulema üzerinde şimdiden etkisi olduğunu söyleyerek umut verir. Sultan da böyle bir projenin hayata geçirilmesinin İslam adına harikulade bir şey olacağını düşünür. Ancak bunu sağlamak için büyük özverilerde bulunması gerektiğinin de farkındadır.[32]

Eraslan burada Sultanın yukarıda alıntıladığımız anıları ile Siyasi Hatıratı arasındaki çelişkiye dikkat çekerek Sultanın Afgani'yi tehlikeli bir kişi olarak görmesinin söz konusu olamayacağını savunur. Eraslan, bir süre sonra aralarının bozulduğunu ve Sultanın Afgani'ye Avrupa'ya gitme izni vermediğini, Afgani'nin İstanbul'da öldüğünü ve geride sadece Sultan için Avrupa basınından yaptığı bazı çeviriler, ona takdim ettiği "Materyalistlerin Reddi" isimli kitabı ile Türk yazarlara aşıladığı milliyetçi fikirlerin kaldığını yazar, ancak ikisi arasındaki anlaşmazlığın nedeni hakkında bilgi vermez.[33]

Said-i Nursi yanlısı bir web sitesi ise Sultan ve Afgani arasında neler olmuş olabileceği konusunda şu iddiada bulunuyor: Afgani, İttihad-ı İslam (İslam birliği ya da Panislamizm) ve Sünni-Şii uzlaşması hakkında bir rapor hazırlar. Ancak üç nedenden ötürü rapor rafa kaldırılır; İngilizlerin bu faaliyetlerden rahatsız olarak Sultana baskı yapmaları, Afgani'nin İran Şahının suikastında parmağı olduğu yolundaki iddialar ve Adülhamit'in Şiilikle suçlanma korkusu.[34]

---

[32] Sultan Abdulhamid, Siyasi Hatıratım Fransızcadan çeviren Salih Can, İstanbul, 1984, s. 179, alıntılayan Eraslan, *age*, s. 310.

[33] *Age*, s. 310.

[34] Bediüzzaman'ın İttihad-ı İslam'da Selefleri, Risale-i Nur Enstitusu, http://www.yeniasya.org.tr/index.asp?Section=Enstitu

Gökhan Çetinsaya başka bir versiyonu savunuyor. Buna göre, Sultan, Afgani'yi Şii-Sünni uzlaşmasını amaçlayan radikal bir program için bir maşa olarak kullanmıştır. 1892'de ona şöyle yazar: "Açıktır ki çare, ayrılık ve ihtilafları gidererek, İslami ittifak ve birliği oluşturmaktır... İslam birliğini istediğinizden emin olduğum için, halife olarak size buyruğum bir İslam birliğinin -Osmanlı İmparatorluğunun çeşitli bölgelerindeki ve diğer yerlerdeki Müslümanlar arasındaki iç çatışmaları gidererek- gerçekleşmesinin mümkün olup olamayacağını kapsamlı bir şekilde incelemenizdir."

Sultan, özellikle Sünni ve Şii ulemadan ikişer üçer kişi ile kurulacak bir komitenin, iki mezhep arasındaki sorunları elimine ederek İranlı müçtehitlerin etkilerinin ortadan kaldırıp kaldıramayacağının araştırılmasını istiyordu. Böylece "Almanya'da olduğu gibi" bir birlik mümkün olabilecek ve "İran'ın yöneticileri İran içinde hüküm sürmeye devam edecekler" ancak bunu sadece halifenin patronajı altında yapabileceklerdi. Projenin tatbikine 1894'ün ilk günlerinde başlandı. Afgani liderliğinde bir çalışma grubu kurularak İslam dünyasındaki önde gelen Şii ulemaya yüzlerce mektup gönderildi. Bu yazışma, Tahran'ın dikkatini çekti ve İstanbul'dan Afgani ve ekibinin sınırdışı edilmesini istedi. İranlı yetkililer aynı zamanda Ermeni isyancılara İran'da ve sınırda destek vererek, İstanbul ve Anadolu'da Ermeni isyanları ile uğraşan Abdülhamit'e baskı uyguladılar. Sonuçta, Sultan, Afgani'nin misyonuna son vermek zorunda kaldı ve araları bozuldu.[35]

---

[35] Sultan II. Abdulhamid Han, A. Alaaddin Çetin veRamazan Yıldız (der.), Devlet ve Memleket Görüşlerim, (Istanbul, Çığır, 1976), s. 310, alıntılayan Gökhan

Salem'in Afgani'nin amaçlarına ilişkin olarak -başlangıçta kısaca belirttiğimiz- yaptığı saptamaları Abdülhamit'in de yapmış olması halinde aralarının bozulması şaşırtıcı değildir. Salem'e göre, o zamanlarda başta Afgani ve Abduh olmak üzere Müslüman reformcular, Osmanlı İmparatorluğunu yenilemeleri ya da yerine daha yaşayabilir olanını kurmaları gerektiğini anlarlar ve alternatifler üretirler; Türklerce yönetilen İmparatorluğun yerine bir Arap halifeliği kurmak, Müslüman ve Doğulu ülkeler arasında bir commonwealth oluşturmak, bağımsız Müslüman ülkeler arasında katı bir yapılanmaya gitmeden işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek. Bunlar ve benzeri fikirlere daha sonra gelecekteki halifelik kurumuna ilişkin pek çok öneri için bir şemsiye tez olan Müslüman Birliği modeli adı verilecektir.[36]

Muhammad Imarah'a göre, Afgani önceleri Sultanı bağımsız İslam ülkelerin birliğini kurmaya hevesli zeki bir lider olarak görüyordu. Ancak Sultan onu -Mısırlılar ve İranlılar gibi Türkleri de etkilemesinden korkarak- ev hapsine alınca bu ihanet ve dahası reform yapmak ve bir Müslüman Birliği kurma konusundaki isteksizliği karşısında, Sultanı acımasızca eleştirerek halifeliğini tanımadığını ilan etti.[37]

İsmail Kara ise Afgani'nin İslam ülkelerinde İttihad'ı İslam kadar aynı zamanda milliyetçi hareketlerin de lideri olduğunu belirterek, Sultan'ın Panislamizm anlayışına çok değer vermekle birlikte milliyetçilik konusundaki fikirlerine karşı olduğu için -dönemin pek çok et-

---

Çetinsaya, "Essential Friends And Natural Enemies: The Historic Roots Of Turkish-Iranian Relations". Meria Journal, Sayı 7, No. 3 - Eylül 2003.

[36] Salem.

[37] Imarah, Jamal al-Din al-Afghani, s. 82-83 alıntılayan Salem, *age.*

kili İslam düşünürüne yaptığı gibi- İstanbul'a davet ederek gözetim altına aldığını savunur.[38]

Ahmed Nazlı'ya göre, Panislamizm anlayışları arasındaki farklılık vardı. Afgani önce Sultan'ın -İmparatorluğu kurtarmak için- sadece Osmanlı toprağında yaşayan Müslümanları birleştirmeyi amaçlayan Panislamizm anlayışını kabul etti. Müslümanların dönemin süper gücü (İslam dünyasının) etrafında birleşebileceğini düşündü. Ancak Sultanın despotluğu ve sadece İmparatorluğu kurtarmaya yoğunlaşması onu hayal kırıklığına uğrattı ve kendi projesini de uygulayamadı.[39]

Niyazi Berkes de Batılı yazarların Afgani'nin Osmanlı'da Panislamizm'i başlattığı ve Abdülhamit'in Panislamizm politikasını yönettiği yolundaki iddialarına şiddetle karşı çıkar.[40]

Osmanlı ve Panislamizm

Berkes gibi Türköne de Osmanlı'da Panislamizm'in kesinlikle Afgani ile başlamadığım savunur. Bu fikrin de yaratıcıları Yeni Osmanlılar'dır. Panislamizm terimi Batılılar tarafından bir Türkçe tamlama olan ve İslam birliği anlamına gelen İttihad-ı İslam teriminden türetilmiştir. "İttihad-ı İslam" bir kavram ve düşünce olarak ilk kez Yeni Osmanlıların Avrupa yayınlarında kullanılmış ve geliştirilmiştir. Osmanlı basınında ilk kez 1869 tarih-

---

[38] İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, 2001, s. 19-20.

[39] Ahmed Nazlı, "Bir Anlama Denemesi; İslamın Doğuşu", Karakalem.net, http://www.karakalem.net/?article=63

[40] Niyazi Berkes, The Development of Secularism in Turkey, 1990, Hurst and Co Publishers, s. 269. Bu iddialar için bkz. mesela Lothrap Stoddart. The New World of Islam, (New York, 1921).

li bir makalede yer alır. Bu Afgani'nin İstanbul'a ilk gelişinden bile öncedir.

Makalede 3 önemli nokta vardır: Müslümanların çözülmesini ve yabancı boyunduruğuna girmesini engelleyecek yegane çare ittihattır. İttihatın merkezi ise Osmanlı Devleti'dir. Bu ittihad, İtalyanların milli birliklerini kurmaları gibi halktan kaynaklanan bir hareketle vücuda gelebilir. Bu ittihatın gerçekleşmesinin ön şartı, (bütün İslam ülkelerinde) müstebit yönetimlerin yıkılması, meşruti yönetimlerin kurulması, halk hâkimiyetinin gerçekleşmesidir. Osmanlı ancak o zaman ittihada merci olabilir. Burada rejime karşı muhalefet Panislamizm fikri ile birleştirilmektedir.[41]

Panislamizm fikri Türk-Rus Savaşına (1878-9) dek Osmanlı basınında yoğun olarak tartışılmış olsa da Osmanlı aydını için bu fikri tamamen Osmanlıcılığın yerine koyabilmek, dönemin koşulları itibariyle güçtür. Osmanlıcılık, İmparatorluğun gayrimüslim unsurlarının -özellikle Balkan vilayetlerindeki bölücü isyanları durdurabilmek ve Batı baskısını azaltabilmek amacıyla- eşit vatandaşlık hakkı kazandıkları Tanzimat reformları sonucu oluşturulmuş bir politikadır. Panislamizm ise ağırlıklı olarak, İmparatorluğun ayrıcalıklı statülerini kaybeden Müslüman unsurlarının Osmanlıcılık politikasına tepkileri sonucu oluşmuştur. (Batı işgaline tepki gibi nedenlerle değil.)

---

[41] "İttihad'ı İslam" başlığı altında Avrupa'da basılan Hürriyet Gazetesi yayınlamıştır. (10 Mayıs 1869, No 46, Londra), imzasızdır ancak Namık Kemal tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. Türköne, s. 181-3. (Kitapta makalenin tam metni yer almaktadır) Kemal Karpat ise bu ve diğer makaleleri göz ardı ederek ısrarla ittihad-ı İslam teriminin ilk kez 1872'de, yani Avrupalıların Panislamizm terimini ortaya atmalarından sonra Osmanlı basınında (bkz. Bir sonraki not Namık Kemal'in makalesi) yer aldığını savunur. (İslam'ın Siyasallaşması, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 27-28)

Her ne kadar İmparatorluğun 250 milyon Müslüman'ın liderliğini kazanması arzu edilen bir rüya ise de İmparatorluğun çok çeşitli etnik ve dini bölgelerini bir arada tutarak parçalanmayı önlemek için Osmanlıcılık bir zorunluluktur. Osmanlıcılık bugündür, Panislamizm ise gelecek olabilir. (Ancak bunun doğru olamayacağı Türk-Rus Savaşı sırasında onur kırıcı bir yenilgi alırken, dünya Müslümanlarının ve özellikle Rus işgali altında olanların, Osmanlıyı desteklememesi ile görülmüştür. Türköne'ye göre, Panislamizm'in gerçekleşme umudu böylece sona ermiştir.) Bu nedenle, Osmanlı aydınları iki politikayı birlikte savunmuşlardır. Mesela Namık Kemal, Osmanlılarm din, dil, milliyet ayrımı olmaksızın etrafında birleşebilecekleri bir vatan düşüncesini ortaya atmıştır.[42]

---

[42] Namık Kemal, "İmtizac-ı Akvam" İbret, 2 Haziran 1872, alıntılayan Türköne, s. 210-11. Kemal'in vatan fikri ileriki yıllarda genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisini derinden etkileyecektir. Bu konuda aydınlatıcı bir makale için bkz. Selim Deringil, "The Ottoman Origins Of Kemalist Nationalism: Namık Kemal To Mustafa Kemal", European History Quarterly, 1993, s. 165-191. Kemal, aynı gazetede bir hafta önce yayımladığı bir makalede de ("İttihad-ı İslam", İbret Gazetesi, 27 June 1872), Bab-ı Ali ve Müslüman devletler arasındaki iletişimsizliğe dikkat çekerek Panislamizm'in aslında siyasi bir yönü olmadığını amacının sadece Müslümanlar arasında ilişki ve dayanışmayı güçlendirmek olduğunu savunur. (Bkz. Risale-i Nur Enstitüsü, http://www.yeniasya.org.tr/index.asp) Vatan fikri Mısır'da ise ilk kez Napolyon tarafından bu ülkeyi işgali sırasında ortaya atılacak daha sonra onunla başlayan reformların izleyicisi olarak görülen Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından Avrupa'ya ilk gönderilen öğrenciler arasında yer alan- orada Fransız Devriminin etkisinde kalacak ve Mısır'ın ilk Batılı aydını olarak anılacak olan- Rifa'a Rafi Tahtavi (1801-1873) isimli bir imam tarafından geliştirilecektir. Tahtavi, ulus devlet düşüncesinin temelinde yer alan din coğrafyası sınırları ile vatan coğrafyası sınırlarının uyumsuz olduğunu, vatanın sadece Mısır olduğunu dile getirmiş, Mısır'ın ulusal birliğini esas almış, firavun geçmişini övünç konusu etmiş, toplumsal olanın dini olandan daha öncelikli bir yer tuttuğunu savlayarak, "Millet kavramını seküler olarak kullanan ilk Arap olmuştur." (Bkz. Bessam Tibi, Arap Milliyetçiliği, İstanbul, 1998, s. 111 alıntılayan Güler, s. 39)

Çökmekte olan imparatorluğun yoğun Batı baskısı altındaki yöneticileri için de Panislamizm'i açıkça savunmak zordur çünkü bu imparatorluğun Müslüman unsurlarını diğerlerine tercih edildiği ya da Hıristiyan işgali altındaki Müslümanları isyana teşvik olarak yorumlanabilirdi. Bu nedenle hükümet 1872'de Batı'nın tepkisini çekmemek için basında Panislamizm tartışmalarını bile yasaklar.[43] Fakat aynı zamanda 1873'de Sultan Abdülaziz, Türkistan, Kaşgar'a silah ve askeri uzman gönderir, Hollanda'ya Sumatra, Aceh'i işgal etmeyi durdurması için nota verir ve Orta Asya hanlıklarına Rus işgaline karşı birleşmelerini öğütler.[44]

Türkçülüğün önderlerinden, İslamcı ve Türk milliyetçisi Yusuf Akçura da 1904'te ünlü makalesi "Üç Tarz-ı Siyaset"de -Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülüğü inceler- Panislamizm düşüncesinin başlangıçta tamamen teorik olduğunu ve sadece basındaki tartışmalardan ibaret olduğunu belirtir:

"Sultan Abdülaziz'in son dönemlerinde Panislamizm kelimesi diplomatik konuşmalarda çokça işitilmeye başlandı. Asya'daki bazı Müslüman liderlerle diplomatik ilişkiler kuruldu... Sultan 2. Abdülhamit de bir Osmanlı ulusu oluşturma politikası tamamen terk edildikten sonra bu politikayı izlemeye teşebbüs etti. Bu çerçevede Genç (Yeni) Osmanlılar'ın iflah olmaz bir muhalifi olmasına karşın aynı zamanda bir anlamda onların siyasi tilmizi sayılır. Genç Osmanlılar, gayrı Müslimlerin kendilerine tam bir eşitlik ve özgürlük tanınmasına karşın Osmanlı İmparatorluğu'nda kalmak istemediklerini fark edince onlara ve Hıristiyan koruyucu-

[43] Türköne, s. 204.
[44] Türköne, s. 250.

larına karşı düşmanlıklarını ifade etmeye başladılar. Padişah'ın (Sultan Abdulhamit) bugünkü politikaları da onların düşünceleri ile çarpıcı bir benzerlik gösteriyor. Sultan ve Padişah terimleri yerine dini halife unvanını ikame etmeye başladı, politikalarında İslam dinine önemli bir yer verdi, seküler okul müfredatlarında dini kurallara ayrılan zaman artırıldı ve din eğitimin temeli oldu. Dindarlık ve sofuluk -sadece görünüşte de olsa-, halifenin koruyuculuğuna mahzar olabilmek için en önemli özellikler haline geldi. İmparatorluk sarayı Yıldız; hocalar, imamlar, seyyidler, şeyhler ve şeriflerle doldu. Sivil görevlere türbanlı (sarıklı) kişiler atanması âdet oldu. Halkın arasına dinde katılığı, halifelik kurumuna -daha çok bu kurumu temsil eden kişiye- güçlü bağlılığı ve gayrı Müslimlere karşı nefreti vaaz edecek kişiler gönderildi. Her yerde tekkeler, zaviyeler ve camiler inşa ve tamir edildi, hacılar büyük önem kazandı. Geçen yıllarda Müslümanların yoğun olduğu Afrika ülkelerine ve Çin'e temsilciler gönderildi. Bu politikayı uygulamanın en iyi yollarından birisi de Hamidiye-Hicaz tren yolunun inşasıydı. Ancak bu politika ile Osmanlı İmparatorluğu, yeniden Tanzimat döneminde terk etmeye çalıştığı teokratik devlete dönüştü. Şimdi bu devlet için her türlü özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, düşünce ve siyasi özgürlük, aynı zamanda dini, etnik, siyasi ve kültürel eşitliği reddetmek bir zorunluluktu. Sonuç olarak Avrupa tarzı anayasal hükümete de veda etmek gerekecekti... Böylece Avrupa'da Türk'e olan düşmanlık artacaktı ki bugün olan da budur."[45]

---

[45] Üç Tarz-i Siyaset (Three Policies), Yusuf Akcura (1876-1935), Central Asian Monuments, H. B. Paksoy (editör), İstanbul, 1992. Türkiye'de genellikle seküler çevreler Akçura ile benzer argümanlar kullanarak halen Abdülhamit'i

Panislamizm politikası, vaktiyle çok eleştirmelerine karşın -1908'de Abdülhamit'e karşı yürüttükleri şiddetli muhalefet sonucu iktidara gelen ve 1909'da onu tahttan indiren- Jön Türkler tarafından da İmparatorluğu kurtarmak için kullanılacaktı. 1. Dünya Savaşı sırasında, özellikle Arap isyanını engellemek için, halife-Sultan adına cihat bile ilan edilecekti.

Sonuç olarak Osmanlı'da Panislamizm'in Afgani tarafından başlatılmadığı ve Osmanlı'nın Panislamizm politikasının temel amacının imparatorluğu bir arada tutmak olduğu anlaşılmakta. Afgani'nin Panislamizm projesinin ne olduğu ve amacı konusunda ise farklı iddialar var.

Afgani'nin Panislamizm Projesi Neydi?

Ramazan'a göre, Afgani önce belirli bir otorite etrafında Müslüman birliğini kurmayı düşünür ve kafasında Bab-ı Ali vardır. Ancak bu yöndeki çabaları iyice belirlenmiş bir düşünceye dayalı olmamıştır. Aslında birlik ile birleşmeyi ayırmıştır. Bunu kanıtlamak için Ahmed Emin'den Afgani'nin şu sözlerini alıntılar: "Söylediklerim meselelerin genelini bir kralın eline verelim anlamına gelmez, bu gerçekten de zor olur. Ama benim esas arzum Ku-

---

sert bir şekilde eleştirseler de son dönemdeki bazı akademik çalışmalarda Sultan'ın daha olumlu bir gözle değerlendirildiği görülmektedir. Mesela, Kemal Karpat'a göre, Abdülhamid, Osmanlı modernizasyonunun arkasındaki temel güçtür, aynı zamanda halife olarak da onun meşruiyet kazanması ve İslamlaşmasını sağlamıştır. Aynı zamanda, Osmanlı modernizasyonu için kritik önem taşıyan 30 yıl boyunca Osmanlı devletinin toprak bütünlüğünü koruyarak modern Türkiye'nin üzerinde yükseldiği zemini hazırlamıştır. (Kemal H. Karpat, The politicization of Islam: Reconstructing identity, state, faith, and community in the late Ottoman state, Oxford University Press, New York, 2001)

ran'ın bir araya getirdiği hükümetlerdir; onların birlikteliklerinin sureti din olsun. Her kral gücü yettiği kadar diğerlerini korumak için iktidarını mümkün derecede iyi kullansın; hayatı onların hayatına; hayatta kalması da onların hayatta kalmalarına bağlı olsun."[46]

Cermen devletlerinin düzen modelinden etkilenen Afgani, böylelikle ilke icabı Arap, Türk, İranlı veya Şii-Sünni bölünmesi gibi aidiyetlerden beslenen milliyetçi ve dini tarzdan çatışmaları aşacak bir federalizmi hayal etmiş görünmektedir. Bunun da ötesinde, dergisi el-Ürvetu-l-vuska'da yabancı işgal altında bulunan ülkelerde çeşitli dinlere inananlar arasında objektif bir ittifak fikrini ortaya atmıştır.[47]

İhsan Eliaçık, Afgani'nin Sultana sunduğu İslam Birliği projesinin 10 yıldız ile temsil edilen 10 bölgeden oluştuğunu ve bugünkü Avrupa Birliği modeline çok benzediğini belirtir. Merkez İstanbul olacaktır.[48]

Araştırmacı G. Allana'ya göre, Sultan Abdülhamid'in İslam birliği konusundaki fikirleri Afgani'ninkine çok benziyordu. Ancak Sultan İslam'ın kendi liderliği altında birleşmesini isterken, Afgani bağımsız Müslüman ülkelerinin özgürce bir birlik oluşturmalarını savunuyordu.[49]

---

[46] Ahmed Emin, Zu'ama' el-ıslah fi'l-'asr el-hadis, Mektebe ennahda el-masriyye, Kahire, 1949, s. 84, Ramazan, s. 98.

[47] Ramazan, s. 98. Ramazan bu düşüncenin Hasan el-Benna tarafından da savunulduğuna dikkat çeker.

[48] Anadolu Genclik Dergisi, Ihsan Eliacık 14.02.2004 http://www.islamisite.com/modules.php?name=News&file=article&sid=872. Eliaçık bu mülakatta Afgani'nin projesini Necmettin Erbakan'ın 1977'de başbakanken hayata geçirmeye çalıştığı D-8 (Gelişmekte olan 8 İslam ülkesi) projesine benzeterek, D-8'in 150 yıldır süren İslam birliği rüyasının bir devamı olduğunu belirtiyor.

[49] G. Allana, "Eminent Muslim Freedom Fighters, 1562-1947." Delhi, 1983, p. 137-149 cited in Vasant Kumar Bawa, The Seventh Nizam: The Claim For

Afgani'nin, federalizm ya da AB modeli çerçevesinde bir Panislamizm fikrine sahip olduğu radikal İslamcı Hizb-ul Tahrir örgütünün web sitelerinden "hilafet.com"da yayımlanan bir makalede de yer alır. Ancak bu fikir, İslam toprağının bölünmesinin kabulü anlamına geldiği için eleştirilir. Makaleye göre, bugün savunulan İslam Birliği ya da İslami IMF gibi düşüncelerin temelinde Afgani'nin Panislamizm fikri vardır. Bu da halifelik kurumunun dolayısıyla İslam'ın zayıflatılmasını amaçlayan bir komplodur, ki doğru olan Sultan Abdülhamit'in savunduğu gibi güçlü bir halife liderliğinde tek bir İslam devletidir. İngilizler, onun siyasi gücünü Mithat Paşayı kullanarak anayasal değişikliklerle elinden alarak halifeliği Papa gibi ruhani bir liderliğe indirgemeye çalışmışlardır. Afgani de İstanbul'da iken Sultana karşı İngilizlerle işbirliği yaparak "sembolik halife" ya da "Arap halife" gibi projeleri hayata geçirmeye çalışmıştır. Ruhani halife halen geçerli bir projedir ve bunun Türkiye'de "Büyük Ortadoğu Projesi" çerçevesinde gerçekleştirilmesi için çabalar vardır. Proje ilk kez, "İngiliz diplomat ve ajan" Wilfrid Blunt tarafından 1880'de yazdığı bir makalede önerilmiş ve daha sonra bağlantı kurduğu Arap yazar Abdurrahman el-Kavakibi (1849-1902) tarafından yayılmıştır. El-Kavakibi 1899'da, 'Ummu'l-Qura' (s. 227) isimli kitabında şöyle yazmıştır:

"İslam dünyasının ve Arapların tekrar birleşebilmesi için Mekke'de Kureyş kabilesinden bir halife olmalıdır. Bu yeni düzenlemede siyasi ve ruhani otorite ayrılmalı ve halifenin sadece ruhani otoritesi olmalıdır. Hali-

---

Independence And The Khilafat Question, Hyderabad, www.sasnet.lu.se/EASASpapers/23VasantBawa.pdf

fe, özel bir meclis tarafından denetlenmeli ve sadece 3 yıl için seçilmelidir."[50],[51]

Wilfrid Blunt ve Afgani, Kim Kimden Etkilendi?

Bütün araştırmacılar, Blunt ve Afgani'nin uzun yıllar süren yakın bir arkadaşlıkları olduğu konusunda hemfikirdirler. Hatta Blunt, Afgani'yi kanserden ölmeden önce İstanbul'da ziyaret bile etmiştir.[52] Ancak kimin kimi etkilediği konusunda anlaşamazlar. Mesela, Berkes'e göre 1883'te, Abduh'un aracılığı ile (Abduh ve Blunt 1880'de Kahire'de tanışmıştır) karşılaşmışlardır ve Blunt halifelik konusundaki fikirleri ile Afgani'yi etkilemiştir. Paul Johnson ise, Afgani ve Abduh'un etkisi ile Blunt'un Müslüman olduğunu ve onların Osmanlı Sultanının yerine Mekke'de ikamet edecek ve İslam dünyasının ruhani lideri olacak bir Arap halife konusundaki umutlarını paylaştığını savunur.[53]

Berkes'e göre Blunt, 1882'de yayımladığı "The Future of Islam"(İslamın Geleceği) isimli kitabıyla İngiliz hükümeti ile liberal Arap milliyetçileri arasında Panislam projesi konusunda aracılık yapmaya soyunur. Blunt'ın bu kahince vizyonu 30 yıl sonra gerçekleşecekse de o

---

[50] Blunt'ın Kavakibi ile birebir ilişkisi konusunda bir bilgiye ulaşamadıysam da daha önce de belirtildiği gibi Blunt'ın Afgani ve Abduh ile yakın bir arkadaşlığı vardı. Kavabiki de Abduh'un izleyicilerinden birisiydi ve tilmizi Rıza ile birlikte çıkardıkları el-Menar'a yazmaktaydı. Abduh'un ölümünden sonra da Rıza, Kavabiki'nin Osmanlı halifeliğini eleştiren yazılarına dergide geniş bir şekilde yer verdi.

[51] Mahmud Aydın, "Raşid-i Hilafet Düşüncesine Saldırı", 29/11/2004, Hilafet.com, http://hilafet.com/index.html

[52] G. Allana, Eminent Muslim.

[53] Berkes, The Development, s. 269; Paul Johnson, Initiates of the Theosophical Masters, Sunny Press, 1995, s. 81.

günlerde hiçbir İngiliz yetkili tarafından ciddiye alınmaz. Ancak tanıştıklarında Afgani, -Ahmed Han'ın İngilizlerle olan işbirliğini bir süre önce kınamış olduğu halde- Blunt'ın fikirlerinden etkilenir. Blunt, Londra'da Afgani ile İngiliz Dışişleri Bakanlığının üst düzey yetkilileri arasında bir toplantı düzenler. Ancak Afgani'nin (İslam ülkeleri ile) arabuluculuk önerisi kabul edilmeyince hayal kırıklığına uğrar ve ülkeden ülkeye gezerken Abdülhamit'in davetini kabul eder.[54]

Blunt'un bu ilginç kitabından bazı alıntılar yapalım. Halifelik konusundaki bölümleri 1881'de Fortnightly Review'de de yayımlanmıştır.

"Osmanlı Hanedanı Müslümanlar açısından kutsal hiçbir şeyi temsil etmemektedir ve Türk ırkı İslam'a saygı duymaktan çok uzaktır. Şu andaki Halifelik kan açısından eski geleneksel ardıllarla bağlantılı değildir... Halifelik Arabistan'da olmalı, Türk ulemanın kötü etkisinden ve Türk onursuzluğunun utancından kurtarılmalı... İslam'ın en fazla gerek duyduğu ahlaki bir reform için önü açılmalıdır... Abd el Hamid (Abdülhamit), Osmanlı hanedanının son halifesi olacaktır... Bizim Kureyşli halifemiz güvenilir kişilerce seçilecek ve Mekke'ye yerleştirilecektir... Müslümanlar bütün ülkelerden ulemayı davet ederek bir konsey oluşturmalı... Yeni bir müçtehid atamalı ve onlardan -İslam'ın çıkarları için gereken- şeriatta belli değişiklikler yapılmasını beklemelidir... Osmanlı Sultanının ortadan kalkmasından sonra dünyada artık büyük bir Müslüman hükümranlık kalmayacaktır. Bu durumda İngiliz Tacı'nın (...) kendisini İslam'ın bir tür siyasi lideri haline getirmesi beklenecektir... Halife-

[54] Berkes, The Development, s. 81.

lik artık bir imparatorluk değil fakat halen bağımsız bir hükümranlık olarak Britanya koruması altına alınmalıdır... Er ya da geç Halifelik, şu ya da bu biçimde, ilk payitahtına dönecek ve orada ebediyen kalacaktır."[55]

Afgani Arap (ve Hatta Türk) Milliyetçiliğinin Babası mı?

Afgani, daha önce de belirttiğimiz gibi İslam dünyasında Panislamizm'den çok milliyetçiliği yaymaktan sorumlu tutulur. Tanınmış Arap tarihçisi Zeine N. Zeine'e göre, Afgani, Abduh, Reşit Rıza ve Kavakibi -İslam birliğine inanmalarına karşın- Arap milliyetçiliğinin temellerini atmışlardır.[56] "Kavakibi, 1898'de Suriye'den Mısır'a sürgüne gittiğinde Osmanlı Halifesini reddederek, halifeliğin Araplara ait olduğunu savunmuştur."[57]

İslamcı gazeteci Akif Beki'ye göre, Afgani İslamcılık düşüncesini ilk olarak, Osmanlı'yı meydana getiren milletler dağılmaya başladığında, İslam dünyasını birleştirmeyi amaçlayan bir politika izlenmesi için önerdi. Sultan Abdülhamit, bu politikayı izlediyse de bir sonuca ulaşamadı, bu nedenle Afgani yeni ve daha gerçekçi bir öneride bulundu. Bu, Türk ve Arap milliyetçiliğini lanse etmeyi öngörüyordu. Böylelikle, bütün geri kalmış İslam ülkeleri kendi ayakları üzerinde durarak, kolonyal Batı uygarlığına yetişebilecekler ve günün birinde bir İslam Cumhuriyetleri Birliği oluşturabileceklerdi. Bu çer-

---

[55] Wilfred Scawen Blunt, The Future of Islam, Londra, 1882, The Project Gutenberg EBook.

[56] Zeine N. Zeine, The Emergence of Arab Nationalism, Beirut, 1966, s. 69-71, alıntılayan Prof. Dr. Ercüment Kuran, "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Arap Asıllı.

[57] P. M. Holt, Egypt and the Fertile Crescent, 1516-1922, Londra, 1966, s. 257, alıntılayan Kuran, "Osmanlı Devleti'nin.

çevede, müstakbel İslam Birliğinin üyeleri, eğitim için yurtdışına Batılı işgalcilerin okullarına gönderilmiş aile bireyleri gibi kabul edilirler ve (onların) eğitimlerini tamamladıktan sonra geriye dönerek tekrar aileye katılacaklarına inanılırdı.[58]

Kara ise şu saptamada bulunur: "Afgani, milliyetçi hareketleri ittihad-ı İslam'ın önüne koydu. Ona göre ancak İslam ülkeleri teker teker bağımsızlıklarını kazandıkları takdirde ittihad-ı İslam mümkün olabilirdi ve bunun aksi gerçekçi değildi."[59]

Fazlur Rahman ise Afgani'nin Batı'ya karşı halkı teyakkuza geçirmeye çalışırken, sadece evrensel bir İslam duygusunu değil, aynı zamanda farklı milletlerin, milliyetçi duygularını da harekete geçirdiği yorumunu yaparak, dolayısıyla hem Panislamizm hem de milliyetçilik üzerinde etkili olduğunu savunur. Ancak, Panislamizm

---

[58] Akif Beki, "G-8 Daveti ve İki Zorlu Yol", Radikal 7.06.2004. Beki bu makaleyi yazdığında Kanal 7'nin Ankara Temsilcisiydi. Daha sonra uzun yıllar sürdürdüğü Başbakanlık basın sözcüsü görevine atandı. Makale, çok tartışılan Büyük Ortadoğu Projesi'ne (BOP) Afgani'nin öğretileri temel alınarak günümüzün "ılımlı İslamcıları" tarafından nasıl meşruiyet kazandırıldığını göstermesi açısından son derece dikkat çekicidir. Halen köşe yazarlığı yapan Beki, aynı gelenekten (Afgani ile [S.Ç.]) gelen Erdoğan'ın, İslam ailesinin bir ferdi olan Türk milletinin Avrupa okulundan mezun olduktan sonra orada kalacağını (Türkiye'nin AB üyeliğine gönderme yapılıyor. [S.Ç.]) ve geriye dönmeyeceğini söylediğini dolayısıyla Erdoğan'ın olduğu yerde kalarak ve sadece Türkiye'yi kurtararak "ilk demokrat" olacağını belirtiyor. Ancak, zengin klübü G-8'in üyelerinin artık demokrasiyi kendilerine tehdit olarak görmediklerini, bu çerçevede BOP'un global köyün Müslüman mahallelerini yeniden organize etmeyi amaçladığını, Hıristiyanlaştırmayı amaçlamadığını savlayarak Erdoğan'ın gerçek İslam demokrasisinin habercisi olarak "son İslamcı" olmayı seçmesi halinde (BOP'u destekleyerek [S.Ç.]) bütün İslam ailesinin liderlik sorumluluğunu üstleneceğini ifade ediyor. Beki, zor olanın da bu olduğu tespitini yaparak bunun ancak cesaret ve bir gelecek vizyonunun rehberliğinde yapılabileceği sonucuna varıyor. Beki'nin görüşlerinin kitabın son bölümlerini okunurken hatırlanmasında yarar var.

[59] Kara, s. 28.

anlamlı bir başarı elde edemezken, milliyetçilik tüm İslam dünyasına yayılacaktır.[60]

Ziya Gökalp de Afgani'nin Mehmet Emin Yurdakul'a nasıl halk tarafından anlaşılabilecek milliyetçi şiirler yazmasını öğütlediğini belirterek, Türk milliyetçiliği üzerindeki etkisine dikkat çeker.[61]

Afgani Aslında Kimdi?

Bu bölümü başladığımız soru ile bitiriyoruz. Afgani aslında kimdi? Değişik kaynaklardan alıntıladığımız Afgani'nin hayatı boyunca İslam için çalışan iyi bir Müslüman olduğuna ilişkin görüşlerin yanı sıra bunun tam tersini de savunan pek çok araştırmacı vardır. Mesela Afgani hakkında zengin belgelere dayanarak en kapsamlı biyografiyi yazan Batılı yazar olarak kabul edilen Keddie'ye göre, "Hindistan'dan Afganistan'a, Osmanlı Türkiye'sinden Mısır'a Afgani; Avrupa yayılmacılığına karşı İslam dayanışmasını sağlamak gerektiğine olan inancı nedeniyle hep iktidar sahiplerini etkilemeye çalıştı. Bazen mesajı, dışa karşı teyakkuza geçerken içte de değişiklik yapmak gerektiğine dair ek bir reformist uyarı taşıdı. Pek çok lidere erişebildiyse de Avrupa'ya, özellikle İngiliz emperyalizmine karşı, birleşik bir eylem oluşturmakta çok kısıtlı başarılar elde edebildi. Ancak eylemciliği, liderler nezdinde lobi yapmaktan ve ideolojik vaizlikten daha fazlasıdır.

Afgani, siyasi talepleri için İslam'ın gücünü kullanan ilk modern Müslüman eylemcidir. Dolayısıyla, te-

---

[60] Fazlur Rahman, Islam, s-285-86, alıntılayan Kara, *age*, s. 28.

[61] Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Varlık Yayınları, 1973, 10. baskı, İstanbul, s. 11.

mel amacı siyasidir ama dinin gücünü anlamış ve kullanmıştır. Dahası, İslam'ın taleplerini tanıyarak, içte reform çağrılarını da İslami çerçeve içerisinde yapabilmiştir. Reformu bir Batı dayatması olarak değil gerçek İslam'a bir dönüş olarak görmüştür."[62]

Keddie, Afgani'nin İslam'ının, tarihsel İslam ile çok az benzerliği olduğunu da belirtir. Özellikle Wilfred Blunt'm yazılarındaki bazı paragraflar, onun -bazı yazı ve konuşmalarında öğütlediği türden- dini bütün bir Müslüman olduğunu düşünmeyi zorlaştırmaktadır. Zaten Afgani, gerek gördükçe düşünce ve taraf değiştirmiştir. Hatta Keddie, İngiliz belgelerine dayanarak Mısır'dayken dönemin ünlü simalarından Şerif Paşaya bir mektup göndererek suikast ile tehdit ettiğini de savunur.[63]

Kedourie ise Afgani ve tilmizi Abduh'un -geleneksel İslam üzerinde yapıcı olmaktan ziyade kışkırtıcı etkisi olan- küçük ve gizli bir ateist hareketin mensubu olduklarını ileri sürer. Dahası, Afgani'nin aynı zamanda hem Ruslar, hem de İngiliz ve Fransızlar için casusluk yapmış olabileceği olasılığını savunur.[64]

Öte yandan Johnson, Afgani'yi okkültist Helena Blavatsky'nın hayatını anlatan kitabında, Blavatsky'nin yakın çevresinde yer alan bir ezoterik olarak tanımlar. Afgani Kahire'deyken bir spritüel Sufi rehber olarak faaliyet göstermiştir ve başarısında formasyonundaki Fars felsefesi büyük ölçüde etkili olmuştur. Argümanını sağlamlaştırmak için Kedourie'den şu alıntıyı yapar: "Afga-

---

62 Keddie, Imperialism.

63 Nikkie Keddie, Iran; Religion, Politics and Society, UK, 1980, s. 91.

64 Elie Kedourie, Afghani and Abduh: An Essay on Religious Unbelief and Political Activism in Modern Islam, 1997, alıntılayan Amazon.com.

ni'nin tilmizleri üzerinde garip ve kesin bir etkisi vardı. Aralarındaki bağ, bazı gizli ve ezoterik mezheplerdeki, usta ile tilmiz arasındaki bağa çok benzerdi." Keddie'nin ulaştığı bazı belgelerin de, Afgani'nin -mistik alfabeler, sayısal kombinasyonlar ve ezoterik makaleler gibi- ezoterik konulara ilgisi olduğunu kanıtladığının altını çizer.[65]

Afgani, İslamcılığın kurucusu olarak taltif edilir ve entelektüel kaliteleri, Müslüman çevrelerde olduğu kadar pek çok Batılı çevrede de göklere çıkartılır ancak Berkes de -Türköne gibi- bu görüşleri paylaşmaz. Bu çerçevede, Türk Osmanlı tarihçilerinin özellikle Batılı yazarların asırlık Osmanlı İmparatorluğunun entelektüel kapasitesini tamamen göz ardı ederek Afgani'ye verdikleri önemden açıkça alındıkları sonucuna kolaylıkla varmamız mümkün. Berkes bu yazarları sert bir şekilde eleştirir: "Afgani'nin Batılı ve Müslüman hayranlarınca -ki ondan söz ederken ölçüyü kaçırırlar- oluşturulan bu ters yüz fotoğrafı onu Türklere ilk görünüşünde Ortodoks bir Müslüman, ikincisinde ise liberal bir devrimci olarak resmeder." Berkes, bu yazarların, Afgani'nin Abdülhamit'e muhalefet ederek Jön Türklere ilham verdiği yolundaki iddiasının da temelsiz olduğunu çünkü ilk Jön Türk örgütünün onun ziyaretinden 3 yıl önce 1889'da kurulduğu belirtir. İstanbul'a 1870'te yaptığı ilk ziyaret sırasında ise Avrupa'da eğitim görmüş Tanzimat entelektüellerinin davetlisidir. Hiç Avrupa'ya gitmemiş, hiçbir Avrupa dili bilmeyen, hiç laboratuar ya da müze görmemiş, modern bilimin muhtemelen unutulmuş ortaçağ Arap bilimine benzediğini sanan genç bir molla-

[65] Johnson, The Master's, s. 48.

dır. Dolayısıyla, Batı'ya yönelmiş Tanzimat reformcularından etkilenmesi sonucu Osmanlı uleması tarafından kâfir ilan edilmiştir.

İstanbul'a ikinci gelişinde -bu kez Tanzimat sekülerlerinin değil Sultan Abdülhamit'in davetlisi olarak- "modern düşünceleri savunan adamları," özellikle Sultan tarafından mahkûm edilen Tanzimat liderlerini sert bir şekilde eleştirmiş, hatta ihanetle suçlamış ve bu şekilde Halifenin lütuflarına mahzar olmuştur.[66]

Kramer'e göre, Afgani hiçbir zaman göründüğü gibi birisi değildi. Bazı otoriter Müslüman liderlerin iktidardan uzaklaştırılması için uğraşırken, diğer benzerleri ile içli dışlı oldu. Çok güçlü bir ikna yeteneği olmasına karşın entrikalardan ve şiddet kullanmaktan geri durmadı. Bir gün bir tilmizi onu ileri geri yürürken şöyle bağırdığına tanık oldu: "Öldürmekten başka çare yok, öldürmezsen güvenlik yok."[67] Bunlar rasgele sözcükler değildi. Bir olayda Afgani onu izleyenlerden birisine Mısır liderine suikast düzenlemesini önermiş ve heyecanlı bir tilmizini de 1896'da İran Şah'ını öldürmesi için motive etmişti. Güç Afgani'yi çekerdi ve gücün diğerlerini zayıflatıp mağlup etmedikçe somut ve algılanabilir olamayacağına inanırdı. Bunları aktaran bir Arap eleştirmen, Afgani'nin düşünceleri ile Avrupa faşizmi arasında çarpıcı bir benzerlik olduğunu öne sürmüştü.[68]

---

[66] Berkes, s. 182, 266.

[67] Alıntılayan Elie Kedourie, Politics in the Middle East (New York, 1992), s. 274. Kedourie'den alıntılayan Martin Kramer., "Fundamentalist Islam at Large: The Drive for Power", Middle East Quarterly (Haziran 1996), s. 37-49.

[68] Aziz Al-Azmeh, Islams and Modernities (Londra, 1993), s. 85, alıntılayan Kramer, *age.*

Juan Cole ise onun "aydınlanmış bir despotizmi savunduğunu" düşünür. Demokratik düşüncelere yabancıdır, dolayısıyla 1879'dan başlayarak ortaya attığı parlamento ve anayasa yanlısı düşünceleri Osmanlı ve Mısır'daki siyasi gelişmelerin ve buralardaki yerel düşünürlerin üzerindeki etkisinin -bunun tersinden ziyade- bir sonucudur.[69]

Salem'in tespitleriyle son veriyoruz. Ona göre, Afgani üç amacından hiçbirisine ulaşamamıştır, "Mısır, Osmanlı İmparatorluğu ya da İran'da model bir İslam devleti kuramamıştır; hiçbir Müslüman ülke kolonyalizmin boyunduruğundan kurtulamamıştır; bir İslam Birliği oluşturamamıştır." Fakat Müslümanları hakları ve yönetildikleri siyasi rejimlerin yolsuzlukları konusunda bilinçlendirerek ayaklandırmaya muvaffak olmuştur. Bu kişiler de bu hilekâr rejimlere alternatiflerin yanı sıra, Müslüman dünyanın siyasi reformu, bağımsızlığı ve birliği için idealler ve programlar oluşturmuşlardır. Ayrıca, Reşit Rıza gibi Müslüman reformistler Afgani'nin tecrübelerinden yararlanmışlar ve onun kazanımları üzerine bir şeyler inşa etmişlerdir.[70] Rıza'yı incelerken Salem'in bu tespitleri üzerinde daha ayrıntılı duracağız, fakat önce sırada onun mentoru ve Afgani'nin tilmizi Muhammed Abduh var.

---

[69] Cole, alıntılayan Kramer, s. 141.

[70] Salem.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Afgani'nin Ünlü Tilmizi Muhammed Abduh

Aşağı Mısır'dan bir köy çocuğu olan Muhammed Abduh (1849-1905), modern İslamcılığın ve ulusalcılığın en önemli liderlerinden birisi olarak kabul edilir. İbn-i Teymiyye'den esinlenerek Selefi düşünceyi geliştirmiş, Müslüman ülkelerde 19. yüzyıl sonunda başlayan İslami kurumların modernize edilmesi hareketine esin kaynaklığı etmiştir. Afgani'nin en iyi öğrencilerinden birisi olarak her ne kadar düşüncelerinden fazlasıyla etkilenmişse de hocasının tersine siyaseti dini reformdan ayırmayı savunmuştur. 1. Dünya Savaşı sonrasında fikirleri Arap milliyetçileri tarafından benimsenmiştir. Bu nedenle, 1952 darbesi sonrası liberal Mısır milliyetçiliğini benimseyen sekülerlerin bugünkü ardılları tarafından da bir önder olarak anılmaktadır. 2005'te ölümünün 100. yılında Mısır'da hem İslamcı hem de seküler çevreler tara-

fından pek çok etkinlikle anılmıştır. Ancak modernizm ve gelenek konusundaki görüşleri halen büyük bir tartışma konusudur.

Bir Köy Çocuğu Nasıl Saygın Bir Reformcuya Dönüştü?

Abduh eğitimine Tanta köyünde Ahmedi Camii'nin Kuran kursunda başladı, Kahire'deki ünlü el-Ezher Üniversitesinde tamamladı. 1872'de Afgani ile tanıştı ve onun en yakın tilmizi oldu. Afgani'nin etkisiyle klasik İslam geleneğinden zamanla uzaklaşarak- el-Ezher'de okutulmayan- felsefe, matematik, ahlak ve siyaset çalıştı, gazetecilik ve siyaset ile büyük ilgi duyduğu Sufizmi kaynaştırdı. Afgani'den rasyonel liberalizmi öğrendi ancak popüler batıl itikatları sert bir şekilde eleştirmesine karşın "nihai gizlere ve görüntüden ibaret dünyaya ilişkin gerçek bilgiye ulaşabilenlere" her zaman saygı duydu. Aynı zamanda, ya da bu çerçevede, İbn-i Teymiyye'nin öğretilerinden de çok etkilendi. Bu etki açıkça "Risalat al-tawhid" (Tevhit Risalesi) ve meşhur "Tafsir al-manar"da (Menar Tefsiri) görülmektedir.

Abduh'un, İbn-i Teymiyye'nin dinin selef tarafından uyulan kurallarına geri dönerek İslam'ı arındırma isteğinden esinlenerek selefi düşünceyi oluşturduğu genel kabul görmektedir. Buna göre, selefin İslam'ı akılcı ve pratiktir, gelişen koşullara ayak uydurma özelliğine sahiptir ancak daha sonraki kuşaklar tarafından uygulanan katı modeller içersine hapsedilmiştir. Oysa gerçek İslam "çok basit bir doktrinel yapıya sahiptir. İnsan hayatının en büyük sorularına ilişkin bazı inançları ve insan ilişkilerine ilişkin bazı genel prensiplerden oluşur. Anlayabilmemiz için hem akıl hem de vahiy esastır. Bu

ikisi ayrı mekânlara sahip olmadıkları gibi aynı mekânda da birbirleriyle zıt değildirler." (Abduh'un, İslam düşüncesinin bu çok tartışmalı konusu -akıl mı üstündür vahiy mi- hakkındaki görüşlerini daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz).

Afgani 1879'da Mısır'dan sınır dışı edildiğinde, Abduh da el-Ezher'deki öğretmenlik görevinden azledilir ve köyüne döner. 1882'de o da Mısır üzerindeki Batı kontrolü ve ordudaki güçlü Çerkez subaylara karşı başlatılan ancak İngilizlerin bastırma gerekçesi ile 1882'de Mısır'ı işgali ile sonuçlanan Arabi isyanı sonrası, Mısır'dan Beyrut'a sürgün edilecektir.[1] Böylelikle başta çok militarist bulduğu için Arabi isyanı içerisinde yer almamışsa da Beyrut'ta isyanın ve kısa ömürlü devrimci hükümetin en önemli sözcülerinden birisi haline gelir.[2] Abduh, Lübnan'da iki yıl kalır ve burada bir İslami eğitim sistemi kurulmasına yardımcı olur. 1884'te Paris'e giderek -milli duygularının uyanması, özgürlük tutkusu ve anayasal rejim düşüncesi borçlu olduğu- mentoru Afgani'ye katılır. Birlikte el-Urvatü'l vüska isimli bir gizli örgüt kurar ve aynı isimli devrimci bir dergi çıkartır-

---

1 Encyclopedia of Politics and Religion, düzenleyen Robert Wuthnow. (Washington, D.C.: Congressional Quarterly, Inc., 1998), http://www.cqpress.com/incontext/terrorism/links/epr_muhammadabduh.html#; Elma Harder, Major Voices in Islam and Science, http://www.cis-ca.org/voices/a/abduh-mn.htm#bio; Muhammad Abduh, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Muhammad_Abduh; Neal Robinson, Muslim Philosophy, http://www.muslimphilosophy.com/ip/rep.htm#list, Abduh'un Teoloji Konferansları, alıntılayan Albert Hourani, Arabic Thought in the Liberal Age (1798-1939), Cambridge University Press, 1988; Abdus Sattar Ghazali, Islam in the Post-Cold War Era,e-book, http://www.ghazali.net/book2

2 M. M. Sharif, "A History of Muslim Philosophy. Renaissance in Egypt: Muhammad 'Abduh and His School", Pakistan Philosophical Congress, www.muslimphilosophy.com/hmp/default.htm

lar. Kısa yayın hayatı boyunca bu dergi, İslam dünyasında milliyetçilik ve Panislamizm'in gelişmesinde önemli bir rol oynayacaktır.[3]

1884 başlarında Abduh, derginin temsilcisi olarak Londra'ya gider. Burada Wilfried Blunt, onun Mısır sorunu konusunda İngiliz basını aracılığı ile halkın desteğini kazanmasına yardımcı olur. Onu, Winston Churchill'in babası Randolph Churchill de dahil olmak üzere pek çok önemli politikacı ile tanıştırır. Abduh daha sonra Paris'e işinin başına döner fakat İngilizlerin baskısıyla derginin İslam ülkelerinde yasaklanması sonucu derginin yayın hayatı sona erer.[4]

Abduh, Paris'teki yıllarında Afgan ile siyasi eylemci olarak faaliyet gösterdi, bu arada kendi fikirlerini oluşturdu ve içte reformlarla birlikte gerçekleşmedikçe siyasi protestonun yararsız olduğuna inanmaya başladı. Böylece, Abduh sonunda Afgani ile yollarını ayırarak 1885'te Beyrut'a döndü.[5] Burada Sultaniye Okulunda öğretmenliğe başladı ve teoloji konusundaki ünlü konferanslarını -ki ilerde tektanrılık üzerine yazacağı makalesine zemin oluşturacaktı- vermeye başladı. Yanı sıra, üç dini; Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ı bir araya getiren bir dernek kurdu. Ancak faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarlarına aykırı bulundu ve sonuç olarak Sultan Abdülhamit tarafından sınır dışı edildi.[6]

Radikalizmi reddetmesi sonucu İngilizlerle uzlaşarak, onların desteği ile eğitim ve dil konusunda reformlar yapmak üzere Kahire'ye döndü. Bu, dönemin İngiliz

---

3 *Age.*
4 *Age.*
5 Encyclopedia of Politics and Religion.
6 Sharif.

işgaline karşı çıkan milliyetçileri -Hidiv Abbas ile Mustafa Kamil ve çevreleri- ile arasını açacaktı.[7] Harder'e göre, Abduh'un liberalizme "dönme"si 1880'lerde toprak sahibi soyluların devrimci heyecanlarını kaybetmeleri ile paralel olarak gerçekleşmiştir. 1882'deki İngiliz işgali sonrasında Hidiv İsmail vergileri tahammül edilmez ölçüde yükseltince, isyan tehditleri yeni kolonyal rejimi vergileri düşürmeye zorlar. Böylelikle, geniş topraklara sahip aileler tarım kapitalistlerine dönüştüler ve kente göçtüler. Pek çoğu İngiliz yönetimine aktif olarak karşı çıkmadı ve milliyetçilikleri -sadece eğitim ve reformun Mısır'a bağımsızlık getireceği inancıyla- küllendi. Abduh bu sınıfın sözcüsü haline geldi ve İngilizlerin telkini ile 1899'da Mısır Büyük Müftüsü olarak atandı. Bu makamı, İslam hukukunda, yönetim ve eğitimde liberal reformlar yapmak için kullandı. Abduh Batılılara güvenmiyordu. Mısır'da Avrupa etkisi büyürken, Batı yanlıları; Batı eğitimi, Batı bilimi ve eğitimde Batılı metotları benimsemeye başlamışlardı. Abduh, ebeveynleri çocuklarını misyonerlerce kurulan okullara göndermemeleri uyarısında bulunmuştur ancak Batı bilimine ve teknolojisine kesinlikle karşı değildi.[8]

Pakistanlı tarihçi M.Sharif'e göre, Büyük Müftü olarak Mısır'ın modernizasyonunda çok büyük etkisi oldu. "Abduh diğer dinlere karşı hoşgörüsünü de gösteren üç önemli fetva verdi. Bunlar, Müslümanların faiz almalarını, Müslüman olmayan ülkelerde gayrı Müslimler tarafından kesilen hayvanların etlerini yemelerini ve gele-

---

[7] Encyclopedia of Politics.

[8] Wilfred Blunt'ın-İngiliz yanlısı bir liberal olarak gördüğü Abduh'un yüksek bir mevkiye atanması için çaba harcadığı ileri sürülür. (Bkz. Güler, Arap Milliyetçiliği, s. 64); Harder, Major Voices in Islam.

neksel giysileri dışında giysiler giyebilmelerini olanaklı kılıyordu... Avrupalı düşünürlerin temel eserlerine vakıftı, çok sayıda Batılı ve Doğulu arkadaşları vardı ve Wilfred Blunt, Gustave le Bon, Herbert Spencer, Tolstoy gibi Batılı düşünürlerle yakın ilişkiler kurdu."[9]

Bazı kaynaklara göre, bu dönemde, yönetim konseyi başkanı olduğu el-Ezher'i reforme etmeye de çalıştı ancak muhafazakârlar tarafından engellendi ve ölümünden kısa bir süre önce karamsarlık içerisinde bu görevinden ayrıldı.[10] Abduh'u bir İngiliz piyonu olarak gören İslamcı (Türk) web sitesi "İnkişaf" ise, Abduh'un Batılı bir modele dayalı reform programı ile el-Ezher'i başarıyla reforme ettiğini ileri sürer. Böylelikle, Batı zihniyetinin, İslam zihniyetine üstün olduğu prensibi, İslami reform adı altında Kahire'den bütün İslam dünyasına yayılmış ve İslam dünyası zayıflamıştır.[11] İslamcı e-book, "Religion Reformers in Islam (İslam'da Din Reformcuları)," Abduh'u kâfir ve "mason reformcu" olarak nitelendirerek masonların İslam'ı tahrip etmeyi amaçlayan planlarını uygulamakla suçlar.[12]

Abduh'un Düşünceleri, Modernizmle Vahiy Arasında

Abduh'un en önemli eseri "Tafsir al Manar (Menar Tefsiri)," en önemli tilmizi Reşit Rıza'nın, Kuran üzerine verdiği vahiy konferanslarında tuttuğu notları derleyerek ölümünden sonra 12 cilt halinde (1927) bastırması

---

9 Sharif.

10 Encyclopedia of Politics.

11 Ihsan Senocak, "İnkişaf'ın Mukaddimesi", 4 Ekim 2005, http://www.inkisaf.net/modules/articles

12 Religion Reformers in Islam, Hizmet Books, http://www.hizmetbooks.org/Religion_Reformers_in_Islam

ile ortaya çıkmıştır. Bu notlar ilk olarak birlikte çıkardıkları el-Menar dergisinde yayımlandığı için derginin ismi ile anılmıştır. Abduh'un bu tefsirleri, klasik İslami geleneğin dışına çıktığı için halen muhafazakâr İslami çevreler tarafından şiddetle eleştirilmektedir. "Risalat al-tawhid (Tevhit Risalesi)" isimli eseri de fikirlerini anlamak açısından önemlidir.

Neal Robinson'a göre, "Bu eserlerin en önemli temalarından birisi, modernizm (İslam gibi) akla dayalı olduğuna göre İslam'ın ona ayak uydurabileceği düşüncesidir. Fakat Abduh'un modernizmi idealize edilmiş ve bir geçmişe dönmekle ele ele giderken, akılcılığı da -entelektüel soruşturmanın kapasitesini sınırlayan- bir ilahi varlığa olan inancı nedeni ile zarar görür. Ahlakta da teolojide olduğu gibi klasik tartışmaları yetersiz ve sorunlu bulur ancak özgür irade ve ahlaki yasa konusundaki görüşleri Mütezilerle benzerlik gösterir."

Abduh, İslam'ın akıl ve vahye dayalı tek gerçek din olduğuna inanır ancak zaman içerisinde çeşitli dış etkenlerle deforme olmuştur. Mesela, Kuran'ın aslında insanı evrenin işleyişini akılcı bir şekilde araştırmaya yönelterek bilimsel ruhu teşvik etmesine karşın, İslam filozofları Eflatun ve Aristo tarafından savunulan madde ve fiziğe ilişkin teorileri (Her şeyin kendi doğalarının yasalarına tabi olan hareketlerinin sonucu olarak açıklanabileceğine şiddetle karşı çıkmaları nedeniyle de Cambridge Üniversitesi antik felsefe profesörü Myles Burnyeat'e göre, her iki filozof da anti-materyalisttir [bu tartışmalı bir konu olmayı sürdürmektedir] ve özellikle Aristoculuk bu nedenle modern bilimin doğuşunu geciktirmiştir. Bkz. Bryan Magee, Büyük Filozoflar, Pradigma, 2000. S.Ç.) hiç eleştirmeden kabul ettikleri için

İslam dünyası bilim ve teknolojide Avrupa'nın gerisinde kalmıştır.

Öte yandan, Abduh'un Yunan felsefesini modern bilim lehine reddedişi sadece kısmidir. Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için; gerekli (elzem) varlık (Allah) ile mümkün olan ve olmayan şeyler arasında bir ayrıma gidilmesini kabul eder. Saf varlık ile neden ve etkileri arasındaki ayrıma da katılarak aklın bize sadece ikincisi hakkında bilgi verdiğini savunur. (Abduh burada örnek olarak ışığı verir, onu görebilir, onunla ilgili bilimsel yasalar yapabilir ama ışımayı gerçekte neyin nasıl meydana getirdiğini bilemeyiz. Bkz. Tevhit Risalesi. S.Ç.) Sonuç olarak, din alimlerinin ilahi özellikler konusunda tartışmaları anlamsızdır çünkü onların doğasını bilemeyiz."[13]

Said Nursi'nin öğretisini izleyenlerce oluşturulan "Risale-i Nur Enstitüsü"nün web sayfasına göre," Abduh, içtihat kapısının açık tutulmasından yanadır. Kişi bütün kayıtlardan bağımsız olarak düşünebilmeli, serbestçe araştırma yapabilmelidir. Din otoritesi sayılan kişilerin sunmuş olduğu bilgilerin delil gösterilmeden körü körüne taklit edilmesine karşıdır. Zamanın değişen şartlarına paralel olarak, yeni yeni ortaya çıkan meselelere tatmin edici cevaplar verebilmek için içtihat kapısının açık olması gerektiğini savunur. Akılcı bir din olan İslamiyet, yeniliklere açıktır. İslam, insanları din adamı otoritesinden kurtarıp yaratıcı ile yüz yüze getirmek suretiyle aracıları ortadan kaldırmıştır ve aracılara da gerek yoktur.

Abduh'a göre; din bilimleriyle fen bilimleri aynı kaynaktan gelmekle beraber kendilerine özgü düşünce

[13] Robinson, Muslim Philosophy.

şartları vardır. Dolayısıyla bunları, paralel yürütülmesi gereken iki ayrı akım olarak görmek gerekir. İslam'ın son din ve Hz. Muhammed'in (asm) son peygamber olmasından hareketle, insanlar belli bir olgunluk seviyesine ulaştıklarından, vahiy artık gelmeyecek(tir), dolayısıyla insanların 'artık kendi ahlaki ve entelektüel salvation'larım (kurtuluş)' kendilerinin yürütebilecekleri inancını taşır. Dinler tarihindeki gelişmelerden örnekler vererek, zamanla insaniyetteki tekamüle paralel olarak, dini kaidelerin kurallarının sertlikten yumuşamaya doğru bir seyir takip ettiğini belirtir. İnsanların akli olgunluğa eriştikleri bir zamanda İslam nazil oldu. En son gelen İslam, insanda var olan his ve duyarlılıkları birleştiren akla hitap etti. Aklı tabiatla uzlaştırdı. Esrar perdeleri ile beraber aracıları da ortadan kaldırdı. İnsanlar melekeleri vasıtasıyla günümüzde Allah'a daha da yakın oldular." (bkz. dipnot 14)

Ancak bu son görüş genel kabul görmez. Mesela "misakl.com"a göre Abduh, pek çok meselede ortaya attığı -kimi kendine özgü, kimi de daha evvel başkaları tarafından da ileriye sürülmüş- görüşlerle, hakkında birbirine zıt iki ayrı yönelişin zeminini hazırlamış gibidir. Bir kısım kimseler "pür modernist" bir yaklaşım benimserken kendilerine onun düşüncelerinden payandalar aramışlar ve zaman zaman da ona, söylemediği şeyleri söyletmişlerdir.

Abduh, ağırlıklı olarak "akli gelişme" bakımından insanlığın "kemale ulaşma evreleri" diyebileceğimiz bir dizi sürecin varlığından bahsetmektedir. Ona göre bu süreçler, İslam'ın gelmesiyle nihayetlenmiş ve insanlık İslam ile birlikte "olgunluk dönemi"ne (sinnu'r-rüşd) ulaşmıştır. Modernistler bu görüşten hareketle Abduh'un, in-

sanlığın artık hazır vahyin verilerine ihtiyaç duymadığı ve kendi kurtuluş kaderini kendisinin çizebileceğini söylediğini ileri sürmüşlerdir (Yukarıda da örneğini gördüğümüz gibi [S.Ç.]). Oysa Abduh'ta, tam olarak bu görüşü destekleyen bir ifade bulmak zordur. Bu, ancak onun -yoruma açık duran- bazı ifadeleri hakkında akıl yürütmeyle yapılacak çıkarsama neticesinde mümkün olabilir. Buna karşılık, Abduh'un "sahih İslam"a aykırı herhangi bir tavır içine girmediğini, onun bütün yaptığının, insanları Selef akidesine ve Selef döneminde yaşanan İslam'a çağırmak, bidatlarla mücadele etmek ve Batı dünyası karşısında perişan bir halde bulunan İslam alemini uyandırmak için mücadele etmekten ibaret bulunduğunu da savunanlar vardır. "İlk grup, kendi yaklaşımlarını terviç etmek için Abduh'un marjinal görüşlerini öne çıkarırken, ikinci grup ise sahih İslam'a ve Ehl-i Sünnet'e ters düşmeyen yaklaşımlarına vurgu yapmaktadır. Bunun sonucunda da ortaya, birbiriyle bağdaştırılması hayli müşkilat arz eden birden fazla Muhammed Abduh portresi çıkmaktadır. Abduh'un bir 'modernist' mi, yoksa sadece 'ıslahatçı' mı olduğu yolundaki sorunun hâlâ net bir cevaba kavuşamamış olmasında, bu kavramlara yüklenen anlamın sınırlarının açık bir şekilde tespit edilmemiş olması kadar, Abduh hakkında kalem oynatan kimselerin onu kendi oluşturdukları şablonlar içinde görme ısrarının da rolü büyüktür."

Abduh Batı, bilim ve modern felsefe konusunda yetersiz bilgiye sahip olmakla da eleştirilir. Çünkü çoğu kez "modernizm akla dayalıdır, İslam bu nedenle akla karşı olmamalıdır, dolayısıyla İslam'ın modernizme uyum sağlayabileceğini göstermeliyiz" formülünün çok ötesine giderek bilimsel teorilerle, Kuran'da keşfettikle-

rinin birbiri ile uyumlu olduğunu kanıtlamak için çaba harcamıştır. Kuran'da geçen, sözgelimi cin ve meleklerin dünyasını modern buluşlarla açıklamaya çalışmıştır. Cinleri mikroplara dönüştürmüş, evrim teorisini Kuran'daki yaradılış öyküsü ile uyumlu kılmaya çalışmış, evrimi Hz. Muhammed'in peygamberlerin en sonuncusu olduğunu kanıtlamak için kullanmıştır.[14]

Öte yandan, Abduh insanlar arasında -ülke, din, dil, ırk farkı gözetmeksizin- bir birlik oluşturulmasını amaçlayan evrenselliğe inanır çünkü ona göre bütün insanlar eşittir. İnsanlığın aynı dünya yüzeyinde yaşayan tek bir aile gibi algılanması gerektiğini savunur.[15]

Abduh, katılaşan klasik İslam öğretisinin taklidi yerine kişisel yoruma dayanan içtihadı savunuyor, din otoritelerinin kanıta dayalı olmayan dogmalar dayatmalarına karşı çıkıyordu. "İçtihat kapıları hayatın yeni koşullarının ortaya çıkarttığı bütün soruları cevaplamak için sonuna kadar açıktır. Son söz artık eski çalışmalara ve çoktan ölüp gitmiş otoritelere ait olmamalı, modernist ruhla kamu yararı gözetilerek belirlenmelidir," diyordu.[16]

Abduh günümüzde -özellikle İslam dünyasında -feministler tarafından da çok övülen bir düşünürdür. Çünkü, kadın erkek eşitliğini savunmuş, kadınların eğitim görmesinin önemini vurgulamış, çok eşli evliliklere ve

---

[14] Risale-i Nur Enstitüsü, Muhammed Abduh, http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Enstitu&SubSection=EnstituSayfasi&Date=27.07.2001&TextID=340; Muhammed Abduh'un Bazı İtikadî Görüşleri, http://www.misakl.com/mezhebsizler/abduh.htm#_ftn21Mezhepsizler; Harder, Major Voices.

[15] Sharif.

[16] *Age.*

kadının peçe takmasına karşı çıkmıştır.[17] Bu çerçevede, Müslüman aileyi yöneten İslam hukuku konusunda "Ulema yorumunun katılığını kırmak ve adalet, refah, sağduyu üzerine yeni fikirler oluşturabilmek için zaman zaman Kuran metninin dışına çıkmıştır."[18]

Ancak Abduh'un, böylelikle içtihadın kapılarını ardına kadar açarken farkında olmadan neyin İslami neyin değil olduğuna dair büyük bir karmaşa ortaya çıkararak modern dünyanın pek çok unsurunun da İslam'a dahil edilmesine neden olduğu, kendisine yöneltilen önemli eleştirilerden birisidir.[19]

Öte yandan, o zamana dek Kuran'ın sadece sınırlı bir grup elit, ulema, tarafından günlük sorunlardan kopuk bir şekilde yorumlandığını belirterek, bunu "Kuran'ın halka indirilmesi" olarak olumlayanlar da vardır. Abduh'un yorumları günlük hayata ilişkin acil sorunlara ilişkin olduğu için popüler olmuştur.[20]

Abduh'un Mirasına Ne Oldu?

Ancak Abduh, Comte felsefesini kullanarak, evrensel olarak kabul edilecek bir İslami düşünce sistemi geliştirmeyi ve bu sistemin mükemmel beyinlerden oluşan

---

[17] Sharif; Yvonne Haddad, Muhammad Abduh: Pioneer of Islamic Reform, Ali Rahnema (düz.), Pioneers of Islamic Revival, (Zed Books, Londra, 2005, yenilenmiş baskı), ss. 56-8.

[18] Malcolm H. Kerr, Islamic Reform: The Political and Legal Theories of Muhammad 'Abduh and Rashid Rida, 1966 alıntılayan Encyclopædia Britannica. 2004. http://www.britannica.com/eb/article?tocId=9003287.

[19] Jay Smith," Qur'anic Interpretation" January 1996, debate.org http://debate.org.uk/topics/history/home.htm

[20] Jansen, J. J. G., The Interpretation of the Koran in Modern Egypt, Leiden, E. J. Brill, 1980 alıntılayan Smith.

bir grup "elit" bir çeşit "ulema" tarafından korunarak kitlelere gerçek İslam'ın öğretilmesini güvence altına almak gibi seçkinci bir yaklaşım da geliştirmiştir. Böylelikle istikrarlı ve ilerici bir toplumun temeli atılacaktı. Abduh, devletin halktan itaat istemiyle, halkın devletten adalet istemi arasında kesin bir ayrım yapar. "Mutlak otorite İslam'ın kurallarına aykırıdır. Halifeye, ancak Peygamberin izinden gittiği sürece itaat edilmelidir," der.[21]

Abduh'un tilmizleri onun -yukarıda da gördüğümüz gibi- zaten muğlak olmakla eleştirilen öğretisinin kendilerine uyan bölümlerini alarak aşırı uçlar oluşturdular. Albert Hourani'ye göre, ölümünden sonra bir grup onun Hanbeli fundemantalizmi doğrultusunda temel İslam'ın değişmez kuralları konusundaki ısrarını benimserken, diğerleri sosyal değişmenin meşru olduğuna ilişkin vurgulamasını geliştirerek, din ve toplum arasında -ikisi de kendi normlarına sahip- de facto bir ayrıma gittiler.[22] Mesela, Kasım Amin, Mısır'da feminizmin savunuculuğunu üstlendi. Atatürk'ün halifeliği kaldırmasını desteklediği için muhafazakârlarla çatışan Mustafa Abdül Razik ikinci gruba örnek oluştururken, Razik ile çatışanlardan birisi olan Reşit Rıza, ilk grubun en önemli temsilcisi oldu.

---

[21] Smith; A. Nabil Khoury, Islam and Modernization in the Middle East: Muhammad Abduh, An Ideology of Development, (USA: State University of New York, 1976), s. 17, alıntılayan Syed Muhd Khairudin Aljunied, "Syeikh Muhammad Abduh's ideas on societal reform" Internet baskısı: 2005 Springer-Verlag http://profile.nus.edu.sg/fass/mlsasmk/muhd%20abduh.pdf

[22] Hourani, Arabic Thought, alıntılayan Aljunied.

ALTINCI BÖLÜM

Karanlık Bir Reformcu, Muhammed Reşit Rıza

Reşit Rıza (1865-1935) ya da Rashid Rida, İslamcılık tarihindeki en tartışmalı kişiliklerden birisidir. Her ne kadar hayatı boyunca hocası Muhammed Abduh'un anısına saygıda kusur etmeyerek, hayat hikâyesinin ve düşüncesinin gelecek kuşaklara aktarılması için uğraşmışsa da, izlediği yol Afgani'nin yolu olmuştur. İronik bir şekilde Abduh'un siyasetten uzaklaşarak Afgani ile yollarını ayırmasının tersine Reşit, Afgani'nin, baskıcı Müslüman yöneticilere ve kolonyalistlere karşı çıkmayı öngören "siyasi reform projesi"ni gerçekleştirmeye çalışarak Abduh'un eğitime ve reforma dayalı öğretisinden giderek uzaklaşmıştır. Bu çerçevede, henüz ayrıntıları tam olarak açıklığa kavuşmamış olsa da Osmanlı'ya karşı Arap isyanında önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Yanı sıra, çok muhtemelen isyan sonrasında Batılı güçlerle yaptığı işbirliğinden hüsrana uğraması sonu-

cunda (ya da bazı iddialara göre Vahhabi Suudi Arabistan'ın sağladığı olanaklar nedeniyle saf değiştirerek), sırtını Batı'ya dönüp reformist politikalara son vererek bir anlamda modern İslamcılığın seyrini değiştirmiştir demek mümkündür. Dolayısıyla hakkında vereceğimiz hüküm ne olursa olsun, Rıza İslamcılığı anlamak açısından son derece önemli ve özgün bir figürdür.

Abduh'u Anarak, Afgani'nin İzinde

Rıza'nın Abduh'a olan saygısına karşın, Afgani'ye olan hayranlığı araştırmacı Ahmed Salem'e göre hiçbir tartışmaya yer vermeyecek kadar açıktır. Fakat Afgani'nin ayak izlerini ne kadar yakından izlemiştir? Salem bu soruya -Afgani ve Rıza hakkındaki son derece ilginç ve ayrıntılı makalesinde- "çok yakından" cevabını verir ve yine sorar: "Rıza Afgani'nin gizli örgütü el-Urvatü'l vüska'nın üyesi miydi?" Kesin bir cevap vermek için yeterince kanıt yoktur. Lakin pek az bilinse de Afgani'nin, "Kuran ve sünnetin zamana uyarlanmış bir yorumu üzerine inşa edilmiş, modern bir İslam devleti kurma ve bir İslam Birliği oluşturma" projesini gerçekleştirmek için önemli bir rol üstlendiği kanısındadır.

Abduh, Afgani'nin düşünceleri ile ilk kez el-Urvatü'l vüska dergisiyle tanıştı, kendi ifadesiyle bu dergi onun üzerinde "sihirli bir etki yaptı" ve Abduh'tan devraldığı el-Menar'da bu derginin mesajına yeniden hayatiyet kazandırmaya çalıştı. (Ancak el-Urvatü'l vüska, İngiliz emperyalizmine karşı çıkarken, el-Menar'ın hedefinde Osmanlı imparatorluğu vardı [S.Ç.]).

Rıza, Osmanlı Suriye'sinin Trablus kentinin -bu günkü Lübnan'da- yakınlarında küçük bir köyde doğdu.

Osmanlı medresesine, Ulusal İslami Okula ve bazı kaynaklara göre Amerikan misyonerlerince kurulmuş bir okula devam etti. Dolayısıyla geleneksel eğitimin yanı sıra Batılı bir eğitim de aldı. Ancak bir Nakşibendi Sufi tarikatına girerek kendisini mistik dünyanın gizlerini keşfetmeye adamışken, günün birinde "el-Urvatü'l vüska'yı okuyunca hayatı değişti." Abduh ile -dergi kapandıktan sonra- Abduh Beyrut'ta konferanslar verip ünlü kitabı "Tevhit Risalesi"ni yazarken tanıştı. Bu konferansları büyük bir hevesle izledi.

1897'de İstanbul'a gidip -dine hizmet etmek için kendisini felsefe ve kişisel gayret ile geliştirmek amacıyla-Afgani'ye katılmaya hazırlanırken- Afgani'nin öldüğü haberi geldi. Rıza bu ölümden Osmanlı'yı ve Abdülhamit'i sorumlu tutarak, imparatorluk sınırları içinde daha fazla yaşamak istemedi ve "düşünce özgürlüğü olan Mısır'a (Mısır bu sırada İngiliz işgali altındadır ve Osmanlı'dan kaçan Arap aydınlarına kucak açılmaktadır [S.Ç.]) gitmeye karar verdi. "Burada peş peşe reformlar yapan Abduh'a katılma emelini Kahire'ye gider gitmez gerçekleştirdi ve o günden sonra ustasını bir gölge gibi izledi." 1898'de Abduh ile birlikte -gelecek 40 yılda selefi akımın sözcüsü olacak ve Abduh'un ölümüyle giderek daha da siyasi bir nitelik kazanarak İslamcı düşünceyi derinden etkileyecek olan- el-Menar'ı çıkarmaya başladılar.[1]

---

[1] M. Nauman Khan, 'Muhammad Rashid Rida', Salaam, http://www.salaam.co.uk/knowledge/biography/viewentry.php?id=2216; M. M. Sharif, A History of Muslim Philosophy, Renaissance in Egypt: Muhammad Abduh and His School, Pakistan Philosophical Congress, www.muslimphilosophy.com/hmp/default.htm; Major Voices in Islam and Science, http://cis-ca.org/voices.htm; Tacettin Şimşek, 'Muhammed Reşid Rıza', Ulum el Hikmek Okulu http://www.ulumulhikmekoeln.de/residriza.htm; Salafi, Archaeolo-

"Abduh ve Rıza'ya göre, Kuran ve sünnete dayalı olmayan sübjektif görüşler (ulemanın geleneksel İslam öğretisi [S.Ç.]) bugünün Müslümanları için bağlayıcı olamazdı, dolayısıyla İslami yasalar içtihat kullanılarak değişen zamana uyarlanmalıydı. Sonuç olarak, bugün geçerliliği olmayan yasalar sadece Allah'ın emirlerine eskiden ulema tarafından yapılmış eklemelerdi."[2]

Rıza'nın Gizli Hayatı?

Rıza'nın çok bilinmeyen gizli faaliyetleri, bugün, ikili bir hayat mı sürdüğü tartışmasını ortaya çıkarmıştır. İddialara göre, bir yandan Abduh'un öğretileri doğrultusunda İslami reform vaaz etmek bir yandan da kurduğu pek çok gizli cemiyet ile Jön Türklerle birlik olup Sultan Abdülhamit'e karşı mücadele etmiştir. Ancak sonradan arasının bozulduğu Jön Türklere karşı bu kez Arap milliyetçiliğini destekleyerek imparatorluktan ayrılmalarını savunmuş ve bu tezi benimseyen Araplarla (Şerif Hüseyin ve oğulları) ve İngilizlerle işbirliği yaparak ünlü Arap isyanında önemli rol oynamıştır.

Rıza üzerinde pek çok araştırması olan İsrailli tarihçi Eliezer Tauber'e göre, açık ve gizli faaliyetleri vardı. 1909'da, Jön Türk ihtilalinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Araplarla, yeni yönetim arasında arabuluculuk yapmak ve orada İslam misyonerleri için bir okul kurmak için İstanbul'a gitti. Rıza her iki konuda da ba-

---

gics.com, http://www.archaeologics.com/Gaming-StoZ/Salafi.php; Salem 'Challenging Authoritarianism; 'Khalifah vs. Islamic State', Islamica Community Forums http://www.islamicaweb.com/archive/

2 Jansen, The Interpretation of the Koran.., alıntılayan Smith, 'Qur'anic Interpretation'.

şarısız olunca Jön Türklere ve onların İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne (İTC) düşman oldu. (Söz konusu okulu bu bölümün sonunda göreceğimiz gibi daha sonra Kahire'de Dar el-Dava val-Erşad adı ile kuracaktır.)

1911'de Arap birliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan gizli "Arap Birliği Cemiyeti (Jam'iyyat al-Jami'a al-'Arabiyya)" kurdu. Cemaatin önce sınırlı hedefleri vardı: Arap Yarımadası'ndaki liderler arasında birlik sağlamak ve Arap ülkelerini İTC'ye karşı savunmak. Ancak daha sonraki dönemlerde Rıza özellikle Arapların Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak kendi devletlerini kurmaları gerektiğini savundu. Rıza'ya göre, Arapların Osmanlı İmparatorluğu'na katkıda bulunmayı sürdürmelerinin tek koşulu; Pan-Arap karakterde, merkezi olmayan, Arap Yarımadası, Suriye ve Irak'ı kapsayan yeni bir imparatorluk kurulmasıydı.[3]

Salem, Rıza'nın gizli faaliyetlerini doğrular ancak bunların amacının sadece Osmanlı İmparatorluğu'nu demokratik ve anayasal bir devlet haline getirmek olduğunu, bu nedenle basını kullandığını ve yeraltı faaliyetlerinde bulunduğunu savunur. Bu çerçevede, 1906'da ilk gizli örgütü olan İslami "Osmanlı İyileştirme Cemiyeti"ni Kahire'de kurar. Afgani'nin Ulusal Liberal Partisi ile büyük benzerlikler taşıyan örgüt, Mısır dışında bazı Osmanlı Arap ve Batı başkentlerinde faaliyet gösterecektir. Hasan Kayalı'nın Cemiyet'in, Jön Türklerin bir kolu olduğu yolundaki iddiasına[4] karşılık Salem başlangıçta

---

[3] Eliezer Tauber, 'Pan-Arab Subversion on an Islamic Basis the Case of Rashid Rida', Bar-Ilan University http://www.biu.ac.il/hu/ar/sum_tauber.html

[4] Hasan Kayali, Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism, and Islamism in the Ottoman Empire, 1908-1918, University of California Press, 1997, s 44-46 alıntılayan Richard Anderson, 'The Young Turks: Summary of a Nationalist Movement', Blissstreetjournal.com Dec. 17, 2003.

ayrı bir hareket olduğunu ancak 1908 darbesinden sonra Jön Türklerle birleştiğini belirtir.[5]

Rıza Jön Türklere Karşı Cephe Alarak Arap İsyanını Destekliyor (ya da Başlatıyor?)

Salem'e göre, Rıza darbeden sonra önce yeni hükümeti destekledi ancak İstanbul'da geçirdiği bir yıldan (1909-10) sonra Arap ve İslam karşıtı politikalarını eleştirmeye başladı. "İmparatorluğun çöküşünü engellemek için" Mısır merkezli, üyelerinin çoğunu Arapların oluşturduğu "Osmanlı Adem-i Merkeziyetçilik Partisi"ni (Hizb Al-Lamarkaziyyah Al-Idariyyah Al-Uthmaniyyah) kurdu. Paris'te 1913'te "İlk Arap Konferansı"nı düzenleyen Parti, Arap bölgeler için otonom bir idareyi savunuyordu.[6] Filistinli akademisyen Abdel Azziz A. Ayyad, Arap bölgeler için merkezi olmayan bir Osmanlı idaresi kurulması fikrinin -ki bir Arap entitesi kurulması anlamına geliyordu- Avusturya-Macaristan konfederasyonunu modeline dayandığını belirtir.[7]

Birinci Dünya Savaşından hemen önce, Jön Türklerin "imparatorluğu yıkacakları ve Arap bölgesini savunmakta da başarılı olamayacakları" sonucuna varan

---

[5] Salem bu iddialarını şu kitaplara dayandırır, Ahmad al-Shawabkah, Muhammad Rashid Rida wa Dawruhu fi al-Hayah al-Fikriyah wa al-Siyasiyah (Muhammad Reşit Rıza ve Entelektüel ve Siyasi Hayattaki Rolü, Amman: Dar Ammar, 1989), s 232-34 ve Assad Nimer Busool, 'Sheikh Muhammad Rashid Rida's Political Activities: A Struggle for the Revival of an Orthodox (Salafi) Islamic State' (Ph.D. tezi, University of California-Berkeley, 1974), s 87-90 alıntılayan Salem.

[6] Salem, *age.*

[7] Abdel Azziz A. Ayyad, 'Arab Nationalism and the Palestinians, 1850-1939', Passia Publications.

Rıza bir başka gizli örgüt daha kurar, "Arap Birliği Cemiyeti."[8] Pek çok Arap prensini bu örgüte girmeye ve bir ittifak oluşturma fikrine ikna eder ve Osmanlıya karşı 1916 Arap isyanını destekler. Aynı yıl Hac sırasında isyanın lideri Mekke Şerifi Hüseyin ile Mekke'de görüşür ve orada halka hitaben yaptığı bir konuşmada Müslümanları -özellikle Arapları- isyanı ve Şerif Hüseyin'i isyanın lideri olarak -halife olarak değil- desteklemeye çağırır. Salem şöyle açıklar:

"Rıza'ya göre isyan, Arap bölgesindeki Osmanlı tiranlığına karşı meşru bir karşılıktır. Aynı zamanda, Arapları yabancı işgalinden korumayı ve İmparatorluğu adem-i merkeziyetçilik önerisini kabule zorlama amacı taşımaktadır. Yoksa kesinlikle halifeliğe karşı çıkma amacı yoktur."[9]

Gerçekten de Rıza, isyandan 5 yıl sonra -her ne kadar samimiyetle mi yoksa sırf kendisini temize çıkarma hevesiyle mi olduğunu bilemezsek de- Şerif Hüseyin'i "yabancı güçlerle halifeliğe karşı saf tuttuğu için" eleştirecektir.[10]

Her halükarda, isyanın sonucu Rıza için büyük bir düş kırıklığıdır. Çünkü Osmanlı ordusu yenilerek Batı Arabistan'dan tamamen çekilmek zorunda kalmıştır. Araplar, özellikle Suriye'de, İttifak Devletleri'nin güçleri ile Osmanlı birliklerine karşı yan yana savaşarak imparatorluğun çökmesinde rol oynarlar ve Arap bölgesinin

---

[8] Bu çok muhtemelen Eliezer Tauber'in de sözünü ettiği "Jam'iyyat al-Jami'a al-'Arabiyya"dır.

[9] Salem.

[10] Haziran 1921 tarihli El-Menar'da, "The plain facts on the Arab question: an article for contemplation and history" başlığı ile yayınlanmış Yunan Labib Rizq, (Looking towards the Levant ' Al-Ahram Weekly, 30 Eylül - 6 Ekim1999, Sayı 449) tarafından alıntılanmıştır.)

kolonileşmesinin yolunu açarlar.[11] Sonuç olarak Rıza, -İmparatorluğu dönüştürerek ya da bağımsız bir Arap imparatorluğunu oluşturarak- modern bir İslam devleti kurma amacına ulaşamaz.

Suriye, Arap İsyanından Sonra Rıza'nın İkinci Hüsranı

Ancak Rıza, modern bir İslam devleti kurma hedefinden kolay vazgeçmemiştir. Osmanlı birliklerinin yenilerek geri çekilmesinden sonra onu, 1920'de "Birinci Genel Suriye Kongresi" tarafından Birleşik Suriye'nin Kralı olarak ilan edilen Faysal'ın -Şerif Hüseyin'in oğlu- yakın danışmanı olarak bu kez Suriye'de görürüz. Rıza'nın bir yıl süren bu Kongre'ye zaman zaman başkanlık ettiğine dair de bilgiler vardır.[12] Rıza, Fransız işgali ile sona eren Faysal'ın kurduğu hükümetin kısa ömrü sırasında başkent Şam'dadır. Daha sonra olanlardan Faysal'ı sorumlu tutacaktır, başından beri ne Faysal'ı ne de etrafındaki milliyetçileri gözü tutmuştur.

"Orada neredeyse 6 ay kaldım ve Faysal ile hemen her gün görüştüm. Hiçbir istikrarlı siyasi görüşü yoktu, sadece İngiliz ve Fransızların o sırada Arap dünyasından çıkarılmasının mümkün olmadığına dair güçlü bir inanca sahipti. Ona göre, Arapların kendi iyilikleri için, bu iki ülkeden biriyle birlikte çalışmaktan ve boyunduruklarını gevşetmelerini sağlamak için dostluklarını kazanmaktan başka yol yoktu. Ancak bu görüşlerini hiç açıkça dile getirmemiştir. Kendini bir yabancı gücün koruması altına girmenin zorunlu olduğuna inandıran Fay-

[11] Salem.
[12] Şimsek.

sal, etkili ve güçlü herkesi pasifize ederek İttifak Devletleri'nin son sözü söylemelerini güvence altına aldı. Dolayısıyla hiçbir zaman kabileleri ve orduyu Suriye'nin savunması için hazırlamadı çünkü Fransız işgali hiç beklemediği bir şeydi."[13] Rıza'nın Suriye tecrübesi de hüsran ile sonuçlanmıştır.

Rıza, Panislamcı mı, Panarabist mi?

Rıza'nın Panislamcı mı yoksa Panarabist mi olduğu konusu halen tartışmalıdır. Özellikle günümüzde, seküler Arap milliyetçilerinin İslamcılar ile yakın işbirliği içerisinde olup olmadığına ilişkin tartışmaların ışığında bu soru yeniden gündeme gelmektedir.[14]

Arap bağımsızlık hareketinin önemli lideri, ünlü yazar Abdul Rahim El-Kavakibi ile yakın ilişkisi Panarabist olduğu yolundaki savı destekleyenlerin elini güçlendirmektedir. 1902-1903'te, Menar Dergisi'ndeki yazılarında Kavakibi'nin temel endişesi -bir İslam Birliği de öngörmekle birlikte- Arap bölgesi ve Arap milliyetçiliği düşüncesinin geliştirilmesiydi. Dolayısıyla, Türklerle Araplar arasında, ilk aşamada merkezi olmayan bir idari modelin uygulanmasıyla bir ayrılmaya gidilmesini savunuyordu. Bu Arap bağımsızlığının ilk adımı olacaktı. Arap halifeliğinin Mekke'de kurulması yazılarının ana temasıydı. Ayyad'a göre, "Yazılarında Türk despotizmine karşı ayaklanmanın gereğini vurgulayarak Arap bölgesinde entelektüel bir uyanış yarattı. Halifeliğin, Arap-

---

[13] Rizq.

[14] See "Lieven Let Die", Across the Bay Blog, 20 Ekim, 2004 http://beirut2bayside.blogspot.com

lar tarafından Türklerden geri alınmasının önemi üzerinde özellikle durdu."[15]

Rıza'nın 1908 darbesine verdiği destek de Panarabist olduğuna dair bir kanıt olarak görülebilir. Mesela Ayyad, "Sultan Abdülhamit'in İslam Birliği (Panislamizm) düşüncesini benimsemesi Türklerle olan milliyetçi çatışmada ek bir engel olarak görülmüş olmalı. Çünkü, İmparatorluğun değişik etnik grupları arasında birleştirici bir çerçeve oluşturabilirdi. Bu da kuşkusuz Arapların benimsediği milliyetçi ideolojiye ters düşerdi. Zaten (Panislamizm'in) sıklıkla, İslam'a bağlı kitlelerce Arap milliyetçiliğine siyasi bir ideoloji olarak meşruiyet tanınmasını engellediği değerlendirmesi yapılırdı," iddiasında bulunur.[16] Bu iddiadan hareketle de Panislamist düşüncenin, Osmanlı İmparatorluğu'nu bir arada tutmak isteyenlerce olduğu kadar yıkmak isteyenlerce de kullanılmış olduğu gibi bir sonuca varmamız mümkün gözükmektedir.

Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah ibn-i Hüseyin (Ürdün Kralı Abdullah II'nin dedesi, İngilizler tarafından savaş sonrası oluşturulan Ürdün'ün krallığına -Abdullah I olarak- getirildi) 1914'den önce Rıza ile yakın ilişkiler içerisindeydi. Munawar Ahmad Anees'e göre, Abdullah, Arabizm konusundaki düşüncelerini ondan ödünç aldı. (Abdullah'ın bütün Arap bölgesini kapsayan bir Arap Krallığı kurma planı olduğu pek çok araştırmacı tarafından ileriye sürülmüştür. [S.Ç.]) Aness, Rıza'nın Abduh ile birlikte Arapların üstünlüğüne dayalı bir Arabizm teorisi geliştirdiğini savunur. Buna göre, "Kuran Arap-

[15] Ayyad.
[16] *Age.*

çadır, kutsal peygamber Arap'tır dolayısıyla Arap Müslümanlar evrensel bir İslami uyanışı gerçekleştirmek için en uygun liderlerdir. Bunun gerçekleşmesi için de öncelikli koşul Arap uyanışıdır." Ancak ne Abduh ne de Rıza, Kavakibi'nin aksine Arabizmi İslam'ın üstüne koymamışlardır.[17]

Adeed Dawisha, Rıza'nın İslam dünyasında reform üzerine yazdığı yazılarla Arapların gururunu okşamayı amaçladığını belirtir. "Rıza'ya göre, Arap dili İslam'ın doktrin ve yasalarının düşünülebileceği tek dildir. Dolayısıyla, Halifelik makamının İstanbul'da Osmanlı liderlere hasredilmesi bir garabet örneğidir. Hatta Rıza daha da ileriye giderek İslam'a Osmanlı yöneticiler tarafından zarar verildiğini ileri sürer. Ona göre, Türkler halifeliği Abbasilerden gasp etmişler ve dolayısıyla -Allah tarafından, İslam'a peygamberini, dilini ve inananlarını verdikten sonra Kuran'ı dünyaya yaymakla görevlendirilen- Kureyş kabilesinin elinden almışlardır. 'Müslümanların fetihlerinde en önemli zaferler Araplara aittir. Bu din onların sayesinde büyümüştür. En güçlü temel, en parlak ışık onlara aittir ve onlar gerçekten en iyi topluluktur,' diye yazmıştır. Bu türden yazılarında Araplar ve Osmanlı Türkleri arasında bilinçli bir etnik ayrıma gittiği ve Arapları üstün tuttuğu açıktır. Zaten daha sonra 1916 isyanı sırasında da Rıza Araplar için siyasi ayrılma ve devlet talebinde bulunmuştur."[18]

---

[17] Munawar Ahmad Anees," 'INQUIRY' End of Empire" [Sayı III, Şubat, 1986] salaam.co.uk

[18] Adeed Dawisha, Arab nationalism in the Twentieth Century: From Triumph to Despair, Princeton and Oxford: 2003, ss. 20-22 alıntılayan Lieven Let Die, Across the Bay Blog, 20 Ekim, 2004 http://beirut2bayside.blogspot.com/. Ayrıca Muhammed Muslih "The Origins of Palestinian Nationalism", New York, 1988, s. 74 ve bkz kitabın 4. Bölümü 'Blunt ve Afghani kim kimden

Bu görüşü doğrulayan bir başka yoruma da "jihadwatch.org"da rastlıyoruz. "Rıza'nın Arapları merkeze koymasının özel bir nedeni vardı. Çünkü, Osmanlı halifeliğinin diğer hatalarının yanı sıra, Arap dilinin zayıflamasını sağladığına ve İslam dünyasını Batı'nın zararlı etkilerine açık hale getirerek İslam'ı zayıflattığına inanıyordu. Bu durumu düzeltmenin tek yolu Arapları, İslam'ın en güçlü olduğu dönemdeki gibi en onurlu statüye yükseltmekti."[19] Richard W. Bulliet'e göre, "Dünyadaki binlerce Müslüman, El-Menar'ın sayfalarında Rıza'nın mentoru Abduh'un -İslam'ın modern ilim ile uyumlu olduğunu ve İslam düşüncesinde daha fazla serbestiyi savunan- modernist düşünceleri ile tanıştı. Fakat Rıza, Arap milliyetçiliğini savunarak derginin yönünü değiştirdi ve bir süre sonra da Suudi Arabistan'ın dini muhafazakârlığını benimsedi."[20] Rıza'nın Suudi Arabistan ile ilişkilerine daha sonra dönmek üzere önce İslam devleti konusundaki görüşlerine bakalım.

Rıza, İslam Devleti ve Halifelik

"Islamica Community Forums" isimli web sitesine göre İslam devleti bir kavram olarak ilk kez Rıza tarafından geliştirilmiş ve Müslüman Kardeşler tarafından ödünç alınmıştır. Rıza'nın, yozlaşmış olduğunu düşündüğü

---

etkilendi?" Blunt'ın burada alıntıladığımız "The Future of Islam (İslam'ın Geleceği)" yapıtındaki görüşleri Rıza'nın halifelik konusundaki görüşleri ile büyük benzerlik göstermektedir.

19 Jihad Watch 'Osama's Islamism and Saddam's Baathism are more alike than you think' http://www.jihadwatch.org/spencer/

20 Richard W. Bulliet, "The Crisis within Islam", Wilson Quarterly Kış 2002, Policy, The Centre for Independent Studies tarafından iktibas edilmiştir, http://www.cis.org.au/Policy/home.htm

Osmanlı Sultanlığı ve halifeliğine son verilmesini desteklediği anlaşılmaktadır. Halifelik için de o zamanlar, bu kurumun Ortodoks ölçülere göre gerektirdiği özelliklere sahip bir aday ve uygun bir yer olmadığından Müslümanların her açıdan halifelik ile benzeşen İslam devleti için çaba harcamaları gerektiği sonucuna varmıştır.[21]

Ancak Rıza öncelikle, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra ve Türkiye Cumhuriyeti'nin parlamentosu -ki Rıza bu parlamentonun üyelerini kuruluşundan hemen sonra "Ehli Hal ve'l-Akd" (halifeleri seçen alimler ve müçtehitlerden oluşan kişiler) olarak ilan etmiştir[22]- halifeliği yönetimden ayırınca, halifeliğin yenilenmesi üzerine olan ünlü eserini yazmıştır. "Al-Khilafah" isimli bu kitapta, Osmanlı halifeliğinin aksine Kuran ve sünnetin otantik ve modern yorumlarına dayalı yeni bir halifelik kurumu oluşturulmasını önerir. Yeni halifelik anayasal düzen ile temsil ve danışma ile halkın katılımına dayalı olmalıdır. İslam dünyasının dini ve siyasi liderleri bir grup müstakbel halife adayı önermeliler, bu kişiler sadece onların eğitim ve öğrenimi için kurulmuş bir okula gönderilmeli ve halifeyi kendi aralarından İslam dünyasının liderleri ve dolayısıyla bütün Müslümanların onayı ile seçmelidirler. Yeni halifelik düzenine destek olmak için sadece bu amaçla ta-

---

[21] Khalifah vs. Islamic State Islamica Community Forums http://www. islamicaweb.com/archive/

[22] Islam and Elections http://72.14.207.104/search?q=cache:xXVif5avAWMJ: www.islamuswest.org/IslamAndElections_1. Rıza, Ehli Hal ve'l-Akd'a, akademisyenleri, yargıçları, siyasetçileri ve işçi liderleri ve kendisi gibi tanınmış gazetecileri de dahil etmektedir. Böylelikle, bu kavramı bir anlamda sekülerize etmektedir. (Bkz. Azzam Tamimi, 'Democracy in Islamic Political Thought', Institute of Islamic Political Thought)

sarlanmış siyasi araçlar oluşturulmalıdır. Rıza ayrıca, yeni halifeliğin Arap ve Türk toprakları arasındaki bir orta noktada kurulmasını da önermiş, ancak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Osmanlı halifeliğini 1924'de ilgasıyla yeni halifelik modelini hayata geçirme şansı kalmamıştır.[23]

Rıza, Şerif Hüseyin'in halifelik ilanına bu konuda hiçbir liderin "özellikle yabancı kontrolü altında ise" tek taraflı olarak hareket edemeyeceğini savlayarak karşı çıkmıştır. Bu savı doğrultusunda, el-Ezher'in halifeliğin ilgasının birinci yıldönümünde Kahire'de bir İslam konferansı toplanması önerisini desteklerse de sonradan -katılımcıların İslam dünyasının değil, Müslüman liderlerin çıkarlarına hizmet ettiğini öne sürerek- konferansa katılmaz.[24] Aslında Arap halifesinin seçileceği böyle bir İslam Kongresi fikri Rıza için yeni değildir. 1900'de Kavakibi'nin ünlü "Umm al-Qura" isimli eserini -ki 1899'da Mekke'de hac mevsimi sırasında Arap halifeliğini yeniden kurmak için toplanan hayali bir İslam kongresinin gizli zabıtları üzerinedir- Menar dergisinde basarak bu fikri desteklemiştir.

Martin Kramer'e göre, o sıralarda böyle bir kongre fikri Arap reformist çevrelerinde vardır ama henüz muğlaktır. Kavakibi ve Rıza, Mekke'nin Hac mevsiminde böyle bir kongre için en uygun yer olduğu kanısındadırlar ancak diğer reformistler Kahire ya da İstanbul'u uygun görmektedirler. Kırımlı Tatar reformcu İsmail Gaspıralı (1851-1914 yılları arasında Rusya'da İslam'da yenileşmeyi ve Pantürkizm'i savunan "Cedidizim" Hareke-

[23] Muhammad Rasid Rida, Al-Khilafah (Cairo: Az-Zahra' li al-I'lam al-'Arabi, 1994), s 77-123 alıntılayan Salem.

[24] Salem.

ti'nin ünlü lideri. Kemal Karpat Panislamizm fikrini Osmanlı aydınlarından önce bu hareketin geliştirdiğini savunur.) (Bkz. İslam'ın Siyasallaşması. [S.Ç.]), bu konuda ilk somut adımı atarak, 1907-1908'de, Kahire'de ilk "Genel İslam Kongresi"ni toplama teşebbüsünde bulunursa da başarılı olamaz. (Aksi yönde iddialar vardır bkz. Dipnot 25) Ancak, bütün bu gelişmeler Osmanlı makamlarının dikkatini çeker ve geniş katılımlı böyle bir kongrenin Osmanlı halifeliğinin meşruiyetine zarar vereceği, bir Arap halifenin seçilmesinin ise Arap bölgelerinin İmparatorluktan ayrılmasına yol açabileceğinden endişe ederek bu konudaki bütün çalışmaları engellerler. 1911'de Rıza, Müslümanların kendi çıkarlarını tartışacakları bir İslam Kongresi toplamaya hazır olmadıklarını yazarak, bunun için çaba harcayan entelektüellere kimsenin destek vermediğinden yakınacaktır.[25]

Tarık Ramazan ise Rıza'nın reforme edilmiş bir halifelik kurumunu oluşturma fikrinden asla vazgeçmediğini savunur. Ancak yeni halifelik onun düşüncesine göre bir İslam devletidir. Bu da uluslararası bir İslam federasyonundan başka bir şey değildir. Rıza, halifeliğin

---

[25] Martin Kramer, "Congresses", The Oxford Encyclopaedia of the Modern Islamic World (New York and Oxford: Oxford University Press, 1995), Sayı 1, ss. 308-11. http://www.geocities.com/martinkramerorg/ Kramer, Gaspıralı'nın başarısız olduğunu söylese de -sonucunu da kastediyor olabilir- Gaspıralı'nın ölümünden sonra Tatarca Şura dergisinde 4 sayı boyunca yayımlanan taziyeye göre, Kongre Kahire'de 300 davetlinin katılımıyla Ekim 1907'de Hotel Continental'de yapılmış ve Gaspıralı'nın İslam'ın modern bilimle uyumlu olduğu ve Müslümanların geri kalması için bir neden bulunmadığı temalı -çok alkış alan- konuşması ile açılmıştır. Kongre'de ağırlıklı olarak "İslam reforme edilebilir mi, edilmeli mi ve İslam başarıya ulaşacak mı?" konuları tartışılmıştır.(Mavi Boncuk, 30 Mayıs, 2004 "Ismail Bey Gasprinski, 1851-1914, Şura, no 21 (1 November 1914), 22 (15 November 1914), 23 (1 December 1914), 24 (15 December 1914): 641-44, 673-75, 705-8, 737-41.

-İslam devletinin- yeniden teşkili için reformist bir (İslami) parti kurulması gerektiğini de savunarak, ilk kez nihai İslam devleti hedefine ulaşmak için kitleleri hazırlayacak bir parti fikrini ortaya atmıştır. Bu fikir, geleceği etkileyecek büyük bir adımdır.[26]

Rıza'nın Düşünceleri

Rıza, ünlü kitabı "Muhawarat"ta dört mezhebin birleştirilmesini savunur, "İslam'ın ilk ve ikinci asırlarında bir mezhep ya da imam izlenmiyordu. Yeni bir sorun ortaya çıktığında insanlar herhangi bir müftüye sorarak çözüyorlardı."[27]

Rıza'ya göre, İslam yasalarının ruhuna nüfuz etmek ve İslami prensipler hakkında bilgi sahibi olmak için oluşturuldukları ilk zamanlara dönmek gerekmektedir. Pek çok kişi neyin günah olduğunu neyin olmadığını bilmekte ancak neden günah olduğunu bilmemektedirler. Bir yasayı uygulayabilmek için ardında neyin yattığını ve hangi amaca hizmet ettiğini bilmek gerekir. "Bugün insanlar, ardındaki hikmeti bilmeden sadece ahkâmı biliyor. Oysa, yasaların arkasındaki hikmeti bilmek, peygamberin yoldaşlarının geniş toprakları kontrol altına alarak halkın yararına yönetmelerinde başarılı olmalarını sağlamıştır."[28]

İslam dini, akla ve İslam şeriatına dayalıdır ve içtihat temeli üzerine kurulmuştur. İçtihat olmadan İs-

---

[26] Ramazan 'İslami Yenilenmenin Kökenleri', ss. 151-53.

[27] Reşit Rıza, Muhawarat, Çeviren Hamdi Akseki, alıntılayan "Answer to an Enemy of Islam", Hizmet books, 1998, http://www.hizmetbooks.org/Answer_to_an_Enemy_of_Islam/enemyconclusion.htm

[28] Tefsir el-Menar cilt. II Kahire, 1373 s. 30, alıntılayan Abdus Sattar Ghazali, "Islam in the Post-Cold War Era", e-book, http://www.ghazali.net/book2

lam'ın ebedi bir din olduğunu öne sürmek mümkün değildir. Dolayısıyla, eğer birisi içtihadın önünde durursa gerçekten İslam ve şeriatın temellerini tahrip ediyor ve diğer dinlerle arasındaki farkı yok ediyor demektir. "Öyleyse, kendilerine ulema diyen bu insanlar tarafından ne de korkunç bir suç işlenmektedir."[29]

"İslam, hayatımızı düzenlememiz konusunda bize mükemmel bir özgürlük tanımaktadır. Kuran ve sünnetteki birkaç kısıtlama haricinde bütün bir insani ilişkiler konusu açık bırakılmakta, sadece bu konuların şûra, danışma yolu ile çözülmesi önkoşulu getirilmektedir. Fakat biz kendimize dinin öngörmediği gereksiz yasaklar koyarız ve zamanla bu yapay yasakları savunmanın dini savunmak olduğunu sanmaya başlarız. Bu bizim özgürlüğümüzü iğdiş ederek zamana ayak uydurmamızı ve diğer milletlerden yararlı kurum ve yasaları almamızı engeller."[30]

Rıza, Müslümanların ruhani işlevi olan, sadece ruhani otoriteye sahip gerçek bir halifeye ihtiyaçları olduğunu düşünür. Halife, baş müçtehit olmalı, Müslümanlara saygılı olmalı ama onları yönetmeye kalkmamalıdır.[31] "Al-Khilafa- Halife" isimli kitabında, İslam'ın rehber, merhamet ve sosyal politika olduğunu belirtir. İslam, sosyal politikanın temellerini, kurallarını ve ilgili konularda içtihat yapılması gerektiğini belirler. Çünkü bunlar zaman ve mekâna göre değişen ve gelişen konulardır. Sosyal politikanın temelleri şunları içerir: Otorite halka aittir, karar alma şûra yolu ile olmalıdır, hükümet bir çeşit cumhuriyet olmalıdır, yönetici halka karşı

---

[29] Tefsir el-Menar cilt. V, Kahire, 1375 s. 240, alıntılayan Ghazali.

[30] Tefsir el-Menar cilt. V Kahire, 1374 s. 189, alıntılayan Ghazali.

[31] Jansen.

mahkemelerce korunmamalıdır çünkü sadece şeriatı ve halkın isteklerini uygulamakla görevlidir. Zaten bu politikanın amacı da dini korumak ve halkın çıkarlarına hizmet etmektir.[32]

Rıza'nın Abduh'tan devralarak zamanla dönüştürdüğü selefi reform hareketinin giderek Vahhabiliğe yaklaştığı ileri sürülür. Her iki harekette de şeriata yapılan olumlu vurgunun yanı sıra, Sufizme ve mistizme sert bir muhalefet vardır. Çokça İbn-i Teymiyye'nin yazılarından alınan bir yargısal ve teolojik düşünceye dayalı, puritanizm ile birleştirilmiş bir rasyonalizm geliştirilmiştir.[33] Rıza'nın düşünceleri bazı İslamcı çevreler tarafından da sert bir şekilde eleştirilmiştir. İşte iki örnek:

"Mezhepsiz, mason Reşit Rıza'nın hakaretlerini reddediyoruz. Bir din adamı gibi gözüküp, İslam âlimlerine karşı yazılar yazmıştır... Bugün müçtehide gerek yoktur. Çünkü İslami öğretide açıklanmayan hiçbir şey kalmamıştır. Bu dine eklenecek hiçbir şey yoktur çünkü mükemmelliğe ulaşmıştır... Müçtehit olmayan âlimler günlük olaylar konusunda görüş bildirebilirler, müçtehitlerse her yüzyılda bir gelirler ama artık gerek olmadığından içtihat yolu ile dine yeni kurallar eklemeleri gerekmemektedir. Çünkü her haram, helal ve belge açıklanmıştır."[34]

"Modernistler bütün mezheplerin aynı olduğunu söylüyorlar çünkü mezhepleri ortadan kaldırmak istiyorlar. Bu da hukuki kararları, bunların uygulanmasını,

---

[32] Reşit Rıza, Al-Khalifah (Cairo: Az-Zahra Publications, 1988), s. 9, alıntılayan Tamimi, Democracy in.

[33] Ghazali.

[34] "Answer to an Enemy of Islam" http://www.hizmetbooks.org/Answer_to_an_Enemy_of_Islam/enemyconclusion.htm

İslami otoriteyi ve siyasi gücü ortadan kaldırmak anlamına gelmektedir. Çünkü modernist hareket, İslam'ı zayıflatmayı şiar edinmiş; Afgani, Abduh, Rıza gibi İslami masonlarla doludur. Bugün var olan bütün sorunlarımız onlardan kaynaklanmaktadır. Mısır'ın bütün trajedilerinde onların parmağı vardır. Müslüman Kardeşler'in, boşa akıttığı heba olmuş kanda da öyle. Müslüman Kardeşler -içindeki onca asil ve gerçek inananlara karşın- İslam düşüncesinin bu vahim yanıltıcı okumasının kurbanıdırlar. Gazeteciler, hatalarla dolu Kuran tefsirleri yapmışlardır... Yarımada'nın Vahhabileri, Mısır'ın modernistleri ve alt kıtanın Mevdudi'si hepsi garip bir şekilde bir araya gelmiş (...) ve İslam'ın ölümüne düşmanları ile ittifaklar yapmışlardır... 'Bir İslam devletine gerek var' diyerek yeryüzünde hiç örneği olmamış bir tür İslam devletinin -modern, Batılı, 18. yüzyıla dayalı, yapısalcı, kurumsalcı, masonik, devlet bürokrasisinden başka bir şey olmayan- eskizini çizmeye başlamışlardır."[35]

Rıza ve Sosyalizm

Rıza sosyalizme de ilgi göstermiştir. Bu konuda yazdığı kapsamlı bir makalede, 1917 devrimini şöyle anlatır:

"Bolşevik'in literal anlamı 'çoğunluk'tur yani her halk için gerçek yönetim ulusun çoğunluğunun elinde olmalıdır, anlamındadır. Onlar da sanayi, tarım ve diğer sektörlerdeki işçilerdir. Bu zengin efendilerin ve onların üst düzey yandaşlarının devrilmesinden sonra gerçekleşecektir. Rusya'da bunu yaptılar. Çarın baskıcı tiran

[35] Aisha Bewley's Islamic Home Page, http://bewley.virtualave.net/Root3.html. Şeyh Abdülkadir es-Sufi (Bkz. Bölüm 14) bağlantılı bir veb sayfası.

devletini devirdiler ki bu devletin özellikleri demokratik olduğunu savunan Fransız ve İngilizlerin onunla yandaş olmasını, Osmanlı ve Fars topraklarını paylaşmak için ittifak yapmasını engellemiyordu... Müslümanlar, halkları köleliğinden -ki hepsi işçidir- kurtarmada sosyalistlerin başarılı olmasını dilerler ancak -diğer bütün ötekiler gibi onların da- İslam yasalarını ihlal eden uygulamalarını kınarlar. Lakin Müslüman olmadıkları için İslam'ın bütün yasalarını uygulamaları da tarafımızdan beklenmemektedir."[36]

Rıza ve Filistin Sorunu

Rıza, Filistin sorunu ile yakından ilgiliydi. Filistin ulusal hareketinin ilk lideri sayılan Kudüs Müftüsü Hacı Emin Hüseyni'ye, 1913'te, ünlü okulu Dar al-Dawa wal-Ershad'da (Davet ve İrşad Akademisi) öğrencisi iken ilk milliyetçilik düşüncelerini onun aşıladığı belirtilir.[37] Birinci Suriye Arap Kongresi'nde, 1919-1920, bazı oturumlara başkanlık yapmış ve Cenevre'de, Suriye-Filistin delegasyonunda yer alarak Filistin'deki Siyonizme ve Suriye'deki Fransız kolonyalizmine karşı çıkmıştır. 1931'de Kudüs'te öğrencisi Hüseyni tarafından düzenlenen (bütün Müslüman ülkelerden 150 delegenin katıldığı ve Filistin davasını bir İslam davası haline getirmeyi amaçlayan [S.Ç.]) İslam Kongresi'ne katılmıştır.[38]

---

[36] Muhammad Rashid Rida, 'Socialism, Bolshevism and Religion', Al-Manâr, Cilt 21, No. 5, 26 Ağustos 1919, s 252-256., Free Arab Voice, http://www.freearabvoice.org/index.htm

[37] Ilan Pappe, "The Husayni Family Faces New Challenges", Jerusalem Quarterly File, Double Issue 11-12, 2001.

[38] Arthur Goldschmidh, Biographical Dictionary of Modern Egypt, s. 166.

Siyonizme karşı, dergisi Menar'da pek çok makale yazmış ancak Filistinlileri kendilerini Yahudiler gibi geliştirerek, "Kuran ve Peygamberin sünneti ile yönetilen bir ulus olmaya" çağırmıştır.[39] Ayrıca, döneminin Arap Müslümanlarının sosyal, kültürel ve siyasi pasifliklerini ve bütün umutlarını gelecek bir Mehdi'ye bağlamalarını eleştirerek, Araplar için geçmişteki siyasi ve kültürel üstünlüklerini tekrar kazanmanın tek yolunun modernizasyondan geçtiğini belirtmiştir. Rıza'ya göre bunun en iyi örneğini, pasif mesianik beklentiden modern aktivizme geçen Yahudiler, modern bilimi kucaklayarak, İbrani dilini canlandırarak, bankacılığa önem vererek, dünyanın en büyük gücüyle -İngiltere- ittifak yaparak ve sonuçta Yahudi vatanını kurarak vermişlerdir.[40]

Rıza'nın Davet ve İrşad Akademisi

Rıza, çocukluğunda bugünün Lübnan'ında yer alan Trablus'ta Amerikan misyonerlerinin kurduğu bir okula devam ederken, Müslümanlar için de böyle bir okul kurmayı aklına koymuştu. Bu fikri daha sonra giderek geliştirdi, dinde reformları gerçekleştirecek, içtihat yapabilecek kadrolar yetiştirmek için bir akademi kurmaya karar verdi. "Bu akademi Hıristiyan misyonerlerinin faaliyetlerini etkisiz kılmayı ve genç vaiz ve öğretmenleri sahih İslami değerleri tebliğ etmek üzere yetiştirmeyi

---

[39] Muslih, s. 76.

[40] Muhammad Rashid Rida, Tafsir al-Qur'an al-hakim al-shahir bi-Tafsir al-Manar (Beirut, 1970) cilt 9, 501-504 alıntılayan Barbara Freyer Stowasser, 'The End is Near Minor and Major Signs of the Hour in Islamic Texts and Contexts', Georgetown University research.yale.edu/ycias/database/files/MESV6-3.pdf+%22rashid+rida%22&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=140

amaçlıyordu." 1908 devriminden sonra gittiği İstanbul'da bu okul için gerekli desteği alamadı ama halktan ve diğer Müslüman ülkelerden topladığı yardımlarla 1912'de Kahire'deki Ravda yarımadasında Akademi'yi resmen hizmete açarak çocukluk rüyasını gerçekleştirdi.

Akademi ile aynı ismi taşıyan cemiyet, okulun ilkelerini belirlemişti. Buna göre, "öğrenciler öncelikle ilme çok ihtiyaç duyulan bölgelerden (Cava, Çin, Kuzey Afrika gibi) seçilecektir. Öğrencilerin İslam ahlakına ve ibadetlerine alışmalarına önem verilecek ırk ve mezhep taassubundan kurtulmuş olarak yetiştirilecekler, dini ve pozitif ilimleri ihtiyaç duydukları kadar öğrenmeleri sağlanacaktır. Öğrencilerin yeme, barınma ve kitap gibi ihtiyaçları karşılanacaktır. Okul ve idare, Mısır ve Osmanlı politikasıyla meşgul olmayacaktır. Okuldan mezun olanlar öncelikli olarak ihtiyaç duyulan bölgelere gönderilecektir. Davet ve İrşad Kurumu diğer fakültelerde okutulan bütün ilimlerin öğretildiği İslami bir fakültedir."

"Akademi'ye 20-25 yaşları arasında gençler kabul edildi. Burada 3 yıl okuyup başarılı olanlara Mürşid diploması veriliyor ve bu diploma öğrencinin Müslümanlar arasında Davet ve İrşad'a yetkili olduğunu, okullarda da öğretmenlik yapabileceğini kanıtlıyordu. Eğer öğrenci 3 yıldan sonra bir 3 yıl daha okursa gayrimüslimleri İslam'a davet etmede ehil kabul ediliyordu. Rıza tedris heyetinin başındaydı. Okul, Mısır hükümetinin yardımı kesilince kapandı."[41]

---

[41] Hamid İnayet, Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri, 1991, İst.; Georges C. Anavati, Çağdaş Mısır'da İslam Düşüncesinin Ana Akımları'dan aktaran R. Bozyel, Haksöz Aralık 93, alıntılayan Şimşek.

Kolonyalizmin Sonuçları; Reformdan İslami Yeniden Uyanışa

"19. yüzyılın Müslüman siyasi düşünürleri, Avrupa'nın demokratik düşüncesi ve uygulamalarından açık bir şekilde etkilenerek, demokrasi ve İslami bir kavram olan şüra arasında bir benzerlik kurmaya çalışmışlardır. Ancak, 1. Dünya Savaşı ve 1924'te -Müslümanları şoke eden- Halifeliğin ilgasının etkileri bunu değiştirmiştir. Çünkü artık savaşılması gereken despotizm değildir. Müslümanlar, reforme etmeye çalıştıkları, birlik sembollerini kaybetmişlerdir. Doğu'nun reformistleri tarafından büyük hayranlık duyulan Avrupa demokrasileri Arap dünyasının büyük bir bölümünü işgal etmiş ve bu toprakları bölerek aralarında paylaşmışlardır. Dolayısıyla, Müslümanları Batılılaştırma çabaları Arap-İslam kimliğine yönelik ciddi bir tehdit olarak algılanmış ve Müslüman topraklarını kolonyalizmden kurtarmak bir öncelik haline gelmiştir. Böylelikle, reform çağrısı yerini İslami yeniden uyanış (ya da yeniden diriliş) çağrısına bırakmıştır." Filistinli akademisyen Azzam Tamimi, Rıza ve tilmizi Hasan el-Benna gibi Müslüman reformcuların değişerek Batı karşıtı olmalarının nedenlerini böyle açıklıyor.[42]

Ancak Rıza'mn Vahhabizmi savunması[43] ve Vahhabilerle olan yakın ilişkisi de Batı'ya sırtını dönmesinin bir nedeni olarak gösterilir. Özellikle İsrailli araştırmacılar Rıza'nın Vahhabi yanlılığı üzerine çokça ve acıma-

---

[42] Tamimi.

[43] Natana DeLong-Bas, Wahhabi Islam: From Revival and Reform to Global Jihad, Introduction, 2004, Oxford University Press, saudi-american-forum.org tarafından iktibas edilmiştir.

sız bir dille yazarlar. Mesela, eski bir diplomat olan Dore Gold şu kanıtları ileri sürer: "Rıza, 'el-Vahhabiyyun' isminde Vahhabi yanlısı bir kitap yazmıştır. 1920'lerde, Şerif Hüseyin'i yenerek Hicaz'ı ele geçiren Vahhabilerin zaferini savunmuş (Rıza'nın Arap isyanının başarısızlığından ve Batı'nın Arap topraklarını işgalinden Şerif Hüseyin'i sorumlu tuttuğuna değinmiştik. [S.Ç.]) ve Vahhabiliğin bir sapkınlık olduğu yolundaki suçlamalara karşı çıkmıştır. Rıza, Vahhabi yanlısı pozisyonunu o denli yüksek sesle dile getiriyordu ki, bu, çağdaşlarının Suudilerin maaş listesinde olduğundan şüphe duymalarına neden olmuştur. Bir kaynağa göre Suudi Kralı, Rıza'ya altı bin sterlin ödeme yapmıştır."

Gold'a göre, Rıza'nın Vahhabi doktrinini savunmasının etkileri derindir, tilmizi el-Benna, mentorunun radikal reform çağrısını izleyerek, Mısır'da İslam fanatizminin uyanışının ardındaki ana figür olmuştur.[44]

Sonuç olarak Vahhabizm ve selefizm ilk kez Rıza ile birbiriyle buluşmuş ve radikal Vahhabi ideolojisi modern İslamcı hareketin seyrini değiştirmiştir. Benna tarafından hocası hayattayken kurulan Müslüman Kardeşler artık farklı bir İslamcı harekettir.

---

[44] Dore Gold, Hatred's Kingdom: How Saudi Arabia Supports New Global Terrorism, 2003, s. 55.

YEDİNCİ BÖLÜM

Efsanevi Hasan el-Benna

Hasan el-Benna (1906-1949), sadece 43 yaşındayken Mısır hükümetinin ajanları tarafından öldürülmesine karşın ardında efsanevi bir isim ve-modern zamanların bilinen ilk uluslararası İslami örgütünü, Müslüman Kardeşler'i (MK) bırakmıştır.

Benna'nın mentorunun Reşit Rıza olduğu iddiası genel kabul görür. Genç bir delikanlı iken Benna, Rıza'nın el-Menar'ınm sadık bir okuyucusudur. O denli ki, Rıza'nm 1935'deki ölümünden 5 yıl sonra dergiyi tekrar yayımlamaya başlar ve yasaklandığı 1941'e dek bunu sürdürür.

Benna'nın Özel Selefiliği; Vahhabiliğin ve Sufizmin Benzersiz Karışımı

Rıza'nın hem Vahhabi hem de Afgani'nin selefi düşüncesi ile olan bağlantısının, Benna'nın Vahhabiliği ve su-

fizmi karıştırarak geliştirdiği özel selefizmin kaynağı olduğu yorumu yapılır. Rıza gibi o da, İslam uygarlığındaki çöküşün ancak saf selefi İslam'a dönülerek durdurulabileceğine inanmaktadır, ancak hocasının hayatının son döneminde vardığı, modern çağda İslam'a yönelik en büyük tehdidin ulemanın muhafazakârlığından çok Batılı seküler düşünce olduğu sonucunu o da paylaşmış ve hayatının sonuna dek MK aracılığı ile Batı etkisine karşı savaşmıştır. Böylece, bazı yorumculara göre yeni bir İslami uyanış gerçekleştirerek doğru yolu bulmuş, bazılarına göre İslami modernizmden ayrılarak fundamentalizm yoluna sapmış, bazılarına göre ise de İslami modernizme büyük katkılarda bulunmuştur. Görüldüğü gibi Benna, haklarındaki yoğun tartışmaların halen sürdüğü diğer İslamcı önderler arasında bir istisna değildir.

İngiliz Egemenliği Altında Geçen Bir Çocukluk

Benna, Nil Delta'sında küçük bir kasaba olan Mahmudiye'de doğdu. Büyürken, tamamen İngiliz işgali altındaki bir Mısır'a tanık oldu. İlk olarak geleneksel eğitim aldı ve bir saat tamircisi olan babası Şeyh Ahmed el-Benna'dan bu zanaatı öğrendi. Babası da İskenderiye'deyken ustası Muhammed Sultan'dan öğrenmişti. Bu herhangi bir usta değildi, Afgani'nin gizli örgütü el-Urvatü'l vüska'nın üyesiydi ve baba Benna'nın bu nedenle o dönemde pek çok önemli selefi entelektüel ile kurduğu bağlantılar ileride oğlu için çok yararlı olacaktı.

Norveçli akademisyen, Brynjar Lia, Benna'nm özel mektuplarına dayandırarak MK üzerine yazdığı kitabında sanılanın aksine baba Benna'nın el-Ezher öğrenimi

almadığını ancak imamlık ve Kuran hocalığının yanı sıra akademik birçok İslami kitap yazdığını ortaya koydu. Ustasının izinde onun da el-Urvatü'l vüska'nın üyesi olduğunu düşünebiliriz, çünkü Afgani'ye olan hayranlığının bir ifadesi olarak en küçük oğluna Cemalettin adını vermişti. Afgani ve ardılları gibi mezhep ayrımına karşıydı ve dört Sünni mezhebinin öğretilerini çalışarak dört oğlundan her birini bu mezheplerden birisinin öğretilerine göre eğitmişti. Hanefi mezhebine göre eğitilen Hasan el-Benna da hayatı boyunca mezhep ayrımına karşı olmuştu.

Benna gençliğinde sufizm ve milliyetçi heyecandan etkilenir. 12 yaşında Hasaffiya Kardeşler, Sufi tarikatına katılır -20 yıl içinde tarikatın tam olarak inisiye edilmiş bir üyesi haline gelecektir- ve bir süre sonra arkadaşları ile Hasaffiyya Yardım Topluluğunu kurarlar, amaçları İslam ahlakını muhafaza etmek ve kasabadaki Hıristiyan misyonerlere karşı mücadele etmektir. Benna, daha sonra bu grubun Müslüman Kardeşler'in öncülü olduğunu söyleyecektir. 13 yaşındayken, milliyetçi lider Said Zağlul'un 1919 isyanına tanık olur ve İngiliz işgaline karşı gösterilere o da katılır.

Benna, Rıza'nın Düşünceleri ile Tanışıyor

1923'te ailesi Kahire'ye taşıdıktan sonra öğretmen okuluna ve daha sonra modern eğitim veren ve Rıza'nın da ders verdiği "Dar al-'Ulum" kolejine devam eder. (Rıza'nın, Davet ve İrşad Akademisi'ne devam ettiği de ileri sürülür.) Sürekli olarak Rıza'nın Menar Dergisi'ndeki makalelerini okur, konferanslarına katılır ve babasının geniş selefi entelektüel çevresinden etkilenir.

Mısır gençliği üzerinde giderek daha etkili olan Batılı seküler düşünceden, Hıristiyan misyonerlerin faaliyetlerinden, el-Ezher ulemasının bu konudaki hareketsizliğinden ve Kemal Atatürk'ün halifeliği kaldırmasından büyük endişe duyar. Benna, 1925'te seküler Mısır üniversiteleri kurulduğunda bunu "Türk usulü İslam'ı terk etmenin ilk adımı" olarak görür ve bu nedenle okulda bir kompozisyon ödevinde yazdığı gibi, hem büyükler hem de çocuklar için "rehber ve öğretmen" olmaya karar verir. Onlara "dinin amaçları ile hayatta mutluluğun ve iyiliğin kaynaklarını" öğretecektir. Bu düşünceler onu İslam konusunda, halka açık yerlerde vaazlar vermeye yöneltecektir.

İsmailiyye, Bir Dönüm Noktası

1927'de ilkokul öğretmeni olarak atandığı İsmailiyye, İngiliz işgali altındaki Kanal bölgesindedir ve Süveyş Kanalı Şirketi burada üslenmiştir. İngiliz askeri kampları, şirketin yabancı çalışanlarının lüks evleri Mısırlı işçilerin fakir mahalleleri ile büyük bir tezat teşkil etmektedir. Benna, burada İngiliz işgalinin, askeri ve ekonomik sonuçlarını ve bunun Mısır halkı üzerindeki etkilerini bütün çıplaklığı ile görür. Bu hayatında bir dönüm noktası olacaktır

İsmailiyye'de de kahvelerde, klüplerde, evlerde; basit, üzerinde tartışma olmayan genel konularda, İslami vaazlar vermeyi sürdürür. Bu arada, Kahire Müslüman gençliğinin dergisi el-Feth'e yazmakta, Mısır'ın siyasi ve ekonomik olarak boyunduruk altında olduğu ve İslam'ın yolundan saptığı için ruhunu kaybettiği mesajını vermektedir. Aynı zamanda, Rıza'nın selefi grubu ve Menar Dergisi ile olan ilişkisini de sürdürmektedir.

Benna, İsmailiyye'den çok etkilenir. Mısır'da İslami yenilenme için önkoşulun İngiliz işgaline karşı mücadele olduğu sonucuna varır. Bunun için de eşzamanlı olarak halkın da eğitilmesi gerekmektedir. Mısır toplumunu mahveden Araplar ve diğer Müslümanlar arasındaki bölünmedir. Bu nedenle, kolonyal güçlere karşı savaşırken Müslüman halkların ve yönetimlerinin birliği bu mücadeleyi kazanmak için bir gerekliliktir.[1]

Müslüman Kardeşler Kuruluyor

Benna, 1928'de -altı arkadaşı ile beraber- "gerçek İslam'ı anlatıp, Müslüman dünyasını her açıdan reforme etmek" üzerine yemin edip Müslüman Kardeşler (MK) örgütünü kurar. Örgütün kuruluş öyküsünü şöyle anlatır: "Çocukluğumdan beri hayatımı tek bir amaca adadım. İnsanlara İslam'ın gerçeklerine ulaşmaları için rehberlik etmek. Arkadaşım olan bazı ulemayı, insanlara İslam'ın doğrularını öğretmek için çabalarını iki misli artırmaları için cesaretlendirmeye çalıştım. Toplumda yüksek mevkileri işgal eden insanlarla konuşup onları İslam davası için çalışmaları için zorladım... Ancak ciddi çalışma ve çalışmaları organize etmek konusunda istediğimi elde

---

[1] Guilain Denoeux, "Hasan Al Banna", The International Magazine on Arab Affairs, Special Report; "Hasan al Banna", The American Muslim org. http://www.americanmuslim.org/index.html; Brynjar Lia, The Society of the Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942, UK 1998, ss. 21-25; Richard Mitchell, The Society of the Muslim Brothers, ABD 1993; "Eminent Sheikh Hassan Al Bannah" Islam online, http://www.islamonline.com/cgibin/news_service/profiles.asp; David Commins, "Hassan Al-Banna (1906-1949)", içinde Pioneers of Islamic Revival, London: Zed Books, 2.baskı 2005; Ramazan, Islami Yenilenmenin; Azzam Tamimi", Islam and Democracy in the Arab World", South Asian Journal http://www.southasianmedia.net/Magazine/Journal

edemeyeceğimi anlayınca, (İslam'a) gerçek aşk ve sorumluluk duygusunu paylaştığım arkadaşlarıma ve biraderlerime döndüm... 1928 Mart'ında altı biraderim beni ziyarete geldiler. Hafız Abdel-Hamid, Ahmad Al-Hossary, Fuad Ibrahim, Abder-Rahman Hasab-Allah, Ismael Ezz ve Zaki Al-Maghraby. Hayatımız boyunca, İslam için çalışan ve bu dava için savaşan biraderler olacağımıza dair birbirimize söz verdik ve yemin ettik... Birimiz dedi ki, 'Kendimize ne isim vermeliyiz? Bir dernek, klüp ya da cemiyet mi oluşturmalıyız?' Ben dedim ki, 'Hayır, formaliteler konusunda kafa yormayalım ve pratik konular üzerine kafa yoralım. Biz İslam için çalışan kardeşleriz (biraderler) demek ki biz "Müslüman Kardeşler"iz. (el Ikvan el-Muslimun.) (...) Bu ilk Ikvan grubudur, aynı prensipler etrafında toplanmış altı insan. Bu isim altında açık ve kapsamlı bir İslam anlayışı için çalışmaya başladık. Sonuç olarak, Da'va ve Ikvan, Müslüman "umma"smın (ümme) reformasyonu için bütün unsurları içermektedir."[2]

1929, el-Ahram gazetesi grubun bir fotoğrafını yayımlar. MK bir grup genç adamdan oluşmaktadır, ahlaki ve sosyal reform çağrısı yapmakta, bunu eğitim ve propaganda ile desteklemektedirler. Başlangıçta son derece mütevazı olan örgüt baş döndürücü bir hızla yayılarak güçlenir, 1929'da dört şubeden, 1932'de 15, 1938'de 300, 1948'de 2 binden fazla şubeye ulaşır. 1945'te Mısır'da 500 bin aktif üyesi ve 3 milyona yakın destekçisi vardır. MK gençliği izci kamplarında fiziklerini güçlendirerek İngilizlerle savaşmaya hazırlanmaktadır.

---

[2] Hasan Al Banna, (Shaheed), Islam Vision, www.islamvision.org

MK pek çok okul, hastane, cami ve fabrika kurarak aynı zamanda bir sosyal, siyasi ve dini birlik haline gelmiş, Benna'nın vizyonunu gerçekleştirecek sofistike bir organizasyon yapısı oluşturarak muhaliflerince "devlet içinde devlet" olarak anılır olmuştur.[3]

"Benna, örgütü Mısır toplumuna yerleştirirken büyük bir maharetle mevcut sosyal ağlara, özellikle cami ve sosyal yardım kuruluşları ile mahalle grupları etrafında oluşmuş olanlara dayandırmıştı. Bu geleneksel bağları modern bir yapıya adapte etmesi başarısının ardındaki sırdı. Örgüte doğrudan bağlı çeşitli işyerleri, klinik ve okullar MK'nın genişlemesine destek vermekteydi. MK üyeleri usar (aileler) adı verilen küçük grupların oluşturduğu özel bir hücre sistemi ile örgüt ile bağlantılıydılar."[4]

Benna MK'yı, "Biz bir Sufi kardeşliğiyiz ama aynı zamanda disiplinli bir örgütüz. Biz İslam'ı reforme etmeyi öğreten entelektüel bir hareketiz," şeklinde tanımlıyordu. İbrahim Abu-Rabi; Abduh, Afgani, Rıza gibi 19. yüzyıl İslam reformcularının harika fikirler öne sürdüklerine ancak bu fikirlerini bir sınavdan geçirmediklerine ve kitle hareketleri oluşturmakta başarısız kaldıklarına dikkat çekerek, Benna'nın bunu başararak Mısır toplumunda büyük bir güç oluşturduğunu vurgular. Bu da "Mısır gizli polisi tarafından öldürülmesinin nedenlerinden birisidir. Çünkü Mısır devleti 1940 sonlarında

---

[3] Al Bannah "Islam online; Tamimi", Democracy in Islamic Political Thought; Ramadan, s. 211.

[4] Denoeux, Hasan Al Banna.

onun Mısır'daki monarşi için oluşturduğu tehdidi fark etmişti."[5] Benna, Mısır'da yaptığı sayısız gezilerde vaazlarına devam etti. 20 yıl içerisinde 3 bin köyü ziyaret etti, 17 bin konuşma yaptı, 30 bin toplantıya katıldı ve 1000 makale (Ramazan'a göre bu sayı 2 bindir [S.Ç.]) yazdı.[6]

MK, 1933'ten başlayarak birçok gazete çıkarmaya başladı. Sadece örgüt üyelerinin hisse alabileceği bir hisse senedi piyasası oluşarak hükümete ve zenginlere karşı bağımsızlığını korudu. İlk kez ulusal ve uluslararası düzeyde İslami bir bankacılık sitemi ve İslami bir ekonomik sistem kurmak için -ilk yıllarından itibaren buna öncelik verdi- çalışmalara başladı.[7]

Örgütün üyelerinin büyük bir bölümünü Mısır'da "efendi" denilen öğrenci, memur, öğretmen, büro çalışanları ve Batılı giysileri içerisindeki profesyoneller oluşturuyordu. Dolayısıyla, "MK öncelikle bir efendi hareketiydi ve mesajı, efendi'nin mesajıydı."[8]

Örgüt üyelerinin çoğunluğunu kentli elit ve toprak sahibi aristokrasiye karşı olan, eğitim görmüş alt ve orta sınıf oluşturması nedeniyle de Mısır hanedanı tarafından büyük bir tehdit olarak algılanmaya başlandı. Benna, sosyal adaletin altını çizerken, sınıf sistemini sert bir şekilde eleştirerek, sanayinin millileştirilmesi, ekonomiye devlet müdahalesi, üst düzey memurlara ödenen maaşın azaltılması, işçilerin sömürüye karşı korunması için yasa çıkartılması, halka yardım programlarına faiz-

---

[5] Jean-François Mayer "Sayyid Qutb And His Influence", Prof. Ibrahim Abu-Rabi ile mülakat, Religioscope, 8 Kasım 2001, www.religioscope.com.

[6] İbrahim El-Beyyumi Ganim, el-Fikr es-Siyasi li'l-imam Hasan el-Benna, Kahire, 1992, s. 151 alıntılayan Ramazan, s. 215.

[7] Muslim Brotherhood Movement Homepage, www. ummah.org.uk/ikhwan

[8] Israel Gershoni, Redefining the Egyptian Nation, UK, 2002, s. 16.

siz kredi sağlayacak İslami bir banka sistemi ve bir toprak reformunu savunuyordu.[9]

MK, 1935'te Filistin, Suriye ve Lübnan'da şubeler açtı. Benna Rıza'nın öğrencisi Kudüs Müftüsü Hacı Emin Hüseyni ile yakın ilişkiler kurdu. Bu arada ünlü "Salı Dersleri"ni vermeye ve mektuplarını yazmaya başlamıştı.[10] "1938'den sonra MK politize olmaya başladı. Saf bir İslami dünya talep ederek Batılılaşma ve sekülerleşmeyi reddediyordu. Benna'nın 'İslam, inanç ve devlettir, kitap ve kılıçtır, bir hayat tarzıdır' diye tanımladığı temel İslam düşüncesini yaymaya başladı. Bu düşünceler o zaman pek çok Müslüman âlim için bile -İslam'ı cami duvarları ile sınırlı gören- alışılmış değildi. Ikvan birkaç yıl sonra pek çok Müslüman ülkede yasaklandı ve üyeleri işkence gördü. Lakin, 'ana hareket' büyümesini ve çalışmasını sürdürüyordu."[11]

2. Dünya Savaşı sırasında -MK Mısır'ın savaşa katılmasına karşıydı- İngiltere yanlısı Veft hükümetin eline koz vermemek için örgüt ön plana çıkmadı ancak zaman zaman "Süveyş Kanalı Şirketi'nin millileştirilmesi çağrısı yapmak gibi riskli siyasi pozisyonlar aldı." Şubat 1942'de Alman sempatizanı hükümet, yokluk ve hava saldırılarının sonucunda ortaya çıktığı belirtilen öğrenci gösterilerinin yarattığı siyasi huzursuzluk ve İngilizlerin baskısı sonucu istifa etti. İtalyan danışmanları olan Kral Faruk, İngiliz tanklarının sarayının etrafını çevirmesi sonucu milliyetçi Veft Partisi'nin Nahas Paşa başkanlığında hükümeti kurmasına izin vermek zorunda kaldı.

---

[9] Lia, ss. 73-211.

[10] Ramazan, ss. 215-16.

[11] "Hasan Al-Banna", wponline.org, www. witness-pioneer. org

Bu aşağılanmaya boyun eğmesi halkın ve genç subayların büyük tepkisine neden olacak ve 1952 darbesine giden yolu açacaktı. Nahas Paşa, Kral tarafından görevden alındığı 1944 Ekim'ine dek İngilizlere sadık kalırken partisi Mısır halkı nezdindeki prestijini büyük ölçüde kaybedecekti. Şubat 1945'te Mısır, BM üyesi olabilmek için Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti, Eylül 1945'te İngiliz birliklerinin Mısır'dan çekilmesini talep etti. İki taraf arasında yapılan müzakerelerin sonuçsuz kalması halktaki İngiliz aleyhtarlığını artırdı.

MK Komünizme Karşı Mücadele Veriyor

Savaş sırasında İngiliz ve Amerikalıların güçlü propagandalarına karşın, İngiliz işgali, Filistin sorunu ve ekonomik kriz, komünist düşüncelerin yayılması için uygun bir zemin oluşturur. MK ve yönetici elit komünizme karşıdırlar, hükümet komünizme karşı mücadele için MK'yı kullanmaya çalışır ancak bu işbirliği iki taraf arasındaki "kaçınılmaz çatışma" nedeni ile kısa sürer çünkü MK, (en azından örgütün argümanı bu yöndedir) Mısır toplumundaki adaletsizlikleri de sona erdirmek istemektedir. MK, hükümete karşı grev ve milliyetçi gösterilerdeki en önemli güç haline gelir. Ekim 1945'te Kahire ve 7 ayrı kentte ulusal kurtuluş için "Halk Kongresi" düzenler. MK, Veft -artık iktidarda değildir- ve komünistler hepsi ittifak halinde ulusal bağımsızlık için mücadele etmektedirler. Ancak MK'nın komünistlerle işbirliği yapmak istememesi bu birleşik cephenin sonunu getirir. MK, hükümet ve yönetici elit ile işbirliği yapmakla suçlanırken -kesinlikle yalanlamasına karşın- organize ettiği yeni grevler de hükümet ile arasında yeni

ihtilaflara yol açar. Veft ve MK'nın gençleri arasında da ciddi çatışmalar yaşanır.

1945 Aralık'ında Saadist Parti lideri Başbakan Nukraşi Paşanın, Mısır'a sınırlı bir bağımsızlık veren 1936 Anlaşmasını "taraflar 10 yıl sonra gözden geçirilmesini talep edebilirler" diyen 16. maddesi uyarınca müzakere isteği İngiliz hükümeti tarafından reddedilir. 1946'da Başbakan Sıdkı Paşanın Londra'da müzakere ettiği anlaşma taslağı ise milliyetçiler ve MK tarafından kesinlikle kabul edilmez bulunur, şiddet içeren öğrenci gösterileri başlar ve MK'nın gizli silahlı kanadı İngilizlere ve Mısır polis karakollarına saldırır. Hükümet sert önlemlerle cevap verir ama sükûneti sağlayamaz ve istifa eder. 1947 BM Güvenlik Konseyi kararı ile Filistin'in bölünmesi ve 1948'deki Arap-İsrail savaşı MK'nın hükümetin engellemelerine karşı on binlerce gönüllü gönderdiği durumu daha da kötüleştirir. MK'nın gizli kanadının saldırıları Kahire'deki Yahudileri de kapsayarak sürer.

İsrail ile savaş sırasında Mısır birliklerinden birinde görev yapan Albay Cemal Abdül Nasır, başarıları nedeniyle ün kazanır. Bu sırada ordunun kötü yönetiminden rahatsız olan arkadaşları ile birlikte "Özgür Subaylar" isimli gizli bir örgüt kurar. MK birlikleri de savaşta büyük yararlılıklar göstererek örgütün popülaritesini artırırlar. Savaş sonrası, sıkıyönetim ilan edilir ve MK binalarında çok sayıda silah bulunması üzerine örgütten kendini lağvetmesi istenir, bunun üzerine silahlı kanadının bir üyesi Başbakan Nukraşi Paşayı öldürür.[12]

---

[12] Mitchell, ss. 19-75, Lia, ss. 256-68 alıntılayan Vikipedia; Amerikan Kongre Kütüphanesi, Mısır; Zeynep Güler, Arap Milliyetçiliği, s. 88.

MK Niçin Gizli Bir Silahlı Kanat Oluşturdu?

Lia ve Oliver Carre'e göre, 1930'ların sonlarında MK'nın bazı üyeleri İngiliz işgaline karşı mücadele etmek için silahlı bir gizli kanat kurulmasını önerdi. Benna'nın karşı öneri olarak öne sürdüğü zaman içerisinde "Tugaylar" oluşturulması fikri -ki bunlar terörist ya da devrimci bir eylemde bulunmayacak, son çare olarak emperyalist işgale savaş açacaktı- işe yaramadı. İngilizlere karşı silahlı mücadeleyi savunanların baskısının giderek artması sonuçta örgütte bir iç krize ve bölünmeye yol açtı. En aktif gruplar MK'dan ayrılarak, "Muhammed Gençliği" isimli rakip bir örgüt kurdular. En nihayetinde MK da 1940'ta gizli aygıt (al-jihaz al-sirri) ya da özel örgüt (en-Nizam el Khas) denilen bir silahlı kanat oluşturdu.[13]

Ramazan da silahlı kanadın öncelikli olarak İngiliz işgaline karşı kurulduğu konusunda Lia ve Carre ile hemfikirdir. MK, İngilizlerin Mısır'ı terk etmeyeceği ve 1936-7'de Filistinlilere yaptıkları gibi örgüte karşı da büyük bir saldırı başlatacağı endişesi ile silahlı kanadı oluşturmuştur. Silahlı birlikler aynı zamanda Filistinliler için de savaşmaları amacıyla kurulmuşlardır ve nitekim sonuçta bu gerçekleşmiştir de. Ancak Ramazan, silahlı kanadın herhangi bir -Başbakan Nukraşi Paşa ve diğer önemli kişilerin öldürülmesi gibi- terörist saldırıya karıştığını kabul etmez. Zaten Benna da terör eylemlerini sert bir şekilde kınamıştır.[14]

---

[13] Lia, ss. 172-181; Olivier Carré, Les Frères musulmans: Egypte et Syrie (1928-1982). Paris: Gallimard, 1983, ss. 30-31, alıntılayan Vikipedia; International Crisis Group, Islamism In North Africa, Brifing, 2004, http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east__north_africa/egypt_north_africa/200404_islamism_in_north_africa_ii.doc

[14] Ramazan, s. 229.

Öte yandan Commins'e göre, Benna silahlı kanadı kurarak kendilerini cihada adamış erkeklerin fiziki ve manevi olarak cihadı yürütme görevine hazırlanacakları "Şok (yaratacak) İslam birlikleri" oluşturmayı amaçlamıştır. Bu kişiler hukuk, ilkyardım ve silah eğitimi almışlar, karanlık bir oda da Kuran'ın ve silahın üzerine el basarak sadakat yemini etmişlerdir.[15] Böylece "Kardeşliğin taktikleri sistem içinde çalışmaktan, onu değiştirmek için silahlı bir devrimi savunmaya doğru değişmeye başlamıştır."[16] Bu çerçevede "1940'ta Mısır'ın güneyinde ve Kahire yakınındaki Mukatam Tepeleri'nde, -silahlı kanadın üyelerinin bazı Mısırlı subaylarla birliktebir bölümü Nasır'ın Özgür Subaylar hareketi ile bağlantılıdır- eğitim gördükleri gizli gerilla kampları kurulur. Binlerce İkvan üyesinin 1948'de Arap-İsrail savaşma katılması örgütün önemini ve hareket yeteneğini artırırken Mısır ordusu ile de ilişkilerinin daha da gelişmesine yol açar. MK ayrıca, ülkeye ve İslam inancına ihanet ettiği düşünülen kişileri yargılayarak haklarında fetvalar veren hukuki bir kanat kurar. Bu kanadın verdiği cezalar silahlı kanat tarafından infaz edilir."[17]

Mitchell, olan bitene daha yumuşak bakar, "MK'nın 1945'teki parlamento seçimlerinden menedilmesi örgütteki radikalleri güçlendirmiş ve Benna silahlı kanadın -sert bir dille kınadığı- saldırılarına kesinlikle karşı olmasına rağmen zayıf düşürüldüğü için bunları önleyememiştir." Ancak 1948'de güvenlik güçleri, örgütle bağlantılı binalarda çok sayıda silah ve bomba buldu-

---

[15] Commins, s. 146.

[16] Mir Zohair Husain, Global Islamic Politics, New York: Harper Collins Publishers, 1995, ss. 53-54, alıntılayan Aboul-Enein.

[17] Aboul-Enein.

ğunda, MK'nın onların Arap-İsrail savaşından kalma oldukları konusundaki ısrarlı savunmasına karşın, örgütün bir darbe hazırlığında olduğunu düşünerek lağvedilmesi kararı almıştır. Bu dönemde MK kendi hastaneleri, fabrikaları, okulları ve özel örgüt adı altındaki ordusu ile paralel bir devlet görüntüsündedir. Yanı sıra işçi ve çiftçileri grev yapmaya kışkırtmakla suçlanmaktadır.

Sonuç olarak, MK'nın pek çok üyesi tutuklanır, Benna polisin yakın göz hapsine alınır, örgüt içindeki hiyerarşi ve iletişimin tamamen kesintiye uğratıldığı birkaç haftadan sonra, silahlı kanat üyesi bir Müslüman Kardeş, Başbakan Nukraşi Paşayı öldürür. Benna'nın plandan haberi yoktur ve hemen ertesinde suikastı kınar. Benna, silahlı kanadın saldırılarının sürmesi nedeniyle yeni kınamalar yapmak zorunda kalacaktır. Bir bildiri yayımlayarak, olanların hükümetin politikasının ve Filistin'deki savaşın bir sonucu olduğunu belirtir, "tutuklama ve gözetim altına almalar MK liderlerinin otoritelerini kullanmalarını engellemiştir" tezini savunur. Buna karşın 12 Şubat 1949'da Benna iddialara göre siyasi polis tarafından, Başbakan ve sarayın emri ile öldürülür. Daha 43 yaşındadır. Son çocuğu aynı gün doğacaktır, annesi kızına "Şahadet" adını verir. MK ise Benna'nın ardından şiddet yanlıları ile bir İslam toplumu oluşturmak için şiddeti reddederek çalışmak isteyenler arasında bölünür.[18]

[18] Mitchell, ss. 33-96; Carré, s. 33, alıntılayan Vikipedia; "The Rise of Islamist Terrorist Groups", America Responds to Terrorisme veb sitesi; Amerikan Kongre Kütüphanesi, Mısır.

MK'nın Özgün Mesajları

MK'nın uzun öyküsüne devam etmeden önce örgütün özgün mesajlarını -çünkü bunların neler olduğu konusundaki tartışma bugün de sürmektedir- efsanevi lideri Benna'nın kelimeleri ile gözden geçireceğiz. Fakat ilk olarak önde gelen Filistinli İslam uzmanlarından Dr. İbrahim M. Abu Rabi'nin görüşlerine yer verelim. Rabi'ye göre, Rıza'dan büyük ölçüde etkilenen Benna sürgünde bir halife, bir baş müçtehit, siyasi ve ruhani bir lider ve şeriat hükümlerinin mükemmel bir tercümanı olarak hareket etmiştir.

"Kuruluşundan başlayarak Ikvan hareketi toplumdaki eğitim, ekonomik örgütlenme ve sosyal adalet sorunlarına 'İslami çözümler' bulmayı amaçlamıştır. Devlet ve dinin birbirinden ayrı olmadığı bir İslam ulusunu savunmuştur. 'Müslüman birey, Müslüman aile, Müslüman ulus ve Müslüman bir hükümet' oluşturacak bir İslami eğitim sistemi önermiştir. Ayrıca, sosyal adaletsizliği yok etmek için İslami prensipler üzerine dayalı bir ekonomik altyapı (modeli) geliştirmişti. Bu bedelleri ağır miras, İhvan'a iki misyon yükler; İslam topraklarını yabancı işgalinden kurtarmak ve bu topraklarda bağımsız bir İslam devletinin kurulmasını sağlamak. Benna, böyle bir devletin kurulmasına yardım etmeyi her Müslüman'ın görevi olarak görürdü. 'Çünkü bu devlet kurulmadıkça bütün Müslümanlar günah işlemiş olacaklar'dı. Ayrıca, eğitim sistemlerini reforme etmek, fakirlik, cehalet, hastalık ve suça karşı savaşmak gibi görevler de yüklenerek kutsal İslam yasaları ile yönetilmeyi hak eden bir örnek toplum kurmalıydılar."[19]

---

[19] Dr. Ibrahim M. Abu Rabi, "Modern Islamic Discourse: Themes and Arguments", islamicresurgencewritings.

Benna'nın Mektuplarından

Benna mesajını yaymak için kitaplar yerine mektup ve risaleler gibi kolay anlaşılır metinler yazmıştır. Benna'nın belli başlı mektuplarından bazı alıntılar:

"İnsanlığı Neye Davet Ediyoruz?"

"Müslüman Kardeşler'in daveti sadece belirli bir İslam ülkesine yönelik değildir. O, İslami hayat tarzı süren bir halka sahip olan bütün ülkelerin liderlerinin ve yöneticilerinin kulaklarına ulaşması dileğiyle bu çağrıyı yapmaktadır. Bu çerçevede (daveti), geleceklerini ilerleme, gelişme ve medeniyetin temel unsurunu temsil eden sağlam temeller üzerine kurmayı amaçladığı bütün İslam ülkelerine yöneliktir."[20]

"Mesajımız (Da'vetuna)"

"İslam hayatın bütün veçhelerini, katı ve kesin kurallarla düzenler... Bazı kişiler, İslam'ın sadece dini ve manevi eylemlerle sınırlı olduğu gibi yanlış bir fikre sahiptirler. Aksine, İslam kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde, bu dünyada ve ahrette, insana ilişkin konuları düzenler. Şüphe yoktur ki, misyonumuz kelimenin her anlamıyla İslamidir."[21]

---

[20] Hasan Al-Banna, "To What Do We Invite Humanity", www.prelude.co.uk/mb/banna/index2.htm

[21] Hasan al-Banna, Our Message, www. prelude.co.uk/mb/banna

"Eğer milliyetçilikle kastedilen diğer ırkları aşağılama, onlara saldırma ve bir milletin zaferi uğruna Almanya ve İtalya'da olduğu gibi (2. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında) onları kurban etme ve varlıklarını sürdürmelerini tehlikeye sokma noktasına varan bir şekilde kendi ırkının üstünlüğünü savunmak ise bu yanlış bir düşüncedir. Bunun insanlık ile bir ilgisi yoktur ve insan ırkı kendini hiçbir temeli olmayan ve iyi bir amaca hizmet etmeyen bir fantezi uğruna yok edecek demektir. Müslüman Kardeşler, ne bu tür düşünceleri içeren bir milliyetçiliğe inanmakta ne de Arapçılığı, Fenikeliliği ya da Suriyeliliği savunmaktadır. İnsanlığa düşman olan bu tür etiketlerin hiçbirisini benimsemez. Ancak, Allah'ın Elçisi (Allah'ın selamı üzerine olsun- s.a.s) Kusursuz insan, insanlığa iyiliği öğreten en mükemmel öğretmenin dediklerine inanır, 'Allah sizi paganlıktan ve atalarınızla övünmekten alıkoymuştur. İnsanoğlu Adem'den üremiştir ve Adem de topraktan. Arabın, Arap olmayana, inancının haricinde, hiçbir üstünlüğü yoktur.'...Bazı milletlerin kendine özgü kaliteleri ve ahlaki özellikleri olduğunu inkâr etmiyoruz, çünkü biliyoruz ki her insanın kendisine ait bir kalitesi, mükemmelliği ve ahlaki dokusu vardır ve yine biliyoruz ki, bu çerçevede insanlar birbirinde farklıdır ve mükemmel olma konusunda birbirleriyle yarışırlar. Bu bağlamda inanıyoruz ki, Arabizm en büyük paya sahiptir ancak bu demek değildir ki insanlar bu özelliklerini saldırganlıkları için bir bahane olarak kullanacaklar. Aksine, onları her insanın sorumluluğu olan insanlığın yenilenmesi misyonunu ger-

çekleştirmek için kuşanmalıdırlar."[22]

Cihat Nedir?

Benna "cihata" ilişkin mektubunda onun Allah'ın her Müslüman'a yüklediği, kaçınılmaz ve yol sayılamaz, bir zorunluluk olduğunu yazar. Benna'ya göre, cihadın İslam'ın mesajını yaymak için bütün İslam toplumuna dayatılmış toplumsal bir zorunluluk (fard kifayah) olduğu konusunda bütün İslam âlimleri hemfikirdir. Ancak, İslam topraklarına bir düşman saldırısı olduğunda cihat bir kişisel zorunluluk (fard 'ayn) haline gelir.

"Bugün biraderlerim, Müslümanlar diğerlerine boyun eğmeye ve inanmayanlarca yönetilmeye razı olmaya zorlanıyorlar. Topraklarımız kuşatılmıştır, hurruma'at'ımız (kişisel mallar, saygınlık, onur, mahremiyet) ihlal edilmiştir. Düşmanlarımız bize ait işleri hor görmektedir ve dinimizin ifası onların denetimi altındadır... Dolayısıyla bu durumda cihat etmek her Müslüman'ın görevidir. Kendini ruhen ve bedenen Allah'ın bu emrine hazırlamalıdır ki sırası geldiğinde hazır olsun."[23]

"Samimi Bir Nasihat"

Benna'nm örgüt için belirlediği hedefleri ve ona uygun gördüğü özellikleri açık bir şekilde yansıttığı bu mektubu, 1942'de MK'nın İngiliz birliklerinden her an bir saldırı beklediği gergin günlerde kaleme aldığı belirtilir.

---

[22] Hasan al-Banna, age, http://www.youngmuslims.ca/online_library/books/our_message/ index.

[23] Hasan al-Banna, Jihad, http://www.youngmuslims.ca/online_library/books/byat/index.

"Ey Müslümanlar, dinleyin!

Bu kelimelerle size ideolojinizi açıkça ifade etmeyi arzu ediyorum. Çünkü muhtemelen bizi kritik zamanlar beklemektedir ve sizlerle olan iletişimim bir süre için kesilebilir, sizinle konuşamayabilir ya da size yazamayabilirim. Sevgili biraderlerim, siz bir yardım örgütü değilsiniz; ne siyasi bir parti ne de kesinlikle sınırlandırılmış hedeflere sahip yerel bir derneksiniz. Daha çok bu milletin kalbine doğru yol alan, onu Kuran ile yeniden canlandıran yeni bir ruh, materyalizmin karanlığını Allah bilgisi ile dağıtan yeni doğan bir ışık, giderek yükselen ve Allah'ın elçisinin (s.a.s) mesajını tekrarlayan derin bir sessiniz. Aslında, mübalağa etmeden, kendinizi insanlığın geri kalanının omuz silktiği bir yükün tek taşıyıcıları olarak hissetmelisiniz. Eğer biri size 'İnsanları neye davet ediyorsun?' diye sorarsa ona 'Biz, Muhammed (s.a.s) tarafından getirilen İslam'a çağırıyoruz. Yönetmek bunun bir parçası, özgürlük dini bir zorunluluk' deyiniz. Eğer size 'Ama bu siyaset!' derlerse deyin ki, 'Bu İslam'dır ve biz böyle ayrımları tanımıyoruz.'

Size 'O zaman siz bir devrimi savunuyorsunuz' diyenlere, 'Biz doğrunun ve barışın savunucularıyız. İnanıyoruz ve bundan gurur duyuyoruz. Bize karşı çıkar ve yolumuzun üzerinde durursanız Allah bize kendimizi savunma izni vermiştir ve siz haksız isyankârlar olursunuz' deyin. 'Bireyleri ve dernekleri yardıma mı çağırıyorsunuz?' diye sorarlarsa 'Biz sadece Allah'a inanıyoruz ve onunla bağlantılandırdığınız diğer şeyleri reddediyoruz' cevabını verin. Eğer düşmanlıklarında ısrar ederlerse onlara 'Allah'ın selamı üzerine olsun, bizim cahillerle işimiz yoktur' deyin."[24]

---

[24] Hasan Al-Banna, Bayn al-Ams wa'l-Yawm (Between Yesterday and Today), http://www.youngmuslims.ca/online_library/books/byat/index.

Benna'nın Batı düşüncesini ne denli benimsediğine dair farklı yorumlar vardır. Lia'a ya göre, Benna milliyetçilik kavramını formüle ederken, ki MK'nın gençlere yöneliminde son derece önemlidir, modern Avrupa siyasi kavramları ile İslami olanları harmanlamıştır. Aynı zamanda, Benna ve MK, Batılı olan her şeye kölece bir hayranlık besleyen ve kendi kültür ve tarihine olan saygısını kaybetmiş olan yurttaşları da eleştirmişlerdir.[25]

Öte yandan, Tamimi, Benna'nın "Bayn al-Ams wa'l-Yawm- Dün ve bugün arasında" isimli eserinden alıntılar yaparak Batı karşıtı olduğunu savunur. Bunun nedenlerini de şöyle açıklamaya çalışır: "Avrupa siyasi mücadeleyi kazanarak, İslam (Osmanlı) imparatorluğunu parçalayıp İslam devletine son verip, siyasi olarak onu güçlü ve varlığını sürdüren ülkeler listesinden silince ortaya çıkan bu yeni uluslardan her biri bağımsızlıklarını kazanmak için mücadele etmeye başladılar. Dolayısıyla, yerel milliyetçilik yükseldi ve birçok devlet bilinçli olarak birliği (İslam ülkelerinin) göz ardı etti. Bu andan itibaren MK, dünyaya yayılmış Müslümanları birleşmiş bir devletle kucaklayacak bir İslam imparatorluğuna geri dönmek için İslam'ın bayrağını yükseltip mesajını taşıyarak bir mücadeleye başladı. Bu aşamada Avrupa bir model olmaktan çıktı. Tam tersine Müslüman ümme'sinin bütün felaketlerinden sorumlu tutulur oldu."[26]

Benna Batı'ya ilişkin olarak şöyle yazmıştır: "Avrupalılar materyalizmi yaymak, yoz yöntemleri ve öldürü-

[25] Lia, ss. 76-79 alıntılayan Vikipedia.

[26] Tamimi, Democracy in.

cü mikropları ile ellerini uzattıkları Müslüman topraklarını mahvetmek için yorulmak bilmeden çalıştılar. (...) ve en güçlü İslam ülkelerinde bile yönetim, yargı, ve eğitim konularında temel ilkeleri değiştirerek, kendi garip siyasi, yargısal ve kültürel sistemlerini yerleştirmeyi başardılar. Yarı çıplak kadınlarını, alkollü içkilerini, tiyatrolarını, dans salonlarını, eğlence merkezlerini, gazetelerini, öykülerini, romanlarını, kaprislerini, salakça oyunlarını ve danışmanlarını bu bölgelere ihraç ettiler. Buralarda kendi ülkelerinde hoşgörü gösterilmeyen suçlara izin verdiler ve bu kaotik dünyayı zengin ve önemli görevlerdeki Müslümanların naif ve boyanmış gözlerine mükemmel gösterdiler... Okullar, bilim ve kültür kurumları kurarak insanların kalplerine şüphe ve sapkınlık tohumları ektiler. Onlara kendilerini, dinlerini ve ülkelerini nasıl aşağılayacaklarını, inançlarını terk etmeyi ve sadece Avrupalı olan bir şeyin örnek alınabileceği inancıyla Batılı olan her şeyi kutsal kabul etmeyi öğrettiler. Bu radikal ve iyi organize edilmiş sosyal kampanya (...) siyasi ya da askeri herhangi bir kampanyadan çok daha tehlikeli idi. Bazı İslam ülkeleri Avrupa medeniyetine olan hayranlıklarını ve İslam medeniyetinden hoşnutsuzluklarını o denli ileriye götürdüler ki, mesela Türkiye kendini İslami olmayan bir ülke olarak ilan etti ve Avrupalıların yaptığı her şeyi taklit etmeye başladı."[27]

Benna; Siyasi Partiler, Demokrasi ve Faşizm

Benna'nm siyasi partilere karşı olduğu genel kabul gören bir görüştür. Ancak, iki kez parlamento seçimleri

[27] Al-Banna, Bayn al-Ams.

için bağımsız aday olmaya çalışmasına karşın "siyasi çoğulculuğa" karşı çıkmasının nedenleri hakkındaki görüşler farklılık gösterir.

Tamimi'ye göre, partizan bölünmelere kesinlikle karşıdır. Kamuoyunu, Mısır ve İslam dünyasını kontrol eden İngiliz tehdidine karşı mobilize etmeye çalışırken öncelikleri İslam vatanını bağımsızlığına kavuşturmak ve bu topraklarda bir İslam devleti kurmaktır. Dolayısıyla bir ümme kavramı son derece önemlidir ve Benna siyasi partileri ümmenin birliğine bir tehdit olarak görmüştür. Ancak Tamimi bu konudaki diğer görüşlere de değinmeden geçmez. Mesela, Benna siyasi partileri reddetmiştir çünkü zamanının siyasi parti yönetimlerinin yolsuzluk ve sahtekârlıkla anılmasından etkilenmiştir ya da onun döneminde 3. Dünya özgürlük hareketleri tek parti sistemine yani faşizme inandıkları için bütün bağımsızlık hareketlerine (MK da dahil) bu anlayış damgasını vurmuştur."[28]

Lia ve Mitchell'e göre ise, Benna siyasi partilere karşıydı çünkü Mısır'da dönemin siyasi partilerinin sadece elitlere açık olduğunu ve İngilizlerin maşası haline geldiklerini düşünüyordu.[29]

Öte yandan Kepel, bunun MK'nın dolayısıyla Benna'nın demokrasiye karşı olmasından kaynaklandığını savunur. Bu nedenle MK (ve Benna) Avrupa demokrasilerini model almak isteyen diğer anti-kolonyalist ve milliyetçi hareketlere karşı çıkmıştır. Çünkü onlar için demokrasi ya da anayasa gereksizdi, zaten bu nedenle en ünlü sloganları "Kuran bizim anayasamız" idi.[30]

---

[28] Tamimi.

[29] Lia, ss. 202-204; Mitchell, ss. 246-250 alıntılayan Vikipedia.

[30] Gilles Kepel, Muslim Extremism in Egypt: The Prophet and Pharaoh, 2003, s. xii.

İsrailli tarihçi Robert Wistrick'in bu konudaki hükmünün ise oldukça sert olduğu görülür.

"Totaliter bir ulus büyüsüyle gücün idealize edilmesi 1930 ve 40'larda pek çok Arap radikalinde görülür. Büyük ve güçlü olma hayalleri, Arap kültürünün Batı medeniyeti ile karşılaşmasıyla Arap toplumunda meydana gelen derin depresyon hatta travma nedeniyle daha da depreşmiştir. MK bunun meydana getirdiği tepkinin en Batı karşıtı ve fundamentalist versiyonunu temsil etmektedir. En başından beri, el-Benna'nın etrafındaki cihadistler, bir lider kültü yaratarak 'birlik ve disiplin', 'askeri güç ve hazırlıklılık' gibi faşist doktrinler vaaz etmişlerdir. Ahmed Hüseyin'in 1930'larda kurduğu Genç Mısır hareketi gibi militan bir şekilde anti-siyonist, anti-semitiktirler ve Mısır'daki Yahudi toplumuna yönelik boykot ve saldırıları desteklemişlerdir."[31]

Öte yandan Benna, kendisini faşizm karşıtı cepheye yerleştirirken demokrasiyi de totaliter rejimlere yol açabileceği gerekçesi ile eleştirmiştir. Bugün aynı argümanın İslamcıların demokratik kurumlara katılmasını engellemek için kullanılması bir ironidir. Benna, "İslam'da Barış" başlıklı mektubunda şöyle der: "Kimse (demokrasinin) halklar ve uluslar için getirdiği özgürlüğü ve özgür düşünceyi insan aklıyla tanıştırarak sağladığı adaleti ve insana kendisini geliştirme özgürlüğünü ve 'gücü' vermesini görmezden gelemez... Ancak, insanlar bireyselliğin ve sınırsız özgürlüğün kaosa ve kaçınılmaz olarak totalitarizmin geri dönüşüne yol açabileceğini fark ettiler... Hitler ve Mussolini (iktidara geldiklerinde) halklarını kendi düşüncelerine; birlik, düzen, gelişme ve güç,

[31] Robert S. Wistrick, "The old-new anti-semitism", National Interest, Yaz, 2003.

uymaya zorladılar. Şüphesiz bu sistem iki ülkeye de istikrar ve daha önemli bir uluslararası rol getirdi bu da umut verdi ve idealleri canlandırarak bütün ülkeyi bir lider etrafında birleştirdi... Ancak sonra demokratik sistem halkın gücü eline almasına değil seçilmiş tiranların örgütlenmesine yol açtı. Sonuç olarak, sayısız kadın, erkek ve çocuğun öldüğü vahim bir savaş sonrasında bu rejimler çöktü... Müslüman düşünürler uzun araştırmalardan sonra, özgürlük yolunun bütün bu yabancı sistemlerden bağımsız olarak izlenmesine ve kesinlikle İslam'a dönülmesi gereğine karar verdiler."[32]

Ancak Benna'nın bu görüşünde ısrarcı olmadığını Ramazan'ın aktardığı alıntılardan anlıyoruz. MK'nın 1944 seçimlerine katılması nedeniyle bir İslamcı hareketten çok bir siyasi parti hüviyetine büründüğü yolundaki eleştirilere karşı Benna, memleket meseleleri söz konusu olduğunda İslam'da böyle ayrımlar olmadığını, MK'nın mesajını resmi çevrelerde de yayması gerektiğini belirterek, "Bunun için en uygun platform parlamentodur" demiştir. "Kuran'ın anayasanız olduğunu söylüyorsunuz aynı zamanda anayasaya sadık kalacağınıza nasıl yemin edeceksiniz?" sorusuna ise şu cevabı vermiştir: "Mısır anayasasının genel yaklaşımı ve hedefleri, egemenlik halkındır, özgürlükler korunmalıdır gibi, İslam'a aykırı değildir ve anayasaya göre devletin dini İslam'dır." Ayrıca anayasanın, onu değiştirme hakkını da verdiğini belirterek MK mensuplarının milletvekili olarak bu değişiklikleri yapma olanağının bulunacağını vurgulamıştır. Ramazan, dedesi Benna'nın hiçbir zaman iktidarı ele geçirmek istemediğini, anayasal çizgide İs-

[32] Hasan Al-Banna, 'Peace in Islam', Shihaab Magazine, 1948 yeniden yayınlayan www.Prelude.co.uk/mb/banna.

lam ile çelişmeyen bir reform ve gelişme süreci öngördüğünü savunur.[33]

Benna; İslam Devleti ve Panislamizm

İslam devleti ve Müslümanların birliği (ya da Panislamizm) Benna'nın temel hedefleriydi. Bunlara erişmek için öncelikle İslam toprakları özgürlüğüne kavuşturulmalıydı." Bu hedefleri Nil Vadisi'nde, Arap dünyasında ve Allah'ın İslam mirasıyla nasiplendirdiği bütün topraklarda gerçekleştirmek istiyoruz" diyordu.[34] Sonraki adım komşu İslam ülkeleri ile bağlantılar kurmak ve sonuçta bir İslam birliği kuracak şekilde bu daireyi genişletmek olacaktı. Osmanlı İmparatorluğunun, dış güçlerin, Türkleri ve Arapları birbirine düşüren ve Arapları kendi içlerinde milliyetçi hareketlerle bölen entrikaları nedeniyle çöktüğüne inanıyordu. Dolayısıyla, bu hareketleri, özellikle Osmanlıya karşı Arap isyanını sert bir şekilde eleştirmiştir. Ancak bunu yaparken milliyetçi hareketlerle bağımsızlık hareketlerini birbirinden ayırmıştır.[35] Benna'nın burada Arap isyanını destekleyen ve hatta bu isyanda rol oynayan mentoru Rıza'dan ayrıldığını görüyoruz. Rıza'nın acı tecrübesinin onu bu şekilde düşünmeye ittiğini varsayabiliriz.

Halifelik konusunda Benna, MK'nın halifeliği Müslüman birliğinin sembolü ve bu birliğin hayata geçirilmesi olarak gördüğünü söylemiştir. Halifelik İslam'ın bayrağıdır. Bu nedenle, MK halifeliğin yeniden tesisi

---

[33] Hasan al-Banna, "Limaza yuşariku el-ihvan el-muslimin fi'l intihabat?" (MK niçin seçimlere katılıyor?) Kasım1944 alıntılayan Ramazan, s. 230.

[34] Al-Banna, Bayn al-Ams.

[35] Ramazan, s. 364.

projesine en büyük önceliği vermektedir. Ancak bunun için bütün İslam ülkeleri arasında dayanışma ile kültürel ve ekonomik bağlar olmalıdır. Sonra bir İslam ülkeleri birliği kurulabilir ve ancak bundan sonra bir imam (burada halife anlamında) seçilebilir.[36]

Sünnilik ve Şiilik Arasındaki Uçurumu Kapatma Çabası

İslam birliğinin büyük bir destekçisi olan Benna, 1940' larda Şiilik ve Sünnilik arasındaki uçurumu kapatmayı ve dolayısıyla Müslümanlar arasında doktrinel birliği sağlamayı amaçlayan bir gruba dahil olur. Benna, MK'nın Müslümanlar arasındaki farklılıkları maniple ederek İslam birliğini engellemeyi amaçlayan İslam düşmanlarını önleyecek tüm çabalara katılması gerektiğini söylemiştir. "İslami sektler arasındaki bölünmeler sona erdirilmelidir ki, şeriat uygulanabilsin ve İslam'ın ihtişamı yeniden yerine gelebilsin."[37]

Bir Ültimatom; Benna'nın İslamcı Reform İçin Olmazsa Olmazları

1947'ye gelindiğinde MK hem Mısır'da hem de bölgede çok güçlü bir örgüt haline gelmiştir. Öyle ki, Mayıs ayında Benna, Kral Faruk ve önde gelen Müslüman ülke liderlerine bir mektup gönderir. Bu daha çok bir ültimatomdur. Benna reform ister ancak din ve devleti ayıran Batı rönesansının İslam'da mümkün olmadığını yazar ve

---

[36] Hasan al-Banna, "Risalet el-Mutemar el-hamis" alıntılayan Ramazan, s. 366.

[37] Walid M. Abdelnasser, "Islamic organizations in Egypt and the Iranian revolution of 1979: the experience of the first few years", Arab Studies Quarterly (ASQ), Bahar, 1997.

İslam'a göre reformun temel ilkelerinin neler olması gerektiğini belirtir. Bunlar özetle şunlardır:

* Parti çekişmelerinin sona erdirilmesi ve birleşik bir cephe kurulması. (Batılı güçlere karşı. [S.Ç.]) * Yasaların İslami yasalara uyacak şekilde değiştirilmesi. * Ordunun güçlendirilmesi, gençlik örgütlerinin sayısının arttırılması ve onlara cihat ruhu aşılanması. * Halifeliğin yeniden tesisi için ciddi ve pratik adımlar atılabilmesi için İslam ülkeleri arasındaki bağların güçlendirilmesi. * İslam ruhunun devletin bütün birimlerine yayılması. * Rüşvet ve nepotizme son verilmesi.

* Tüm resmi eylemlerin; milli bayramlar, resepsiyonlar, resmi konferanslar gibi, ayrıca hapishane ve hastanelerin İslami kural ve öğretilere uygun hale getirilmesi, çalışma saatlerinin namaz saatlerine göre belirlenmesi. * El-ezher mezunlarına askeri ve idari mevkilerde iş verilmesi. * Halkın kamu ahlakına saygı duymaya koşullandırılması, bu yönde yasaya dayalı talimatların yayımlanması ve ahlaki suç işleyenlere ciddi cezalar verilmesi.

* Kadının İslami öğretiye uygun olarak pozisyonunun yükseltilmesi ve korunma sağlanması. * Fahişeliğe son verilmesi. * Kumarın her türüne son verilmesi; piyango, yarış ve gazinolar gibi ... * İçki içmeye karşı uyuşturucuya karşı açılan türden kampanya açılması. * Giyim kuşam ve davranışlarda ölçülü ve mütevazı olunması için kampanya açılması, kadınlara (İslam'a) uygun giyinmeleri için talimat verilmesi. * Kızlara yönelik okul müfredatının onları oğlanlardan farklı kılacak şekilde gözden geçirilmesi. * Erkek ve kız öğrencilerin bir arada okumalarının yasaklanması ve birbirine mahrem olan

kadın ve erkeğin bir arada bulunmasının suç sayılarak ceza verilmesi. * Evlilik ve çoğalmanın her imkân kullanılarak teşviki. * Balo ve dans salonlarının kapatılması. * Tiyatro ve sinemaların denetlenmesi. * Şarkıların sansürlenmesi. * Kafelerin çalışma saatlerinin sınırlandırılması ve sahiplerinin eylemlerinin denetlenmesi. * İslami doktrine herhangi bir şekilde uymayanların -Ramazan'da oruç tutmamak, namazı keyfi olarak ihmal etmek gibi- ve karşı çıkanların cezalandırılması.

* Köy ilkokullarının camilerle birleştirilmesi.

* Dini eğitimin tüm okul ve üniversitelerde temel ders haline getirilmesi. * Kuran'ı ezberlemenin bütün ücretsiz ilkokullarda zorunlu hale getirilmesi, din ve dil konularında diploma için zorunlu olması. * Eğitimin düzeyini yükseltecek kararlı bir politika izlenmesi. * Eğitimin ilk yıllarında yabancı diller yerine sadece Arapçanın kullanılması. * İslam medeniyeti, İslam tarihi ile milli ve kültürel tarihe özel önem verilmesi.

* Evlerimizdeki -dil, davranış, giyim, dadı, hemşire gibi- her türlü yabancı etki ve unsurun varlığına son verilmesi. * Gazeteciliğe uygun bir yön verilerek, yazarların dini konuları işlemesinin teşviki.

* Halk sağlığına ilişkin konulara önem verilmesi. * Köylerin sorunlarına önem verilmesi. * Zekâttın gelir ve harcama olarak organize edilmesi. * Faizin yasaklanması. * Ekonomik projelerin geliştirilmesi ve sayılarının arttırılmasının teşviki. * Halkın çok uluslu şirketlerin baskısından korunması. * Alt düzeydeki memurların maaşlarının arttırılması. * Hükümetteki görev mevkilerin sayısının azaltılması. * Tarımsal ve sınai danışmanlığın geliştirilerek köylü ve işçinin üretim düzeyinin geliştiril-

mesine önem verilmesi. * İşçinin teknik ve sosyal sorunlarına ilgi gösterilmesi.[38]

Benna'nın bu talepleri bize kolaylıkla MK'yı o tarihte bir devlet içinde devlet olarak gördüğünü düşündürebilir. Ancak 1949'da öldürülmesinin ardından örgütünü zor günler beklemektedir.

[38] Hasan al-Banna, "Towards the Light", Mayıs 1947 http://www.youngmuslims.ca/online_library/books/byai/index.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Benna Sonrası, MK ve Mısır

Hasan el-Benna'nın ölümünden sonra yeni Başbakan İbrahim Abdülhadi, pek çok MK üyesini toplama kamplarına yollayınca, Mayıs 1949'da bazı MK üyeleri Abdülhadi'ye karşı misilleme olarak bir suikast düzenledilerse de başarılı olamadılar. Bu olay tutuklamaları daha da hızlandırdı, öyle ki, 1949 Temmuz'una gelindiğinde 4 bin MK üyesi tutuklanmıştı. MK'ya karşı pek çok da dava açıldı.

MK'nın Amaçları Ne Kadar Barışçıydı?

Nukraşi Paşa suikastı ile ilgili davada savcı suikasttan Benna'nın sorumlu olduğunu iddia eder. Savunma tarafı ise sorumluluğun silahlı kanat üyelerince oluşturulan bir terörist örgütün olduğunu, bu örgütün eylemleri ile MK liderlerine ters düştüğünü ve ilkelerini ihlal ettiğini ileri sürer. MK'nın amaç ve eylemleri barışçıdır dolayısıyla silahlanması ve askeri eğitim vermesi sadece Arapla-

rın ve Müslümanların İngiliz işgali ve Filistin'deki Siyonizm'e karşı meşru müdafaasına yöneliktir. Bu savunma mahkeme tarafından kabul edilir ve Benna ölümünden sonra bu davadan aklanmış olur.[1]

Ancak, MK'nın o dönemdeki asıl amacı konusundaki tartışmalar halen sürmektedir. Ünlü tarihçi Bernard Lewis, "Batı ve Ortadoğu" isimli kitabında MK'nın Kral Faruk'a karşı bir İslamcı darbe hazırlığı içerisinde olduğunu ileri sürer. MK, İsrail'e karşı verilen 48 savaşından dönen birliklerinin Kahire'yi sararak Kral Faruk'u devirmesini ve bir İslam Cumhuriyeti ilanını amaçlamıştır.[2]

Öte yandan, Aboul-Enein, Filistin'deki durumun sorumlusu olarak gördükleri Kral Faruk'u devirmek üzere MK ile o dönemde ordu içinde gizlice kurulan "Özgür Subaylar"ın 1946'da Enver Sedat'ın aracılığı ile bir araya geldiklerini ileri sürer. Nasır Benna'yı, orduda İslamcı ve seküler subayların birlikte yapacakları bir darbenin başarı şansının İslamcı bir darbeden daha yüksek olacağı konusunda ikna etmiştir, Mısır kurtulduktan sonra, halk nasıl bir rejim istediğine karar verecektir.[3]

Kuşkusuz bu konudaki en ilginç iddia İngiliz gazeteci John Kimche'ye aittir. Gazeteci olarak içinden izlediği 1945-52 yılları arasında Ortadoğu'da yaşanan olay-

---

[1] Mitchell, The Society, ss. 33-96; Carré, Les Frères, s. 33, alıntılayan Vikipedia ve "The Rise of Islamist Terrorist Groups", America Responds to Terrorism veb sitesi; Kongre Kütüphanesi, Mısır.

[2] Bernard Lewis, "The West and the Middle East" alıntılayan Mashari Al-Zaydi, "History of the Jordanian Muslim Brotherhood", Şark el-avsat Gazetesi (İngilizce), 27 Aralık 2005.

[3] Abdullah Imam, Abd-al-Nasser wa Al-Ikhwan al-Muslimoon: Al-Unf al-Deene fee Misr (Nasır ve Müslüman Kardeşler: Mısır'da İslami Şiddet), Kahire: Daral-Khiyal Printers, 1997, ss. 83-90-108 alıntılayan Aboul-Enein.

ları anlattığı ve kolonyal güçlerin Ortadoğu ülkelerinin iç politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirdiklerini savunduğu "Devrilen Yedi Sütun" isimli kitabında bu dönemdeki MK terörünün arkasında aslında İngilizlerin olduğunu ima eder. Çünkü Kral Faruk -bir darbe yapacağından korkarak- MK'nın acımasızca üzerine giderken bir yandan da İngilizlerle yakınlaşmıştır. Sonuç olarak Mısır, İngilizlerin cömert askeri yardımı ile bölgedeki en büyük güç haline -en azından İsrail ile eşit bir konuma- gelmiştir. Mısır'ın ve Kralın prestiji yeniden yükselirken bu yardım karşılığında İngilizlere ödenen bedel konusu hiçbir zaman açıkça tartışılmamıştır ama Londra memnundur ve "İngiliz birliklerinin Kanal (Süveyş) bölgesinden geri çekilmesi gibi bir konu artık gündemde değildir."[4]

1950 Ocak'ında Veft partisi büyük bir seçim zaferi ile iktidara gelir, MK hükümetin isteksizliğine karşın başarılı bir dava sonucu el konan mallarını ve yasal olarak çalışma hakkını geri alır. Benna'nın yerine şiddet karşıtlığı ile tanınan, MK dışından bir lider, saygın bir yargıç Hassan İsmail el-Hudaybi getirilmiştir. Hudaybi, silahlı kanadı lağvetmeyi dener ama başaramaz.[5]

İngiliz İşgaline Karşı

8 Ekim 51'de pek çok müzakere teşebbüsünden sonra Veft lideri başbakan Nahas Paşa, İngiltere ile Mısır arasındaki 1936 Anlaşmasını ve Sudan üzerindeki ortak vesayeti feshederek Kral Faruk'u Sudan ve Mısır'ın Kralı

[4] Jon Kimche, Seven Fallen Pillars, 1953, Praeger, New York, ss. 298-9.
[5] Mitchel, The Society, ss. 76-96, alıntılayan Vikipedia.

ilan eder. Aynı günlerde İngiltere, Fransa, ABD ve Türkiye'nin Ortadoğu'da kurulması planlanan NATO tipi bir savunma örgütüne katılması davetini Mısır kabul etmez. Nahas Paşa, İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndan çekilmeyi reddetmesi üzerine MK'yı ve sol grupları silahlandırarak, "Kurtuluş Tugayları" oluşturur ve Kanal bölgesindeki İngilizlere karşı gerilla savaşı başlatır. Bu savaşta Mısır'da öğrenim gören pek çok Filistinli öğrenci -içlerinde Yaser Arafat da vardır- ve Mısır polisinin bazı mensupları da yer alır.

25 Ocak 1952'de, İngilizler İsmailiyye'deki Mısır polis karargâhını kuşatırlar, polislerin teslim olmayı reddetmesi üzerine de saldırırlar, çıkan çatışmalarda 50 Mısırlı ölür, 100'ü yaralanır. Bu tarihe "Kara Cumartesi" olarak geçecek olan ve pek çok Mısırlının "İkinci Devrim" (Birincisi 1919 baharında İngilizlere karşı yapılan ayaklanmadır) diye isimlendirdiği olaylara yol açar. 26 Ocak'ta İngiliz mallarına ve Batı'nın sembolü olarak görülen her şeye -gece kulüpleri, sinemalar, gazinolar, otomobil galerileri, dükkanlar- saldırılır. 11'i İngiliz 30 kişi ölür, binlerce kişi yaralanır. 750 bina ve işyeri tahrip edilir, 12 bin kişi evsiz kalır. Bu, Kahire'nin kozmopolit bir metropol olma hayalinin sonudur, yabancılar kenti terk etmeye başlarlar. Genel kanı saldırıların MK tarafından oluşturulan çeteler tarafından düzenlendiği yolundadır. Ancak farklı görüşler de vardır. Mesela Ahmed Bouzid'e göre MK örgüt olarak saldırılardan uzak durmuştur, örgütün lideri Hudaybi bunları kınamıştır ancak buna karşın pek çok MK üyesi saldırılara katılmış ve bu taban ile liderlik arasındaki uçurumu daha da derinleştirmiştir.

İngilizler olaylardan hükümeti sorumlu tutar. Düzen bir türlü sağlanamaz; Kral, 6 ayda 4 başbakan değiştirir, ordunun olaylara müdahalesi ilk kez gündeme gelir, otorite boşluğu Albay Cemal Abdül Nasır (1918-1970) tarafından Arap-İsrail savaşı sırasında gizlice kurulan "Özgür Subaylar" hareketinin ordudaki gücünü artırır. Ordu içindeki etkili "Subaylar Kulübü"nün liderliğini ele geçirirler. Bu hareketin kadroları, İngilizlerle yapılan 36 Anlaşması'na karşı uyanan milliyetçi tepkileri yatıştırmak amacıyla aynı tarihte hükümet olan Veft partisinin o güne dek sadece aristokratların girebildiği Askeri Akademiyi halka açması sonucu subay olma olanağına kavuşan fakir halk çocuklarıdır. Akademinin halka açılması ile 1882'den beri Mısır ordusu üzerinde devam eden İngiliz etkisi de büyük ölçüde kırılmış olur. Bu aynı zamanda orduyu kontrol edenin iktidar olduğu Ortadoğu'da, askeri darbelerin ve ordu eli ile "modernizmin" yerleştirilmesinin de yolunu açacak bir gelişme olacaktır.

23 Temmuz Darbesi

"Özgür Subaylar", 23 Temmuz'da Kralın onlara karşı bir saldırıya girişebileceği yolunda duyumlar alınca general Muhammad Necip (Nugaib) ve albay Cemal Abdül Nasır liderliğinde bir darbe ile yönetime el koyarlar. Darbenin asıl liderinin Nasır olduğu ancak halkın sevdiği bir komutan olan general Necip'i sembolik bir lider olarak kullandığı genellikle kabul gören bir görüştür.

Darbenin hemen sonrasında Kral Fuad Faruk devrilir yerine henüz 7 aylık olan oğlu, Fuad Faruk 2 olarak kral ilan edilir. Dokuz üyeli bir Devrim Komuta Konse-

yi (DKK) kurulur. MK ve Mısır halkının çoğunluğu darbeyi büyük bir heyecanla destekler. (Halen 23 Temmuz Mısır'da resmi tatildir ve Devrim Günü olarak kutlanmaktadır.) Konsey, Ali Maher'i sivil bir hükümet kurmaya davet eder. Maher, 7 Eylül'de istifa edecektir. 9 Aralık'ta 1923 anayasası kaldırılır, 16 Ocak'ta (1953) DKK bütün siyasi partileri lağveder ve 3 yıllık bir geçiş dönemi için ülkeyi tek başına yöneteceğini ilan eder. 10 Şubat'ta DKK'ya meşruiyet veren geçici anayasa taslağı açıklanır ve Nasır liderliğinde bir parti kurulur. 18 Haziran'da DKK monarşiyi tamamen kaldırır ve cumhuriyet ilan eder. 52 yaşındaki Necip, cumhuriyet yönetiminin ilk cumhurbaşkanı ve başbakanı, 35 yaşındaki Nasır ise ilk başbakan yardımcısı ve içişleri bakanı olmuştur.

Joel Gordon'a göre, Necip bir vitrin süsüdür, cesur ama barışçı kişiliği köklü dönüşümler yapmaya uygun değildir. 1954'te darbenin gerçek lideri olan Nasır tarafından görevden alınır. Nasır'ın devlet başkanı olması ile darbe yerine oturur, sosyal ve siyasal dönüşümler başlar. Gavin Kennedy de, Özgür Subaylar Hareketi'nin ve Nasırcılığın basit bir askeri hareket olmadığını savunur. Amaç halk kitlelerinin desteğini kazanmak, İngiltere'yi kovmak, kralı ve bozuk siyasi düzeni değiştirmektir. Aynı zamanda Arapçılığı, modernleşmeyi, anti-emperyalizmi, milliyetçiliği ve Arap toplumunun geri kesimlerinde yenilenme ve gençleşmeyi temsil etmektedir.[6]

---

[6] Kongre Kütüphanesi, Mısır; Ahmed Bouzid, "Man, Society, And Knowledge In The Islamist Discourse Of Sayyid Qutb", Tez çalışması, Faculty of the Virginia Polytechnic Institute, s. 257; "The Free Officers Movement", Vikipedia; Lawrence Wright, "Ayman al-Zawahiri - The Man Behind Bin Laden-How an Egyptian doctor became a master of terror", The New Yorker;

Kimche'nin öyküsü ise tarihin bu genel kabul gören versiyonundan (Belki de resmi versiyonu demeliyiz) tamamen farklıdır. Darbe sırasında Ortadoğu muhabirliği yapan ve iyi haber alması ile tanınan İngiliz gazeteci, dikkat çekici bir şekilde önceden sözünü ettiğimiz "Devrilen Yedi Sütun" isimli kitabında darbeden söz ederken ne Nasır'a ne de Özgür Subaylar'a değinir. "Enikmatik bir figür" olarak nitelediği Necip'i baş aktör olarak gösterir ve darbeyi gizli bir örgütün yaptığını ileri sürer.

Aslında "Subaylar Kulubü'nün ardında Kralın gizli polisinin ve gazetelerin meraklı bakışlarından gizlenmiş bir başka güçlü örgüt 'El-Gammah-Kardeşlik (Fraternity)' vardır." Başlangıcı 1942'lere dek gitse de asıl biçimini 48'deki Filistin savaşı sonrasında almıştır. Örgüt 12 subay tarafından yönetilmektedir. Subaylar Kulübü, Saray ile açıkça polemiğe girerken onlar gizlice planlarını yapmakta ve gölgede büyük gün için hazırlanmaktadırlar. Örgütün gizli bazı üyelerinin Kulüp'ün yönetim kurulunda açık bir şekilde yer almaları onları perdelemektedir. 23 Temmuz'da Kahire'de sadece 3 bin kişi ile harekete geçmeye karar verirler. "İktidarı ele geçiren bu adamlar kimlerdi? Bu darbenin ardında kim vardı?" Kimche bu soruları şöyle cevaplar: "Bunlar pek acaip bir takımdı. Pek çok subay 30 ya da 40'lı yaşlarındaydı. Bazıları maceracı, biri terörist, bir diğeri savaş (2. Dünya

P.J. Vatikiotis, Pattern for New Nations?, Bloomington, Indiana University Press, 1961, ss. 44-45 alıntılayan Zeynep Güler, Arap Milliyetçiliği s 116; Joel Garden, Nasser's Blessed Movement, American University Press, Kahire, 1996, ss. 14-38 alıntılayan Güler, s. 112; Gavin Kennedy, The Military in the Third World, Londra, Duckworth, 1974, s. 112 alıntılayan Güler, s. 118.

Savaşı) sırasında Mihver devletler yanlısı eylemlerinden dolayı tutuklanmıştı. (Bu son tanım Enver Sedat'a uymaktadır.[7] [S.Ç.]) Bazıları Müslüman Kardeşler ile irtibatlıdır, diğerleri daha az ilginçtir ama bu daha az radikal oldukları anlamına gelmez."[8]

Kimche, darbenin liderleri olarak Necip dışında Kemal Sıdkı ve Reşad Mohanna'yı sayar. Nasır ve Sedat'tan ise en azından ismen söz etmez. Dolayısıyla kitabın 1953'te basıldığını da göz önünde tutarak darbenin ertesinde arkasında kimler olduğunun pek bilinemediğini ya da Nasır ve Sedat'ın darbede bugün sanıldığı kadar önemli figürler olmadığını savlayabiliriz. Bir diğer olasılık da Kimche'nin Nasır ve Sedat'ı özellikle görmezden gelerek bir tür mesaj vermeye çalışması olabilir. Bu tarihten sonra yazdığı ve benim erişemediğim kitaplarında bu konu ile ilgili bir açıklama yapmış olması da kuvvetle muhtemeldir. Fakat bundan daha da ilginç olan darbenin arkasında aslında kimin olduğu yolundaki iddiasıdır. Kimche Washington'u işaret eder. Çünkü Amerikalılar Ortadoğu'da yükselen yeni kolonyal güç olarak İngilizlerin feodal toprak ağaları ile ittifaklarının giderek büyüyen bir halk tepkisine yol açtığını ve bunun da bölgedeki etki ve kontrollerini günbegün azalttığını gözlemlemişlerdir. Dolayısıyla, İngilizlerin müttefiki olan aristokrasi ve toprak sahiplerine karşı çıkacak yeni bir

---

[7] Robert Henry Stephens'e göre, esasen 2. Dünya Savaşı sırasında Nasır, Sedat ile birlikte mihver devletlerinin ajanları ve özellikle İtalyanlarla bağlantı kurdu. Amacı, Mısır'dan İngiliz birliklerini çıkartmak için İtalyan saldırısı ile eş zamanlı bir darbe yapmaktı. Bu plan hiçbir zaman uygulanamadı. (Nasser; A Political Biography, New York: Simon and Schuster, 1972, ss. 50-4), alıntılayan, "Gamal Abdel Nasser", Vikipedia. Ancak Sedat bu faaliyetleri nedeniyle İngilizler tarafından hapsedildi.

[8] Kimche, ss. 421-2.

güç, mesela toprak reformu yaparak eski sistemin dayandığı toprak sahiplerinin, dolayısıyla Londra'nın etkisine son verecek "alternatif bir devrimci liderlik" gerekmektedir. Ocak 1952'de Washington'daki bir toplantıda, bu liderliğin, reformcu subayların kontrolündeki bir askeri hareket olabileceğine karar verilir.[9] Bunun ertesinde Kahire'deki "Subay Kulübü" tekrar düzenlenir ve 23 Temmuz'da yapılan askeri darbe ile Ortadoğu'da Amerikan egemenliği için gereken kayıp unsur Mısır'da ilk kez ortaya çıkmış olur. İngiltere'nin olası bir müdahalesine karşı darbeci subaylar ABD aracılığı ile Londra'ya herhangi bir karşı koymaya silahla karşılık verileceği mesajını iletirler.

General Necip'in liderliği Amerikan Dışişleri Bakanlığınca sıcak bir şekilde karşılanır. Yoksulların darbesi olarak sunulmasına karşın, 23 Temmuz'un lideri Necip'e burjuva Amerikan dergileri Time ve Life film yıldızları ile yarışacak kadar çok yer verirler. Beklendiği şekilde Necip, toprak reformuna başlayarak aristokrasinin egemenliğine son verir. Bu çok kısıtlı -sadece Mısır'ın yeni egemen sınıfına ekonomik bir temel oluşturmak amacıyla, muhafazakâr, politik açıdan güvenilir, istikrarlı küçük mal sahiplerinden oluşan bir sınıf yaratmayı amaçlayan- bir reformdur. Bu da Amerikalı uzmanlarca 1951'de bir BM toplantısında açıkça dile getirilen görüşlerle büyük benzerlik göstermektedir. Necip, monarşiyi lağveder, toprak reformuna karşı çıkan hükümeti görevden alır, eski sistemin önde gelenlerinden ve Londra'nın yakın müttefiki 50 kişiyi tutuklayarak paşa ve bey egemenliğine son verir ve sonra kendisini or-

[9] *Age*, s. 420.

du ile aynı paritede bir paralel ulusal hareket olarak gören MK'ya dönerek siyasi bir parti olmasını talep eder. "Her devrimin bir kez gerçekleştirdikten sonra artık kendi kurallarına göre hareket ettiğine" inanan Kimche, Necip'in bu adımları da Washington'un talimatı ile attığına dair bir delil bulunmadığını ancak üst üste gelen pek çok tesadüf tespit ettiğini belirtir.[10]

Kimche'ye göre, 23 Temmuz darbesi, Sovyetler Birliği tarafından da ABD bağlantılı gerici bir darbe olarak nitelendirildi. Çin Halk Cumhuriyeti ise yeni rejimi "karşı devrimci askeri diktatörlük" olarak ilan etti. Kuşkusuz bu bilgiler Kimche'nin iddialarını güçlendirebileceği gibi son derece tartışmalı bir kimliğe sahip olan İngiliz gazetecinin tarafsız olmadığını da düşündürebilir.

Darbe, bazı başka yazarlar tarafından da tepeden inme olarak görülmüş ve "Bonapartizm" olarak nitelenmiştir. Buna göre, Özgür Subaylar'ın iktidara gelişi ülkedeki gelişmelerin ve devrimci hareketin doğal bir sonucu değildir, aksine gerçek devrim şansının önünü kesen, devrimci potansiyeli yok eden bir gelişmedir. Ancak, yabancı egemenliğine karşı ülkedeki büyük tepki, dünyadaki iki kutup arasındaki çekişme ve uyguladığı devlet kapitalizmi ile sosyal sınıflara karşı sağladığı özerklik, rejimin bu yönünü gözlerden uzak tutmuştur.

Nasır da "Devrimin Felsefesi" isimli kitabında (1955) Özgür Subaylar örgütlenmesinin 1930'larda başladığını yazar. Genç subaylar arasında bu tür düşünceler 1935 sonrasında olgunlaşmış ve subay çevrelerinde bazı yazılı metinler dolaşmıştır. Hareket ise 1940'larda ortaya çıkmıştır. Nasır ayrıca, darbenin nedeninin -bugün

[10] *Age*, ss. 425-6.

genellikle savunulduğu gibi- Filistin savaşında alınan yenilgi değil, Mısır'ın sorunları olduğunu belirtir. 1948'deki bu savaş sırasında Mısırlı subaylar Filistin'de savaşırken akılları ülkelerindeki yolsuzluklar ve siyasi krizdedir, Filistin'de Mısır'ın kaderini tartışmışlardır.[11]

MK ve Özgür Subaylar Arasındaki İlişkinin Gerçek Niteliği Neydi?

MK ile Özgür Subaylar arasındaki gerçek ilişkisinin ne olduğu konusundaki tartışma da halen sürmektedir. MK'nm Benna'dan sonraki "Büyük Rehber"i Hasan Hudaybi'nin oğlu Memun Hudaybi, örgütün sözcüsü olduğu 2002 yılında verdiği bir mülakatta iddia edildiği gibi Özgür Subaylar'a İslami bir rejimi empoze etmediklerini, aksine Nasır'ın önce orduda MK tarafından oluşturulan hücrelere katıldığını sonra onları ele geçirerek MK'dan bağımsız bir hareket oluşturduğunu ileri sürdü. Babası darbeden sonra Nasır ile ilk kez karşılaştığında -o güne dek sadece üçüncü taraflar aracılığı ile temas etmişlerdir- Hudaybi Nasır'a, "Haydi üzerinde mutabık kaldığımız şeyi konuşalım" der ancak aldığı cevap, "Hiçbir şey üzerinde mutabık kaldığımızı sanmıyorum" olur. Ancak oğul Hudaybi babasının görüşmek istediği mutabakat konusuna bir açıklık getirmeyerek tanık olduğu bir başka olayı anlatmakla yetinir. Buna göre, babası darbeden 3 yıl sonra kendisini ziyaret eden MK'nın silahlı kanadının lideri El-Sanadi tarafından silahla tehdit edilir ve

---

[11] Güler, s. 131; Esmail Hosseinzadeh, Soviet Non-Capitalist Development: The Case of Nasser's Egypt, New York, Praeger, 1989, ss. 70-71 ve 45-46 alıntılayan Güler, ss. 116-117; Gamal Abdal Nasser Egypt's Liberation: The Philosophy of the Revolution, 2. baskı (1. baskı, 1953), Washington, Public Affairs Press, ss. 19-21 alıntılayan Güler, s. 110.

Büyük Rehberliği bırakması istenir. Oğul Hudaybi'ye göre bu olayın ardında Nasır vardır ve zaten hemen ertesinde MK'yı lağvederek üyelerine yönelik katliamı başlatır.[12]

Bir zamanlar seküler bir entelektüel olan Seyyid Kutup'un, darbeci subaylar ile o dönemde -yeni katılmış olmasına karşın- önemli sözcülerinden biri haline geldiği MK arasında arabuluculuk yaptığı, üzerinde fikir birliği olan konulardan birisidir. Hatta bazı kaynaklara göre, o dönemde bir albay olan Enver Sedat, Kutup'un darbenin temel ideologu olduğu ileri sürmüştür.[13] Gazeteci Lawrence Wright da, Kutup'un Nasır'ın yakın danışmanı ve baş siyasi ideologlarından birisi olduğunu belirtir. Bu nedenle Nasır'ın; darbe sonrasında Kutup'un örgüt tarafından MK'nın dergisinin başına getirilmesini, İslamcılarla ilişkilerini güçlendireceği ve MK'nın yeni rejimin giderek daha da seküler ve sosyalist bir karakter alan politikalarına karşı koymasını engelleyeceği umuduyla memnuniyetle karşıladığını belirtir.[14] Ancak Kutup'a beklenmedik bir şekilde en güçlü aday olarak gösterildiği Eğitim Bakanlığı görevi verilmez ve Askeri Komuta Konseyine Kültür danışmanı olarak atanması ile yetinilir. Bu atamadan sonra MK ile darbeciler arasındaki sıcak ilişki hızla soğuyacak ve Kutup kısa bir süre sonra yeni rejimin bir İslam devletine dönüşmeyi reddetmesi üzerine bu görevden ayrılacaktır.[15]

---

[12] Omayma Abdel-Latif, "Nasser and the Brotherhood", Al Ahram Weekly, 27 Haziran - 3 Temmuz 2002, Sayı 592.

[13] Zafar Bangash "Remembering Sayyid Qutb", Muslimedia: Eylül, 1999, http://www.muslimedia.com/archives/features99/qutb.htm

[14] Wright, "Ayman al-Zawahiri.

[15] Trevor Stanley "Sayyid Qutb: The Pole Star of Egyptian Salafism", PWHCE, http://www.pwhce.org; Berman, The Philosopher.

MK'nın 1954'te İngilizlerle yapılan anlaşmaya karşı çıkması askeri rejim ile arasını daha da açar. Anlaşma, İngiliz birliklerinin 20 ay içerisinde Mısır'dan çekilmelerini öngörmektedir ancak MK anlaşmanın İngiliz birliklerine Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarının tehlikeye düşmesi halinde tekrar Süveyş Kanalı bölgesine konuşlanma imkânı verdiğini savunur.[16] Gerçekten de İngiliz birlikleri 1956'da, Nasır'ın Kanalı millileştirmesi ile başlayan gergin bir sürecin ardından bu kez beraberlerinde Fransız ve İsrail birlikleri ile yeniden geleceklerdir.

Darbe sonrasında bir diğer fırtınalı ilişki ise, Nasır ile Necip arasında yaşanır. İki yıl boyunca Mısır darbenin iki lideri arasında çok şiddetli bir iktidar kavgasına sahne olacaktır. Necip, ordunun yozlaşmış bir rejimi devirmek için müdahale edebileceğini ancak bundan sonra kışlasına çekilip iktidarı sivil bir rejime bırakması gerektiğine inanmaktadır. Necip'in daha sonra "Mısır'ın Kaderi" isimli kitabında yazdığı gibi "36 yaşındaki Abdül Nasır, hedeflerimize ulaşıncaya dek Mısır kamuoyunu göz ardı edebileceğimizi düşünüyordu ama ben 53 yaşın ihtiyatlılığı ile politikalarımız için bazı hedeflerimizi ertelemeyi gerektirse de halk desteğinin gerekli olduğuna inanıyordum, genç subaylarla yöntem konusunda ayrılıyorduk ama prensiplerimiz aynıydı."

Nasır ise sert bir otoriter rejimden yanadır, demokratik rejimden söz etmek veya ordunun siyasetten çekilmesi Veft'in, Müslüman Kardeşler'in ya da diğer siyasi partilerin 1952'de kaybettikleri gücü tekrar kazanmasına yol açacaktır. 1954 sonlarında Necip'i yeni yasaklanan MK'yı yanına alarak iktidarı ele geçirme planları

[16] Bangash, Remembering.

içerisinde olmakla suçlayarak Cumhurbaşkanlığından istifaya zorlar. Necip sokak gösterilerinin desteği ile ertesi gün görevine dönerse de yoğun halk desteğine karşın iktidardaki günleri sayılıdır. Nasır başbakanlığı ve DKK liderliğini ele geçirir. Artık gerçek güç ondadır. Dokuz ay sonra, 14 Kasım'da Necip Cumhurbaşkanlığı görevini de bırakmak zorunda kalacaktır.[17] Necip'in tasfiyesinden sonra Nasır, rejimine gerçek bir tehdit olarak gördüğü diğer siyasi rakiplerinin üzerine de acımasızca gidecek, liderlerini sürgüne, zindanlara ve toplama kamplarına gönderecektir. Bunların içinde MK de vardır.[18]

Nasır MK'yı Çökertiyor

Nasır ile MK'nın arasındaki ilişkiler, 26 Ekim 1954'te, Mahmoud Abdül Latif isimli bir MK üyesinin Nasır'a başarısız suikast teşebbüsünden sonra iyice gerginleşmiştir. Latif, Nasır'a İskenderiye'deki El-Menşiye Meydanı'nda konuşma yaparken yakın mesafeden 8 el ateş eder; hiçbiri hedefini bulamaz ve Nasır ara vermeden konuşmaya devam eder. Daha sonra o sırada söylediği şu sözler bir efsaneye dönüşecektir: "Bırakın Nasır'ı öldürsünler. Nasır, pek çoklarından biri olmak dışında başka kimdir ki? Sevgili vatandaşlarım yerlerinizde kalın. Ölmedim. Yaşıyorum. Ama ölsem bile hepiniz birer Cemal Abdül Nasır'sınız."[19] "Pek çok yıl sonra yenilmiş ve kırgın Necip, anılarında bu suikastın aslında Nasır tarafından MK'dan kurtulmak için düzenlenmiş bir hile oldu-

[17] Wikipedia, "Gamal Abdel Nasser" ve "Mohammed Nagib".
[18] Gilles Kepel, Muslim Extremism, s. 12.
[19] "Muslim Brotherhood", Absoluteastronomy.com

günu ileri sürecektir."[20] Oğul Hudaybi'ye göre de Nasır, suikastı MK'nin üzerine gitmek için bir gerekçe olarak kullanır. Aslında Nasır, İskenderiye'de Necip'e karşı bir suikast planlamıştır, suçu da MK'nın üzerine atacaktır. Bu nedenle, o sırada hasta olan Necip'i ziyaret ederek konuşmayı onun yapmasını önerir. Ancak, Nasır'm tavrından kuşkulanan Necip hastalığını bahane ederek öneriyi kabul etmez. Bu kez Nasır, suçu MK'nın üzerine atacağı, kendisine yönelik sahte bir suikast düzenler.[21]

Her halükarda, MK'nın acımasızca üzerine gidilerek tam anlamıyla beli kırılır, içlerinde Seyyid Kutup'un da olduğu binlerce üyesi feci işkenceler görecekleri hapishane ve toplama kamplarına gönderilirler. MK yeraltına iner. Kepel bu "büyük çile"nin MK ile Arap dünyasının sosyalist rejimleri arasındaki radikal düşmanlığı sonsuza dek başlattığını düşünür. Ancak bu Seyyid Kutup için, kapatıldığı toplama kamplarında düzenle çatışacak İslamcı teoriyi inşa etmesi için bir fırsat olacaktır.[22]

Mısır'daki darbe sonrasında pek çok Arap ve Afrika ülkesinde peş peşe benzer askeri darbeler olur. (Kuşkusuz farklı bir boyut taşımakla beraber Türkiye'de de ... [S.Ç.]) Böylece Tamimi'ye göre, İslami eğilimleri olan ve kolonyalizmden kurtulmayı savunan ulusal hareketlerin liderliğini seküler elit ele geçirir ve despotik tek parti yönetimleri kolonyalistlerin yerini alır. Bağımsızlık sonrası dönemde modernizim adına İslami örgütlere savaş açılır, el-Ezher gibi İslami kurumlar hızla sekülerleştirilir. "Tehdidin niteliği bir kez daha değişmiştir, İs-

[20] The Muslim Brotherhood: The Globalists' Secret Weapon, www.redmoonrising.com

[21] Omayma.

[22] Kepel, Muslim Extremism, s. 12.

lama yönelik tehdit artık kolonyal ülkelerden olduğu kadar, bağımsızlık sonrası kurulan seküler rejimlerden de gelmektedir."[23] Nitekim, İslamcı hareketin yeni hedefi bu rejimler olacak, bunun için gereken içtihadı Seyyid Kutup yaparak Kuran ve Sünnete dayandırdığı gerekli ideolojik zemini hazırlayacaktır.

[23] Tamimi, "Democracy in Islamic Political Thought".

Radikal İslamcılığa Doğru

DOKUZUNCU BÖLÜM

Seyyid Kutup, Radikal İslamcılığın Atası

İslamcılık tarihinin bir diğer tartışmalı ismi ile daha karşı karşıyayız. Bu tartışmaların daha çok uzun yıllar süreceğine de hiç kuşku yok. Seyyid Kutup, (1906-1966) dünün İslamcı bir rejim getirme idealini hayatıyla ödeyen devrimci ideoloğu, bugünün radikal İslamcılarının fikir babası. Doğru ya da yanlış olarak "Usame Bin Ladin'in ardındaki beyin" olarak anılıyor. Kutup'un yarın nasıl anılacağını, radikal İslamcıların başarılı olup olmayacağının belirleyeceğini söylemek kehanet olmayacaktır.

İslamcı hareketin radikalleşmesinin Kutup ile başladığı genel kabul gören bir saptamadır. Bu nedenle tıpkı ünlü kitabının ismi "Milestones-Yoldaki İşaretler" gibi kendisi de İslamcılık tarihinde bir kilometre taşıdır. Uzun süre seküler bir entelektüel olan Kutup, MK

kökenli değildir, örgüte sonradan katılmıştır. Onun mu MK'yı yoksa MK'nın mı onu radikalize ettiği konusu halen tartışmalıdır. Ancak kuşkusuz Kutup'un ve MK'nın radikalleşmelerinde, Nasır rejiminin zindanları ve korkunç işkencelerinin büyük etkisi olmuştur.

Hapishanede Geçen Bir Hayat ve Trajik Sonu

Kutup da Benna gibi 1906'da doğdu, Mısır'ın Aşyut bölgesinde küçük bir köyde geleneksel İslami eğitim alarak büyüdü ve sonrasında Kahire'de Dar el-Ulum kolejinde modern eğitim gördü ancak Kutup ile Benna'nın karşılaştıklarına dair bir kayıt yok. Her ikisi de, 1919 isyanı sırasındaki milliyetçi heyecandan etkilendiler. Benna, İsmailiyye'de İslam üzerine vaaz verirken, Kutup Eğitim Bakanlığında çalıştı, kendisini tamamen yazmaya verdi ve milliyetçi Veft Partisi'nin saflarına katıldı. Bu dönemde "Büyülenmiş Kent", "Dikenler" -Gilles Kepel'e göre Kutup'un hayat boyu bekar kalmasına neden olan umutsuz bir aşkın örtülü hikâyesidir- gibi romantik edebiyat tarzında kitaplar yazdı.

Kutup'un ne zaman seküler düşünceden uzaklaştığı da bir tartışma konusudur. Kuran'ın sofistike dili üzerine bazı makalelerden sonra kaleme aldığı "İslam'da Sosyal Adalet" kitabı bu dönüşümünde bir mihenk taşı olarak kabul ediliyor. Ama bu kitabı 1948'de mi, yoksa ABD'ye gittiği 1949'da mı yazdığı tartışmalıdır. Bir başka deyişle, Kutup ABD'ye gitmeden zaten İslam'a dönmüş müydü yoksa eğitim amacıyla ya da bir tür sürgün olarak iki yıl geçirdiği Amerika mı onu İslamcı yaptı, bu konuda görüş birliği mevcut değil. Ancak, kapitalist Amerikan toplumunu acımasızca ve bir tür tiksintiyle

eleştiren Kutup'un üzerinde bu iki yılın çok derin bir iz bıraktığına kimsenin kuşkusu yoktur.

Her halükarda Kahire'ye bir İslamcı olarak döner ve 1951 ya da 1952'de MK'ye katılır -ya da bazı kaynaklara göre yakın ilişkiye girer- örgütün propaganda bölümünün ve daha sonra yayın organının başına geçer -bunun darbeden sonra gerçekleştiği de öne sürülür- ve kısa sürede önemli sözcülerinden birisi olur. Özgür Subaylarla, monarşiye karşı bir darbe için yakın işbirliği yapar ancak darbeden sonra araları bozulur ve pek çok MK üyesi gibi Kutup da hapishaneye gönderilir. Burada insanlık dışı işkenceler görür. İçerideyken yazdığı ve bugün radikal İslamcıların manifestosu haline gelen "Yoldaki İşaretler" ve "Kuran'ın Gölgesinde" isimli -30 ciltlik Kuran tefsiri- kitaplarında geliştirdiği ve doğrudan Nasır'ın seküler rejimini hedef alan ideolojisi nedeniyle, kısa aralıklar dışında idam edildiği 1966'ya kadar bütün hayatı hapishanede geçer. İdamını engellemek için Nasır'dan af talep etmesini ya da hapishaneden kendisini kaçırmayı önerenleri "15 yıldır cihat yaparak bu şehitliği kazandım" diyerek, geri çevirir. Amacı, "şehit olarak" onu izleyen gençlere örnek olmaktır ve bunu da fazlasıyla başarır. Asılmasından hemen önce çekilen son fotoğrafında yüzünde bir tebessüm vardır.[1] Kutup'un ideolojisini oluşturmasında kimlerden ve nelerden etkilendiği hep üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur.

---

[1] William Shepard, "The Myth of Progress in the Writings of Sayyid Qutb", Religion 27 (1997) s. 257; Ahmed El-Kadi, "Sayyid Qutb", Islam 101, http://www.icna.org/; Lamia Rustum Shehadeh, "Women In The Discourse Of Sayyid Qutb", Arab Studies Quarterly (ASQ), Yaz, 2000; Martin Kramer, "Fundamentalist Islam at Large". Middle East Quarterly, Haziran, 1996; Gilles Kepel, The Roots of Radical Islam, Saqi, Londra 2005, s. 38.

Kutup'un düşüncesine olan Batı etkilerini, "İslamcılığın Batılı Kökleri" bölümüne bırakarak kısaca araştıralım.

Kutup'u Etkileyenler

Taha Hüseyin, Mahmud el-Akkad, Şeyh Muhammed el-Gazali

Kutup'un ilk mentorları Taha Hüseyin ve Mahmud el-Akkad'tır. Taha Hüseyin, Kültür Bakanlığı da yapmış önemli bir Mısırlı entelektüeldir. Tarık Ramazan'a göre, Avrupa'yı çok fazla ziyaret eden Hüseyin, Avrupa kültürünün tamamen benimsenmesini savunmuş, Batılı bir İslam yaymaya çalışmıştır. Hüseyin'in din ve siyasetin birbiri ile ilgisi olmadığı argümanı Hasan Benna tarafından "Avrupa için doğru olan Mısır için doğru değildir" argümanı ile sert bir şekilde eleştirilmiştir.[2] Diğer yandan Hüseyin, Kuran ayetlerinde yer alan bilgiler konusunda şüpheci bir yaklaşım geliştirmesinin yanı sıra "Peygamberin hayatı hakkında notlar" isimli kitabında (Kahire, 1926) Hz. Muhammed'in hayatına ilişkin anlatılanları bir masal olarak nitelemiştir.[3] Hüseyin, Kuran'ın siyasi bir sistem getirmediğini dolayısıyla İslami siyasi sistemin insan yapısı olduğunu söylemiştir. 1938'de basılan "Mısır'da Kültürün Geleceği" isimli kitabında Mısır'ın kültürel olarak Avrupa'nın bir parçası olduğunu dolayısıyla, Batı kültürünün tamamen benimsenmesini savunur. Ancak, 2. Dünya Savaşında Batı tarafından uygulanan şiddet ve Filistin'in işgali ile sonuç-

---

[2] Jean-François Mayer "Sayyid Qutb and His Influence", Interview with Professor Ibrahim Abu-Rabi, Religioscope, Kasım 2001, www.religioscope.com.

[3] Ramazan, İslami Yenilenmenin, ss. 258-59.

lanan 48 savaşından sonra Batı kültürüne ve oluşturduğu ürünlere karşı inancını kaybeder. Hayatının son dönemlerinde sadık bir Müslüman olur ve insan aklının Allah'ı anlayamayacağını ileri sürer.[4]

Gazeteci, romancı ve deneme yazarı Mahmud Akkad, Kutup'un makalelerinin gazetelerde ilk kez yayımlanmasını (1928) sağlayan kişidir, kendi kendini eğitmiş ve Taha Hüseyin gibi Batı kültürü ile doğrudan temas içerisinde olmamıştır. Bir Mısır milliyetçisidir ve Veft'ten umudunu kesince yüzünü İslam'a dönmüştür. İslam'ı yeniden gözden geçirmek, o dönemde kimliğini ve toplumdaki ahlaki çöküşe çare arayan Mısırlı entelektüeller arasında yaygındır.

Akkad, Kuran felsefesinin bilinci yenileyecek biricik doktrini içerdiğini ve aklın ışığının önündeki bulutları dağıtacak tek kaynak olduğunu savunmuştur. Özellikle ahlak ve moral karakterin gelişmesi üzerinde durmuştur. Benzer bir çizgi izleyecek olan Kutup da, 1945 sonlarına dek Akkad'ın yakın çevresinde yer almış, entelektüel çevrelerde sert üslubu ile giriştiği tartışmalarda bir moralist olarak dikkat çekmiştir. Bu dönemdeki yazıları, liberal düşünce ile İslami bir topluma karşı giderek artan ilgi ve hayranlığını bağdaştırmaya çalıştığını ortaya koymaktadır.[5] Ramazan'a göre, Kutup'un Hüseyin ve Akkad ile 1940'lardaki yakın arkadaşlığı, edebi-

---

[4] Islam in the Post-Cold War Era, http://www.ghazali.net/book2/chapter7/body_chapter7.html

[5] Kepel, The Roots of, ss. 37-38; Oddbjørn Leirvik, "Knowing by oneself, knowing with the other", Faculty of Theology, University of Oslo, http://folk.uio.no/leirvik/tekster/conscience_project.html; Charles Tripp, "Sayyid Qutb", Pioneers of Islamic Revival içinde ed. Ali Rahnema, Zed Books, London, yenilenmiş baskı, 2005, ss. 155-157.

yat ve sanatsal konulardaki görüş ayrılıkları nedeniyle sona ermiştir.[6]

1940'larda Kutup, Abu-Rabi'nin ifadesiyle, "giderek Kuran'ın İslami hayattaki öneminin daha çok farkına varmaya başlamıştır." Kutup daha sonra şöyle diyecektir. "Kuran'm gizlerini anlayıp ona dönmeden önce hayatımın 30-40 yılını Avrupa felsefesi çalışarak ziyan ettim." Bu büyük bir değişimdir. Ancak asıl dönüşüm 1940'ların sonunda kendi Kuran yorumunu Mısır toplumunun sosyal sorunlarına uyarlaması ile gerçekleşecektir. Abu-Rabi, Kuran'a her geçen gün daha fazla ilgi duymaya başladığı dönem olan 1945'te, önde gelen MK üyelerinden, Benna'nın yakın arkadaşı Şeyh Muhammed el-Gazali tarafından yazılan İslam ve ekonomik adalete ilişkin kitabının, Kutup'u derinden etkilediğini ve bunun "İslam ve Sosyal Adalet" isimli kitabında açıkça görüldüğü yorumunu yapar.[7]

Amerika'da Geçen Yılları

Kutup'un ABD'deki hayatının dönüşümünü nasıl etkilediği üzerine pek çok şey yazılmıştır. Bu, Kutup'un ilk mentorlarından olan Taha Hüseyin gibi pek çok Batı yanlısı Müslüman düşünürün hayal kırıklığına uğrayarak Batı'ya sırt çevirdiği bir dönemdir. Bu çerçevede sorulan soru şudur: Kasım 1948'de ABD'ye gittiğinde halen seküler bir milliyetçi midir? Otobiyografisini İngilizce'ye çeviren John Calvert, "Hayır" der. Çünkü Kutup'un ABD'de sadece kötü anıları olması mümkün de-

[6] Ramazan, s. 434.

[7] Mayer, "Interview with Abu-Rabi".

ğildir. Kutup, arkadaşlarına yazdığı mektuplarda, Amerikan yaşam tarzını, kiliselerde düzenlenen danslardan kestirdiği saçın kötülüğüne kadar her yönü ile sert bir şekilde eleştirerek, Mısır'ı giderek etkisi altına alan Batı kültürünü kötülemeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla Kutup, ABD'ye gitmeden önce bir İslamcıdır.[8]

Paul Berman'a göre de "İslam ve Sosyal Adalet" kitabının gösterdiği gibi "Amerika'ya gitmeden önce İslami fundemantalizmi tamamen benimsemiştir." Kitaplarını Türkçe basan Özgün Yayıncılık da Kutup için hazırladığı biyografide, ABD'ye gitmeden önce MK ile bağlantı kurduğunu ve "Fikir" adında -kapitalizme ve servet sahiplerine çattığı- bir dergi çıkarmaya başladığını belirtir, ABD'de de bu dergiyi çıkarmayı sürdürmüştür.[9]

Ramazan ise Kutup'un İslamcılığının kanıtı olarak görülen "İslam ve Sosyal Adalet"i 1949'da ABD'de yazdığını ileri sürer.[10] Ramazan'a göre, ABD'ye, yazdığı mil-

---

[8] Erik Schechter, "Memories of Sayyid Qutb: An Interview With John Calvert", Worldpress.org, Eylül 2005.

[9] Paul Berman, "The Philosopher of Islamic Terror", New York Times Magazine, Mart 23, 2003. http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9F01E7D91731F930A15750C0A9659C8B63&sec=health&pagewanted=1"Milestones; Seyyid Kutup, Din Bu, Özgün Yayıncılık, İstanbul, 3. baskı, 1995. Biyografide Kutup'un ABD'ye gidiş tarihi 1941 olarak gösterilir, oysa diğer pek çok kaynak bu tarihi 1948 sonu olarak verir.

[10] William Shepard'a göre kitap 1949-1964 arasında beş baskı yapmış ve her baskıda büyük ölçüde değiştirilmiştir. Hâkimiyet kavramı, ilk baskılarda fazla vurgulanmazken özellikle sonuncusunda belirgin bir şekilde ortaya konmuş hatta kitap bu kavramın iyice vurgulanması amacıyla büyük ölçüde değiştirilmiştir. (William Shepard, Sayyid Qutb and Islamic activism: a translation and critical analysis of Social Justice in Islam, 1996, Leiden: E.J. Brill, p. xxiv. Cited in Ahmed Bouzid, "Man, Society, And Knowledge In The Islamist Discourse Of Sayyid Qutb", Dissertation, Faculty of the Virginia Polytechnic Institute.) Dolayısıyla kitap, Kutup'un ABD öncesi İslamcı olduğunun kanıtı olmayabileceği gibi Ramazan da kitabın diğer baskılarından birisini görmüş olabilir.

liyetçi makaleler nedeniyle başı derde girince devreye giren hatırlı arkadaşlarının sayesinde tutuklanmamak için bir bursla gönderilmiş ve İslam'ı burada keşfetmiştir. Hatta dönüşümü giderken gemide başlar. "İslam ve Sosyal Adalet" de "hâkimiyet"in sadece Allah'a ait olduğu, dolayısıyla kuralları sadece O'nun koyabileceği yolunda kesin bir düşünce geliştirmiştir. İnsan yapımı kurallara dayanan diğer bütün siyasi sistemler İslam'a karşıdır ve hiçbir şekilde bu sistemlerle İslam'ı kaynaştırmak mümkün değildir.[11]

Wright da, Ramazan gibi Kutup'un Kahire'den seküler bir yazar olarak ayrıldığını yazar. Wright bu bilgiyi, yeteneği ilk kez Kutup tarafından keşfedilen, 1988'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan ve 1994'te radikal bir İslamcı tarafından ağır yaralanan Necip Mahfuz'a dayandırır. Wright'a, Kutup'la arkadaş olduğunu belirten Mahfuz, ABD'ye gitmeden önce Kutup'un "eski kafalı" bulduğu pek çok şeyh ile arasının bozuk olduğunu, kendisini modern zamanlara ait gördüğünü, dini çok ciddiye almadığını ancak koyu bir milliyetçi ve İngiliz karşıtı olduğunu ve muhtemelen İngiliz işgaline karşı yaptığı sert muhalefet nedeniyle güvencede olması için Eğitim Bakanlığı tarafından ABD'ye gönderildiğini anlatmıştır.

Mahfuz'a göre, orada Amerikan edebiyatı ve popüler kültür konusunda eğitim almıştır. Başlangıçta diğer Mısırlı milliyetçiler gibi Kutup da ABD'yi tarafsız dost bir ülke ve bir demokrasi modeli olarak görmektedir ancak Colorado'da Hollywood filmlerindekine hiç benzemeyen bir savaş sonrası Amerikası ile karşılaşır. Kahi-

[11] Sayyid Qutb, el-Adale el-ictima'iyye fi'l-Islam, Dar esh-shuruk, Cairo, 1980, ss. 99-100 alıntılayan Ramazan, ss. 435-6.

re'ye döndükten sonra şöyle yazacaktır: "Amerikalıların ileri eğitimlerine ve mükemmeliyetçiliklerine karşın hayata bakışlarındaki ilkellik şaşırtıcı."

Kepel de Kutup'un İslam'ı ABD'ye giderken gemide yeniden keşfettiğini ve diğer Müslümanlarla birlikte 5 vakit namaz kılmaya başladığını belirtir. Tam da bu sırada sarhoş bir kadın yolcu tarafından geceyi birlikte geçirme daveti (reddetmiştir) almasından başlayarak 2 yıl boyunca Amerikalıların cinsel konulardaki teklifsizliği -gemidekine benzer tekliflerle pek çok kez karşılaşacaktır- ona rahatsızlık ve tiksinti verecektir. Dolara tapman ve kendisinin değer verdiği hiçbir şeye değer vermeyen bu topluma duyduğu nefret, Benna'nın öldürülmesinin yarattığı sevinci görmesi ile iflah olmaz bir noktaya ulaşacaktır. Dönüşünde ABD'yi o denli sert bir dille eleştirir ki, Eğitim Bakanlığından istifaya zorlanır.

Bir diğer ilginç iddia ise ABD'nin önemli düşünce kuruluşlarından CEIP uzmanlarından Hüseyin Hakkani tarafından Washington'da katıldığı bir forumda bir anektod olarak dile getirilmiştir. Buna göre, Kutup 1949'da Kahire'deki ABD Büyükelçiliği tarafından Washington'un soğuk savaştaki potansiyel dostlarından birisi olarak tanımlanarak Dışişleri Bakanlığı tarafından yeni başlatılan Uluslararası Ziyaretçi Programı ile ABD'ye davet edilir. Ancak burada "çılgın" mihmandarı -o tarihte tam anlamıyla bir İslamcı olduğu halde- Kutup'u ısrarla pek masum olmayan barlara ve gece kulüplerine götürür. Sonuç olarak Kutup, hakkında yanlış bir izlenim edindiği Amerikan yaşam tarzına karşı büyük bir tepki duyar.[12]

[12] Wright, "Ayman al-Zawahiri; Kepel, The Roots of, s. 3 9; Hüseyin Hakkani. Bradley Center, "American Philantrophy after September 11", 7 Kasım 2005. hudson.org

Öte yandan Columbia Uluslararası Üniversitesi uzmanı Dr. Warren Larson, Kutup'un ABD'deki dönüşümü konusunda farklı bir yorum getirir. Kutup öncelikle aşırı esmerliği nedeniyle ABD'de sert bir ırkçı tavır ile karşılaşmıştır, yanı sıra gazetelerde İsrail devletine verilen büyük destek nedeniyle hem kişisel hem de ulusal bir reddedilme hissetmiştir. Pek çok Arap çağdaşı gibi o da İngilizlerin Araplara 2. Dünya Savaşı sonunda self determination (kendi kaderini tayin hakkı) vermediklerini ve ABD'nin de bu vahim suçu destekleyerek sürdürmesine tepki duymuş ve sonuçta Batılı olan her şeyden nefret eder hale gelmiştir.[13]

Seyyid Abu'l-A'la el-Mevdudi

Kutup'un en fazla etkilendiği düşünür ise hiç tartışmasız Güney Asyalı (sonradan Pakistanlı) bir İslamcı, Cemaat-el İslami Partisinin kurucusu (1941) Seyyid Abu'l-A'la el-Mevdudi'dir (1903-1979). Klasik İslami eğitim almamış bir gazeteci olan Mevdudi'nin her ne kadar 1920 başlarında Delhi'de Abdusallam Niyazi ve daha sonra Deobandi ulemasının öğrencisi olduğu belirtilse de pek çok İslam düşünürü tarafından geleneksel İslam terminolojisini yanlış anlamak, kötüye kullanmak ve sonuçta tahrif edilmiş bir İslam anlayışı geliştirmekle suçlanmıştır.

Mevdudi, Muhammad Ali Cinnah'ın milliyetçiliğine sert eleştiriler yönelttiği için sekülerlerin de tepkisini çekmiştir, "onun için Hindistan'ın dindar olmayan Müslümanlarının Pakistan olarak var olup olmamalarının

[13] Dr. Warren F. Larson, "Islam and Terrorism: A Closer Look", Leaderu.com

hiçbir önemi yoktu... St Augustine, Martin Luther, John Calvin ve Thomas Hobbes'dan, hoşgörüsüzlük çağının retoriği ile İslami olmayan ortodoksluk ve dogma kavramlarını" almıştır.[14]

Mevdudi amaçlarını şöyle açıklamıştır: "Gayemiz İslam'ın ihyasıdır. Modern ilimlere ve onlar tarafından husule getirilen teknolojilere karşı değiliz. Bizim isyanımız, Batılı ahlak felsefesi ve onun hayat felsefesi tarafından meydana getirilen kültür ve medeniyete karşıdır... Biz İslam'ın bütününü hayatın bütününe hâkim kılmaya çalışıyoruz... İslami cihadın amacı İslam dışı hükümet sistemlerine son vermek ve onların yerine İslam kanunlarını koymaktır. İslam bunu (...) bütün dünyada oluşturmayı amaçlar. (...) bu düşünce kendisine dünya devrimini ülkü edinmelidir."

Dolayısıyla demokrasi, milliyetçilik ve ulus devletlere karşıdır, "Çağdaş medeniyet demokrasiyi, kendi bölgelerinde kayıtsız şartsız ve bağımsız olmak isteyen insanların toplu isteği olan 'halkın egemenliği' anlamında alır... Halkın ortak iradesi ve ulus çoğunluğunun arzu ve isteğini sınırlayacak hiçbir şey yoktur... Şimdi düşünün, laisizm önce bu insanları Allah (cc) korkusundan ve ilahi prensiplerin etkisinden kurtardı ve onları kontrol edilmez bir biçimde, kendi benliğine tapılan varlıklara çevirdi. Sonra milliyetçilik, onları ulusal bencillik, kör önyargı ve 'milli gurur' uyuşturucularıyla sersemletti. Şimdi ise demokrasi bütün kanun yapma yetkisini bu kontrol edilemeyen, uyuşturulmuş 'ben'e tapıcılara vermiş ve bu insanlar tarafından arzulanan gayelere erişmeyi hükümetin tek amacı ilan etmiştir. Mesele,

[14] Sayyid Abul Ala Maududi, Vikipedia.

bu bağımsız egemen ulusun bir sokak serserisinin durumundan ne şekilde farklı olduğudur."[15]

Erik Schechter'e göre, Kutup, Mevdudi'nin yazıları ile 1951'de Mısır'a döndüğünde tanıştı.[16] Bu saptamanın doğru olması ihtimali büyüktür çünkü Mevdudi'nin yazıları tilmizlerinden Hasan el Nadva'nın çevirisi ile Mısır'da ilk kez bu tarihte basılmaya başlanmıştır.

Kramer'e göre, Kutup, Mevdudi'nin İslam devleti vizyonunu büyük ölçüde benimsemiştir ancak bu devletin nasıl hayata geçirileceği konusundaki analizi özgündür. "Mevdudi, İslam devletini gerçekleştirmek için bir 'devrim' gerektiğine inanıyordu ancak bunun için uzun bir ikna süreci yaşanmasını öngörüyordu. Kutup ise temel eserlerini Nasır'ın zindanlarında yazarken çok daha sabırsızdı. İslam'a saldırılıyordu ve selamete ulaşmak için kansız bir devrimi beklemek mümkün değildi. Kutup inançlı öncüleri organize olmaya, günahkâr toplumdan kendilerini geri çekmeye, dini ihmal eden Müslümanları inançsızlıkla suçlamaya ve siyasi düzeni al aşağı etmek için çatışmaya çağırdı... Böylelikle, Kutup bir şiddet eğilimini açık seçik bir devrim mantığına dönüştürdü."[17]

Bouzid ise, Mevdudi'nin Kutup'un düşüncesi üzerindeki en açık etkisinin hâkimiyet düşüncesi olduğunu belirtir. Her ne kadar "Mevdudi'nin Urduca 'hukuumaat-ii ilaahiyyah' (ilahi hükümet) kavramı Kutup'un Arapça 'haakimiyyah'sından farklıysa da, ilahi hükümet

---

[15] Seyyid Ebul Ala el-Mevdudi, Gelin Bu Dünyayı Değiştirelim, Özgün Yayıncılık, İstanbul, 1995, 5. baskı, ss. 74, 96-97.

[16] Schechter, Memories.

[17] Martin Kramer, "Fundamentalist Islam at Large: The Drive for Power", Middle East Quarterly (Haziran 1996), ss. 37-49.

teorisi Kutup'u dramatik bir şekilde kendi hâkimiyet kavramını formüle etmeye yöneltmiştir."[18]

Öte yandan Abu Rabi, Mevdudi'nin ve diğer dış kaynakların ikincil olduğunu Kutup'un entelektüel hayatı ve gelişiminin birincil olarak Mısır'daki tarihi koşullar ve Kuran anlayışı tarafından belirlendiğini savlar. Gerçekten de Nasır'ın zindanlarında yaşadığı ve tanık olduğu zulmün Kutup'un radikalleşmesinde temel etken olduğu genel kabul görmektedir.[19]

Kutup, 1951- 1961 arasında yazdığı "Kuran'ın Gölgesinde" isimli kitabında hâkimiyet kavramına değinirken Mevdudi'den ve onun bu kavramı ilk kez ortaya koyduğu 1941 tarihli "al-Mustalahat al-Arab'a fi'l-Qur'an" (Kuran'ın Dört Arapça Teknik Terimi) kitabından da söz eder.[20] Mevdudi'nin İbn-i Teymiyye'nin ünlü fetvasına dayanarak geliştirdiği "yeni cahiliyye" konseptini (insan yapımı yasaları [halkın hâkimiyeti] Allah'ınkilere [Allah'ın hâkimiyeti] üstün tutanlar İslam öncesi Araplar gibi cahillik çağındadırlar ve kâfirdir) Kutup Mısır toplumuna uyarlayarak, seküler Nasır ve destekçilerine karşı cihadın caiz ve gerekli olduğu sonucuna varmıştır. Bunu yapacak olanlar ise, bu cahiliyye toplumunda tıpkı Hz. Muhammed ve yoldaşları gibi azınlıkta olan bir elit, bir öncü gruptur. Dolayısıyla artık düşman, kolonyal güçler değil, gerçek Müslüman olmayan bir Mısırlı, Nasır ve onun destekçileridir.[21]

---

[18] Bouzid, s. 114.

[19] Ibrahim Abu-Rabi, Intellectual Origins of Islamic Resurgence in the Modern Arab World, 1995, s. 140.

[20] Ramazan, s. 440.

[21] A. Mawdudi, Al-Islam Wa' l-Jahiliyya, 2.ci baskı (Dar At-Turath Al-Arabi, 1980), ss. 14-15 alıntılayan Azzam Tamimi, "Democracy in Islamic Political Thought", Institute of Islamic Political Thought; Ramazan, s. 440; Mo-

Kutup, Nasır ve yandaşları ile birlikte monarşiyi devirmek için darbe hazırlığı yaparken kafasında tamamen şeriat üzerine kurulu bir Mısır hayali vardır. Bir Arap milliyetçisi olan Nasır ise sekülerdir. Başlangıçta Arapları -7. yüzyıldaki halifeliğin modern versiyonunu kurarak- eski şanlı günlerine döndürmeyi amaçlayan bu iki ideal, Panarabizm ve Panislamizm -Arap topraklarını Batı kolonyalizminden kurtarma, Siyonizmi ve yeni İsrail devletini yok etme gibi konularda da- örtüşmüşlerdir. Berman, İslamcıları ve Panarabistleri geçmişi canlandırma ideallerinden dolayı Roma İmparatorluğunu diriltmek isteyen Mussolini ve Hitler'e benzetir.

Darbeden sonra Nasır ile düzenli olarak görüşürler ancak kısa bir süre sonra MK'nın İslam vizyonu ile Nasır'ın seküler ideolojisinin uzlaşmaz olduğu iki taraf arasında ortaya çıkan bir sorunla patlak verir. Kutup bu sırada MK lideri Hudaybi ile birlikte hareket etmesi nedeniyle yeni rejim tarafından hapsedilir, 3 ay sonra Devrim Komuta Konseyi'ndeki Nasır karşıtı subaylarca serbest bırakılır. Çıktığında Hudaybi tarafından MK içerisindeki aşırı uçların eleştirildiği örgütün yayın organı "al-Ikvan el-Muslimun"un başına getirilir ancak dergi 12 sayı çıktıktan sonra Nasır'a bir MK üyesinin suikast teşebbüsü, Nasır'a tüm muhaliflerini ve bu arada örgütü de tamamen bitirmek için beklediği fırsatı verir. Sonuç

---

hammed Imara, Ebu'l Ala el-Mevdudi, Kahire, 1987 ss. 85-6 alıntılayan Ramazan, s. 441; Ramazan, ss. 433-41-42; Berman, The Philosopher; Ibrahim M. Abu-Rabi, "Discourse, Power, and Ideology in Modern Islamic Revivalist Though: Sayyid Qutb", The Muslim World 81, 1991, ss. 293-295; Kepel, The Roots of, ss. 39-40; Tripp, "Sayyid Qutb", ss. 49-50.

olarak darbe sonrası ortaya çıkan mücadelenin galibi bir tür Arap sosyalizmini benimseyen otoriter seküler subaylar olacaktır. Yaklaşık 25 yıl sonra benzer bir durum İran'da yaşanacak ancak bu kez -belki de 52 darbesinden alınan derslerle- kazanan İslamcılar olacaktır.

Kutup'un Hapishane Ürünleri

Kuran'ın Gölgesinde (Fi Zilal al-Qur'an)

İktidarı tamamen ele geçiren Nasır acımasızca MK'nın üzerine gider, genel merkezlerini yaktırır, binlerce üyesini zindanlara attırır. MK tarihinde böyle bir mezalim görülmemiştir. Pek çok yandaşı gibi, Kutup da -bundan sonraki hayatının büyük bir bölümünü geçireceği- hapiste korkunç işkencelere maruz kalır. 1954'te ilk tutuklandığında hastadır ve yüksek ateşi vardır ancak pek çok kez bayılmasına karşın hapishaneye kadar yürümesi için zorlanır. Burada özel eğitilmiş bir köpek iki saatten fazla bir zaman üzerine domuz yağı sürülmüş olan Kutup'un üstünü başını parçalar, daha sonra 7 saat sürecek olan sorgusu başlar.[22]

Kutup vahim bir şekilde işkence gördükten sonra 40 kişilik bir koğuşa kapatılır. Her gün 20 saat boyunca Nasır'ın konuşmalarını içeren bir kaseti dinlemek zorundadırlar. Kutup'un diğer MK üyeleri ile birlikte yargılandığı mahkemenin üç yargıcından birisi Enver Sedat'tır. Mahkeme salonunda Kutup gömleğini yırtarak işkence izlerini gösterir. Müebbet hapse mahkum olur

[22] Zafar Bangash, "Remembering Sayyid Qutb", Muslimedia: Eylül, 1999, http://www.muslimedia.com/archives/features99/qutb.htm

ancak giderek bozulan sağlığı nedeniyle -kronik anjin ve tüberkülozdan muzdariptir- bu 15 yıla indirilir. Bazı Özgür Subaylar ile olan eski bağlantıları sayesinde yazmasına, kitaplarının basılmasına ve uzun sürelerle hapishane revirinde kalmasına izin verilir. Hapishanedeki ilk eseri bir Kuran tefsiridir. "Kuran'ın Gölgesinde" Berman tarafından, "Hapishane edebiyatının gelmiş geçmiş en muhteşem örneklerinden birisi olarak" nitelendirilir.

Kutup, "Kuran'ın Gölgesinde" isimli son derece hacimli Kuran tefsirinde, klasik tefsir geleneğine hiçbir şekilde sadık kalmayarak, Abduh ve Rıza'nın el-Menar tefsirinin de çok ötesine geçmiş ve bugünü anlamak ve çözmek için Kuran'ın dili ve surelerin hangi koşullarda indiği esası üzerine yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla, Kuran'ı tahrif etmekle suçlanmıştır ve bu eleştiri halen geçerliliğini korumaktadır.

Ekonomik üretim ve bilimsel birikime karşı olmamasına rağmen Kutup, başta Nietzsche olmak üzere pek çok Batılı düşünür gibi, refah ve bilimin toplumlara neden mutluluk getirmediği sorusu ile uğraşmıştır. "İnsanoğlunun gerçek doğası ile modern hayat arasındaki bu uğursuz ayrımın -dinin dünyadan ayrılması- nedeni nedir?" diye sormuştur. Batılı düşünürler bunun nedenini Batı medeniyetinin başlangıcı olarak gördükleri antik Yunan'da ararlar ve insanoğlunun bu dönemde felsefi bir hata yaparak, insan aklım dünyaya egemen kılması sonucu, modern zamanda teknolojinin hayatın efendisi haline geldiğini savlarlar. Kutup, bu analize katılmakla birlikte asıl hatanın antik Yunan'da değil Kudüs'te yapıldığı kanısındadır. Hz. İsa, maneviyat ve sevgi üzerine olan ilahi mesajı ile Judaizm'i yenilemek (tecdit etmek)

ve kolaylaştırmak için gönderilmiştir ancak Yahudiler bunu kabul etmezler ve çarmıha gerilmesine neden olurlar. Bu, ilk Hıristiyanlarla aralarında şiddetli bir çatışmaya ve düşmanlığa yol açar.

Sonuçta ilk Hıristiyanlar hayatın her anını düzenleyen ilahi mesajı, Tevrat ile gelen şeriatı reddederler. Uzun süre Yahudilerden ve pagan Romalılardan kaçmak zorunda kaldıklarından İsa'nın; varlık, varlıkta insanın merkez oluşu ve insan olarak varoluşun amacını açıklayan gerçek mesajı kaybolur. Dini yaymak, Hz. İsa'yı görmeyen, Roma paganizminin ve Yunan felsefesinin etkisindeki (Aziz) Pavlos'a kalır. Dini düşünceler felsefe ile karışır. Hıristiyanlığa madde ile ruhu ayıran Yunan felsefesi ithal edilir. Roma İmparatoru Konstantiniye'nin Hıristiyanlığa girişi bu inançta olanların konumunu güçlendirirse de, paganizmin etkilerini silememiş ve ortaya hem Hıristiyanlığı hem de putperestliği eşit bir şekilde barındıran yeni bir din çıkmıştır. Bu, Roma İmparatorluğu'nun çıkarları açısından da uygundur ve ilk uğursuz ayrımdır.

Daha sonra paganizmden de daha tehlikeli olan zorba ruhbanlık ortaya çıktı. Dünya, bütün dünya nimetlerini yasaklayan ruhbanlıkla dünyaperestlik arasında sallandı. Kilise insanların hayatlarına sert yasaklar getirmekle kalmayarak, yetki ve güç konusunda krallarla çatıştı, bir yandan da din görevlileri vaazlarında karşı çıktıkları türden hayatlar yaşıyorlar, cenneti garantileyen belgeler (endülüjans) satarak ve halka ağır vergiler koyarak servetlerini artırıyorlardı. Bu giderek halkta kiliseye karşı büyük bir kızgınlığa neden oldu.

Kilisenin kutsal kitabı yorumlamayı sadece kendi tekeline alması ve buna yeltenen diğerlerini aforoz et-

mesi ve dine o zaman için doğru olan ancak sonra değişen coğrafya ve fen bilimleri ile ilgili bilgileri sokması ve bunları değişmez ilan etmesi din ile akıl/bilim arasında büyük bir çatışmaya neden oldu. Avrupa'da bilim adamları kilisenin teorilerini çürüterek dini taklit zincirinden kopardılar. Kilise onları ve yandaşlarını yakarak cezalandırdı. Aydınlar ve yenilikçiler ayaklandı, din dahil geçmişten gelen her şeyi inkâr ederek dini düzen ile aklın bir arada varolmasının mümkün olmadığını, birine inananın diğerini inkâr etmiş olacağını savundular. Devrim heyecanı din ile dini geçim aracı yapanlar arasında ayrım yapmalarına engel oldu ve dini gözden çıkardılar. Bu din düşmanlığına ve Tanrı'yı bir tarafta, bilimi diğer tarafta görmeye başlamalarına neden oldu. Dine düşmanlık üzerine kurulan düzen, insan gerçeğine karşı da düşmanca bir yol izledi ve bu bir zaman sonra insan ile uygarlığı karşı karşıya getirdi. (Bu konuyu daha ayrıntılı olarak Batı düşüncesinin Kutup düşüncesine etkilerini incelerken ele alacağız.)

Böylece Kutup, modern zamanları post modernist bir yaklaşımla sorgular, çözüm ise bozulmamış kutsal mesajın tekrar insanlara rehberlik etmesidir. Bu da ancak İslam ile mümkündür. Bu çerçevede Allah'ın egemenliğini, insanın egemenliğine üstün kılmayı amaçlayan İslam sadece Müslümanlara değil bütün insanlığa kurtuluş getirecektir.[23]

---

[23] Olivie Carre, Mystique et politique: lectur revolutionnaire du Coran par Sayyid Qutb, frere musulman radical (Paris, Editions du Cherf, 1984); "Europe and the Study of Islamism", http://www.al-islam.org/index/; Tripp, "Sayyid Qutb, s. 160; Dr. İbrahim M. Abu Rabi, "A Note on Some Recent Western Writing on Islamic Resurgence", islamicresurgencewritings; The "Wahhabi" Myth; Berman, The Philosopher; Seyyid Kutup, İstikbal İslamındır, Özgün Yayıncılık, İstanbul, 1996, ss. 28-52.

Kutup'un hapishane yıllarının ürünü olan ve radikal İslam'ın manifestosu olarak kabul edilen son kitabı "Yoldaki İşaretler" ise, Allah'ın günümüz Müslümanlarının İslam dünyasının tekrar eski altın dönemine döndürmeleri için takip etmeleri gereken planı, Hz. Muhammed'e aralıklarla (yoldaki işaretler) gönderdiğini belirtir. Kitabın 4 bölümü "Kuran'ın Gölgesi"nden alınmış geri kalanı ise Kutup'un hapishaneden gizlice çıkarılan mektuplarından derlenmiştir.

Bu dönemde MK'nın, Zeynep Gazzali başkanlığındaki kadın kolları, "İslami eğitim" bahanesiyle Kutup'un elle çoğaltılarak gizlice Kahire'ye yayılan bu mektuplarının okunduğu toplantılar yaparak örgütün yeniden toparlanmasını sağlamıştır. Böylelikle Kutup'u merkez alan radikal gençlerden oluşan bir grup da oluşmuştur. Mayıs 1964'te muhtemelen Irak devlet başkanı Abd al-Salaam Arif'in müdahalesi ile serbest bırakılan Kutup, bu grubun rehberi olmayı kabul eder. Yoldaki İşaretler'in de ilk kez basılmasına (Kasım 1964, Wahba Books, Kahire) izin verilir. Loboda, kitabın basıldıktan hemen sonra toplatıldığını belirtir, Tripp'e göre ise, 5 kez basılmasına izin verilmiş ancak sonra Kutup'a karşı idamı ile sonuçlanan mahkemede suç delili olarak kullanılmıştır.

Kepel ise, basıldıktan hemen sonra yasaklandığını ancak bütün yasaklanan kitapları okuyan Nasır tarafından tekrar basılmasına izin verildiğini, altı ayda 5 baskı yapınca tekrar yasaklandığını belirtir. 1965'te Kutup'un bağlantıda olduğu genç grubun bir üyesi yakalanır ve onun "ifadelerine" dayanarak rejim tarafından "yeni bir

MK komplosu" ilan edilir. Kutup bir kez daha tutuklanır, mahkemede onu Marksist bir darbe planlamakla suçlayan savcının kanıtı "Yoldaki İşaretler"dir. Kutup, yazdıklarını savunur ve sonuçta 2 yandaşı -bazı kaynaklara göre 6- ile birlikte 29 Ağustos 1966'da idam edilir.[24]

Kutup, Yoldaki İşaretler'de Benna'nın İslam devleti idealini yeniler, Benna'nın aksine toplumun İslamlaşmasını beklemeden devrimci öncüler tarafından İslam devletinin kurulmasını ve böylece milliyetçi ideolojilere dönmüş olan Mısır toplumuna yukardan empoze edilerek İslamlaştırılmasını savunur. Kitap bu devrimci önderleri eğitmek ve harekete geçirmek için yazılmıştır, bir anlamda bir yol haritasıdır.[25]

İslamcı muhalefete karşı periyodik olarak uygulanan baskı ve giderek yoğunlaşan devlet gücü Kutup'u güç konusunda odaklanmaya ve soru sormaya yöneltmişti. "Devlet hangi hakla sade vatandaş üzerinde otorite iddiasında bulunuyordu?" Yoldaki İşaretler'i yazarken Kutup kesin bir cevap bulmuştu. "Devletin bulunduğu türden bir güç iddiasının İslam'da yeri yoktu, sadece Allah'ın böyle bir otoritesi olabilirdi." Bouzid'e göre Kutup'un düşüncesini her şeyden çok bu çıkarsaması şekillendirmişti.[26]

Yoldaki İşaretler'de Kutup, toplumları İslami ve cahili olmak üzere ikiye ayırır. İslami toplum inanç ve ibadetinde, yasa ve örgütlenmesinde, ahlak ve davranışla-

---

[24] Luke Loboda, "The Thought of Sayyid Qutb: Radical Islam's Philosophical Foundations", http://www.ashbrook.org/publicat/thesis/loboda/home.htmlln; Sayyid Qutb,Vikipedia; Kepel, The Roots of, ss. 40-41; Tripp, "Sayyid Qutb", ss. 163-165.

[25] Trevor Stanley, "Sayyid Qutb: The Pole Star of Egyptian Salafism", PWHCE, http://www.pwhce.org; Khan, Milestones.

[26] Bouzid, s. 25.

rında İslam'ı benimser. Cahili toplum ise, hiçbir konuda -inanç, değer, yasa, ahlak ve davranış- İslam'a uygun hareket etmez.[27] Müslüman toplum da İslami ve cahili olarak ayrılır. İslam, cahililik halini geriletmeye çalışırken gerçek Müslümanlar (öncüler) kendilerini kâfirlere karşı bir savaş içerisinde bulurlar. Kutup mahkemesinde yaptığı açıklamada şöyle demiştir: "Biz cahili toplumda yaşayan inananlardan oluşan bir ümmetiz ve kendimizi devlet ve toplumla savaş halinde görmeliyiz."[28]

Kutup'a göre, bir topluma İslami denebilmesi için insanların kendilerine Müslüman demeleri, ibadetlerini düzenli olarak yapmaları yetmez, şeriatın geçerli olmadığı bir toplum İslami değildir. Aynı zamanda, insanların Allah'ın ve peygamberinin açıkladıklarının dışında kendilerine özgü bir İslam oluşturdukları ve adına "ilerici İslam" dedikleri toplumlar da İslami değildir.[29] Ramazan, "Müslüman düşmana karşı savaş"ın "tekfir"[30] olduğunu ve ilk kez "hariciler"[31] tarafından kullanıldı-

---

[27] Sayyid Qutb, The Milestones, Bölüm 7, youngmuslims.

[28] Elie Kedourie, Politics in the Middle East (Oxford, 1992), s. 332 alıntılayan Azzam Tamimi, Democracy in Islamic Political Thought.

[29] Qutb, The Milestones.

[30] Tekfirciler rejimi ve toplumu yargılayarak gerçek Müslüman olmadıkları, cahili kâfirler oldukları dolayısıyla onlarla savaşmanın mübah olduğu sonucuna varırlar.

[31] Hariciler, 4. Halife Hz. Ali (ö. 661) zamanda ortaya çıkmışlardır. İlalifeye karşı isyanlarını "İslam yasalarına uymayan lider Müslüman değildir" açıklamasıyla savunmuşlar ve cihadın imanın şartlarından birisi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kendi yorumlarını kabul etmeyen bütün Müslümanları da -ölümü hak eden- kâfir olarak tanımlamışlardır. "Sürekli cihat" ideolojisini geliştirmişler ve 200 yıl boyunca bütün yöneticilere karşı ayaklandıktan sonra bastırılabilmişlerdir. Orijinal Harici hareketinin kalıntılarına bugün Cezayir ve Oman'da rastlamak mümkündür. (David Zeidan, "Radical Islam In Egypt: A Comparison Of Two Groups", Merida Journal, Eylül, 1999) Hicret, Hz. Muhammed'in Medine'den Mekke'ye göçü için kullanılır ancak burada kâfir olarak tanımladıkları Mısır toplumunu terk etmek anlamında kullanılıyor. Cihat da yine burada kâfir ve yoz rejime karşı silahlı mücadele anlamında.

ğında İslam ulemasının şiddetli tepkisiyle karşılaştığını belirtir. Ancak yine Ramazan'a göre, Kutup bu düşüncenin çok yakınma geldiyse de kırmızı çizgiyi geçmemiştir, kendilerini "tekfir ve hicra" ya da "cihat" olarak isimlendirerek Kutup'un öğretisinin ötesine geçenler, onun takipçileridir.[32]

Kutup Düşüncesi

Öncelikle cahiliyye kavramını Kutup'un kendi kelimeleri ile biraz daha açmaya çalışalım. "Cahiliyyenin şu anda dünyada geçerli olan kavramlarını benimsemek ya da aynı toprakta cahili bir sistem ile birlikte var olmak İslam'ın görevi değildir... Cahiliyye bazı insanlara diğer insanların taptıkları bir sistemdir yani bazı insanlar baskın hale gelirler ve diğerleri için yasalar yaparlar. Bu yasaların Allah'ın yasaklarına aykırı olmasına, otoritelerini kötüye kullanıp kullanmadıklarına aldırmazlar... Oysa İslami toplumda insanlar sadece Allah'a taparlar, kavramları, yasa ve uygulamaları Allah'ın otoritesinden alırlar... İslam, cahiliyye ile bir araya gelemez. İkisinden birisi kalacaktır, bir orta yol mümkün değildir... İslam'ın en büyük görevi cahiliyyeyi insanların lideri olmaktan çıkarmaktır ki Allah'ın onlar için seçtiği yüksek yere ulaşabilsinler."

"Müslüman, İslami hayatını ancak Müslüman bir ortamda İslam'ın hâkimiyeti altında bütünleyebilir. Müslümanca yaşamını, kaybolmuş ve dışlanmış olduğu cahili toplumlarda gerçekten yaşayabileceğini sanıyorsa bu sadece bir aldanmadır."[33]

---

[32] Ramazan, s. 442.

[33] Sayyid Qutb, "The Right to Judge", http://www.islam.org.au/articles/23/qutb.htm; Seyyid Kutup, Din Bu, Özgün Yayıncılık, 3. baskı, İstanbul, 1995, ss. 44-45.

Kutup, dini yeniden ilk çağlardaki saf haline dönüştürmek için 100 yılda bir gönderilen müceddidlerden sıkça söz eder ve Schester'e göre kendisini de bu ihya geleneğinin bir parçası olarak görür.[34]

Kutup, İbn-i Teymiyye'nin Dar-ül-İslam ve Dar-ülharb kavramlarını da yeniden gündeme getirmiştir. "Dünyada İslam'ın Evi (Dar-ül-İslam), olarak kabul edilebilecek tek yer, İslam devletinin kurulduğu, şeriatın kurallarının geçerli olduğu, Allah'ın yasaklarına uyulan ve tüm Müslümanların devlet işlerini ortak bir danışma ile yürüttükleri yerdir. Dünyanın geri kalan yerleri düşmanlık evidir (Dar-ul- harb). Bir Müslümanın Dar-ülharb ile iki tür ilişkisi olabilir. Bir anlaşma dahilinde barış ya da savaş. Bu anlaşmanın yapıldığı ülke ise Dar-ül-İslam olarak kabul edilmez."

"Müslümanlar bu anlaşmaya, (devlet çıkarına ters düşse dahi) karşı taraf bozmadıkça ve anlaşma süresi bitmedikçe uymakla yükümlüdürler... Savaş halinde ise bazı kısıtlamalar ve garantiler vardır. Müslüman olmayanlar diledikleri inancı seçmekte özgürdürler. Ancak Müslümanlar onlarla anlaşmalı, cizye vermelerini ya da İslam nizamına boyun eğmelerini sağlamalıdırlar. Bu bir görevdir... Savaşta ne çocuk ne yaşlı ne de kadınlar öldürülür. Hurma ağaçları kesilmez, mahsül yakılmaz, müsle (kulak, burun kesmek) yapılmaz, sadece Müslümana silah çekenlerle savaşılır... Bütün dünyada sadece iki grup vardır. Allah'ın ve şeytanın grubu. Allah'ın sancağı altında toplanmayan herkes şeytanın grubundandır. Savaş kaçınılmaz olduğunda savaş için yalnız tek bir neden vardır: Allah yolunda cihat."[35]

---

[34] Sche chter, "Memories.

[35] Qutb, The Milestones, Chapter 9; Seyyid Kutup, Din Bu, ss. 100-105.

Kepel'e göre ise, Kutup cahiliyye karşı verilen savaşta gerçek Müslümanların kendilerini sadece, kişinin kendisi ile hesaplaşması ya da kendisini savunması anlamında bir cihat ile sınırlandırmaması gerektiğini savunur. Aksine gerçek İslam'ı "kılıç" ve "Kitap (Kuran) ile" yaymaya hazır olmalıdırlar. Nasır'ın "cahili" rejimine karşı paganlara karşı savaşıldığı gibi savaşılmalıdır."[36] Ramazan bu yoruma karşı çıkar ve "İslam'ı kılıç yoluyla yaymayı" Kutup'un değil onun yolundan gittiklerini iddia edenlerin savunduğunu belirtir. Destek için Carre'nin, Kutup'un bu ideoloji üzerine dayandırılmış terörizmin mentoru olmadığı ancak yazılarının Nasır'ınki gibi herhangi bir baskıcı rejime karşı radikal İslam'ın akıllı bir muhalefeti olarak nitelendirilmesi gerektiği yolundaki yorumunu hatırlatır. Fakat, Carre gibi Ramazan da, Kutup'tan sonra gelen radikal İslamcı hareketlerin Kutup'un yazılarından kesinlikle etkilendiklerini kabul eder.[37] Kuşkusuz, bu yumuşak bir yorumdur ve pek fazla savunanı olmadığını -Kutup'u rehber edinenler de karşı çıkanlar da benimsemez- belirtmek gerekir.

Kuran'daki insanın dünyaya gönderilmesine ilişkin ayetlere getirdiği yorum Kutup'un düşüncesini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.

"İnsan Allah tarafından O'nun egemenliğini dünyaya yerleştirmesi için gönderildi. Allah meleklerine dedi ki 'Dünyaya bir halife atıyorum' (Kuran 2:30). Böylece, insan dünyanın efendisi olarak atandı ve her şey onun için yaratıldı. Maddi dünya insanın kontrolü altındaydı. İnsan; maddi dünyanın efensidiydi, kölesi değildi. Meleklerden de daha üst düzeyde idi çünkü Allah onlara

[36] Kepel, Muslim Extremism.

[37] Carre, Mystique et politique: alıntılayan Ramazan, ss. 453.

'Adem'e secde edin' (Kuran 2:34) buyurdu. Ancak bir melek buna karşı çıktı. Bu İblis'ti... Böylece şerrin kaynağı İblis (İlk inançsız ve Kutup'a göre cahiliyyeyi başlatan, bkz. Loboda) ile Allah'ın yeryüzündeki halifesi insan arasındaki uzun kavga başladı. İnsan Allah'ın ilahi emirlerine uyduğu sürece bu kavgayı kazanacaktı. Oysa, insan kısa süre sonra (iblise uyup [S.Ç.]) Allah'ın yasakladığı bir ağacın meyvesini yiyerek ilk savaşı kaybetti. (Kuran 2:35) Sonuçta hem İblis hem de insan cennetten atıldılar. Ancak Allah önemli bir açıklama yaptı, dedi ki: 'Benim emirlerim size ulaşacaktır. Onlara uyanlar hiçbir şeyden korkmasınlar, fakat inkâr edenler ve karşı gelenler yanacaklardır.' (Kuran 2:38-9). (...) Böylelikle, insanın dünyadaki egemenliği Allah'ınkinden ayrılmayacaktı, fakat ilahi emirleri olmadan insan yeryüzündeki egemenliğini ve meşruiyetini kaybedecekti. Bu emirleri yok sayarsa Allah'ın yeryüzündeki egemenliğine karşı çıkmış olacaktı ve yeryüzü ile uyum içerisinde yaşama yeteneğini kaybedecekti."[38]

Kutup'a göre Hz. Muhammed'in Kuran yorumu, Allah'ın insana yeryüzünde kendi doğası ile uyumlu huzurlu bir hayat yaşaması için gönderdiği son ilahi emirlerdi. Dolayısıyla Hz. Muhammed'i ve İslam'ı reddedenler Allah'ı da reddetmiş sayılacaklar ve cahili olacaklardır... İslam'ın bütün hayatı kapsayan niteliği Batı'nın kilise ve devlet ayrımı anlayışı ile kesinlikle çelişmektedir. Batı din ve toplumu birbirinden ayıran ilk medeniyettir. Batı'nın baskısı ile pek çok toplum inanç ile gündelik hayatı birbirinden ayırmıştır. Bu bölünme Batı'da sürekli bir cahiliyyeyi başlatarak bütün dünyaya yayılmış ve

[38] Sayyid Qutb, In the Shade of the Qur'an, vol. 1, ss. 59-66 alıntılayan Loboda, "The Thought of Sayyid Qutb, ashbrook.org

son derece olumsuz sonuçlar doğurmuştur... Fiziki ve manevi olan birbirinden ayrıldığında toplum acı çekmektedir. Sonuçta, Batı ruhani doğasına o denli yabancılaşacaktır ki, ya kendisine karşı dönecek ya da manevi açıdan zengin İslam uygarlığı tarafından silinecektir.[39]

Batı'da pragmatizm egemendir. Çünkü Batı, Roma geleneği üzerine inşa edilmiştir. Roma İmparatorluğu, diğer bütün halkların fethedilmesi ya da anavatanın maddi çıkarları için sömürülmesi doktrini ile var olmuştur. Bu emperyalist yöntemler nedeniyle maddeci yoz bir anlayış geliştirmiştir ki, buna göre Roma görkemli bir kazanımdır ve kazanmak için her şey mubah olduğu gibi ahlak da izafi ve esnektir. Roma'nın emperyalist modelini izleyen Batı maddi ilerleme için ahlakı yok saymıştır.[40]

Kutup MK'yı Nasıl Etkiledi?

Kutup'un radikal düşüncesinin MK'yı nasıl etkilediği de tartışmalı konulardan biridir. Ramazan, Kutup'un radikalleşmesinin -genel kabulün aksine- MK'ye katılmadan önce başladığını ve düşüncesinin her zaman Benna'nınkinden farklı olduğunu ileri sürer. Kutup'un radikalleşmesi "hâkimiyet" kavramını vurguladığı "İslam ve Sosyal Adalet" kitabı ile başlar. Kutup'un düşüncesi Benna'nınkinden çok daha radikaldir. Çünkü, Kutup Batılı siyasi sistemlerle teorik ya da terminolojik herhangi bir etkilenmeyi dahi tamamen reddederken Benna hiçbir zaman "parlamento", "anayasal rejim", "seçimler" gibi

---

[39] Sayyid Qutb, Social Justice in Islam, s. 20; Sayyid Qutb, Islam: The Religion of the Future, s. 33; Qutb, Milestones, s. 8 alıntılayan Loboda.

[40] In the Shade of the Qur'an, cilt 1, s. 60; Social Justice in Islam, ss. 280-282, 315-316 alıntılayan Loboda.

kavramları kullanmaktan kaçınmamış, kendisini döneminin anlayışı ve gerçekleri ile ifade etmeye çalışmıştır. Hayatının hiçbir döneminde Batılı bir yaşam tarzı sürmediğinden Batı etkisinden kurtulmak için onu tamamen reddetme ihtiyacı hissetmemiştir, ki muhtemelen Kutup bu duygularla Batı'ya karşı çıkmıştır.[41]

Bu önemli bir iddiadır çünkü Ramazan, MK'nın Kutup'u radikalleştirmediğine bunun tam tersi olduğuna işaret etmektedir. O denli ki, Benna'nın halefi Hudaybi 1969'da -Kutup'un idamından 3 yıl sonra- Kutup'un ve halen hayatta olan Mevdudi'nin düşüncelerinin MK'nın genç kuşakları üzerindeki etkisini önlemek amacıyla hapishanede "Du'at la kuda- Davetçi, Yargıç Değil"[42] isimli bir kitap yazmıştır. Gençler yaşlı kuşağın pasif politikalarını eleştirmekte ve hapishanelerde çekilen eziyetlerden onları sorumlu tutmaktadırlar. Dolayısıyla Kutup'un yazılarından "aldıkları ilhamla" iktidarı ile geçirmek için şiddet kullanmaya eğilimlidirler.

Hudaybi Kutup'un Öğretisine Karşı Çıkıyor

"Davetçi, Yargıç Değil"de Hudaybi, Kutup'un -ve Mevdudi'nin- düşüncesine temel teşkil eden tekfir, hâkimiyet ve cahiliyye kavramlarını eleştirmiş ve bu konularda MK'nın pozisyonuna açıklık getirmiştir:

Tekfir: Kutup ve Mevdudi, Müslüman olmak için iki kez şehadet getirmenin yetmediğini İslam'ın derin anlamını da kavramak ve ona göre davranmak gerektiğini, aksi takdirde kâfir -Kutup bu kelimeyi hiç kullan-

[41] Ramazan, ss. 445-9.

[42] Hasan al-Hudeybi, Du'at la kuda, Dar et-tevzi, Kahire, 1977.

madıysa da- olunacağını savunurlar. Hudaybi ise, Hz. Muhammed İslam'ı Arap ve Arap olmayan ülkelerde yayarken Müslüman olmak isteyenlerin iki kez şehadet getirmelerini anlamını bilmeseler bile yeterli bulduğunu hatırlatır.[43] Ramazan, bunun Benna'nın "bir kişinin kâfir sayılması için açıkça İslam'a inanmadığını ilan etmesi ya da kurallarını reddetmesi gerekir" düşüncesi ile de uyumlu olduğunu vurgular. Dolayısıyla Mısır toplumu -kim yönetirse yönetsin- Müslüman bir toplum olarak kabul edilmek zorundadır.[44]

Hâkimiyet: Kutup'a göre, hâkimiyet sadece Allah'a aittir (al-hakimiyya lilahhah) dolayısıyla Allah'ın yasaları geçerliyse o rejim İslam'dır, değilse cahiliyyedir. Bu ya siyah ya da beyaz gibidir, arada gri bölgeler yoktur. Hudaybi ise hâkimiyet ya da al-hakimiyya lilahhah teriminin Kuran ya da hadislerde yer almadığını savunur. Bu nedenle Kuran ya da hadislerde bulunan anlam ya da kuralları açıklamak için kullanılmaları yanlıştır. Allah'ın tavsiyelerine uyup uymamak insanların bileceği bir şeydir. Kuran ve Sünnet genel hükümler getirirler ancak zaman ve mekân insanların İslami düzenin gerçekleşmesini güncelleştirecek bir hukuku üretmeye zorlar. Beşeri katkı vazgeçilmez ve zorunludur. Şeriatta zorunluluk ve yasaklar vardır aynı zamanda kurala ve hükme bağlı olmayan şeyler vardır. Dünya işlerine ilişkin alan, akılla, günün gerekliliklerine göre ve şeriat çerçevesinde düzenlenmelidir. Dolayısıyla Mısır, İngilizler ya da Nasır, kim tarafından yönetilirse yönetilsin şeriatın tesisi uzun ve zorlu bir süreçtir ve iktidarın ele geçirilmesi öncelikli hedef değildir.

---

[43] Al-Hudaybi, Du'at, ss. 48-50 alıntılayan Ramazan, s. 449.

[44] Hasan al-Banna, Risalet et-ta'alim, alıntılayan Ramazan, s. 450.

Cahiliyye: Hudaybi Mısır toplumunun bir öncü grup (İslamiyye) ve geri kalanının -pek çoğu dinin gereklerini tam olarak bilmese de- cahili ve kâfirler olarak bölünmesine karşı çıkar. Hicret'e de gerek yoktur. Aksine Mısır toplumunun içinden eğitilmesi ve reforme edilmesi şeriatı anlayanların görevidir. MK'nın görevi insanları dine davet etmektir onları yargılamak değil. MK'nın bu mesajı Nasır'ın diktasına ve MK'ya uyguladığı baskılara karşın değişmemiştir.[45]

Ramazan burada, Hudaybi'nin tamamen İslami olmasa da tamamen kâfir de olmayan mevcut iktidarla uzlaşma konusunda geleneksel bir Sünni görüşe sahip olduğunu düşünen Carre ile ters düşer. Hudaybi sadece Müslümanları birbirlerinin yargıcı haline getirmeyecek bir görüşü savunmaktadır.[46] Ramazan ayrıca Kepel ve daha sonra Oliver Roy'un yazdıklarının aksine MK'nın Kutup sonrası politikalarının neo-MK olmadığını, Benna'mn özgün öğretisinin bir devamı olduğunu da belirtir.[47] Ancak Abu-Rabi, Kutup öğretisinin halen MK'da son derece etkili olduğu kanısındadır. Kutup'u Malcolm X'e, Benna'yı Elijah Muhammed'e benzetir. Pek çok kişi Elijah Muhammed geleneğinden söz etmekte ama Malcolm X'i okumakta ya da kasetlerini dinlemektedir.[48]

Kutup'un İran Devrimi Üzerindeki Etkisi

Kutup düşüncesinin İran devriminin gerçekleşmesinde de büyük payı olduğu özellikle devrimin ideologların-

---

[45] Al-Hudaybi, Du'at, s. 91-108 alıntılayan Ramazan, ss. 450-6.

[46] Carre, s. 99 alıntılayan Ramazan, s. 453.

[47] Ramazan, s. 448.

[48] Mayer, Interview with Abu-Rabi.

dan Ali Şeriati'yi de etkilediği belirtilir. "Sosyal Adalet ve İslam" kitabı İran'da son derece popüler olmuştur. 1970'den itibaren Kutup'un kitapları "İslam Fedayileri-Fidaiyen-i Islam" isimli İranlı radikal bir grup tarafından Farsçaya çevrilmiştir.[49] İran'ın ruhani lideri Ayatullah Ali Hamaney de devrim öncesinde Kutup'un kitaplarını çevirenlerden birisidir.[50]

Ladan ve Roya Boroumand'a göre, pek çok seküler İranlı entelektüeli öldüren "terörist" bir grubun kurucusu olan İranlı Navab Safavi, 1953'te genç bir molla iken MK'nın daveti ile gittiği Mısır'da büyük bir olasılıkla Kutup ile tanışmıştır. Safavi, 1955'te Başbakana yönelik bir suikast teşebbüsünün başarısızlığa uğramasının ardından idam edilmiştir ancak grubundan pek çok kişi Ayetullah Humeyni ile 1979 devrimini gerçekleştirmek için işbirliği yapacaktır. Humeyni de Mevdudi gibi bir İslam devleti kurmak için devrim çağrısı yapmış ve dini olmayan bütün rejimleri putperest olarak nitelemiştir. Humeyni'nin taraftarları devrim öncesinde Kutup'un ve Mevdudi'nin, MK tarafından bile resmen reddedilen düşüncelerini yaymışlardır. Dolayısıyla, Sünni âlimlerce dışlanan Kutup ve Mevdudi ve marjinal sapkın bir ideoloji olarak kabul edilen İslamcılık, Humeyni aracılığıyla dinsel bir saygınlık kazanmıştır. Sünni İslamcı Mevdudi Şii devriminden sonra İran'ı ilk ziyaret edenlerden birisi olmuştur. Devrimin ilk posta pullarının üzerinde de Kutup'un portresi bulunmaktadır.[51]

---

[49] Roxanne Euben, Enemy in the Mirror, 1999, Princeton University Press, s. 120.

[50] Ladan Boroumand and Roya Boroumand, "Terror, Islam, And Democracy", Journal of Democracy.

[51] Ali Bulac, "Terör ve İslami hareketlerin seyri", Zaman.online, 15 Kasım, 20.

Kutup'a Göre "Amerikanlaş(tırıl)mış İslam"

Kutup'un anti-Amerikancılığı da son derece etkili olmuştur. Kutup, "Amerikanlaştırılmış İslam-Islam Amerikani" isimli makalesinde ABD'yi, Ortadoğu'daki komünist tehdidi ile mücadele edebilmek için İslam'ı ve Müslümanları kullanmakla suçlar. "Amerikalılar ve Ortadoğu'daki müttefikleri emperyalizme ve baskıya karşı olan İslam'ı reddederler ancak komünizme karşı olan İslam'ı desteklerler. İslami düzeni ne isterler ne de hoşgörü gösterirler. Çünkü İslam etkili olmaya başlayınca insanları yeniden şekillendirerek onlara iktidarı ele geçirerek kolonyalistleri dışarı atmanın bir farz olduğu talimatını verecektir." Kutup, Amerikanlaş(tırıl)mış Müslümanların toplumdaki en hassas mevkilerde olduklarını ve onların aldıkları kararların büyük bir olasılıkla Müslüman dünyasının gelecekteki gidişatını belirleyecekleri dolayısıyla işgal altında olan İslam'ın her kademede temizlenmesinin çok uzun zaman alacağı yolundaki endişelerini de dile getirir.[52]

[52] Abu-Rabi, "A Note on, s. 132.

ONUNCU BÖLÜM

Kutup Sonrası MK ve Mısır

MK liderliği, ölümünden sonra da Kutup'un düşüncelerinin genç nesil üzerindeki etkilerini engellemekte başarılı olamamıştır. Nasır rejiminin zindanlarında vahşice işkence gören genç İslamcılar, Kutup'un ideolojisini özellikle cahiliyye kavramını temel alan (ya da ondan esinlenen) radikal hareketler oluşturarak- Benna'nın öğretilerinin aksine- Mısır'ı yavaş yavaş İslamlaştırmak yerine kâfir ilan ettikleri rejimi şiddet kullanarak hızlı bir darbe ile devirip yerine İslami bir toplum oluşturmayı amaçlamışlardır.

Başlangıçta çok yakın olan Nasır-Washington ilişkileri Nasır'ın Bağdat Paktı'na katılmayı Amerikan yönetiminin de Mısır'a silah satmayı reddetmesi ile bozulur. Nasır, hayatının projesi olan, Asvan Barajı'na Washington'un finansman sağlamaması üzerine de Sovyetler Birliği ile yakınlaşarak Panarabizm ve sosyalizmin özel bir

karşımı olan özgün bir rejim oluşturur. Nasır'ın 1970'deki doğal ölümü ile Mısır'da yaşanan değişim, MK için de radikal İslamcı hareketlerin gelişmesi için de son derece uygun bir ortam oluşturmuştur. Çünkü iktidarı ancak 15 Mayıs 1971'de bir saray darbesi ile ele geçiren yeni lider Enver Sedat, Sovyet yanlısı rakiplerini etkisiz hale getirebilmek için Mısır'ın rotasını bir kez daha değiştirecektir.

Sedat İslamcıları Şişeden Çıkarır

1970'lerin ilk yıllarından itibaren Sovyetler'den uzaklaşarak yeniden ABD'ye yakınlaşmak isteyen Sedat, Nasır'ın ezdiği MK ve diğer İslamcı hareketlere iyi davranır. Amacı, (Kral Hüseyin'in 1950'lerin ikinci yarısında Ürdün'de yaptığı gibi) Sovyet yanlısı Nasırcı solcuları onlara kırdırmaktır.[1] Sedat bu amacına ulaşırken, İslamcılar hızla güç kazanmakta, öğrenci derneklerine, meslek örgütlerine sızmaktadırlar. 1980'de anayasa değiştirilir ve şeriat, yasaların ana kaynağı olarak kabul edilir. Nitekim bu dönemde ortaya çıkan Tekfir ve Hicret, Cemaat el İslamiyye ve Cemaat el Cihat gibi radikal örgütler, Sedat'ın İsrail ile imzaladığı Camp David anlaşmasına büyük tepki verirler, üzerilerine gitmesi Sedat'ın 1981'de öldürülmesi sonucunu doğuracaktır.

Mısır İslami Cihat örgütünün lideri ve bugün El Kaide'nin temel ideologu olarak anılan Ayman Zavahiri, "Peygamberin Bayrağı altında Savaşçılar" adlı kitabında, Sedat'ın İslamcı hareketin büyümesine nasıl izin verdiğini şöyle anlatır: "Sedat'ın iktidara gelmesi Mısır'da si-

[1] Gilles Kepel, The Roots of Radical Islam, Saqi, Londra, ss. 135-144.

yasi bir değişim başlattı. Rusya dönemi sona eriyor ABD dönemi başlıyordu... Sedat eski rejimin yandaşlarını tasfiye etmeye girişti, direnenlere karşı en büyük silahı ezilenlere verdiği bir çeşit özgürlüktü... İslami hareketin üzerinden baskı kalkar kalkmaz dev şişeden çıktı ve İslamcıların kitleler üzerindeki büyük etkisi gözler önüne serildi. Müslüman gençlik bir kaç yıl içinde öğrenci derneklerinde çoğunluğu ele geçirdi. İslamcı hareket işçi sendikalarını kontrolü altına almaya başladı... büyümekteydi. Gençler arasında, yaşlıların İslamcı hareketin hükümetleri ile çatışmaması gerektiği yolundaki eski model öğütlerine karşın, dış düşman kadar iç düşmanın da farkına vardıkları bir bilinçlenme yaşandı."[2]

Uluslararası Kriz Grubu'na (ICG) göre ise, Mısırlı radikallerin Kutup'un düşüncelerinden bu denli etkilenmelerinin ve 1970'lerde cihat akımının ortaya çıkmasının nedeni Filistin sorunudur. Sedat'ın Camp David anlaşmasını imzalaması ve buna gösterilen tepkileri bastırma çabası İslamcı gençliği radikalleştirirken, Kutup düşüncesini daha da popülerleştirmiştir. 1940'ta MK'nın askeri kanadının kurulmasında da İngiliz karşıtlığı kadar Filistin sorununa olan ilgileri etkili olmuştur. İkinci radikal şiddet dalgası 1992'de Afgan Savaşı ve 1990-92'deki Irak savaşı sonrasında yaşananların etkisiyle gelecektir.[3]

---

[2] Ayman al-Zawahiri, "Knights Under the Prophet's Banner", Al-Sharq Al-Awsat'ın çevirisi ile yeniden yayınlayan http://www.fas.org/irp/world/para/ayman_bk.html

[3] ICG Middle East Briefing, Islamism in North Africa II, Egypt's Opportunity, 20 Nisan 2004.

Mübarek Cini Şişeye Sokmaya Çalışıyor

Yeni lider Hüsnü Mübarek -MK'nın ve diğer İslamcı hareketlerin temel oy kaynağı olan sofu orta sınıfı elinden alacağı endişesiyle- sert önlemler alır. Bir kez daha pek çok İslamcıya hapishane yolu gözükmüştür. MK içinde yine keskin bir görüş ayrılığı yaşanacaktır. Bazıları MK'nın özgün İslam devleti kurma amacında ısrar edip demokrasi ve özgürlük kavramlarını Batı propagandası olarak reddederken, diğerleri bu siyasi bataklıktan çıkmanın tek yolunun bu kavramları benimseyerek demokrasi ve İslam'ın birbiriyle çelişmediğini göstermek olduğunu düşünmektedirler.[4]

Silahlı radikal örgütler ise, 1974-97 arasında Mısır içinde müthiş bir şiddet dalgası oluştururlar, saldırılarında 1000'den fazla sivil ölür, ancak 97'de 58 turistin öldüğü Lüksor katliamından sonra ateşkes ilan ederler.[5] Şubat 1982'de Suriye'nin Hama kentindeki MK'nın ayaklanması Hafız Esat tarafından çok kanlı bir şekilde bastırılır, binlerce MK'lı öldürülür. Mısır ve Ürdün'de ise MK, var olan rejimlerle çeşitli sorunlar yaşadıktan sonra yeniden canlanır ve 80'lerin sonlarında parlamento seçimlerine katılır.[6]

MK İçin Bir Başka Tehdit, Kuşak Çatışması

MK, 90'lı yıllarda halen kuşak çatışmasının neden olduğu bir iç karmaşa ve transformasyon içindedir. Kurucu kuşak İslam devleti idealine sadıktır, son 20 yılda kont-

---

4 Kepel, Muslim Extremism.

5 ICG.

6 Hasan Al-Banna, rwponline.org, www.witness-pioneer.org

rolü ele geçirmeye başlayan orta kuşak demokratik sürece katılmak gerektiği fikrindedirler. Genç kuşaklarda ise, radikal eğilimler görülmekle birlikte bu fikir desteklenmektedir.

90'ların ortasında genç ve orta kuşağın bazı mensupları tarafından Vasat (merkez) Partisinin kurulmasıyla bu çatışma zirveye çıkar. Yaşlı kuşaklar parti üyelerinin derhal MK'dan ayrılmalarını talep ederler. Toparlayıcı, karizmatik bir liderin eksiliğinin yanı sıra özellikle 93'ten bu yana devletin, radikal örgütlerle MK arasında bağlantı olduğu şüphesiyle baskılarını arttırması, örgüt açısından ciddi sorunlar yaratmaktadır.[7]

MK Demokrasi Çağrısı Yapıyor

2000'li yılların başlarında gücünü artırdığı gözlenen orta kuşağın liderleri MK adına demokrasi çağrıları yapmaya başlar. Mesela, Abdül Munim Ebu Futuh, Mısır ve Ortadoğu'da krizin temel nedeninin demokrasi eksikliği olduğunu söyler: "MK şuna inanıyor ki, demokrasi eksikliğinin en önemli nedeni Batılı hükümetler, çünkü demokrasi eksikliğinin terör ve şiddete neden olduğu artık kanıtlanmış olmasına karşın İslam ve Arap ülkelerinde diktatörlükleri destekliyorlar."[8]

2005'de, MK Mısır'da değişimi savunan Kifaye (Yeter) hareketi ile işbirliği içerisinde girdiği parlamento seçimlerinde büyük başarı gösterir. Seçime bağımsız olarak giren MK adayları Millet Meclisindeki (parlamentonun halk tarafından seçilen alt kanadı) koltukların yüz-

---

7 Diaa Rashwan 'Islamism in transition', Al-Ahram Weekly, 17 Mart 1999, sayı 420.

8 ICG.

de 20'sini kazanarak en güçlü muhalefet hareketi haline gelirler. Bu Mübarek'in yarı demokratik rejimini alarma geçirir ve siyasi elit halen yasadışı olan MK'nın bu şekilde kalması gerektiği konusunu tartışmaya başlar.[9] 1954'de yasadışı ilan edilen MK'nın bu statüsü sürdürülmekle birlikte 80'li yıllardan itibaren örgüt üyelerinin bağımsız aday olarak seçimlere katılması gibi formüllerle siyaset alanında örgüte kontrollü ve koşullu bir yer açılmıştır. Örgüt de bu süreç içerisinde güçlü bir şekilde, artık dönüştüğü ve İslam devleti idealinden vazgeçtiği mesajlarını vermiştir.

Kara Maskeliler Yeniden Şüpheleri MK'nın Üzerine Çekiyor

2006 Aralık'ında, El Ezher Üniversitesinde MK'lı bir grup öğrencinin yüzlerine kara maskeler takarak yaptıkları gösteri, hükümetin eski günlerdeki gibi MK'nm üzerine gitmek ve örgüt ile ilgili eski şüpheleri -aslında radikal amaçları olduğu ve bu yolda gizlice örgütlendiği gibi- canlandırmak için kolladığı fırsatı vermiştir. Hükümet, dönemin MK lideri (Büyük Rehber) Muhammed Mehdi Akif'in (ya da Akef) 2006 Lübnan savaşı sırasında Hızbullah'a yardım için 10 bin savaşçı gönderebilecekleri ve Mısırlı Hıristiyanların siyasi statüsüne ilişkin muğlak açıklamalarını da kampanyasında kullanarak, örgütün gerçek niteliği konusundaki şüpheleri canlandırmıştır.

---

[9] 'The History of Muslim Brothers', Vikipedia; Amr Hamzawy, Marina Ottaway, and Nathan J. Brown 'What Islamists Need to Be Clear About: The Case of the Egyptian Muslim Brotherhood, The Carnegie Endowment for International Peace, Carnegie Endowment.org

MK liderliğinin "Siyah Maskeliler" ile ilişkisine dair olarak yaptığı muğlak açıklamalar bu kuşkuları daha da artırmıştır. Bunda her ne kadar, sürekli sıkı gözetim altında tutulan dinci bir örgütün zorunlu olarak sahip olduğu gizlilik ilkesinin, demokratik bir örgüt olmanın gerektirdiği şeffaflık ile çatışmasının rolü olduğu yorumu yapılmaktaysa da, MK'nın bu kuşkuları dağıtmak için şeffaf olması ve şeriat, Mısırlı Hıristiyanların statüsü, demokrasiye inancı, örgütün yapısı, kadın hakları ve dış politika gibi pek çok konudaki görüşünü açıklığa kavuşturması gerektiği belirtilmektedir.[10]

Her ne kadar, şu anda Mısır yönetimi tarafından buna imkân verileceğine dair bir işaret yoksa da, MK Eylül 2007'de yayınladığı program taslağı ile siyasi bir partiye dönüşmenin ilk adımını atmıştır. Küçük bir grup tarafından diğerlerine dayatıldığı, bu nedenle çoğunluğun görüşlerini yansıtmadığı şeklinde eleştirilere hedef olan taslak, örgüt içerisinde 90'lı yıllarda olduğu gibi büyük bir çatışmaya ve kutuplaşmaya neden olmuştur. Bu tartışmalar eskisinden farklı olarak basına da ayrıntılarıyla yansıyınca MK ilk kez çok sesli bir görünüm kazanmıştır.

Mısır yönetiminin MK'ya yönelik sert baskısı devam ederken taslak program da örgütün meşru bir siyasi aktör olma konusundaki iç güçlüklerini ortaya koymuştur.[11] MK'nm 2008 Nisan'ın da yapılan seçimleri boykot etmesinde her iki unsurun da rol oynamış olabileceği yorumunu yapabiliriz.

---

[10] Amr Hamzawy, 'Masking the Facts', Al Ahram Weekly, Ocak 25-31, 2007, CarnegieEndowment.org

[11] Amr Hamzawy- Nathan J. Brown, "The Draft Party Platform of the Egyptian Muslim Brotherhood: Foray in to Political Integration or Retreat into Old Positions?", Carnegie Papers, 2008.

MK'nın 16 Ocak 2010'da seçtiği yeni lideri Muhammed Bedai'nin eski elite ve Kutup ekolüne mensup olması reform ve demokrasi yanlısı yeni elitin örgüt içerisindeki yenilgisi olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak demokrasi çağrısı yapan Ebu Futuh gibi reformistler örgütteki ağırlıklarını kaybetmişlerdir. Fawas Gerges, hemen ardından The Guardian'da yayınlanan makalesinde Bedai'nin seçilir seçilmez verdiği "Rejime rakip değiliz" güvencesinin gerçeği yansıttığını yazar. Çünkü 2005 seçimlerinde MK yanlısı adayların bütün baskılara karşın kazandıkları büyük başarıya rağmen Mısır'daki demokrasi mücadelesinden çekilen örgüt, Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in halefi olarak hazırlanan oğul Cemal Mübarek'in iktidarla arasındaki en büyük engeli ortadan kaldırmıştır. Gerges bu nedenle Mübarek rejimi ile -şu andaki yönetimi ile- MK'yı aynı madalyonun iki yüzü olarak niteler. Arap ülkelerinin trajedisi de işte budur. Seküler yönetici elit de, onlara karşı çıkan İslamcılar da bağnazca reforma ve demokrasiye karşıdırlar.[12]

[12] Fawas Gerges, "The Muslim Brotherhood: new leadership, old politics", guardian.co.uk, 20 Ocak 2010.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Müslüman Kardeşler'in Gerçek Kimliği Nedir?

MK bugün, 70'ten fazla ülkede şubeleri olan dev bir uluslararası örgüttür. Bu nedenle gerçek kimliğini keşfetmek büyük önem taşıyor. Örgüt hakkında Mısır içinde ve dışında ciddi soru işaretleri ve son derece tartışmalı iddialar var. Şimdi bunları beş ana başlık altında özetleyerek incelemeye çalışalım.

Şiddeti Reddederek, İslam'ın Gerçek Mesajını Vaaz Etmek İçin Demokrasiyi Seçen Barışçı Bir Örgüt müdür?

Etkili bir düşünce kuruluşu olan ICG'nin bu görüşte olduğu söylenebilir. ICG'ye göre, Mısır'da İslami eylemcilik, önemli bir değişim içerisindedir. 1970'lerden beri örgütü yönlendirmekte olan -bir taraftan Benna'nın diğer taraftan Kutup'un belirlediği, zaman zaman keskin bir Batı karşıtlığına dek varan- ana perspektiflerinden

uzaklaşmaya başlamıştır. Böylece Afgani ve Abduh ile başlayan ve Batı düşüncesine -eleştirel ve seçici yaklaşsa da- adapte olan özgün İslamcı modernist karakterine bir anlamda geri dönmektedir.

MK önce Kutup'un öğretisini reddederek Benna'nın daha az radikal düşüncelerine dönmüş ve o günden bu yana şiddet karşıtı ve amaçlarına tedricen varmayı hedefleyen bir strateji izlemeye başlamıştır. Her ne kadar, demokrasi düşüncesini söylemine katarak Benna'nın düşüncelerinden de ayrılmış gözükse de bu tam bir reddetme (ya da revizyon) olmadığı için, demokrasiye olan uyumu pragmatik ve geçici bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Bir misyoner -dava- hareketi olma niteliğini de koruduğu için, hükümetin dini bir örgüt olması nedeniyle siyasi bir parti olarak yasallaştırılmasının doğru olmayacağı yolundaki hükmüne karşı da çaresiz kalmaktadır.[1]

Batı'nın Global Çıkarları İçin Kullanılan Bir Piyon mudur?

MK'nın Batı'nın global çıkarları için Batı istihbaratı tarafından kullanılan bir piyon olduğu görüşü, daha çok Vahhabi çevrelere yakın kaynaklar tarafından savunulmaktadır. Mesela, "salafipublications.com," örgütün gerçek bir selefi hareket olmadığını, bir mason örgütü olduğuna dair bir kanıt olmamakla birlikte, Afgani'nin masonik temel üzerine kurduğu "Ulusal Topluluk-National Society" örgütünün bir devamı olduğunu ileri sürmektedir. Bu çerçevede, Kutup'un tekfir ve hâkimi-

[1] ICG Middle East Briefing.

yet kavramlarını içeren ideolojisinin Nasır'ın güç kazanmasıyla ortaya çıkması bir tesadüf değildir. Kutup, Batı'nın bölgedeki hegemonyasına karşı -özellikle Mısır'ı Yemen ve Suriye ile birleştirerek- tehdit oluşturan sosyalist Nasır'ın alaşağı edilmesi için şiddet ve devrimi savunmuştur.

MK ve onunla bağlantılı pek çok örgüt bugün de dünyanın pek çok sorunlu bölgesinde Batı istihbaratı ile birlikte devrimler, darbeler, cihatlar organize ederek Batı çıkarları doğrultusunda gelişmeleri şekillendirmeyi sürdürmektedir. MK'nın aşırı fraksiyonları ile bağlantılı El Kaide ve Hamas'ın şiddet eylemleri de, Batı ve İsrail'in sert yöntemlerini ve işgâllerini haklı çıkarmak ve meşrulaştırmak için kullanılmaktadır.[2]

Economist dergisi ise, MK'nın yapısının, Avangelist Protestanların gizlice rol oynadıkları Kuzey İrlanda'nın Orange Order (Turuncu Düzen) ve Güney Afrika'nın Broederbond, Kardeşlik hareketlerinin yapısı ile benzerlikler gösterdiğini belirtiyor. MK'ya katılanlar, Allah'ın mesajını yayacağı ve örgütün liderlerine inanıp talimatlarına uyacağı konusunda yemin etmek zorundadırlar.

Ancak dergi, MK'nın gizli değil karanlık bir örgüt olduğu sonucuna varıyor. MK'nın yaşlı lideri Mısırlı Mehdi Akef örgütün Mısır ve dışındaki çeşitli kategorilerdeki -kadınlar, gençler, profesyonel gruplar gibi- takipçileri ile ilgilenen pek çok konseye başkanlık etmektedir. Örgütün de facto ruhani lideri Şeyh Yusuf el-Karadavi ise, bütün dünyadaki Müslümanlarca izlenen televizyon ve internette yaptığı açıklamaları nedeniyle

---

[2] 'The Historical Effects of al Ikwaan al-Musliman upon Contemporary Salafee Dawah', salafipublications.com

daha çok tanınmaktadır. MK'nın öğretisiyle tamamen uyumlu olarak terörist saldırıları kınamış ancak İsrail, Filistin ve Irak'ta olanları dışarda tutmuştur.[3]

El Kaide Bağlantılı, Selefi-Vahhabi Bir Örgüt müdür?

MK'nın El Kaide bağlantılı, Selefi-Vahhabi bir örgüt olduğu tezi ise daha çok İsrailli uzmanlar tarafından ileri sürülüyor. Mesela Dore Gold'a göre, MK'nın arkasında İslamcı terörü -El Kaide'yi- destekleyen Vahhabi Suudi Arabistan var. Dolayısıyla, İslamcı terör Batı'nın ya da İsrail'in Ortadoğu politikalarından değil Selefi-Vahhabi İslamm demokrasi karşıtı olmasından kaynaklanmaktadır. Her ikisi de selefi hareketler olarak nitelenen Vahhabiler ve MK'nın ortak noktası, giderek keskinleşen bir şekilde Batı karşıtı olan ideolojileridir ve bu kaynağını, kendi içlerinde kullandıkları dini retorikten almaktadır.

Vahhabiliğin ortaya çıkışının Batı ile bir alakası yoktur zira Arabistan'ın ortasında Avrupalıların çok nadir yolunun düştüğü Neced'de doğmuştur. MK ise en başından itibaren Batı karşıtıdır ancak enerjisini İslam devleti üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bin Ladin, Suudi devlet mekanizmasına çok yakın bir ailede büyüdüğü için Vahhabi ideolojisi ile şekillenmiştir. Ürdün'deki MK'nın eski lideri olan mentoru Abdullah Azzam'ın etkisi altına girince, iki militan hareket birlikte Bin Ladin'in ve yandaşlarının izleyeceği fikirleri üreten bir kaynak oluşturmuşlardır.

Suudi Arabistan, MK'nın önemli bir ortağıdır. Nasır rejiminden kaçan MK'lılara üniversitelerine kabul ede-

[3] Forty shades of green, The Economist, 13 Şubat 2006.

rek ve kurduğu Dünya Müslüman Birliği, Dünya Müslüman Gençlik Asamblesi (WAMY), el-Haramain gibi dev uluslararası örgütlerde iş vererek, bu kişilerin selefi çizgisini Vahhabi etkisi ile daha radikal hale getirmiş ve İslam'ı Avrupa'nın kalbi dahil bütün dünyaya yaymıştır. El-Haramain, Amerikan Hazine Bakanlığı tarafından 2004'te El Kaide'ye destek sağlayan ve militan İslamcı doktrinleri dünya çapında yayan önemli İslami STK'lardan (Sivil Toplum Kuruluşu) (resmi olmayan örgüt) birisi olarak ilan edilmiştir.[4]

Önde gelen İsrailli terör uzmanlarından Reuven Paz da, MK, Suudi Arabistan ve El Kaide arasında bağlantı olduğunu ileri sürmektedir. 1950 ve 60'larda Nasır'dan kaçan bazı MK liderleri Suudi Arabistan'a iltica etmişler ya da diğer Arap ülkelerinde Suudi yardımı almışlardır. Sonuçta, en aşırı yorumlarıyla selefi-Vahhabi düşüncelerini benimsemişlerdir. Diğerleri ise, Mısır hapishanelerinde Arap liderlerine karşı cihadı meşrulaştıran Kutup'un öğretisinden etkilenmişlerdir. Bu noktadan itibaren iki Tekfir çizgisi gelişmiştir; İslami Cihat hareketleri -Mısır İslami Cihat, Filistin İslami Cihat hareketleri gibi- ve El Kaide.[5]

Trevor Stanley ise tersini savunuyor. Her ne kadar, Suudi Arabistan'ın Vahhabizmi ihraç ettiği sanılırsa da aslında "Panislamcı Vahhabizmi" ithal etmiştir. Suudi Arabistan, Nasır'ın ve Panarabizm'in etkisine karşı kullanmak için, Nasır ile ters düşen Panislamcı, selefi MK

---

[4] Dore Gold, "After the London Bombings: Blair's Israeli-Palestinian Detour from the Real Root Causes of Terrorism", Jerusalem Viewpoints, yeniden yayınlayan scottishfriendsofisrael.org, Ekim 2005.

[5] Reuven Paz, 'The Heritage of the Sunni Militant Groups. An Islamic Internacionale?', ICT veb sitesi, 4 Ocak 2000.

liderlerini, Abdullah Azzam, Ömer Abdül Rahman ve Kutup'un kardeşi Muhammed Kutup -ki yazdığı ders kitapları ile Kutup öğretisinin Suudi okullarının müfredatına girmesini sağlamıştır- üniversitelerinde ders vermeye davet etmiştir. Benna, Kutup ve diğerlerinin kaset ve kitaplarını dağıtan dünya çapında örgütler kurmuştur. Dolayısıyla, selefizm Suudi Arabistan'a MK ve Kutup öğretileri formunda ithal edilmiş ve 70'lerde önde gelen Suudilerin mensup olduğu bir kuşak bu düşüncelerle yetişmiştir. Pek çok selefi Suudi, Kutupçu devrimciler değilseler de, Kutupçular burada "devrimci öncüler"i uyandırma fırsatını kaçırmamışlardır. Nasır'ın ölümünden sonra rahatlayan Suudi Arabistan, daha sonra El Kaide'nin ideolojik kökenlerinin Kutup ve Benna'ya dek uzandığını ve rejimini tehdit ettiğini keşfedince El Kaide'yi kınamış ve Suudi rejimini destekleyen selefilere dünya çapında yardımını sürdürürken, karşı olanlara verdiği yardımı durdurmuştur.[6]

Kepel Suudi Arabistan'ın, radikal MK'lılarm oluşturduğu Selefi-Vahhabilerle bağlantısını kesmeden önce onları, Afganistan'da ABD ile birlikte, Sovyetler'e karşı açılan cihatta kullandığını böylece yeni bir radikal İslamcı kültürün doğmasına yol açtıklarını savlar. Dünyanın pek çok bölgesinden Sovyetler'le cihat için gelen selefi İslamcı militanlar, söz konusu gruba mensup liderlerlerin rehberliğinde bu düşünce ile tanıştıkları Pakistan'daki kamplarda CIA ve Pakistan ordusu tarafından eğitildiler ve sofistike silahlarla silahlandırılarak, Suudilerin petro-dolarları ile beslendiler. Böylece bu

[6] Trevor Stanley, 'Understanding the Origins of Wahhabism and Salafism', The Terrorism Monitor. Cilt 3, Sayı 14 (15 Temmuz 2005).

kamplarda cihadist-selefizm denen ve El Kaide'yi doğuran çok modern bir karışım ortaya çıktı. "ABD o zamanlar nasıl bir canavar yarattığından tamamen habersizdi."[7]

El Kaide Nasıl Doğdu, Liderleri Şeyh Abdullah Azzam, Usame bin Ladin ve Ayvan Zavahiri kimlerdi?

Şeyh Abdullah Azzam Cenin'de doğmuş bir Filistinliydi. 1960'larda İsrail'e karşı Filistinli gerillalarca yürütülen fedayyen savaşı (İsrail'e sızarak yapılan vur-kaç operasyonları, gerillalar çoğu kez öldükleri için fedayyen, canını feda eden olarak isimlendirilmişlerdi) sırasında, Ürdünlü MK'nın önemli liderlerinden birisi olduğu dönemde örgütün isteksizliğine karşın fedayyenleri desteklemek için Beyt-ül Mukaddes (Kudüs'ün İslami ismidir) adı altında silahlı bir örgüt kurdu.

1973'te El-Ezher Üniversitesinden tefsir konusundaki doktorasını aldı. Kutup düşüncesi ile Kahire'de tanıştığı belirtilir. Bir süre sonra Suudi Arabistan'daki Kral Abdülaziz Üniversitesine hocalık yapmak üzere davet edildi. Burada, -Kutup'un idamı üzerine Mısır'dan kaçan kardeşi- Muhammed Kutup ile bağlantı kurdu. Bu ikilinin öğrencileri arasında Kral Faysal'ın yakın çevresinden çok varlıklı bir işadamının oğlu olan Usame bin Ladin de vardı. 22 yaşındaki bu genç bir süre sonra müritleri olacak ve 1979'da Azzam cihada katılmak üzere Afganistan'a giden ilk Araplardan birisi olduğunda,

---

[7] Gilles Kepel, 'The trail of political Islam', 2002, openDemocracy.org: Frontline, 'Al qaida's new front', Gilles Kepel ile mülakat, PBS.org, 26 Eylül 2004; 'The war for Muslim minds: an Gilles Kepel ile mülakat, open Democracy, 11 Kasım 2004.

onu takip edecekti. Birlikte, Pakistan'ın Peşaver kentinde, bütün dünyadan akın akın gelen genç Müslüman militanları eğitmek için "Maktab al-Khidamat- Hizmet Bürosu"nu kurdular. Bu, El Kaide örgütünün nüvesiydi.

Azzam pek çok kitabında Müslüman topraklarını savunmak için yapılan cihadın -Filistin, Afganistan ya da başka yerlerde- her Müslüman için kişisel bir zorunluluk (fard ayn) olduğunu savunmuştu. Kitapları, MK'nın muhafazakâr politikalarına karşı çıkan radikal üyelerinin rehber kitapları haline geldi. MK'de popüler hale gelen yerel milliyetçiliğin aksine Azzam, Panislamist bir bakış açısına sahipti.

Kepel, "Cihadın Emiri" olarak anılmasına ve radikal olarak tanınmasına karşın, Azzam'ın Pakistan'daki eğitim kamplarında ve Amerikan üniversitelerinde yaptığı sayısız konuşmada, Sovyetler'e karşı Afganistan'da verilen kutsal savaşı her açıdan destekleyen ABD'yi ve tutucu petrol şeyhliklerinden oluşan müttefiklerini hiç eleştirmediğine dikkat çeker. Bin Ladin de, Ayvan el Zavahiri ile tanıştığı 1985 (ya da 1986) yılına kadar mentoru ile aynı çizgidedir. Ancak sonra Zavahiri'nin Amerikan karşıtı pozisyonundan ve dönemin ılımlı MK liderliğine karşı kullandığı sert retorikten etkilenir. Zavahiri MK liderliğini, petrol şeyhleri ile flört etmekle ve demokrasi yanlısı bir çizgi izlemekle suçlamaktadır. Sonuçta, sınırsız serveti ve İslam davasına olan fanatik bağlılığı ile son derece değerli bir kazanım olan bin Ladin'in mentoru olur ve Afgan mücahitleri arasında fraksiyonlar oluşturur. Ancak örgütte Azzam'ın etkisi 1989'da Sovyet birlikleri Afganistan'dan çekilinceye kadar sürer. Ardından CIA, Amerika'nın hedeflerine -Kızıl Ordu'yu yenerek Sovyetler'in çöküşünü başlatmak ve Şii İran Devrimi'nin

etkisini sınırlamak- ulaşması için kullandığı Sünni militanlara ödeme yapmayı durdurarak onları ve Afganistan'ı, kaderlerine terk eder. Kısa bir süre sonra Azzam oğulları ile birlikte, son derece şüpheli bir kazada ölür. Kepel, bu kazanın arkasında Zavahiri'nin olduğunu ima eder. Zavahiri bu olaydan sonra Sovyetler'in ardından ABD'yi de yok etme hedefini global bir eschatological (ölümden sonrasına ilişkin) çerçeve içine koyar. Bu El Kaide'nin ve bin Ladin'in temel pozisyonu haline gelecektir.

Birinci Körfez Savaşı sırasında Amerikan birliklerinin "kutsal" Suudi topraklarında konuşlanması bin Laden'in pozisyonunu daha da sertleştirir ve bunun sonucunda, Afgan savaşından dönüşünde bir kahraman olarak karşılanmış olmasına karşın, Suudi istihbaratı tarafından pasaportuna el konur.[8]

Peki Ayvan el Zavahiri kimdir? Zavahiri, bin Ladin'den sonra ABD'nin arananlar listesinde ikinci isimdir. Bir göz doktorudur. 1951'de Mısır'da, pek çok ünlü ferdi ile tanınan entelektüel aristokrat bir ailede -1952 devrimi sonrasındaki yıllarda servetini ve etkisini kaybedecektir- doğmuştur. Dedesi büyükelçi, babası profesördür, diğer dedesi El-Ezher şeyhlerindendir, anneannesi, Arap Birliğinin ilk genel sekreteri Abdülrahman Azzam'ın, (Abdullah Azzam ile bir akrabalığı yoktur) kız kardeşidir. Azzam'ın kızı Prens Faysal'ın büyük oğlu ile evli olduğu için aile Suudi hanedanı ile de bağlantılıdır. Dayısı Salem Azzam, Avrupa İslam Konseyindedir.

---

[8] Shmuel Bar 'The Muslim Brotherhood in Jordan', Dayan Center; Marc Erikson, 'Islamism, fascism and terrorism (Bölüm 3)', Asia Times, 4 Aralık 2002, Asia Times Online; The Muslim Brotherhood: The Globalists' Secret Weapon, www.red_moonrising_.com, Gilles Kepel, Fitne, 2004, ss. 82-86.

Kutup son kez yargılanırken avukatlığını diğer dayısı Maffuz Azzam yapmıştır. Zavahiri hakkında geniş bir araştırma yapan Amerikalı gazeteci Lawrence Wright'a göre, Kutup'un aile ile yakın ilişkisi vardır ve küçük yaşlardan itibaren Zavahiri'nin tanıdığı birisidir. Bu nedenle idamından ciddi bir şekilde etkilenir ve daha 15 yaşındayken Nasır rejimini devirip yerine bir şeriat düzeni getirmek amacıyla bir İslamcı yeraltı örgütü kurar. Zaten bir yıldan beri MK'nın eylemlerine katılmaya başlamıştır. Bu, Batı'daki pek çok yaşıtının da mevcut rejimlere karşı Marksist gruplara katıldığı bir dönemdir. Kepel, Zavahiri'nin bu hedefini Amerikan yanlısı Sedat rejiminin komünistlere karşı İslamcılarla ittifak yaptığı dönemde de değiştirmediğini ve yeraltı faaliyetlerini sürdürdüğünü belirtir. Bu arada, 1980'in başında Afganistan'daki savaşla ilgilenmeye başlar ve mücahitlere yardım etmek için Pakistan'da bir süre doktorluk yapar.

Zavahiri'nin grubunu zamanla diğer benzer küçük gruplarla birleşerek Mısır İslami Cihat'ını oluşturur. Zavahiri de örgütün liderlerinden birisi olur. 1981'de Sedat'a İslamcılar tarafından yapılan suikast sonrasında yüzlerce İslamcı ile birlikte tutuklanır. Suikasta karıştığına kesinlikle inanılmasına karşın -halen genel inanış bu yöndedir- Mısır hükümeti bunu kanıtlayamaz. Kepel'e göre ise, bunun nedeni aslında Zavahiri'nin olaya karışmamış olmasıdır, çünkü böyle bir eylem için zamanın henüz gelmediğini ve İslam devrimine bir yardımı olmayacağı düşüncesindedir. Yine de, ruhsatsız silah bulundurmaktan 3 yıl hapse mahkum edilir. Burada, Cemaat al-Islamiyya (İslami Cemaat) lideri kör Şeyh Ömer Abdülrahman -1993'te Dünya Ticaret Merkezi saldırısına katıldığı gerekçesiyle ABD'de hapse atılacaktır- ile

karşılaşır. Bu, İslami Cihat'a rakip bir gruptur ve Kepel'e göre 1977'de Mısır'da İslamcılar tarafından yapılan saldırıların ardında Zavahiri değil Şeyh Ömer vardır.

Zavahiri, yargılanmaları sırasında İslamcıların sözcüsü olur ve mahkemelerde akıcı İngilizcesi ile uluslararası basma -ki ilk kez onlar tarafından fotoğraflanacaktır- masum olduklarını haykırır. Hapishanede maruz kaldığı korkunç işkencelere dayanamayarak bazı arkadaşlarını ele verdiği ve duyduğu utancın onu daha da radikalleştirdiği söylenir. Salıverildikten sonra Peşaver'e giderek orada İslami Cihat'ın bir şubesini kurar ve Sovyet işgaline karşı mücahitlerce verilen savaşa katılır. Burada, "yeni Che Guevara" olarak ilan edeceği bin Ladin ile tanışır. Ladin, Azzam ile birlikte mücahitleri eğitmek için açtıkları bir merkezi yönetmektedir.

Savaş sonrası -1990'larda- Zavahiri bir kez Mısır'a gider ancak çoğu zamanını Pakistan ve Sudan'da geçirerek Afganistan'da öğrendiği taktik ve bilgilerle İslami Cihat örgütünü daha radikal yönlere doğru çekmeye çalışır. Bu arada, 1991'de Suudi Arabistan'dan önce Pakistan'a sonra Mısır'a kaçan bin Ladin ile ilişkisi sürmekte ve "yeni Che Guevara" da onun gibi ABD'yi asıl düşman olarak görmektedir. 1992'den başlayarak "Afgan Araplar"[9] adı verilen eski Afgan mücahitlerini; internet, bin Ladin'in aile bağlantıları ve İslami bankaları etkili bir şekilde kullanarak, örgütlemeye başlarlar ve birlikte çok geniş bir ağ oluştururlar, El Kaide böylece doğar.

---

[9] "Peygamberin Bayrağı Altında Savaşçılar" isimli kitabında, Zavahiri bu ismi eleştirir çünkü mücahitlerin çoğu Arap olmasına karşın aralarında İslam dünyasının her köşesinden gelenler de vardır. (Bkz. 'Al-Sharq Al-Awsat Publishes Extracts from Al-Jihad Leader Al-Zawahiri's New Book,' 02 Dec 2001 http://www.fas.org/irp/world/para/ayman_bk.html)

Radikal İslam; Mısır, Cezayir ve Bosna'da yeni cepheler açmıştır. Ancak Kepel'in de önemle altını çizdiği gibi, radikal İslamcı liderler olarak bilinmelerine karşın 1993'teki Dünya Ticaret Merkezi saldırısına kadar Şeyh Abdülrahman da Zevahiri de rahatlıkla Amerikan vizesi alırlar. Amerikan istihbarat servisleri onları nedense göz ardı etmiştir. Londra da bu dönemde radikal İslamcılar için güvenli bir üstür. Nihayet 1997'de Amerikan Dışişleri Bakanlığı Zavahiri'yi -pek çok yabancı turistin öldüğü Luksor saldırısından sorumlu olduğu düşünülen ve İslami Cihat'ın bir kolu olan- "Fetih'in Öncüleri" grubunun lideri olarak ilan eder. İki yıl sonra, Mısır mahkemesi tarafından İslami Cihat ile bağlantılı eylemler nedeniyle gıyabında idama mahkum edilir. 1998'de bin Ladin ile birlikte, "Yahudi ve Haçlılara Karşı Dünya İslam Cephesi" isimli ortak bir fetva yayımlayarak davalarını globalleştirme yolunda önemli bir adım atacaktır. Amerikan Dışişleri Bakanlığı -7 Ağustos 1998'de Tanzanya ve Kenya'daki Amerikan Büyükelçiliği binalarının bombalanmasındaki rolü nedeniyle aradığı- Zavahiri'ye ulaşılmasını sağlayacak bilgi vereceklere, 25 milyon dolar ödül vaat eder.

Zavahiri bugün, Bin Ladin ile birlikte 11 Eylül saldırılarının baş sorumlusu kabul ediliyor. Mısırlı İslami Cihad ve MK ile şu andaki ilişkisi ise, nerede olduğu gibi meçhul. Yaygın kanıya göre, İslami Cihat, 1990'larda yaptıkları koalisyon sırasında El Kaide'yi ele geçirdi. Kaynağı şüpheli "redmoonrising.com" isimli web sitesi bin Ladin, Zavahiri ve El Kaide'nin aslında global bir terör örgütü olan MK'nın kullandığı piyonlar olduğunu iddia ediyor. Kepel ise, onları MK'den ayrı tutarak ABD ve Suudi Arabistan tarafından meydana getirildiklerini

ileri sürer, onlar "Silikon Vadisi ve Vahhabi kültürünün gayrı meşru çocuklarıdır."[10]

Faşist Bir Terör Hareketi midir?

İsrailli ünlü holokost (Yahudi soykırımı) tarihçisi Robert Wistrick, MK'yi faşist bir terör hareketi olarak niteler. "MK'nın vizyonu, Judenfrei (Yahudilerin olmadığı) bir Filistin noktasından başlayarak Ortadoğu'daki tüm Batı etkisini silmeye yöneliktir. Bu çerçevede, İslami faşizmin ilk dalgasında yer alırlar. 67 savaşından sonra büyüyen ikinci dalganın ideoloğu ise Seyyid Kutup'tur. 1950'lerde yazdığı 'Yahudilerle Mücadelemiz' isimli belgede Yahudileri, Muhammed ve İslam toplumunun ebedi düşmanları olarak niteler, Hıristiyanlığı, kapitalizm ve komünizmi İslam dinini tahrip etmek için kullandıklarını söyler."

Wistrick'e göre MK, Siyonizm ve Amerikanizmi Müslüman kimliğinin varlığına yönelik tehditler olarak görür, militarizm, gücün kutsanması ve ölümün nihilistlik bir külte dönüştürülmesi Nazilerin, faşistlerin ve İslamcıların ortak özelliğidir. Filistin Ulusal hareketi liderlerinden Hacı Emin Hüseyni, İslam ile ulusal sosyalizm arasında büyük paralellikler olduğunu söylemiştir.

Holokost sonrası, anti-semitizmin coğrafyası ve retoriği dramatik bir biçimde değişmiştir ancak ideolojik

---

[10] Boaz Ganor, "The Islamic Jihad: The Imperative of Holy War", The Survey of Arab Affairs, yayınlayan Jerusalem Center for Public Affairs, 15 Şubat 1993; The Islamic Jihad; BBC News, Profiles, 27 Eylül 2004; Lawrence Wright", The Man Behind Bin Laden. How An Egyptian Doctor Became A Master Of Terror', The New Yorker, 16 Eylül, 2002; Kepel, Fitne, ss 79-86; Ladan Boroumand & Roya Boroumand, "Terror, Islam, and Democracy", Journal of Democracy 13 Şubat 2002, ss. 5-20.

devamlılığı gösteren temel unsurlar aynen muhafaza edilmiştir. Anti-semitizmin ağırlığı bugün ne Almanya ne de Avrupa kıtasındadır fakat Arap-Müslüman dünyası ve onun diyasporadaki uzantılarıdır. Yeni bin yıldaki Yahudi karşıtı retorik, Hıristiyan, muhafazakâr ya da neo-faşist olmaktan çok İslamcı, anti-globalist ve neo-Marksist'tir. Nazi ideolojisi, 2. Dünya Savaşı sırasında pek çok grubu etnik temizliğe tabi tutmuştur fakat sadece Yahudilerin tamamen yok edilmesi öngörülmüştür. Onlara karşı savaş, global hegemonya için yapılacak (zamanın sonundaki) bir son savaş gibi algılanmıştır. Hitler, Hıristiyan ve Hıristiyan olmayanların antisemitizm konusundaki fantezilerini global düzeyde pratik bir siyasi programa dönüştürmüştür. Yahudilerin hedef olarak seçilmesinin kaynağı asırlarca Hıristiyan öğretisi tarafından şeytani insanlar olarak ilan edilmiş olmalarıdır. Fakat holokost, totaliter tanrıtanımazlar tarafından yürürlüğe konan high-tech bir 'Kutsal Savaş' versiyonudur. Bu ateistler bilinçli olarak, hem Aydınlanmanın mirası olan aklı, hem de Judeo-Hıristiyan ahlaki gelenekleri-nin tümünü yok etmeyi amaçlamışlardır.[11]

Wistrick'in bu iddiaları sık duyulan türden değildir ve son derece ilginçtir. Çünkü menşei belirsiz birçok web sitesinin açıkça ortaya koyduğu tezlerle, ima yolu ile de olsa benzerlik taşımaktadır. Nedir bu tezler? Holokosta yol açan, global ölçekte organize anti-semitizm halen mevcuttur, sadece bu kez radikal İslam kılığına girmiştir. Halen İslamcılığı (MK'yi) kullanarak dünyayı ele geçirmeyi amaçlayan bir yeraltı Reich'ı (Güçlü Alman imparatorluklarına verilen isim. Özellikle Naziler tarafından kullanılmıştır. Nazi Almanyası 3. Reich ola-

[11] Robert S. Wistrick, 'The old-new anti-semitism', National Interest, Yaz, 2003.

rak isimlendirilmiştir. Burada Nazilerin halen yeraltında varoldukları anlamında kullanılmaktadır.) vardır. O zaman bu soruyu soralım ve bu web sitelerinden alıntılarla anlamaya çalışalım.

Dünyayı İslamcılığı (MK'yı) Kullanarak Ele Geçirmeyi Amaçlayan Bir Yeraltı Reich'ı mı Vardır?

Spitfirelist.com'a göre, 2. Dünya Savaşı sonrası kurulan bir yeraltı Reich'i vardır. Savaş sırasında Almanya ve İtalya ile işbirliği yapan MK, o günden bu yana İngiliz istihbaratı, CIA, Suudi siyasi ve dini eliti ile birlikte gizli Reich ile bağlantılıdır. Bu çerçevede, global bir totaliter İslam teokrasisi kurma peşindedir. "Proje" isimli bir "MK belgesi" bu planın bir taslağıdır. Belge, 1950'lerde MK'nın Avrupa işleri sorumlusu olan Said Ramazan -Benna'nın damadı ve Tarık Ramazan'ın babası- tarafından yazılmıştır. 14 sayfalık taslak, global bir İslam iktidarı kurmak için taraftarlarını cihadı yürüten hareketlere destek vermeye çağıran ve Batılı ülke ve kurumlara sızılmasını öngören bir manifestodur. 2001'de, İsviçre basınında (ve sonra Newsweek dergisinde Nisan 2007) yer alan haberlere göre de, İsviçre'de Yusuf Nada adında bir Mısırlının villasında bulunmuştur.[12]

40'lı yıllarda MK'ya katılan Nada, (Spitfirelist.com'a göre eski bir Nazi ajanıdır) MK'nın defacto Dışişleri Bakanıdır, Saddam Hüseyin gibi dünya liderleri ile MK arasındaki bağlantıyı sağlamıştır. Amerikan ve Avrupa istihbarat raporlarına göre, yöneticisi olduğu uluslararası İslami banka ağı, El Takva, MK'ye ait bir örgüttür ve 220 milyon doların üzerinde bir parayı kontrol etmek-

[12] 'Islamism and the Conquest of the World'; Le Temps; 10 Haziran 2005.

tedir. Kasım 2001'de, Başkan Bush'un "şeytan'a darbe" olarak ilan edeceği bir kararla Amerikan yönetimi El Takva'ya yaptırımlar uygular ve sonuçta kapatır. Bankaya el konur ve Nada'nın bütün mal varlığı dondurularak İsviçre dışına çıkması BM yaptırımları ile yasaklanır. Hazine Bakanlığı raporunda, Nada'yı resmen global bir terörist olarak niteler. Newsweek'te yayımlanan Bakanlığın bir raporuna göre, El Takva Avrupa'da radikal bir camiyi finanse etmekte ve Hamas'a yılda 60 milyon dolar vermektedir, El Kaide liderlerinden birisine para transferi için de gizli bir hat oluşturmuştur.

Amerikan PBS televizyonuna -MK'nın terörist bir örgüt olup olmadığını araştıran belgeseli için- 2007 Nisan'ında verdiği mülakatta Nada bütün bu suçlamaları yalanlar ve Bush yönetiminin El Takva'yı kapatmak için gereken uluslar arası desteği sağlamasına karşın İsviçre makamlarının kendisi hakkında dava açmasına yetecek delil sunamadığına dikkat çeker. Ancak bankanın Suudi Arabistan'da bulunan mali kayıtlarını -temize çıkması için- İsviçre makamlarına teslim etmesi yolundaki öneri hakkında yorum yapmaz. MK üyesi olmaktan her zaman gurur duyduğunu belirten Nada, örgütün bir İslam devleti kurma hayali olduğunu ancak bunun için terör ve şiddete başvurmadığını söyler. İsrail ve Irak'taki intihar saldırılarını ise "işgale karşı mücadele" olarak niteler. Nada, MK'nın ABD'nin düşmanı olmadığını ve Ortadoğu'da barış istiyorsa Washington'un MK ile konuşmak zorunda olduğunu söyler.[13]

---

[13] America at a Crossroads -Inside the Muslim Brotherhood, Spreading fundamentalist Islam - but does the Muslim Brotherhood also support terrorism? PBS Television, 20 Nisan 2007; Terror Watch, Politicians or Jihadists - Newsweek, Nisan 2007.

Spitfirelist.com, San Francisco Chronicle'a dayanarak, El Takva'nın kurucusunun Francois Genoud adlı bir Fransız banker olduğunu ve bankanın Çakal Carlos ve bin Ladin'i de finanse ettiğini ileri sürer. Buna göre Genoud, Hitler, Goebbels ve Martin Bormann'ın yazılarının yasal haklarının sahibidir. Nazi fonlarının savaş sonrasında işletilmesinde büyük rolü olduğu sanılmaktadır.[14] Genoud, 60'ların sonlarında Filistinli gruplarla özellikle Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'yle (FHKC) yakın ilişki içerisinde olmuştur. Yakalanan FHKC militanları için hukuki destek sağlamış, hatta örgütün Delhi-Aden seferini yapan Lufthansa yolcu uçağını kaçırmasına bile yardım etmiştir. Örgütün liderlerinden Vadi Haddad (diğer lider George Habaş'tır) aracılığı ile Çakal Carlos ile tanışmıştır. Her ikisi de Genoud ile ölümüne dek ilişkilerini sürdürmüşlerdir.[15] Cezayir savaşı sırasında Said Ramazan, MK ile Genoud arasındaki bağlantıyı sağlamakla görevlendirilmiştir. Çünkü MK, 47'de Filistin'de oynadığı rolü bu kez Cezayir'de tekrarlamak istemektedir. Ramazan bu sırada, Dünya Müslüman Birliği'nin (Suudiler tarafından finanse edilen [S.Ç.]) kurulmasında da etkili olmuştur.[16]

Bir başka web sitesinin iddialarına geçelim, redmoonrising.com, "Müslüman Kardeşler, Globalistlerin Gizli Silahı" isimli ayrıntılı makalesinde, militan İslam'ın İngiliz-Amerikan egemenliğinin global elitlerinin, uzun

---

[14] "Swiss Probe Anti-U.S. Neo-Nazi" by Jay Bushinsky; San Francisco Chronicle; 12 Mart 2002.

[15] Kevin Coogan, "The Mysterious Achmed Huber: Friend to Hitler, Allah and bin Ladin?" alıntılayan Spitfirelist.com

[16] Richard Labeviere, Dollars for Terror: The United States and Islam; 2000 Algora Publishing s. 154 alıntılayan "The Project. The Muslim Brotherhood and Glo bal Proxy War", Spitfirelist.com

dönemli "dünya hükümeti" hedeflerine ulaşmak için kullandıkları bir kart olduğunu ileri sürer. Bu çerçevede MK, İngiltere'ye konuşlu globalistlerin seküler -milliyetçi rejimlere karşı en önemli karşı devrim hareketi ve stratejik kazanımıdır. İngiliz istihbaratı ve/veya İngiliz masonluğu tarafından kurulmuş ya da en azından desteklenmiştir. Makalede, Benna'nın gerçek bir Müslüman olduğundan kuşku duyulamayacağı belirtilerek ancak İngiliz masonluğundan etkilenmiş ya da MK'nın kuruluşunda onlardan yardım almış olmasının kuvvetli bir ihtimal olduğu ileri sürülür. Yanı sıra, o dönemde Mısır'da mason olmanın şimdiki gibi İslami değerlere aykırı görülmediğinin altını çizerek, Benna'nın da mason olabileceği iddiasında bulunmaktadır.

Makaleye göre, Müslüman Kardeşler (ya da Biraderler) de Masonik Kardeşler (Biraderler) gibi bir yardım örgütü olarak kurulmuştur ancak masonlar, liberal ve her inanca sahip kişilerin örgüte katılımına izin verirlerken Müslüman Kardeşler sadece İslam'a inananları kabul etmektedir. Masonluk gibi MK'da mutlak gizlilik ilkesi esastır ve piramit modeliyle yönetilir, dolayısıyla en alttakilerin en tepedeki liderlerin amaçları konusunda hiçbir fikri yoktur. MK lideri yani Büyük Rehber de semboliktir ve örgütün bütün gizli operasyonları radikal İslamcı hareketler ve El Kaide, Londra ve Cenevre'den -Said Ramazan tarafından Nasır rejiminden Avrupa'ya kaçtıktan sonra kurulan- Avrupa İslam Konseyi aracılığıyla yönetilmektedir. 70'lerin sonu ve 80'lerin başında Ortadoğu'da başlayan şiddet hareketleri spontane iç çatışmalar değil, MK'yi kullanan Batı politikalarının sonucudur. "Batı'nın desteği olmasa radikal İslam, her zaman olduğu gibi gayrı meşru, bastırılmış bir azınlık ola-

rak kalırdı ve Ortadoğu istikrarlı ve müreffeh bir bölge olurdu."[17]

Yazı, Robert Dreyfuss'un MK hakkındaki şu yorumu ile sonlandırılır, "Gerçek MK fanatik taraftarlara sahip, fanatik şeyh, molla ya da ayetullahlardan oluşmaz, gerçek Müslüman Kardeşler, ellerini hiç -öldürme ya da tahrip etmekle- kirletmemişlerdir. Onlar perdenin arkasında duran gizemli banker ya da finansörlerdir. Eski Arap, Türk, Fars ailelerinden gelirler, genlerinden dolayı oligarşik elitin bir parçasıdırlar. Avrupa'nın aristokrasisinin karanlık kanadı -özellikle İngiliz oligarşisi ile- ile iyi iş ve istihbarat ilişkileri içindedirler. MK her şeyden önce para demektir. On milyarlarca dolar nakit paraları ve her gün, petrol ticaretinden bankacılığa, uyuşturucu kaçakçılığından silah ve mücevher kaçakçılığına kadar her türlü işten kazandıkları milyar dolarları vardır. MK ile ittifak yaparak İngiliz ve Amerikalı globalistler sadece bir terör şebekesi olmakla kalmayıp, dünyanın en güçlü ve global finans imparatorluğunun da -numaralı İsviçre banka hesaplarından, Dubai, Kuveyt ve Hong Kong'taki offshore cennetlerine uzanan- ortağı olmuşlardır."[18]

Bütün bu iddialara, son derece tartışmalı olmakla ve gerçeği ne denli yansıttıklarını araştırmak kitabın sınırları dışında kalmakla birlikte, varlıklarından haberdar olunmasının global güç çatışmalarını anlamamıza yardımcı olacağı inancıyla, yer verdim. Şimdi sanırım MK'nın gerçek kimliği hakkında kendi başımıza da bazı

---

[17] "The Muslim Brotherhood: The Globalists' Secret Weapon", redmoonrising.com

[18] Robert Dreyfuss, Hostage to Khomeini, 1980 alıntılayan The Globalists, redmoonrising.com

sorular sorabiliriz: Benna, ustası Rıza hayattayken MK'yi kurdu. Rıza'nın örgütün kuruluşunda rolü var mıydı? Hatırlayalım, önce Afgani, Abduh ile birlikte masonik modele dayalı gizli bir örgüt olan ve tüm İslam ülkelerinde şubeleri bulunan el-Urvatü'l vüska'yı kurar. Daha sonra Rıza'nın (diğerlerinin yanı sıra) gizli Arap Birliği Cemaati'ni kurduğunu görüyoruz ve sonuçta Benna'nın MK'sı. Bu örgütler arasında bir bağlantı var mıdır? MK'nın başarısını bu uzun gizli örgüt geleneğine bağlayabilir miyiz? Kısaca MK bu örgütlerin ardılı mıdır?

Bundan sonraki bölümlerde "İslamcılığın Batılı Kökleri" başlığı altında yapacağımız araştırma belki de bütün bu soruların cevapları hakkında bize bazı ipuçları verebilir.

İslamcılığın Batılı Kökleri

Bundan sonraki 3 bölümde soruşturmamız boyunca sık sık karşımıza çıkan İslamcılığın Batılı kökleri olduğu yolundaki argümanları inceleyeceğiz. Giderek daha fazla uzman -başlangıçta çok aykırı bir tez gibi görünse de- Batı ile İslamcılık arasında yakın bir ilişki olduğunu savunuyor. İlk olarak masonluk ve İslamcılık arasındaki ilişkiyi kısaca sorgulayacağız. Daha sonra Batılı düşünürlerin Kutup düşüncesini nasıl etkiledikleri konusuna bir göz atacağız. Son olarak, çeşitli düşünürlerin İslamcılığın Batılı Köklerine ilişkin argümanlarını özetleyen 6 kritik soru ile soruşturmamızın bu bölümünü tamamlayacağız.

ON İKİNCİ BÖLÜM

İslamcılık ve Masonluk

Soruşturmamızın başında ayrıntılı olarak incelediğimiz Yeni Osmanlılarm, siyasi bir ideoloji olarak İslamcılığın kurucuları olduğu iddiası bu kişilerin hemen hepsinin -Ali Suavi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi- Osmanlı masonları olduğu bilgisi ile birleştiğinde daha da önem kazanıyor. Türkiye'deki Hür ve Kabul edilmiş Masonlar Büyük Locası resmi web sitesinde yer alan bir makalede şöyle denir: "Yeni Osmanlılar(ın), (özellikle de Avrupa'da Genç Osmanlılar adı altında anılacaktır) (...) zamanın bu aydın kişilerinin, Osmanlı'da çağdaşlığa yönelik, uygar bir yönetim ve halkın refah ve mutluluğunu hedef alan çalışmalarının ruhu nerden kaynaklanıyordu? Bu bir avuç aydının hemen hemen hepsinin de Mason oluşu, ilkelerine yönelik bir davada bir araya gelerek kenetlenmeleri ve aydınlığı hedef alan mücadelelere girmeleri, yalnızca bir rastlantı olarak mı değerlendiri-

lebilirdi? Hayır! Bunun bir rastlantı olmadığını yalnızca en iyi bilen ve hisseden değil, kesin olarak böyle olması gerektiğine inanan masonlardır."[1]

İslamcılık ve masonluk arasındaki ilişkinin kapsamlı bir araştırması bu kitabın sınırlarını aşar ancak İslamcılığı tam olarak anlayabilmek için Afgani ile Abduh'un da mason olduklarına ilişkin yaygın iddiaları (ve bazı kaynaklara göre Reşit Rıza'nın da) kısaca ele alacağız.

Türkiye'de, daha çok milliyetçi-İslamcı olarak nitelendirilebilecek çevreler -Bağımsız Türkiye Partisi, Yeni Mesaj Gazetesi gibi- Afgani ve Abduh'un mason olduklarını vurgulayarak, Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkma amacıyla İngiltere için çalışan ajanlar olduklarını ve İslam'ı da yok etmek için sahte bir İslam yaydıklarını ileri sürerler.[2] Bu iddialarını kanıtlamak için de pek bilinmeyen bazı kitaplardan alıntılar yaparlar.[3] Ancak İslamcılığın bu önemli önderlerinin mason olduğu iddiası yüksek tirajlı popüler Türk gazetelerinde de dönem dönem yer almıştır.[4]

Tarık Ramazan'a göre, Afgani Mısır'da iken masonlarla ilişkiye geçmiştir çünkü bu çevrelere girmek Afgani için önemlidir, aksi halde önemli insanlarla tanışma ve görüşlerini yayma imkânı bulamayacaktır. Nite-

---

1 Türkiye'deki Hür ve Kabul edilmiş Masonların web sitesi. "Osmanlı Masonları Üzerine İlk Anayasamızla İlgili Bir Tarihçe", http://www.mason.org.tr/osm_anayasa.htm

2 BTP lideri Prof. Dr. Haydar Baş ile mülakat, www.btp.org.tr, Ali Faik Nabi, Yeni Mesaj Gazetesi, Masonlar M. Sevki Eygi, DelikanForum.NET, http://www.delikanforum.net/showthread.php?t=16925.

3 Mesela Alaaddin Yalçınkaya, Cemaleddin Efgani, İstanbul 1991, Osmanlı Yayınları, ss. 131-132; Muhammed Reşad, Cemaleddin Efgani Hakkında Makaleler İstanbul 1416/1996, s. 21.

4 Mesela Sabah Gazetesi, Orhan Koloğlu 'Türkiye'de Masonluk', 20.03.2005 http://www.sabah.com.tr

kim, daha sonra Arabi isyanında yer alacak olan pek çok entelektüel de bu masonik çevrelerdendir.

Afgani'nin Masonik Modele Dayalı Gizli Örgütü

Ramazan, Afgani'nin; Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'nın önemli Müslüman aktörlerini ve düşünürlerini bir araya getiren gizli örgütü el-Urvatü'l vüska'yı, masonik örgüt yapısını model alarak kurduğunu belirtir. Afgani daha önce de belirttiğimiz gibi Abduh ile birlikte bu isimde bir de dergi çıkartmıştır. Ramazan'a göre, bu neredeyse hiç bilinmeyen örgüte üye olabilmek, Müslümanların kardeşliğini korumak için her şeyi yapacaklarına dair yemin etmeden, mümkün değildi. Bu örgütün pek çok ülkede şubeleri vardı ve ilkeleri gereği, bağımsızlıklarını kaybetmemek için, siyasete karışmazlardı.[5]

Afgani ile ikinci kez İstanbul'da kaldığı sırada yakın arkadaş olan Lübnanlı bir Osmanlı yazar olan Muhammed Mahzumi Paşa da, birlikte yaptıkları sohbetlerden derlediği "Cemaleddin Afgani'nin Anıları" isimli kitapta, el-Urvatü'l vüska'nın Mısır eliti tarafından kurulmuş milliyetçi bir örgüt olduğunu yazar. Afgani'ye bu örgüt tarafından bütün Müslümanları Panislamizm bayrağı altında toplamayı amaçlayan bir dergi çıkarma görevi verilmiştir.

Araştırmacı Ahmet Ali Salem-Muhammed İmara da dahil olmak üzere pek çok Müslüman araştırmacının eserlerinden derlediği bilgilere dayanarak -Afgani'nin siyasi reform, kolonyalizimden kurtulma ve Müslüman-

[5] Tarık Ramazan, İslami Yenilenmenin Kökenleri, Anka Yayınları, İstanbul, 2005, s. 90 ve Ahmed Emin, Zu'ama el-islah fi'l-asr, Mektebe en-nahda el-mısriyye, Kahire, 1949, ss. 12-25, alıntılayan Ramazan, s. 97.

ları federal bir devlet ya da daha gevşek bir birlik halinde birleştirme amaçlarıyla, el-Urvatü'l vüska isimli, Paris merkezli uluslar üstü bir gizli örgüt kurduğunu belirtir. Müslümanları kolonyal yöneticilerine karşı harekete geçirme amacıyla, özellikle Mısır ve Hindistan'da aktif; yeraltı hücrelerinden oluşan geniş bir ağı kullanan bu örgüt hakkında kimse amacı dışında pek bir şey bilmemektedir. Örgüt, 1884'de aynı isimle bir dergi çıkartır. Salem, el-Urvatü'l vüska ile Rıza'nın Arap Birliği Topluluğu arasında bir benzerlik olup olmadığını sorusunu sorar. Her ikisi de gizli ve anti kolonyalisttir. Birincisi, Mısır ve Hindistan'da İngiliz egemenliğine karşı savaşmıştır, ikincisi ise "Arabistan'ın yabancı egemenliği altına girmesini engellemeyi amaçlayan" bir (İngilizlerle Osmanlı'ya karşı [S.Ç.]) ittifaktır.[6]

El-Urvatü'l vüska, en azından isim olarak, 1949'da Beyrut Amerikan Üniversitesinde kurulan gizli bir öğrenci örgütü olarak yeniden ortaya çıkacaktır. Bu ismi -"middleeastreference.org"a göre- Afgani ve Abduh'un ünlü dergisinden almışlardır. Ancak bu öğrenciler, Arap milliyetçiliği doktrininin ünlü ideologları Konstantin Züreyk ve sekülerliği ile ünlü Satı el Hüsri'den etkilenmişlerdir. Mesela Hüsri, "İslami siyasi birleşme, Müslüman ülkeler arasındaki kültürel farklılıklar nedeniyle

---

[6] Muhammed Mahzumi Paşa, Cemaleddin Afgani'nin Hatıraları (Hatıratu Cemaliddin el-Afghani el-Huseyni) Beyrut, 1931, Türkçe baskı. İstanbul 2006, s. 26; Muhammad `Imarah, Jamal al-Dinal-Afghani: Moqidh al-Sharq wa Faylasuf al-Islam (Doğu'yu Uyandıran Adam, İslam'ın Filozofu) 2. baskı (Beyrut: Dar al-Shuruq, 1988); Ahmad F. B. ash-Shawabkah, "Mashru` al-Jami`ah al-Islamiyah fiFikr Jamal al-Din al-Afghani" (Cemaleddin Afgani Düşüncesinde İslam Birliği Projesi içinde Ibrahim Gharaybah (düzenleyen); Jamal al-Din al-Afghani, 323-24; alıntılayan Salem, Challenging Authoritarianism.

olmayacak bir rüyadır" demiştir. El-Urvatü'l vüska topluluğunun lideri, Hıristiyan bir Filistinli olan George Habbaş'dır. (Vadi Haddat ile birlikte.) Habbaş önce Arap Fedai Tugayları'nı (al-Kata'ib al-Fida' al-Arabi) Genç Mısır Hareketi -Batı hedeflerine karşı saldırılar düzenleyen ve faşizme kaynaklık eden Giuseppe Garibaldi'nin "siyasi şiddeti," İtalyan Carbonari ve Genç İtalya hareketinin gizlilik ilkesi, Bismarck'ın disiplini, MK'nın çatışma stratejisi gibi düşüncelerden etkilenen- militanları ile birlikte kurmuştur.[7]

El-Urvatü'l vüska, gelecekte Arap Milliyetçi Hareketi'nin (AMH) ilk nüvesini oluşturacaktır. AMH'den de, uçak kaçırma olayları ile uzun süre dünyanın gündeminde kalacak olan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) ve Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi (FDKC) doğacaktır.

Afgani ve Abduh'un Masonluklarına İlişkin İddialar

"Bir İngiliz Casusunun Anıları" isimli kitap,[8] Afgani'nin İstanbul'u ilk ziyaretinden sonra gittiği Mısır'da üst düzeyde bir mason olduğunu yazar. Başkanı olduğu mason locasını ondan Abduh devralmış ve masonluğu Müslümanlar arasında yaymada büyük yararlık göstermişlerdir.

---

[7] Institutional biographies of Palestinian political groups since 1967", The Popular Front for the Liberation of Palestine, middleeastreference.org; Yezid Sayigh, Armed Struggle and the Search for State, Oxford University Press, New York, 1997, s. 72.

[8] Les Franio-Maions, France, 1960, s. 127 alıntılayan, Confessions of a British Spy, Hizmetbooks, http://www.hizmetbooks.org/British_Spy_Hempher/ ikinci bölüm.

Bazı kaynaklara göre, Afgani'nin mason olmasının tek amacı İslamcılık konusundaki fikirlerini yayabilmekti yoksa samimi bir mason değildi. Ancak Mahzumi Paşa, masonluğun Afgani için çok önemli olduğunu yazar. Mısır'daki mason localarını, ülkenin politikasını etkileyecek güçlü siyasi araçlara dönüştürmek için büyük çaba harcadığını mason localarında yaptığı konuşmalardan geniş alıntılar yaparak ileri sürer.[9] Sonuçta, Afgani amacına ulaşır. "Mısır'a siyasi gazeteciliği tanıtmanın yanı sıra 1877'de girdiği 'Şark Yıldızı Locası'm kendi eylemleri için bir siyasi platforma dönüştürerek Mısır siyasetinde doğrudan yer alır. Mısır'ın gelecekteki hidivi Prens Tevfik'i bu locaya kaydeden Afgani'dir ve tahta çıkması için onu kardeşi Prens Halim'e karşı da desteklemiştir. Mısır politikasına aktif bir şekilde karışan Afgani, masonik Ulusal Parti'ye liderlik yaparak ve siyasi gazetecilik yoluyla Mısır'da yeni bir siyasi dönem yaratmayı başarmıştır. Bütün bu ajitasyon sonucunda Hidiv İsmail tahttan indirilmiş ve yerine Tevfik geçmiştir"[10] (Afgani'yi konu alan 4. bölümde İsmail'in tahttan indirilmesi ile ilgili bölümle birlikte düşününüz.)

Insight dergisinde de konumuzla ilgili ilginç bilgiler var: "Tarihçiler, Mısır'da masonluğun 1882'deki Arabi İsyanı ile birlikte gardroptan çıktığını ileri sürerlerse de, isyanın lideri Ahmet Arabi Paşanın masonluğu hiçbir zaman kanıtlanamamıştır ancak onu destekleyenlerin bir

---

[9] H. Karaman, (1994), "Cemalettin Efgani", TDVİA, İstanbul, TDV. Yayınları, alıntılayan Ahmed Danışmaz, "Cemaleddin Afgani", Köprü Dergisi, Güz 2000, 72. Sayı, http://koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Sayi&SayiNo=72; Mahzumi Paşa, s. 17-25.

[10] Mohammad Sami 'Raish', Sayed Jamaluddin Afghani, Afghanan.net, http://www.afghanan.net/afghanistan/afghani/reforms.htm. Ayrıca bkz. bölüm 4, not 10.

bölümünün mason olduğu bilinmektedir... Vatikan -ki kendisi dışında her türlü biraderlik örgütünü kendisine tehdit olarak algılar- anti-masonik hareketlerin öncülüğünü yaparak her fırsatta komplo teorilerini alevlendirir. Ancak, Hıristiyanlığın çok az etkili olduğu Osmanlı döneminde kozmopolit elit arasında masonluğun yayılışı böyle bir engelle karşılaşmadı... Mısırlı diplomat Kerim Vissa, Oxford Üniversitesine sunduğu Mısır'daki masonluğu anlatan tezinde 'Hoşgörülü bir karaktere sahip olan Mısır'da masonluk daha çok moda haline geldiği için yayıldı. Gizli olmaktan ziyade açıktı' diyor. Kendi kuşağındaki ve sınıfındaki pek çok Mısırlı gibi büyükbabalarından en az birisi bir mason locasının bölgesel büyük üstadı olan Vissi o dönemi şöyle anlatıyor: 'Mısır'da iki tür masonluk vardı. Benim toprak sahibi atalarım gibi geleneksel İngiliz masonluğunu benimseyenler ve ateşli milliyetçilikleri nedeniyle liberal Fransız mason localarına katılan diğerleri. Bunların liderleri el-Ezher'in ünlü şahsiyetleri Cemaleddin Afgani ve tilmizi Muhammed Abduh idi. İlginçtir ki, ikisi de yoldaşlarını 'ikhawan al saffa wa khullan al wafa- "İhvan-ül Sefa ve Hıllan-ı Vefa"' (dürüst kardeşler ve sadık yoldaşlar) diyerek selamlıyorlardı."[11]

---

[11] Samir Raafat,'Freemasonry in Egypt. Is it still around?', Insight Magazine, 1 Mart, 1999.
Cihangir Gener'e göre, İhvan-ül Sefa, İsmaililerin inançlarını yaymak için kullandıkları örgütlerdir. İhvan-ı Sefa ya da "Ikhwan al Safa wa Khullan alWafa wa Ahl alHamd wa Abna' al Majd - Dürüst kardeşler, güvenilir yoldaşlar, övgüyü hakedenler, zaferin oğulları" isimli gizli topluluğun Basra'da ve sonra Bağdat'ta 9 ya da 10. yüzyılda ortaya çıktığı sanılıyor.
Örgütün üyeleri Müslümandır ancak dinlere özellikle İslam'a farklı bir yorumla yaklaşmaktadırlar. Özel bir misyona yönelik olduğu anlaşılan faaliyetlerinde -siyasi güç elde etmek gibi- hemen göze çarpan Şii renkler, sadece gösterişten ibarettir çünkü kitleleri yönlendirmek için zekice kullanılmıştır.

Afgani ve Abduh'un en iflah olmaz eleştirmeni İngiliz tarihçi Elie Kedourie de bu bilgiyi doğrular. "Afgani ve Abduh. Modern İslam'da Dini İnançsızlık ve Siyasi Eylemcilik" isimli kitabında bu özel selamlaşmanın İslam'ın -sapkın olarak da görülen- en eski mezheplerinden ünlü İsmaililere bilinçli olarak yapılan bir referans olduğunu ve Afgani ile Abduh'un sadece mason olmakla kalmayıp dinsiz olduklarını da ileri sürer. Kedourie'ye göre, Afgani masonlukta çok ilgisini çeken kadim İslam heterodoksunun modern bir uzantısını bulmuştur. Zaten kendisini bir felsefi ilimler üstadı olarak tanımlamıştır. Kedourie kitabında, Afgani'nin İngiliz masonlarına ait Kahire'deki "Büyük Loca"dan tanrıya inanmadığı için atıldığına ilişkin İngiliz Başkonsolosluğunun Londra'ya gönderdiği telgrafa da yer verir. Bu aynı zamanda "Büyük Loca"nın, "Büyük Şark"tan ayrılmasına yol açan krizlere denk gelmektedir. Yanı sıra, Kahire'de o dö-

---

Aslında örgüt hiçbir mezhebe bağlı değildir. İslam ve Yunan felsefesinin yardımıyla, mevcut dinlerin yerini alacak, bir inanç sistemi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Dünyanın ilk ansiklopedisi olarak kabul edilen "İhvan-ül Sefa Risaleleri" de bu topluluk tarafından yazılmıştır. Örgüt yapısı masonik örgütlerle büyük benzerlik göstermektedir.

Bir görüşe göre, örgütün amacı Müslümanları bağnazlıktan kurtarmak, bilim anlayışını ve doğa bilimlerine dayanan felsefeyi egemen yapmak, toplumu düzeltecek bir aydınlar ahlakı yaratmaktı. Şeriat yanlış inançlarla bozulmuştu. Felsefe ile temizlenmeli, gerçek özü meydana çıkarılmalıydı. Bilgide ve gerçeklere ulaşmada, bir yol göstericiye gerek vardı. Ölümsüz olan ruhun Tanrı'ya ulaşabilmesi için bir yol haritası oluşturmaya çalıştılar. Bunun için öncelikle felsefe ile İslami kurallar arasında bir uzlaşma arayarak neo-Platoncu bir yaklaşım, Aristo mantığı ve Pithagorasçı sayılar bilimini kullandılar. Bu çerçevede eski Yunan, Hint ve İran öğretilerini sentezleyerek İslam inançları ile Yunan felsefesi, Zerdüşt dini, Hint gizemciliği ve Gnostizm unsurları taşıyan bir öğreti ortaya çıkardılar.

(Bkz. Cihangir Gener, "Batini Bir Ekol: İsmaililik", historicalsense.com; Azim Nanji ve Farhad Daftary, "What is Shi'a Islam?", The Institute of Ismaili Studies;"İhvan-Üs-Safâ, İslam Ansiklopedistleri", hermetics.org)

nemde Fransızca çıkan liberal gazete La Reforme'un, Afgani'nin atılma nedeninin "Büyük Mimar"a (mason literatüründe Tanrı) inançsızlığından çok eylemlerinden kaynaklanıyor olabileceği yolundaki yorumuna da yer verir.[12]

Kuşkusuz Afgani ve Abduh'un masonluğuna dair en önemli ve bizim soruşturmanız açısından aydınlatıcı açıklama, Kedourie tarafından yayımlanan Abduh'un ölümü ardından Rıza tarafından gazetelere yazılan taziye yazısıdır:

"Ben (Rıza) bir keresinde ona (Abduh) masonluğun aslında ne olduğunu sordum. Bana, masonluğun rolünün, tesis edildiği ülkelerde bilgi ve özgürlüğe karşı savaşan kralların ve papaların otoritesine karşı gelinmesi olduğunu, şimdi sona eren bu rolün Avrupa'nın gelişmesi açısından büyük bir kazanım oluşturduğunu ve ilerlemesinin ana direklerinden birisi olduğunu söyledi."

Rıza yazıda ayrıca, Abduh'un Afgani tarafından -sosyal ve siyasi nedenlerle- masonluğa inisiye edildiğini söylediğini de belirtiyor.

Kedourie'ye göre, Jön Türk devrimi öncesinde, Şark masonlarının gizli devrimci faaliyetleri Şark liderleri tarafından biliniyor ve bunlar Osmanlı İmparatorluğu ile İran'da kaygı yaratıyordu.[13]

İslamcılığa sempatisi ile bilinen Juan Cole, 1993'te Mısır ulusal arşivlerinde yaptığı araştırma sırasında Afgani'nin evinden alınmış olan özel evraklarını içeren bir dosya bulur. "Ortadoğu'da kolonyalizm ve Devrim" isim-

---

[12] Elie Kedourie, Afghani and Abduh. An Essay of Religious Unbelief and Political Activism in Modern Islam, UK, 1966, ss.19-20.

[13] *Age*, ss. 21-22.

li kitabında bu dosyanın 1870'lerde Mısır'daki gizli örgüt faaliyetlerine ışık tuttuğunu yazar. Buna göre, Afgani ilk kez Mason locasına 1876'da girmiş, hem İngiliz hem İtalyan locasına devam etmiş, İngiliz "Şark Yıldızı Locası"na 1877'de başkan seçilmiş ancak buradan atılınca Fransız masonluğuna girmiştir.[14] Mahzumi Paşa ise bu locayı, (siyasi bir araca) dönüştürme çabalarının tepki çekmesi üzerine bıraktığını ve yeni bir loca kurduğunu yazar.[15]

Öte yandan Cole -kitaplarında Afgani'yi siyasi bir eylemciden çok bir ezoterik olarak nitelendiren Paul Johnson'm aksine- Afgani döneminde mason localarının belirli siyasi liderlere destek için halkı mobilize eden siyasi örgütler olduğunu belirtir. Bir bölümü Afgani tarafından yönetilen Müslüman masonların Avrupalı güçlerin emperyal hırslarından ve Müslüman gençleri Protestan yapmalarından endişe duyduklarını ve bunu önlemeye çalıştıklarını yazar.[16]

---

[14] Juan Cole, Colonialism and Revolution in the Middle East: Social and Cultural Origins of Egypt' Urabi Revolution, Kahire, 2000, s. 139, 303; Bkz. Paul Johnson The Master's Revealed, NY, 1994, s. 5, 47; Paul Johnson, Initiates of the Theosophical Masters, Sunny Press, 1996.

[15] Mahzumi Paşa, ss. 17-25.

[16] Cole, s. 153.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kutup'un Düşüncesi Üzerindeki Batı Etkileri

Öğretisinin etkileri günümüzde artarak süren Seyyid Kutup daha önce saydığımız Müslüman düşünürlerin yanı sıra; pek çok uzman ve yazara göre[1] Dr. Alexis Carrel'den (1873-1944) de büyük ölçüde etkilenmiştir.

Kutup ve Carrel

Fransız bir cerrah olan Carrel, Nobel ödülü kazanmış (1912) bir bilim adamı, mistik, pek çoklarına göre bir faşist, -en iyi olanı üretip zayıf olanı ötenazi gibi yöntemlerle yok etmeyi savunduğu için- sosyal bir Darvinist, Vichy Fransası hükümeti görevlisi ve Maraşel Petain'in kültür danışmanıdır. "Bilinmeyen İnsan (ya da İnsan Bu Meçhul)" isimli kitabı 1930 ve 40'lı yıllarda uluslararası çok satanlar arasına girmiştir.[2]

---

[1] Tarık Ali, Paul Berman, Ahmed Bouzid, Abdal Hakim Murad, Luke Loboda, Yusuf Choueiri, Aziz al-Azmeh, Rudolf Walther, İbrahim M. Abu-Rabi gibi.

[2] Carrel bu kitabı, "Twilight Club" denen bir örgüt ile en azından büyük benzerlik gösteren bir entelektüel grubun ısrarı üzerine yazmıştır. "Twilight

Bu kitapta, Carrel, insanlık üzerine felsefi sorular sorarak, insanlığın gelecekte ancak selektiv bir yeniden kopyalama ve entelektüel bir aristokrasinin liderliğinde mükemmelleşebileceği teorisini geliştirmiştir. Carrel'in, insanlığın geleceğine üstün bireylerden oluşan bir konseyin rehberlik etmesi fikri, pek çokları tarafından antidemokratik bulunmuştur.[3] Carrel'in, modern Batı materyalizminin, özellikle kapitalizmin, insani özellikleri yok edici etkileri olduğunu savunduğu kitaplarının halen aşırı sağcı Fransız çevrelerde popüler olduğu ve Le Pen'in seçim kampanyalarında kullanıldığı belirtilmektedir.

Kutup'a göre Carrel, Batı toplumunun -Kutup modern cahiliyye olarak nitelemektedir- en güçlü ve entelektüel sözcülerinden birisidir. Kutup "Geleceğin Dini İslam" kitabında, Carrel'in "Bilinmeyen İnsan"ı hakkında şöyle der: "(Carrel) Bu kitapta, insanlığın en önemli özelliklerini katlettiğinden dolayı yürürlükteki materyalist uygarlığa karşı çıkmaktadır. Doğa kanunlarının çiğnenmesinin -ki (doğa) bunu yapanları karşılıksız bırakmaz- insan cinsini tehdit eden tehlikelerini çığlık çığlığa haber vermektedir." Kutup sonra kitaptan geniş alıntılar yapar. Bunlardan bazılarını özetle veriyoruz:

"Birçok insan çağdaş toplumun dayattığı bilgilerden kurtulmak istiyor. Bu kitabı onlar için yazıyorum. Bir de, kendilerinde yeterli cesareti bulup sadece entelektüel, siyasi ve toplumsal değişiklikleri değil, sanayi uygarlığının kalbinin değiştirilmesi, insanlığın ilerlemesi için

---

Club" halen varlığını sürdürmekte, ölen üyelerinden Walter Russell' ın metafizik üzerine yaptığı spekülasyonları sürdürmektedir. (Bkz Thomas Nephew, 'Sayyid Qutb's French connection', newsrack blog, 18 Ağustos, 2003.

[3] Nephew, *age*.

yeni bir düşüncenin ortaya konması gereğine inananlar için."[4]

"İnsanın her şeyin ölçüsü olması gerekir. Ancak o, tam tersine yarattığı bu dünyada bir yabancı. Bu dünyayı kendisi için düzenlemekte hep aciz kaldı, çünkü kendi doğası hakkında pratik bilgiye sahip değil. Dolayısıyla, cansız varlıklar bilimlerinin canlılar bilimine karşı sağladığı büyük ilerleme insanlığın başına gelen en büyük felaketlerden birisidir. Çevremizi zekâmızla biz oluşturduk ancak geliştirdiğimiz icatlar ne bizim yapımıza ne de şeklimize uygun. Mutsuzuz. Hem ahlaki hem de ruhi açıdan dejenere olmuşuz. Uygarlığın ve sanayinin en fazla geliştiği toplum ve ülkeler zayıflamaya başlamışlardır, diğerlerinden daha hızlı bir şekilde barbarlığa ve vahşiliğe döneceklerdir. Ancak onlar bunu kavrayamamaktadırlar. Çünkü ilmin onun çevresinde ördüğü düşmanlık duvarından onu koruyacak bir şey yoktur. İşin gerçeği şu ki, medeniyetimiz önceki medeniyetler gibi, hayatın kendisini olanaksız kılan belirli hayat koşulları oluşturmuştur. (...) Çağdaş şehirlerde yaşayanların içinde bulundukları endişe ve keder; siyasal, ekonomik ve toplumsal düzenlerden kaynaklanmaktadır."[5]

"Uygar insanların akıllarını 300 yıldan daha fazla bir zamandır sultası altına almış bir sistemden kurtulmak elbette zor olacaktır. Bilim, uygarlığın Rönesans'tan beri izlediği yoldan ayrılıp cansız maddeleri basitçe değerlendirmeye yönelirse (...) madde egemenliğini yitirecek, aklın etkinliği fizyolojininkine denk olacaktır. Edebi, estetik ve dini araştırmalar matematik, fen ve kimya

---

[4] Alexis Carrel, Man the Unknown, 1939, ss. 11-12, alıntılayan Seyyid Kutup, İstikbal İslamındır, Özgün Yayıncılık, 1996, ss. 62-63.

[5] Carrel, *age*, s 44, Kutup, *age*, s. 64.

alanındaki araştırmalar gibi olacaktır, yürürlükteki eğitim sistem ve yöntemleri ortadan kalkacaktır.. Ekonomistler insanların fizyolojik ihtiyaçları gibi ruhi ihtiyaçları da olduğunu (...) ekonomik ve parasal krizlerin nedenlerinin akli ve ahlaki de olabileceğini kavrayacaklardır. (...) her şeyin en son karar mercii olacaklardır. İnsanın materyalizmden kurtulmasının hayatımızın büyük bir bölümünü değiştireceği açıktır. (Ancak) Çağdaş toplum bütün gücüyle bu gelişime karşı koyacaktır... Ne olursa olsun maddenin başarısızlığının psikolojik bir tepkiye dönüşmemesi için gerekli tedbirleri almalıyız. (...) psikolojinin manevi önderliği fizyoloji, fen ve kimyadan daha az tehlikeli değildir. Freud mekanik bilgilerin çoğundan daha fazla zarara yol açmıştır... Yalnız maddenin ruh ile yer değiştirmesi Rönesans'ın yol açtığı hatayı düzeltmez. Maddeyi reddetmek akıldan uzaklaşmaktan daha fazla zarar verebilir. Kurtuluş bütün bu anlayışları terk etmekle gerçekleşebilir."[6]

Luke Loboda'ya göre Kutup, Carrel'de insanın gereksinimleri ile materyalist uygarlığın gelişmesi arasındaki kopukluğun yarattığı tehlikeyi fark etmiş bir Batılı görür. Ancak Carrel, sonuçta insan doğasını anlamak için yapılacak daha derin bilimsel çalışmaları çözüm olarak görürken Kutup'a göre bu, Batı'nın kendi sorunlarını çözmede ne denli yetersiz olduğunun bir göstergesidir. İçinde bulunduğu şizofreni ve insan gereksinimleri konusundaki yanılgısı nedeniyle cevap için Allah'a döneceğine sorunlarını kendi kavramları ile çözmeye çalışarak Allah ve toplum arasındaki kopukluğu daha da artırmaktadır. Batılı düşünürler, seküler toplumun kısıtlamaları nedeniyle sorunlara geçerli çözümler

[6] Carrel, ss. 329-332, Kutup, ss. 65-67.

geliştirememekte, cahili sorunlarına cahili cevaplar vermektedirler. Kutsal rehbere dönmek yerine, Batı kendi yok oluşunu hazırlamaktadır. Dolayısıyla Kutup, Carrel'ın Batı toplumunun sorunları konusundaki teşhislerine katılmakla birlikte çözüm konusunda ondan ayrılır.[7]

Yusuf Choueiri ise, Kutup'un öğütlediği davranış kurallarının Hz. Muhammed'in öğretilerinden çok Carrel'in görüşlerine uyduğu kanısındadır ve sonuç faşizmin bir 3. dünya versiyonudur.[8]

SalafiTalk_Net, Kutup'un cahiliyye'sinin; Carrel'in, sosyal ve ahlaki bir çöküntü içinde gördüğü Hıristiyan toplumunu tanımlamak için kullandığı, barbarlık kavramından etkilendiği yorumunu yapar. 1940 öncesi yoğun olarak Carrel'in bu düşüncelerini okuduktan sonra gittiği ABD'de bunların kanıtlarını görmesi onu cahiliyye kavramını geliştirmeye yöneltmiş, bu süreçte Mevdudi'nin metodundan da etkilenmiştir. Zaten seküler bir geçmişten gelen Kutup'un ideolojisi Kuran ya da Sünnet'in otantik yorumuna değil, kendi deneyimlerine ve okuduklarına dayanmaktadır. Kutup'un Müslüman dünyayı analizi, Carrel'in Hıristiyan dünyayı analizinden etkilenmiş ve bu etki daha sonra ideolojisinde belirleyici olmuştur. Ancak bu Kutup'un Carrel'in çözümlerine katılmadığı gerçeğini değiştirmemektedir.[9]

Gerçekten de Carrel'in barbarizm konusundaki düşünceleri Kutup'inkilerle büyük benzerlik göstermektedir. Carrel, Batı'nın çöküşüne alkol, uyuşturucu ve siga-

---

[7] Luke Loboda, "The Thought of Sayyid Qutb: Radical Islam's Philosophical Foundations", Statesmanship Thesis, ashbrook.org

[8] Alıntılayan Carl Brown, "Islam and Politics Past and Present: A Bibliographical Essay", pp. 142-49, reproduced by SalafiTalk_Net

[9] The Mashaayikh Of Sayyid Qutb, SalafiTalk_Net, http://www.spubs.com

ra üretiminin, cinsel serbestinin ve ahlaksızlığın neden olduğunu, bunların kendisini muhafaza etmesi gereğine uymayarak insanı zayıflattığını ve barbarlığa sürüklediğini savunur.[10]

Aziz Azmeh'e göre, Ali Şeraiti ve Seyyid Kutup, toplumun içeriden dejenere olmasına karşı sesini yükselten ve bu bozulmuş toplumu iyileştirecek küçük bir kurtarıcı topluluğunu savunan Carrel'e büyük hayranlık duymuşlardır.[11]

Öte yandan Abdül Hakim Murad, Kutup'un -aslında Hıristiyanlarca geliştirilen- anti-semitizminin kaynağında da Carrel'in olduğu yorumu yapar.[12]

Kutup hakkında pek çok yazı kaleme alan İbrahim M. Abu-Rabi da, onun Carrel'dan etkilendiği kanısındadır. Kutup, Carrel'in insanın varoluşunun anlamı ve Batı medeniyetindeki yeri konusundaki bilgisine hayranlık duymuştur. Kutup'a göre, insanın ruh ve madde olarak ikiye bölünmesi bilimin din üzerindeki zaferi ile sonuçlanmıştır. Oysa insan bir bütün -tek- olarak değerlendirilmelidir. Modern insan Carrel'in teşhis ettiği gibi manevi, akli ve fiziki açıdan bir kaos ve geleceğine ilişkin bir belirsizlik içerisinde yaşamaktadır. Sadece Kurani yaklaşım, her insanı benzersiz ve özgün bir misyona sahip olarak görür, dolayısıyla hayatın her alanını kapsayan ve oluşturan İslam bütün bu sorunlara çözüm olabilir.[13]

---

[10] Alexis Carrel, Reflections on Life, s. 103 alıntılayan age SalafiTalk_Net

[11] 'Interview with Aziz al-Azmeh, iranbulletin.org alıntılayan Vikipedia, Islamofascism, "The fascist influence on Islamism".

[12] Abdal Hakim Murad, "The Origins of Suicidal Terrorism", The American Muslim, alıntılayan Vikipedia, Islamofascism, "The fascist influence on Islamism".

[13] Ibrahim Abu-Rabi, Intellectual Origins of Islamic Resurgence in the Modern Arab World, 1995, ss. 157-162.

Alman tarihçi Rudolph Walther ise, "Doktor Carrel'in garip öğretileri. Katolik bir Fransız doktor nasıl radikal İslamcıların manevi atası oldu" isimli makalesinde Kutup'un İslami metot olarak nitelediği, eğitim, ahlak, ekonomi ve politikanın hepsinin tek bir sisteme (ilahi rehberlik) entegre edilmesi ile; Carrel'in her şeyin birleştirilmesi ve koordinasyonunun, üstün bilim (super science) adını verdiği tek bir inanç çerçevesinde yapılması önerisinin birbirine uyduğunu belirtir. Walther, böylece aslında Kutup'un çözümde de Carrel'den etkilendiğini ya da Kutup'un İslami çözümünün özgün olmadığını ima etmektedir.[14]

Carrel, "tekrar ilerlemek için insanın kendisini yeni baştan inşa etmesi gerekir" sonucuna varır ve bunun nasıl yapılacağını, "Bilinmeyen İnsan"ın son bölümünde açıklar:

"Modern topluma geleceğini görebilecek ve planlayabilecek, temel araştırmaların yapılmasını zorlayacak entelektüel bir merkez, ölümsüz bir beyin verilmelidir. Böyle bir örgüt, medeniyet yolunda sendeleyerek ilerleyen beyaz ırkların kurtarıcısı olacaktır. Bu düşünce merkezi, Amerika'nın Yüksek Mahkemesi gibi, birkaç kişiden oluşmalıdır. Bu kişiler uzun yıllar boyunca insan hakkında eğitilmelidirler. Örgüt otomatik olarak kendisini yenileyebilmelidir, öyle ki her zaman yeni fikirleri yansıtabilsin. Demokratik liderler gibi diktatörler de, bu bilimsel gerçek kaynağından insana uygun bir medeniyet oluşturmak için gereken bilgiyi almalılar."[15]

---

[14] Rudolph Walther, "The strange teachings of Doctor Carrel: how a French Catholic doctor became a spiritual forefather of the radical Islamists", Die Zeit alıntılayan Nephew.

[15] Carrel, Man the, alıntılayan Nephew.

Kutup'un Carrel'in tespitlerine duyduğu hayranlık sadece onu değil, doğmasına neden olduğu radikal ya da fundamentalist İslamcılığı anlamak açısından da önem taşımaktadır. (İran İslam Devrimi'nin ideoloğu olarak kabul edilen Ali Şeriati'nin de Carrel'den büyük bir hayranlıkla söz ettiğini ve Kutup'un aksine çözümlerini de eleştirmediğini not edelim.) Ayrıca bu bağ, 14. bölümde ele alacağımız Islamofaşizm tartışmalarına da ışık tutabilir.

Kutup ve Dulles

Kutup'un Batı medeniyetinin çöktüğü yolundaki tespiti nedeniyle övgüyle söz ettiği tek kişi Carrel değildir. Nedense pek vurgulanmamakla birlikte, Kutup "İstikbal İslamın" kitabında ABD'nin eski Dışişleri Bakanlarından John Foster Dulles'tan da (1888-1959) -Carrel'dan yaptığından çok daha fazla- alıntı yapmıştır.

Bir Protestan rahibin oğlu olan Dulles uluslararası hukuk uzmanıydı, çeşitli uluslararası konferanslarda (Versailles gibi) Amerikan heyetlerine uzman olarak başarıyla hizmet verdikten sonra büyükbabası ve amcasının izinden giderek (Dwight Eisenhower yönetiminde 1953-1959 yılları arasında) Dışişleri Bakanlığı yaptı. Aşırı dindardı ve dünyadaki reformist kiliselerin birliği için, çeşitli örgütlerde üst düzey görevler yüklenerek çaba harcadı. Foster ailesine ait olan ve Nazi rejimi ile yakın işbirliği sayesinde büyük kârlar elde etmekle suçlanan (Bkz. Stephen Kinzer, Darbe, 2006) Sullivan & Cromwell hukuk firmasının ortaklarındandı. Dulles'un, 1933'te Hitler seçildikten sonra Nazi Partisine 1 milyar dolarlık yardımda bulunduğu ileri sürülür, 1934'te ise kamuoyu

önünde Hitler'i savunmuştu. Daha sonraki yıllarda ortaklarının baskısıyla firmanın Berlin bürosunu kapattı.

Komünizme karşı saldırgan bir taktik izlenmesini savunarak soğuk savaşın başlangıç dönemine damgasını vuran kişilerden birisi oldu. NATO'nun en önemli mimarlarındandır. NATO onun, Sovyet yayılmasını kapsamlı bir misilleme tehdidi ile kontrol etme stratejisinin bir parçasıdır.

1950'de yazdığı "Savaş ve Barış"ta Amerika'nın (Truman yönetiminin) tecrit politikasını eleştirerek yerine "bağımsızlığına kavuşturma-liberation" politikasının izlenmesini önerdi. Bu kitabın ona Dışişleri Bakanlığı yolunu açtığı söylenir. Dulles'un Sovyetler'i öteleme (roll-back) politikası Reagan döneminde de (Bir grup neo-con tarafından 1996'da yazılan "Kesin bir Değişiklik-A Clean Break" isimli raporda, dönemin İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'ya Suriye'ye karşı uygulaması önerilmiştir [S.Ç.]) kullanılmıştır. Bu politikanın Sovyetler'in çöküşünde önemli rol oynadığı ileri sürülür.

Dulles'un 1953'te, İran'daki Musaddık rejimini devirdiği öne sürülen CIA darbesinde önemli bir rol oynadığı söylenir. Bu iddiada kuşkusuz dönemin CIA Başkanının kardeşi Allen Welsh Dulles olmasının da payı vardır. 1956'da Süveyş Kanalının İngiltere, Fransa ve İsrail tarafından işgaline karşı çıkarak Nasır'ı destekledi. Ancak iki yıl sonra (Bağdat Paktı'na girmeyi reddettiği için) Nasır'ın sert bir muhalifi haline gelerek ABD'nin Mısır'a silah satışını engelleyecekti. Nasır'ın Sovyetler'e dönmesine yol açan bu politikası, Ortadoğu'yu Moskova'nın etkisine açtığı gerekçesiyle halen eleştirilmektedir.

Dulles Amerikan politikası kadar uluslararası politikayı da etkileyen -Carnegie Endowment for Internatio-

nal Peace (CEIP), Rockfeller Vakfı, Dış Politika Konseyi (CFR) gibi- kurumlarda kurucu üyelik ve yönetim kurulu başkanlığı yaptı. Washington DC yakınındaki Dulles Uluslararası Havaalanı onun ardından isimlendirilmiştir.[16]

Kutup'a göre benliği tehdit edilen ancak sözümona ilim kafesini parçalayıp çıkamayan insanın durumu karşısında tehlike çığlıkları atanlardan ikincisi de Dulles'tur. Ancak o da Carrel gibi çözüm için geniş bir bakış açısına sahip değildir. "Carrel, materyalist sanayi uygarlığının insanın dinamikleri ve varlığı için tehlike oluşturduğunu düşünmektedir. Dulles da materyalizm doktrinine, tarihin ekonomik ilkesi ve temeline dayanan komünizmin sosyal düzeninin, ABD ve Batı dünyası için tehlike arz ettiği fikrindedir. 'Savaş mı, barış mı?' isimli kitabında bu tehlikeden kurtulmak için büyük bir çığlık atmaktadır. Ona karşı konmasını istemektedir. Ancak önerileri diğerleri gibi atomcudur. Sorunu kökünden çözmemektedir. Ülkesindeki din adamlarından güçlerinin yetmeyeceği şeyler yapmasını istemektedir. (Oysa) uzun zamandır kilisenin toplum hayatındaki tarihsel rolü nedeniyle bunu yapmaları mümkün değildir."[17] Kutup bunları yazdıktan sonra Dulles'un kitabından altı sayfalık bir alıntı yapar. Bu bölümü özetle aktarıyoruz:

"Konunun madde ile bir ilgisi yoktur. En büyük üretim bizdedir. Bizim yoksun olduğumuz şey güçlü ve sağlam bir imandır. Sahip olduğumuz her şey bunsuz anlamsızdır... İnsanların akılları karmaşa içindedir. Ruhlarını yiyip bitirmektedirler... Bir halkın karşılaşabileceği en kötü sınava tabi tutulduk, bu müreffeh bir hayatla

[16] John Foster Dulles, Vikipedia.

[17] Kutup, İstikbal İslamındır, s. 61-62, 71.

sınanmaktır... İsa'nın uyardığı gibi maddi şeyler ruhları paslandırabilir (...) İnsanlar geleceği kurma çabalarından uzaklaşıp maddi şeyleri elde etmek için mücadeleye girişirler (Bu değişim güvenliğimizi de tehlikeye sokar). Güvenliğin para karşılığı satın alınması mümkün değildir... Roma imparatorları çöküş döneminde barışı satın almaya kalkıştılar."

"Etkimiz ve güvenliğimiz yok olduğunda komünist Sovyetler'inki yükselişe geçti (...) dünya milletleri komünist deneyimin özelliklerini taşıyan politikalar uygulayabilirler. Hatta uygulamaktalar, tıpkı bizim 19. yüzyılda büyük Amerikan deneyiminde yaptığımız gibi... Biz bu düşüncelerin aldatıcı ve saptırıcı olduğunu biliyoruz... Komünist propaganda örümcek ağı gibi çekicidir. Ne zaman kucağına bir halk düşse, onun psikolojik manevi güçlerini emer. Ancak komünizm (...) birçok yerde halklar tarafından kabul görmektedir... Komünist olmayan birçok ülke, ki bunlar arasında Batılı Hıristiyan devletler de vardır, önceliği toplumun maddi hayatının geliştirilmesine vermekte ruhi hayatı bireylerin kendisini ilgilendiren ikincil bir konu olarak görmektedirler. Komünistler bunu, Batı toplumlarının da komünizmin materyalist politikalarını izlemek zorunda olduklarına dair bir örnek olarak vermektedirler..."

"İnancımız olmadığı, sorunlu çağdaş toplumumuzda manevi araçlardan yardım dilemediğimiz sürece komünizmle mücadele edemeyiz, aldatma, terör ve şiddet konularındaki yöntemlerini boşa çıkaramayız... Ateizm ve materyalizmi uygulamadan sosyal adaleti gerçekleştirebileceğimiz konusunda ağır bir başarısızlığa uğradık... Bunun sonucu olarak halkımızın büyük bir bölümü özgür toplumda inançlarını yitirdi... Millet olarak hâlâ din-

dar olmamıza karşın dini inancımızı, ibadetlerimizi unuttuk. Çünkü biz din ile dinin uygulamasını birbirinden ayırdık. İmanın yeni şartlarla yürüyebileceğine inanmadık. İnanç ile davranış arasındaki ilişki koptuktan sonra manevi bir güç yeşertemeyiz ki, bunu dünyanın her tarafına yayabilelim..."

"Şu Marksist teoriyi tamamen reddetmemiz gerekir. 'Maddi şeylerin önceliği vardır. Manevi olan ise ona tabidir.' (...) İnsanın özgürlüğü ve kurtuluşu yolunda ilk başa inancı koymaktan korkmamalıyız. Şu dini görüşe sarılmalıyız: 'Allah insanları sadece maddi üretici olmaları için yaratmadı. (...) özgür toplumun anlamı her bireyin kendisi için çalıştığı toplum değildir. O uyumlu bir toplumdur. (...) İnsanlar Allah'ın gözetiminde kardeş olarak yaşasınlar diye yaratılmışlardır.' (...) Yeni yüksek frekanslı, 'Amerika'nın Sesi' servisleri kurmanın hiçbir yararı yoktur, söyleyecek yeni ve etkili bir şeyimiz varsa bunu yapalım..."

"Birçok vaiz ve öğretmen bilimsel bilginin insanın kötülük yapmasını artırmasına üzülüyor... bilgiden kaçmayı onaylayamayız.. (Ancak) Bugün yeni bilimsel bilgi tehlikelidir. Çünkü bu bilgi, manevi liderliğin inanç ile davranış arasındaki ilişkiyi açıklamada başarısızlığa uğradığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bilimsel gelişmeyi durdurmak yerine maneviyatı ilerletmeliyiz... Başkan Wilson ölümünden önce yazdığı makalede komünist tehlikeye dikkat çekerek şöyle dedi: 'Bütün sorunun özü şudur; uygarlığımız maddi açıdan varlığını ancak maneviyata yönelmekle sürdürebilir.' Kilisemiz, sermayedarlarımız ve Allah'tan korkan ve ülkesini seven herkes bu sözlere kulak vermelidir."[18]

[18] *Age*, ss. 61-77.

Kutup, Dulles'un bu çığlığına kolaylıkla cevap verilemeyeceğini belirtir çünkü "sorun çok daha derindir. Kiliselerin elinde, önce Pavlos'un daha sonra Konstantin'in, konsül ve papaların yaptığı tahribattan dolayı, insan hayatı ile ilgili kapsamlı bir ilke yoktur. Sayın Dulles'un sözünü ettiği Hıristiyanlık düşüncesinin kalıntılarına bile Amerika'nın maddi uygarlığı dayanamaz. Daha başlangıçta asi bireyciliğe dayanan bu uygarlık, kapitalist, faizci, karaborsacı düzenle temsil edilmektedir. (...) Yapılması gereken (...) faizci düzenin ortadan kaldırılmasıdır. Hıristiyanlığın yasakladığı şey, her ilahi dinin (...) yasakladığı şeydir. (Oysa) Sayın Dulles, Hıristiyanlığın ekonomik düzenin işleyişine kesinlikle karışmamasını, sadece komünizm belasını savuşturmak için politik amaçlara hizmet etmesini istemektedir. (...) din adamlarından Hıristiyanlığın kalıntılarından (çünkü aklı reddederek insanları dine düşman eden kiliseye karşı verilen mücadele din adamları ile halk arasında derin bir uçurum yaratmıştır) (...) ruh ile maddeyi, din ile dinin uygulanmasını birbirinden ayırmayan bir sistem kurmalarını istiyor. (...) Dini düşüncenin hayatın bütün alanlarında uygulanmasında samimi bile olsa, sahih Hıristiyan öğretileri ile, içinde yaşadığı hayat arasında aşılmayacak bir uçurum vardır."

Dulles'un dini Batı sistemlerini komünizmden korumak için istediğini belirten Kutup, oysa Allah'ın dininin bir hizmetçi gibi istendiği zaman gelip istenmediği zaman gidemeyeceğini, efendi ve egemen olmak isteyeceğini belirtiyor. Ancak bu gerçekleştiğinde bugünkü tehlikeli manzaraya yol açan insan ile din arasındaki uğursuz ayrımın (Bkz. 9. Bölüm-Kutup Düşüncesi) ortadan kalkacağını ve "bütün insanların beklediği kurtarıcının İslam dini olduğunu" savunuyor. Çünkü kurta-

rıcıda bulunması gereken özellikler İslam'dan başka bir dinde bulunmamaktadır.

"İslam bir inanç ve düşünce sistemidir. Aynı zamanda pratik bir hayat tarzıdır. Dolayısıyla insan hayatının yeni bir temel üzerinde kurulmasını sağlayacak tek dindir."

"Carrel bu kurtarıcıya yönelmemektedir, derin ilmine rağmen bir beyaz adam olduğu için, beyaz adamı kurtarmayı amaçlamaktadır. İslam, beyaz adamın ürünü olmadığı için ona yönelmesi mümkün değildir. Dulles da bu kurtarıcıya yönelmemektedir çünkü o beyaz adamın da üzerindedir. Onun İslam ile görülmesi gereken bir hesabı vardır. İslam'a karşı açılan savaşta, dünyanın her köşesinde bu dini gözetleyen onun yerini insan ürünü başka düşünce ve değerlerin almasını savunan örgütler kurmuştur. Kutup, Dulles ve İslami dirilişi engellemeye çalışan diğerlerinin, bunu İslam yollarını kestiği, emperyalist amaçlarına ve dilediklerini yapmalarına engel olduğu için yaptıklarını belirtir ancak tüm bunlara karşın 'gelecek İslam'ındır."[19]

İki Analoji

Kutup'la aralarında düşünce paralelliği kurulan diğer iki Batılı, Kardinal Radzinger ile Amerikalı neo-con'ların mentoru Leo Strauss'dur.

Kardinal Ratzinger ve Kutup

Kardinal Ratzinger bugünkü Papa Benedict XVI'den başkası değildir. Radzinger-Kutup analojisini, "3quarks-

[19] *Age*, ss. 77-98.

daily.com" isimli popüler bir web log'da yer alan Josh. M. Tyree imzalı son derece ilginç bir makaleyi özetleyerek inceleyeceğiz.

Yazar, Radzinger'in kitabının isminin de Kutup'un en önemli eseri gibi "Yoldaki İşaretler" oluşundan başlayarak, her ikisinin de sahip olduğu fundamentalist dünya görüşlerinin birbirinden farklı olmadığını, dünyaya aynı bakış açısından baktıklarını savlıyor. Mesela, Papa olarak Radzinger'in ilk icraatlarından birisinin, İspanya'daki eşcinsel çiftlere de evlenme hakkı veren liberal evlenme yasasına Katolik din adamlarının verdiği destek nedeniyle tehditler savurması (Yani -Kutup'un da savunduğu gibi- dinin yasalara üstün kılınması) olduğuna dikkat çekiyor.

Tyree, özellikle Kutup'un yazılarının şiddeti teşvik etmesi nedeniyle iki kişiliği karşılaştırmadığını vurgulayarak ancak Karen Armstrong'un "The Battle for God-Tanrı için Savaş" ve Gilles Kepel'in "The Revenge of God-Tanrının İntikamı" kitaplarında da belirtildiği gibi, Radzinger ve Kutup düşünceleri arasında paralellikler bulmanın mümkün olduğunu savunuyor. Bunun nedeni olarak ikisinin de entellektüel dünyasının; Batılı seküler hümanizmin egemen olduğu ve Amerikan kültürünün yayıldığı bir dönemde liberal, çoğulcu, kapitalist modernizme muhalefet ederek oluşturulmuş olmasının yanı sıra, modern hayattan ve kendilerince ahlaki bozulmadan büyük korku duymalarını gösteriyor.

Radzinger'e göre "Hiçbir şey kesin kabul edilmediği ve en yüksek amacın insanın kendi egosu ve kendi arzuları olduğu bir izafiyet diktatörlüğüne doğru gidiyoruz." Kutup da şöyle ifade ediyor: "Bu din (İslam) insanı kendi arzularının ve başka insanların esiri olmaktan

kurtaran bir evrensel özgürlük deklarasyonudur." Her iki düşünür de, kadının asli görevinin biyolojik yapısına uygun olarak çocuk yetiştirmek olduğunu belirterek, kadının çalışmasına ve kadın-erkek ilişkilerinin şehvete dayalı olmasına karşı çıkıyorlar.

Bu (ve makalede değinilen diğer) benzerlikler nedeniyle Tyree, İslam ile diğer dinler arasında bir medeniyetler çatışmasını öngörmenin anlamsızlığını vurguluyor. Yanı sıra, İslam'ı düşman olarak görenlerin kendi fundamentalist görüşlerinin pek çok konuda "düşmanlarınınkiyle" aynı olduğunu görmenin son derece eğlenceli olduğunu belirtiyor.[20]

Bu makeleye gönderilen bir yorumda ise, Ratzinger ve Kutup'un iki ayrı çerçeve ve zamanın ürünleri olduğu belirtilerek, Kutup'un sadece Batı'nın söylemine ya da kolonyalizmine değil, Mısır'ın pagan tarihine, Şiiliğin ortaya çıkışına, Taha Hüseyin gibi modern entelektüellere, milliyetçilere, Afgani ve Abduh gibi İslam modernizminin önderlerine de tepki duyduğu vurgulanıyor. "Sonuç olarak, gündemi uluslararası olduğu kadar yereldi ve kızgınlığı sadece Batı liberalizmine, humanizme ve kapitalizme karşı değil aynı zamanda kendi geleneğine de yönelikti."[21]

Leo Strauss ve Kutup

Leo Strauss-Kutup analojisi ise, "Kabusların Gücü-The Power of Nightmares" isimli, ilk kez 2004 Ekim'inde yayımlandığında büyük gürültü koparan üç saatlik bir

---

[20] J. M. Tyree, "Milestones: Ratzinger and Qutb", 3quarksdaily.com, 5 Eylül, 2005.

[21] 3quarksdaily.com, 5 Eylül, 2005.

BBC belgeselinde yapılıyor. Yapımcı Adam Curtis, bu belgeselde çok tartışmalı iki argüman ortaya koyuyor. Birincisi, dünyaya yayılmış güçlü ve şeytani bir terör ağı yoktur, bu bir fantezidir. İkincisi ise, Strauss ve Kutup'un görüşleri büyük paralellik göstermektedir. İkisi de liberal Batı düşüncesinden nefret etmekte ve toplumu hastalıklarından kurtarmak için bir elit grubun kurtarıcılığını (tıpkı Carrel gibi [S.Ç.]) öngörmektedirler. Sonuç olarak, Strauss'un öğütlediği elit kurtarıcılar Amerikalı neo-conlar, Kutup'unkiler ise El Kaide olacaktır. Her ikisinin yolları Afganistan'da kesişecek ve ortak düşmana Sovyetler'e karşı savaş vereceklerdir. Her iki düşünürün de hayatı paralel olarak ekrana getirilerek bu benzerlikler göz önüne serilir. Belgesele, alıntılar da yaparak kısaca bir göz atalım:

"Öyküde iki grup var. Neo-con'lar ve radikal İslamcılar. Her ikisi de idealist ve daha iyi bir dünya kurmayı düşleyen liberal rüyanın iflasından doğmuşlar. Bu iflasın nedenleri hakkında da çok benzer açıklamaları var. Bu iki grup dünyayı değiştirdiler. Birlikte bugünün, gizli, organize bir şeytanın dünyayı tehdit ettiği kâbusunu yarattılar. Bu öyle bir fanteziydi ki, dönemin politikacılarına kaybettikleri gücü ve kontrolü geri verdi. Politikacılar artık tatlı rüyalar değil bizi kâbuslardan korumayı vaat ediyorlar."

Film 1949'da başlar. Kutup, orta yaşlı bir okul müfettişi olarak ABD Colorado'daki Greenley isimli küçük kasabaya gelir. "O yaz Amerika'da yaşayacağı deneyimlerinden oluşturacağı güçlü fikirler, 11 Eylül saldırısında uçakları kullananlara esin kaynağı olacaktır. Ülkede dolaştıkça, Amerika'ya giderek daha fazla tepki duymaya başlar."

Bir gece kilise salonunda düzenlenen dansa gider. Daha sonra o gecenin fikirlerini kristalleştirdiğini yazacaktır. Rahip gramafonda o günlerin hit parçalarından birini çalmaktadır: "Baby, It's Cold Outside." Işıklar kararılmış, göğüsler göğüslere değmekte, kollar belleri sarmaktadır, hava aşk ve şehvet doludur. Kutup'a göre, "Önünde dans edenler trajik bir şekilde kaybolmuş ruhlardır. Özgür olduklarını sanmaktadırlar ancak aslında egoist ve muhteris isteklerinin tutsağıdırlar. Amerikan toplumu ileriye doğru gitmemektedir, insanları geriye çekmektedir. Hayvani ilkel güçlerle yönetilen izole varlıklar haline gelmektedirler. Bu yaratıklar, toplumu bir arada tutan bağları un ufak ederler." Kutup, o akşam bu egoist bireyci kültürün kendi ülkesine egemen olmasını engellemeye azmeder.

Yalnız değildir. Aynı sırada Chicago'da "bireyselciliğin Amerika'yı yok edici bir güç olduğu korkusunu paylaşan" bir başkası vardır. Chicago Üniversitesinin adı sanı duyulmamış bir siyaset felsefecisidir. Ancak onun görüşlerinin de çok uzun dönemli etkileri olacaktır çünkü o Amerikan neokonservatif (neo-con) hareketine kaynaklık edecek olan Leo Strauss'dur. Bütün zamanını sadık bir öğrenci grubu oluşturmaya hasretmiştir. Onlara şunu öğretmektedir: "Yaşadığınız liberal refah toplumu, içinde kendisini yok edecek tohumları taşımaktadır." Bunu durdurmaları için herkesin inanacağı güçlü mitler oluşturmaları gerekmektedir. Onlar, yani seçkinler, bu mitlere kendi aralarında inanmak zorunda değillerdir ama halkın içindeyken inanır görünmelidirler.

Mısır'a dönen Kutup, Amerikan kültürünün ülkesine çoktandır yayılmakta olduğunu keşfeder. Bunu dur-

durmak için; seçkinler, "aynı onun Amerika'da yaptığı gibi bu yalancı özgürlüğe kanmayan ve bu gerçeğin kitleler tarafından da algılanmasını sağlayacak "öncüler" gerekmektedir. Kutup ilk adım olarak MK'ya katılır ve yoz monarşiyi devirmek için "Özgür Subaylar" ile işbirliği yapar ancak seküler devleti reddettiği için hapse atılarak korkunç işkenceler görür. İşkence, düşüncelerini iyice radikalleştirir ve "Batı'dan bütün dünyaya yayılan hastalığa" cahiliyye adını verir. Müslümanları bu hastalıktan kurtarmak için hapishanede kitaplar yazarak devrimci öncüleri ayağa kalkıp cahiliyyenin ülkelerini etkilemesine izin veren -dolayısıyla artık Müslüman sayılamayacakları için öldürülebilir olan- liderleri devirmeye çağırır. Nasır, 29 Ağustos 1966'da onu idam eder. İdamdan bir gün sonra genç bir öğrenci -bir gün Kutup'un sözünü ettiği öncü olması umuduyla- gizli bir örgüt kurar. Adı Ayvan Zavahiri'dir. Amacı, gerçek Müslümanlığı getirecek bir İslam devleti kurmaktır. Yıllar sonra Usame bin Ladin'in mentoru olacaktır.

Bu sıralarda, 2. Dünya Savaşından beri etkili olan liberal kültürün çökmeye ve büyük kentlerinde art arda şiddet olaylarının yaşanmaya başladığı Amerika'da da, 70'lerin başında Washington'da bir grup entelektüel, tanınmış liberal gazeteci Irwing Kristol'un etrafında toplanıp kaosun nedenlerini sorgulamaya başlarlar. Cevabı, Strauss'un teorilerinde bulurlar: "Liberal düşünce, -yani bireysel özgürlüğe inanma- kaosu doğurmaktadır. Çünkü bu (inanç) toplumu bir arada tutan paylaşılan değerlerden oluşan çerçeveyi yok etmektedir. Bireyler kendi egoist çıkarları peşinde koşarlar ve bunun bir çatışmaya yol açması kaçınılmazdır."

Grup, Strauss'un teorilerini çalışan Paul Wolfowitz, Francis Fukuyama, ve Irving Kristol'un oğlu William gibi genç üniversite öğrencilerinin katılımı ile genişler. Onlara neokonservatifler, kısaca neo-con'lar denecektir. Amerikan mitini oluştururlar; özel bir ulus olan Amerika dünyadaki iyi güçtür, kötü güç olan Sovyetler'den dünyayı kurtaracaktır. Ancak öncelikle içinden çürüyen Amerikan toplumunun kurtarılması gerekmektedir.

Neo-con'lar en büyük savaşı iyi ve kötü güçlere değil, güç dengelerine ve çıkar birliğine inanan Henry Kissinger'a karşı vereceklerdir. Nixon yönetiminin Dışişleri Bakanı olan Kissinger, Sovyetler ile işbirliğinin Amerika için gerçek güvenliği sağlayacağına inanmaktadır. 1972'de Sovyetler ile nükleer silahların sınırlandırılması anlaşmasının imzalanmasını sağlar, bu "Detente (yumuşama)" politikasının başlangıcıdır. Richard Nixon Moskova'dan döndüğünde "korku çağı'nın sona erdiğini" ilan eder. Ancak neo-con'larm projelerini gerçekleştirmeleri için korkuya ihtiyaç vardır. Kissinger'in siyasi vizyonunu yok etmek için uğraşmaya başlarlar. Amerikan siyasi gücünün, Watergate skandalı nedeniyle Nixon'ın istifası ile içte, Vietnam yenilgisi ile dışta çökmesi onlara yardımcı olur. Ford yönetiminde iki müttefik bulurlar. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Başkanın özel kalem müdürü Dick Cheney. Birlikte Sovyetler'in anlaşmaları ihlal ederek, Amerika'ya saldırmak amacıyla gizlice silah yığmaya başladıklarını savunmaya başlarlar. Bunun için kanıt göstermemelerini ise "var ama bulamıyoruz" şeklinde açıklarlar, kurdukları bir komite -üyelerinden birisi Ronald Reagan'dır- sürekli olarak çeşitli film ve programlarla Amerika'nın çok büyük bir tehdit altında olduğu iddiasını yaymaktadır. Bu programlara katılanlardan birisi de Alexander Soljenitsin'dir.

Bu sıralarda Mısır'da, artık genç bir adam olan Zavahiri görünürde soylu bir aileden gelen bir doktordur ancak -Batılı bankaların kontrolünde bir grup milyoner tarafından desteklenen- Sedat rejimine karşı yeraltı faaliyetlerini sürdürmekte ve rejimi değiştirmenin yollarını aramaktadır. Aradığı fırsatı Kissinger, Sedat'ı İsrail ile barışa ikna ederek verecektir. Zavahiri ve yandaşlarına göre Sedat artık Müslüman değildir ve öldürülmesi caizdir. İslami Cihat yanlısı subaylar tarafından 1981'de öldürülür, ancak bu Mısır halkının -İran'da 1979'da olduğu gibi- rejimi değiştirmek için ayağa kalkmasına değil Zavahiri ve yüzlerce yandaşının tutuklanmasına neden olur. (Yukarıda Kepel'in Zavahiri'nin suikastın zamanlamasını erken bulduğunu ileri sürdüğünü hatırlayalım.) Kutup gibi işkence gören Zavahiri, toplumu onun ayağa kalkmasını engelleyen Amerikan ideolojisinden kurtarmak için yeni bir örgütlenme ve strateji gerektiğini düşünmeye başlar.

Aynı anlarda Amerika'da da din örgütlenmektedir. Ahlaki yozlaşmanın önlenmesi için dinin yararına inanan neo-con'lar, Reagan'ın seçim kampanyasına danışman olduklarında Cumhuriyetçi Parti'nin dinci kanadı ile ittifak yaparlar. Irwing Kristol bunu şöyle açıklayacaktır: "Bütünüyle seküler bir toplumun, şu anda bizi etkileyen hastalıklarla baş edebileceği düşüncesinin yanlış olduğu ortaya çıktı. Böyle düşündüğüm için kültürel açıdan bir muhafazakârım. Dinin toplumu iyileştirmekte gerçekten bir rol oynayabileceğine inanıyorum. Liberalizm dine bu rolü vermeye hazır değil ancak konservatizm hazır, sadece bunu nasıl yapacağını bilmiyor."

Amerika'da milyonlarca fundamentalist Hıristiyan yozlaşmış toplumla ilişkiye girmemek için oy kullan-

mamaktadırlar. Neo-con'lar karizmatik rahiplerle işbirliği yaparak onları sandığa gitmeye ikna ederler ve 1981'de Reagan iktidara gelir. Neo-con'lar Reagan yönetiminde önemli görevlere getirilirler. Artık Amerika'nın devrimci kaderini -güç kullanarak dünyada iyiliği egemen kılmak ve Sovyetler'e karşı verilen ahlaki savaşı kazanmak- gerçekleştirmeye hazırdırlar ve onları iktidara taşıyan milyonlarca fundamentalist Hıristiyan da aynı amacı paylaşmaktadır.

Ancak Reagan her ne kadar Sovyetler'in şeytani bir güç olduğuna inansa da, onları güç kullanmadan doğru yola döndürebileceğini düşünmektedir. Bu nedenle "detente-yumuşama" politikasını sürdürmektedir. Neo-con'lar da, Moskova'nın dünyayı ele geçirmek için, FKÖ'den, Baider-Meinhof'a, IRA'ya kadar terör hareketlerinin ve devrimci hareketlerin büyük bir bölümünü destekleyen bir terör ağı oluşturduğunu savunmaya ve bunu destekleyecek "sahte kanıtlar" oluşturmaya başlarlar. CIA bunların neo-con fantezileri olduğunu söyler çünkü bu iddiaların çoğu kendilerinin Sovyetler'i karalamak için yaptıkları propagandalara dayandırılmaktadır. "Bir terör ağı yoktur çünkü bunu CIA uydurmuştur."

Ancak neo-con'lar dönemin CIA Başkanını ve ardından Reagan'ı etkilemeyi başararak Sovyetler'e karşı düşmanca bir politika izlenmeye başlanmasını sağlarlar. Strauss'un öğretileri doğrultusunda Sovyetler için bir "Şer İmparatorluğu" miti oluşturulmuştur. Ancak bir farkla onlar kendi oluşturdukları mite inanmaktadırlar, dünyayı güç kullanarak değiştiren "demokratik devrimciler" olacaklar, Sovyetler ve diğer diktalarla, bu ülkelerdeki devrimci demokratik güçlere destek vererek savaşıp, dünyadaki özgür bölgeyi giderek genişletecekler-

dir. 1980'lerde Afganistan'da İslamcılarla ittifak yaparak "Kızıl Şeytan"ı yenmeyi başaracaklardır. İşbirliği yaptıkları kişiler Zavahiri ve tilmizi bin Ladin ile onların dünyanın dört köşesinden örgütledikleri İslamcı militanlardan başkaları değildir. Neo-con'lar düşmanlarını yok etmeyi başarmışlardır ama bu hayali zafer onları düşmansız bırakmıştır. Güçlerini korumaları için yeni fanteziler ve kabuslar üretmeleri gerekmektedir.

Curtis belgeselde El Kaide'nin kuruluşunu, nasıl Stinger füzeleri gibi son derece sofistike ve savaşın gidişatını tayin eden silahlarla donatıldıklarını ve Amerikalı uzmanlarca eğitildiklerini, "Fantastik bir El Kaide imajının nasıl yaratıldığını, 11 Eylül'ün şok yaratan olaylarına verilen cevabın nasıl kontrolden çıktığı ve tehdidin tehlikeli bir şekilde abartılmasını" tanıkları ve kanıtları ile birlikte anlatır.[22]

Curtis filmini şöyle açıklamaktadır: "Ciddi bir terör tehdidi gerçekten var ancak filmde eleştirilen bunun ardında yatan, zamanın sonuna ilişkin vizyon; demokrasimizi ve toplumumuzu dize getirmeye muktedir şimdiye dek görülmemiş ölçüde güçlü ve daha önceki bütün terör tehditlerinden daha vahim bir tehdit oluşturan bir örgütün, bir kabusun varlığı. 'Kabusların Gücü' açıkça bunun bir fantezi, bir düş olduğunu söylemektedir. Gerçek tehdit bir örgüt değil, (...) bir düşüncedir. Bütün enerjimizi hayalet bir düşmanla savaşmaya harcıyoruz. Var olmayan bir örgütü arıyoruz oysa var olan bir düşünce ile mücadele etmeliyiz."[23] (Bu düşüncenin ne olduğunu bir sonraki bölümde göreceğiz.)

---

[22] Adam Curtis, The Power of Nightmares, bbc.co.uk

[23] Adam Curtis, "Creating Islamist phantoms", The Guardian, 30 Ağustos, 2005.

Curtis'in neo-con'larla Kutup düşüncesini birbirine benzetmesi neo-con yazarlar tarafından "tuhaf" olarak nitelendirilirken,[24] İslamcı yazarların da tepkisini çekti. Mesela Türk yazar Mustafa Özcan iki düşünürün de realist olarak nitelendirilmesinin doğru olmadığını belirterek, Kutup'un adil bir dünya düşleyen gerçek bir idealist olduğunu oysa Strauss'un Machiavelli'yi örnek alan ve yalanlar üzerine kurulu bir dünya isteyen realist bir teorisyen olduğunu yazdı.[25]

Belgesele danışmanlık yapan ve "Fitne" isimli kitabında da 11 Eylül saldırılarının birbirine zıt iki düşünceyi El Kaide ve neo-con düşüncesini kesiştirdiğini savunan Gilles Kepel, neo-con'ların demokratik Ortadoğu ideallerinden kesinlikle kuşkusu olmadığını ancak benzerliğin El Kaide gibi neo-con'larm da bölgenin bugünkü statüsünü değiştirmek için kuvvet kullanmaya inanmaları olduğunu belirtiyor. Kepel, bugünkü cihadist tehlikenin Afganistan'da bizzat neo-conlar tarafından yaratıldığını ne cihadistlerin ne de neo-conların kabul etmek istemediklerine dikkat çekiyor. [26]

---

[24] Clive Davis, "The Power of Bad Television. The BBC's bizarre new documentary on terrorism and neo-conservatism", National Review Online, 21 Ekim, 2004.

[25] Mustafa Özcan, "Üç Seyyid Kutup" dunyabulteni.net, Sept. 7, 2005.

[26] "The war for Muslim minds: an interview with Gilles Kepel", open Democracy, 11.11.2004.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İslamcılığın Batılı Kökleri Üzerine Altı Kritik Soru

İslamcılığın Batılı kökleri olduğu iddiası başta da belirttiğimiz gibi giderek artan bir taraftar kitlesine ve dev bir literatüre sahiptir. Her ne kadar hepsini inceleme şansımız olmasa da bu konudaki kitap, makale ve belgesellerde ileri sürülen belli başlı argümanları altı soruda özetleyerek, İslamcılığın Batılı kökleri hakkındaki soruşturmayı genişletiyoruz. Kuşkusuz farklı sorular da sormak mümkündür ancak bunun, hepsinin vardığı "İslamcılığın Batılı kökleri vardır" sonucunu pek değiştirmeyeceğini söyleyebiliriz.

1- İslamcılık, Nazizm ve Komünizm Gibi, Batı Liberalizmine Karşı Totaliter Bir Tepki midir?

Adam Curtis, radikal İslam'ın ardındaki tehlikeli ve asıl savaşılması gereken olarak nitelediği düşüncenin, libe-

ralizm düşmanlığı olduğunu belirtir. Bu görüşün Amerikalı solcu entelektüel Paul Berman tarafından da paylaşıldığını tespit ediyoruz. Berman, Kutup düşüncesini kapsamlı olarak incelediği "Terör ve Liberalizm" isimli kitabında İslamcılığı, Nazizm ve komünizm gibi, Batı liberalizmine karşı totaliter bir reaksiyon olarak niteler. "Bunlar, tek değil çok kişi tarafından inanılana karşı çıkan, hayatın özel ve kamusal, devlet ve toplum, sivil ve dini gibi pek çok alana bölünmesini reddeden ve bir aşamada -çeşitli şekillerde- rasyonel analize karşı olan baş kaldırma hareketleridir. Tek, katı, sağlam bir otoriteyi -bazen mistizmi- ama her zaman mutlaka otoriteyi tercih ederler" der. Bu hareketlerin derinde bir yerlerde hepsinin aynı olduğunu düşünür. Hepsi bazı mitolojik özellikler taşımakta, topluca ölmeye karşı hayranlık duymakta ve benzer mania'ları paylaşmaktadırlar. İslamcılık ve Baasçılık da bu aynı eğilimin uzantılarıdır.

Berman'a göre, "Mussolini'nin Roma İmparatorluğu'nu canlandırarak mükemmel bir toplum yaratma isteği gibi, Müslüman Kardeşler Arap İmparatorluğu'nun 7. yüzyılındaki halifeliğini tekrar diriltmek için kurulmuştur." Ancak bütün bu hareketlerin Batı liberalizminin hastalıklı ve karanlık yanlarından kaynaklandığını da kabul eder. Kutup'un Kuran tefsirleri konusunda mesela şöyle der: "İlk bakışta tamamen İslami ve Kuran'a uygun gözüküyor. Ancak arkanıza dayanıp düşüncelerine bir baktığınızda biraz Heidegger, biraz varoluşçuluk gibi, Avrupa felsefesinin bütün tanıdık doktrinlerinden birazını içerdiğini fark etmeniz zor olmuyor."[1]

---

[1] Suzy Hansen, "Bush is an idiot, but he was right about Saddam, interview with Paul Berman", Salon.com, 22 Mart, 2003; Berman'ın, "Terror And

Ancak Curtis ve Berman, bu hareketlerin ardında yatan tehlikeli düşünce ile nasıl savaşılması gerektiği konusunda farklı düşünürler. Curtis, İslamcı hareketin sadece küçük bir bölümünün Kutup'un düşüncelerinden -aslında terörü öngörmemesine karşın- etkilenip bu düşünceleri terörizme dönüştürdüğünü belirterek tüm İslamcı hareketlere karşı bir cadı avı yürütülmesinin sadece genç İslamcıları radikalizme yönelteceği uyarısında bulunur.[2]

İslami fundamentalizmin faşizmin yeni yüzü olduğunu düşünen Berman ise, Batılı entelektüelleri naif olmamaları Müslüman dünyasındaki şiddet ideolojilerinin farkına vararak onlarla savaşmaları, Hitler ve Stalin'in tehditlerine boş veren hatta onlarla işbirliği yapan liberal Batılıların hatalarını tekrarlamamaları konusunda uyarır.[3]

Daniel Pipes da, İslamcıların amaçlarının aslında gerçek İslami bir içerik taşımaktan çok Batı realitesinin İslami çeşnili bir versiyonu olduğunu belirterek İslamcılığın (tehlikesinin) ciddiye alınması gerektiğini savunur. "Kendilerine rağmen İslamcılar Batılılaşmıştır. Batı'yı reddederken dahi kabul ederler. Niyeti ne denli Batı'ya baş kaldırmak olursa olsun İslamcılık Batılı düşünce ve kurumları ithal eder. Kısaca, İslamcılığın Müslümanların hayatından Batı yöntemlerini çıkarıp atma rüyası başarılı olamaz," der. Ortaya çıkan hibrid ise pek çoklarının düşündüğünden çok daha sağlamdır ve bu çerçevede modernizme kısa süreli bir başkaldırı olarak

---

Liberalism" isimli kitabı hakkındaki konferansından notlar (Carnegie Council for Ethics in International Affairs).

2 Curtis, 'Creating Islamist.

3 Berman'ın konferansından.

görülen ve modernizm geliştikçe (İslam dünyasında) yok olup gideceği sanılan İslamcılık daha uzun yıllar büyümeye devam edecektir.[4] Bu argümanları izleyerek ikinci soruyu gündeme getiriyoruz.

2- "Kızıl Bayraklar Yeşil Bayraklarla Yakından Bağlantılı mı?"

Fransız sosyolog ve İslamcı hareketler konusunda uzman Oliver Roy, ünlü kitabı "Global İslam"da bugünün radikal İslamcı hareketlerinin yeşil bayraklarının, 70'lerin Batılı radikal solcu hareketlerinin kızıl bayrakları ile yakından bağlantılı olduklarını savunur. Onlar globalleşmenin ve düşmanlarının ürünleridir. Ülkelerinden ve kültürlerinden kopukturlar ve bir şeye ait olma duygusu verdiği için cihadı savunurlar.

Bu çerçevede, bin Ladin'in terör taktikleri ne herhangi bir İslami geleneğin bir ifadesi ne de Ortadoğu'daki sorunların bir yansımasıdır. Örgüt üyelerinin çoğu doğum yerleri olan Avrupa'dan gelmişlerdir ve İslam ülkelerindeki İslamcı terörün çoğunun bunlar tarafından gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, bu terörün bazen Batı'dan ihraç edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu yeni radikallerin, ne klasik İslamcılar gibi stratejisi ne de siyasi amaçları vardır. Bir amaç için değil eylem olsun diye öldürürler. Dolayısıyla eylemler, Avrupa'daki 1960-70 dönemi radikal sol, anti-emperyalist ve 3. dünyacı hareketlerin çarpıcı bir devamıdır.

O dönem de Baider-Meinhof'un uluslararası militanları Ortadoğulu hareketleri destekliyor, Bekaa Vadi-

[4] Daniel Pipes, 'The Western Mind of Radical Islam' Middle East Quarterly.

si'nde eğitim görüyor ve uçak kaçırıyorlardı. Action Directe France'ın (aynen Bader-Meinof gibi) 1994'teki mahkemeleri sırasında kullandığı anti-semitik retorik, bin Ladin'inkine çok benziyordu. Mesela, bin Ladin de bir kapitalist olmasına karşın dini açıdan sembolik bir yere değil gerçek bir anti emperyalist ve radikal solcu gibi Wall Street'e saldırdı. Böylelikle, ürkütücü bir şekilde, ölmekte olan bu Batılı hareketlerin amaç ve retoriklerini yeniden canlandırıyordu.[5]

Columbia Üniversitesi profesörü Mahmood Mamdani, "Radikal Siyasi İslam'ın Seküler Kökleri" isimli makalesinde Kutup'un "Yoldaki İşaretler"in 1960 siyasi dönemi ile şaşırtıcı benzerlikler taşıdığını belirterek, "kitabın İslamcı öncüler için yazılmış önsözünü okurken Lenin'in 'Ne Yapmalı'sını okuduğumu sandım" diyor. Metindeki, "dost ve düşman arasında ayrım yapılmalı dost ikna edilmeli, düşmana karşı güç kullanılmalı" ana argümanını okurken de, insanlar arasındaki çelişkileri nasıl doğru olarak çözmeli konusunda Mao Zedung'u okuduğu izlenimine kapılıyor. "Siyasi şiddet, siyasal modernizmi benimsemenin merkezindedir, 20. yüzyıldan daha çok şiddet içeren bir yüzyıl daha olmamıştır. Fransız Devrimi'nden bu yana biliyorum ki, şiddet ilerlemenin ebesi olarak -Marks'ın 'devrim tarihin ebesidir' sözüne atıf- görülmüştür. Siyasi şiddet ile romans bu zamanın sembolüydü ve tüm bir kuşak siyasi eylemci tarafından paylaşıldı, hem dini hem sekülerdi."[6]

---

[5] Olivier Roy, Küreselleşen İslam, Türkçe baskı, 2003, s. 24-6.

[6] Mahmood Mamdani, "The Secular Roots Of Radical Political Islam", Turkish Policy Quarterly. Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War and the Origins of Terror, (Random House, 2004.) isimli kitabından.

İranlı araştırmacılar, Ladan ve Roya Boroumand'a göre de, Kutup, İslami yeniden doğuş için tek parti ile yönetilen monolitik bir devlet öngörmüştür. Mevdudi ve pek çok Batılı totaliterler gibi. Kendi toplumunu dolayısıyla çağdaş Müslüman toplumlarını, ideolojik olarak bilinçli, faziletli, bu öncü azınlığın düşmanı olarak ilan etmiş ve her yol denenerek -buna şiddet yoluyla darbe de dahil- onlarla savaşılmasını öğütlemiştir ki, yeni ve mükemmel bir toplum doğabilsin. İdeal toplum, sınıfların olmadığı, liberal demokrasilerin "bencil bireylerinin" sürüleceği, insanın insanı sömürüsüne son verileceği bir toplumdur. Şeriat hükümlerinin uygulanmasıyla sadece Allah tarafından yönetilecektir. "Bu İslamcı kılıkta Leninizmdir." İslamcılar kendilerini modernizme ve Batı'ya karşı cesur savaşçılar olarak görürler ancak aslında Batı'dan en şüpheli düşünceleri alıp İslami izlenimi uyandıran bir dille giydiren onlardır, ki bu düşünceleri pek çok ölüm ve felakette neden olduktan sonra Batı bile reddetmiştir.[7]

Berman da, Camus'un 1951'de yazdığı "İsyan" kitabındaki düşüncesinin altını çizerek isyanın Fransız Devrimi ile başlayıp 19. yüzyıl romantizmi ile çiçeklendiğini ancak özgürlük ve ilerleme aşkının ürkütücü bir şekilde öldürme ve intihar saplantısından ayrılmaz hale geldiğini belirtir. Bu saplantı Rusya, Avrupa ve Amerika'daki anarşist ve sosyalist devrimci hareketlere sirayet etmiştir. Bir varyantı Afrika'daki Avrupalı kolonyalistler arasında, Belçikalıların Kongoluları katletmesi gibi, olaylarla ortaya çıkmıştır. En sonunda, kitlesel sağ ve sol hareketlere dönüşmüştür. Bu yolu kat ederken bir

---

[7] Ladan Boroumand ve Roya Boroumand, 'Terror, Islam, And Democracy', Journal Of Democracy.

yerde nasılsa isyan duygusu, tam tersi olan kuşatıcı kucaklayıcı bir otorite ideali ile yer değiştirmiş, "Tek devlet, tek ideoloji, tek hareket" ve her şeyden çok liberal hoşgörü ve çoğulculuğu hedef almıştır.

Bu anti-liberal haçlı seferini Berman modern bir Armegeddon olarak yorumlar. Tanrının çocukları kuşatma altındadırlar, Babil'in sahtekâr yöneticileri tarafından içeriden, Satan'ın yandaşları tarafından dışardan. Şer güçlerine karşı verilecek bir ölümkalım savaşından sonra, Tanrının çocukları iyilikle yöneteceklerdir.[8]

Waller R. Newell ise 'Postmodern Cihat, Usame bin Ladin Soldan Neler Öğrendi" isimli neo-con'ların Weekly Standard dergisinde yayımlanan makalesinde, radikal İslamcıların Batılı mentorlarının uzun bir listesini verir. Bu liste Heidegger'den Jean-Paul Sartre'a, onun tilmizi Frantz Fanon'a uzanır. Fanon, post-modernist devrimin 3. dünya varyantını kristalize ettiği "Yeryüzünün Sefaleti" (1961) kitabıyla Ortadoğu radikallerinin dünyasına girmiştir.

İran Devriminin ideologları Fanon'un özgün Marksist öğretisinin öğrencileridir. Ali Şeriati -Sorbonne eğitimli bir sosyologdur- bu kitap ile (sadece önsözünü [S.Ç.]) Sartre'ın 'Being and Nothingness' (Varoluş ve Hiçlik) kitabını Farsça'ya çevirmiştir. İran İslam devrimi, İslami fundamentalizm ve Avrupa'nın 3. dünya sosyalizminin bir sentezidir.

Heidegger ve Fanon'u izleyen liderler Lin Piao-Çin'deki Kızıl Muhafızlar'ın ideologu, -Pol Pot-Khmer Rouge'un kurucusu- devrimi Batılı olmayan halklar için

---

[8] Ellen Willis, "Terror and Liberalism by Paul Berman", Salon.com, 25 Mart 2003.

kolonyalistlerin yok ettiği gururlarını geri kazanmalarına yönelik iyileştirici bir eylem olarak görmüşlerdir. Arındırıcı şiddet, onları egoizm ve hedonizmden temizleyecek ve onları eskinin kendini adama geleneğine geri götürecektir. El Kaide ideolojisinin pek çok unsuru da bu karışımdan gelmektedir.[9] Bütün bu görüşlerin üzerine bir adım daha atarak üçüncü sorumuza geçiyoruz.

3- "Medeniyetler Çatışması Denen Şey Aslında Batı'nın Bir Aile İçi Kavgası mı?"

Ünlü bir Britanyalı siyaset filozofu John Gray -London School of Economics'de Avrupa Düşüncesi profesörü ve yoğun olarak liberalizm üzerine yazmaktadır- da İslamcı militanların Batılı kökleri olduğu kanısında. Ancak çok daha ilginç bir argümanı var. Öncelikle soğuk savaşın "Batılı liberal demokrasi ve Batılı olmayan başka bir şey arasında bir çatışma olmadığını" savunuyor. Tam tersine, Gray'e göre, komünist sistem başından sonuna dek Rusya'yı Batılı bir topluma dönüştürme projesidir. Sovyet Marksizmi Avrupa Aydınlanma düşüncesinin bir ürünüdür. Dolayısıyla, "SSCB bir aydınlanma rejimidir" ve soğuk savaş Batılı ideolojiler arasında bir aile içi kavgasıdır, bu global siyasetin (political universalism) birbirine rakip versiyonlarının hegemonya için çatışmasıdır.

Bu çerçevede, Batı ile siyasal İslam arasındaki sözümona çatışma da aynı oyunun tekrarından başka bir şey değildir. Siyasal İslam'ın seküler olmayışı bazılarının

[9] Waller R. Newell, "Postmodern Jihad What Osama bin Laden learned from the Left", Weekly Standard, 26 Kasım 2001, Cilt 7, Sayı 11.

kafasını karıştırsa da, "Batı denilen şeyin yabancı bir düşmanın saldırısı altında olduğu fikri, soğuk savaş sırasında olduğu gibi yanlıştır."

Gray argümanını daha da ileriye taşıyarak, Batı'nın radikal İslam'a karşı savunduğu evrensel uygarlığın aydınlanma düşüncesinin, aslında Hıristiyanlığın bir uzantısı olduğunu savunur. El Kaide'nin, teokrasi ve anarşiden oluşan garip bileşimi radikal Batı düşüncesinin bir yan ürünüdür. Modern illüzyonlar arasında gerçekten en uzak olan, seküler bir çağda yaşadığımız sanısıdır. Liberal hümanizmin aslında bir din olduğu çok açıktır, Hıristiyan inancının kötü bir kopyasıdır, görüldüğü üzere orijinalinden daha irrasyonel ve son zamanlarda daha da zararlıdır.

Gray İslami fundamentalizmi, "İslamcı entelektüellerin radikal Batı düşüncesi ile münasebetinden üremiş egzotik bir melez" olarak niteler. İngiliz yazar Malise Ruthven'in "Tanrıya Öfke" (A Fury for God) kitabındaki düşüncelerine katıldığını belirtir. Buna göre, İslamcı militanlardan oluşan devrimci bir öncü grup kavramı, Avrupa'dan ithal edilmiştir ve geçmişi bir çizgi halinde jakobenlere, oradan Bolşeviklere ve Baider Meinhof çetesinin Marksist militanlarından günümüze uzanmaktadır. Kutup'un düşüncesinin kaynağı Kuran'dan çok Nietzsche, Kierkegaard ve Heidegger tarafından temsil edilen Batılı felsefi akımdır. Sonraki bütün radikal İslamcı teolojinin taslağını oluşturan bu düşünce, İslami gelenekten ziyade 20. yüzyıl Avrupa'sının yaşadığı "Tanrının Ölümü" tecrübesi ile alakalıdır. Kutbizim hiçbir şekilde geleneksel değildir, diğer tüm fundamentalist ideolojiler gibi tartışmasız olarak moderndir.

Müslüman yazar Tarık Ali'nin "Fundamentalizmlerin Çatışması" (The Clash of Fundamentalisms) kitabını eleştirirken de, İslam'ın globalizasyona karşı yerel bir direniş olduğu görüşünün yaygın olmasına karşın yanlış olduğunu belirterek, aslında İslamcılığın dünya ölçeğinde (universalist) bir siyasi proje olduğunu, neo-liberal ve Marksistlerle birlikte, İslamcıların da dünyanın bir bütün olarak nasıl yönetileceği tartışmasının katılımcıları olduğunu savunur. Gray böylelikle, bir "Medeniyetler Çatışması" olmadığı sonucuna varır. "Siyasal İslam'ın ideologları, Marks ve Hayek kadar Batılı seslerdir. Radikal İslam ile çatışma ise yeni bir aile içi Batı kavgasıdır."[10] Gray'in bizi getirdiği bu noktada umarım dördüncü sorumuz aşırı spekülatif görünmeyecektir.

4- "11 Eylül'ün Ardında Kim Var? Bu Aslında Batı'nın Batı'ya Bir Saldırısı mıdır?"

Gray ile devam edelim, "İçerideki düşmana dikkat" (Look out for the enemy within) isimli makalesinde El Kaide'nin bugünkü durumuna gelmesine Batılı hükümetlerin yardım ettiklerini belirterek, "Ancak bu politikayı gütmeselerdi bile yine de örgüt bir tehdit haline gelirdi" diyor.[11]

"11 Eylül, Globalizasyonun Sonu" (September 11, The End of Globalization) isimli makalesinde ise, Pen-

[10] John Gray, "How Marx Turned Muslim: Not ancient, but modern: Islamist militants have Western roots", The Independent, 27 Temmuz, 2002; John Gray, Al Qaeda: And What it Means to be Modern, Faber, s. 116 alıntılayan dreamflesh.com; Andrew Brown, "The contrarian", The Guardian, 3 Aralık, 2005.

[11] John Gray, 'Look out for the enemy within', 10 Temmuz 2005, The Observer.

tagon'u (Amerikan Savunma Bakanlığı) yolcu uçakları ile vuran kişilerin bazı devletler tarafından barındırılmış ya da finanse edilmiş olabileceklerini ancak bu devletlerin talimatları ile hareket etmiş olduklarını düşündürecek bir neden bulunmadığını belirtir. Gray'e göre, bu kişiler yeni bir tür savaşın askerleridir. Globalizasyona bağlı olarak devletin zayıflamasının sonucu, savaş artık hükümetlerin kontrolünden çıkmıştır.

Gray, 11 Eylül'ün global piyasa düşüncesi destekleyen inançlara büyük bir darbe vurduğunu düşünür. Ona göre, modernizasyonun hiçbir toplumun uzun süre sırtını dönemeyeceği tarihsel bir gereklilik olduğu inancı, giderek büyüyen bir risk olan Batı karşıtı reaksiyonun algılanmasını zorlaştırdı. Dünyanın en zengin devletleri, dünyanın her yerindeki insanların kendileri gibi yaşamak istedikleri çıkarsamasına dayanarak hareket ettiler. Sonuç olarak da, şu duyguların öldürücü karışımının farkına varamadılar: kültürel düşmanlık, haksızlığa uğramışlık duygusu ve Batı modernizminin içtenlikle reddi. Amerika'daki terör saldırılarının ardında işte bu karışım yatmaktadır.

Şu önermede bulunur: 11 Eylül'de vuran teröristler büyüyen bir tehlikedirler ancak onlar globalizasyonun ürünleridir. Dolayısıyla onlardan kurtulmak için ticaret ve sermayenin dolaşımı konusundaki kuralların belirlenmesi, egemen devletler arasındaki çok taraflı anlaşmalara bırakılmalıdır. Global piyasaların dışında kalmak isteyen ülkeler, cezalandırılmamalı ve rahat bırakılmalıdır. Her ülke kendi modernizasyon versiyonunu oluşturmakta ya da hiç modernize olmamakta özgür olmalı, başkalarına bir tehdit oluşturmadıkları sürece, en kötü rejimlere bile tolerans gösterilmelidir. Daha gevşek, da-

ha parçalı, ve bir ölçüde deglobalize olmuş bir dünya, daha az organize, farklılıkların içtenlikle korunduğu daha güvenli bir dünya olacaktır.[12]

Yorumcu Allan Noble, bu tezi şöyle yorumlar: "Gray, değer çoğulculuğu (value-pluralism) çerçevesinde bir çeşit post-liberalizm geliştiriyor. Bu, barış içerisinde bir arada yaşamayı; globalizasyon ve farklı kültürler çağında, hayati olarak gören bir yaklaşım."[13]

Öte yandan, daha önce de MK ile ilgili iddialarını alıntıladığımız menşei belirsiz web sitesi "redmoonrising.com", tahmin edileceği üzere 11 Eylül'ün MK'nın uluslararası şebekesi tarafından gerçekleştirildiğini ileri sürüyor. Site'ye göre bu ağın arkasındaki güç ise, İngiltere konuşlu globalistlerdir. Bunlar seçkin uluslararası istihbarat örgütleri ve uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama gibi yeraltı faaliyetleri yürüten bir şebeke ile bağlantılıdır. Dolayısıyla, bin Ladin 11 Eylül'ün planlayıcısı olmak şöyle dursun her an feda edilebilecek önemsiz bir aktörüdür.[14]

Burada, Gray'in -kuşkusuz aynı tezi savunduğu iddiasıyla değil- 11 Eylül çerçevesinde global bir yeraltı şebekesinden söz ettiğine değinmekte yarar var. "Yasadışı uyuşturucu, petrol ve silah ticareti, dünya ticaretinin en geniş üç bölümünü oluşturuyor. Organize suçun diğer dalları gibi bunlar da, mali kuralsızlık ortamında geliştiler. Dünyanın en zengin devletleri bu mükemmel bir şekilde globalize olmuş sanayiye karşı giriştikleri na-

---

[12] John Gray, 'September 11, The End of Globalization', Resurgence, Sayı 212.

[13] Allan Noble, 'Value-Pluralism, Liberalism & Post liberalism', 8 Ağustos 2005, AllanNoble.net

[14] The Muslim Brotherhood: The Globalists' Secret Weapon, www.redmoonrising.com

file savaşa milyarlarca dolar akıtıyorlar. Terörizmin kökünü kazımak çok daha zor olacaktır. En kötü ihtimalle, mesela uyuşturucu ticaretinin en zararlı etkileri yasallaştırmayla çözülebilir, terörün ise böyle bir panzehiri yoktur."[15]

Curtis'e göre ise, 11 Eylül saldırıları, güvenli ve büyüyen bir hareketin değil, başarısızlıklarından dolayı bunalıma girmiş küçük bir grubun işidir. Bir söyleşide sorulan soru üzerine -popüler komplo teorisine karşı çıkarak- neo-con'ların kendi programları için bir katalizör görevi görmesi amacıyla 11 Eylül saldırısını planladıklarına inanmadığını belirtiyor. Ancak 11 Eylül sonrası için bazılarınca öngörülen, "neo-con'ların düşünceleri ve Amerika'nın dünyaya demokrasi ve özgürlük getirecek bir güç olduğu yolundaki mitleri, dünyanın daha acımasız ve anti-demokratik bir oluşumu tarafından kullanıldı" düşüncesine de tam olarak katılmıyor. Çünkü ona göre bu tez, dünyanın tamamen ticaret ve finans çevrelerinin çıkarlara göre şekillendiği, fikir ve siyasi ideolojilerin sadece alttaki gizli güçleri gizlemeye yarayan yüzeydeki köpükler olduğu gibi bir varsayıma dayanıyor. Oysa, neo-con'lara ve İslamcılara göre fikirler dünyayı değiştirebilir. Bu nedenle gerçek çok daha karmaşıktır. Fikirlerin çok geniş etkileri olabilir fakat bu ille de onları geliştirenlerin planladıkları şekilde olmayabilir. Pek çok başka güçler tarafından alınırlar, kullanılırlar, tahrif edilirler. Bu güçler arasında, ticaret ve finans çevreleri de vardır.

Ancak Curtis bu muğlak sözlerden sonra şunu eklemeyi uygun bulur. "Neo-konservatiflerin demokrasi

[15] Gray, September 11.

konusundaki son derece özgün versiyonları ile, Amerikan ticari çıkarlarına uygun neo-liberal ekonomi politikaları arasında bir uygunluk, bir sinerji olabileceğini düşünüyorum. Ancak neo-konservatiflerin arkasındaki itici gücün bu olduğu kanısında değilim." Curtis, onları "son siyasi idealistler" olarak görmektedir, itici güçleri dünyayı dönüştürmek gibi sıra dışı ve epik vizyonlarıdır.[16]

Gilles Kepel de sinikler arasında yer alır. 11 Eylül saldırısının El Kaide tarafından gerçekleştirildiğinin kesin olmadığı kanısındadır. Kepel'e göre, radikal İslam hareketleri Mısır, Bosna, Çeçenistan ve Cezayir'de iktidarı ele geçirmeyi başaramayınca, en önemlisi halkın desteğini sağlayamayınca -her zaman dünyanın her yerinde saldırabileceklerini kanıtlamak için- 11 Eylül, Bali, Kasablanka, Madrid'deki gibi intihar saldırılarına ve Beslan Okulu, Moskova Tiyatrosu olaylarındaki gibi ekstrem hareketlere başvurdular.

11 Eylül saldırısı, 2000'de başlayan Filistin İntifada'sından bir yıl sonra gerçekleşmiş, böylelikle Filistin'e özel önem vererek, güçlü bir Arap desteği ile dünya sahnesinde Müslümanlarla aynı kervana katılma planı yapılmıştır. Ancak, saldırıyı (radikal İslamcı hareketler arasında [S.Ç.]) kimin yaptığı açık değildir. Her halükarda, "neo-con'lar bu fırsatı Ortadoğu barış sürecinde İsrail'in lehine değişiklikler yapmakta, Irak'a saldırı için, kitle imha silahları bulma bahanesiyle bir gerekçe yaratmakta kullanmışlardır." Ancak o da Curtis gibi saldırının arkasında neo-con'ların olduğu yolundaki komplo teorisine katılmaz.[17]

---

[16] Adam Curtis, "Power of Nightmares re-awakened", 26 April 2005, bbc.co.uk ve "The Power of Nightmares", 3 bölüm, Google video.

[17] "9/11 – a plan gone horribly wrong: French scholar", Daily Times, Is-

Diğer yandan sekiz kez Amerikan başkanlığı için adaylığını koymuş, son derece tartışmalı bir siyasi kişilik olan Lyndon LaRouche, -kendi düşüncelerini ve pek çoklarına göre komplo teorilerini yaymak için kullandığı[18] uluslararası bir hareketin kurucusu ve lideridir- 11 Eylül saldırısı konusunda çarpıcı olduğu denli tartışmalı şu tezi savunmaktadır: 11 Eylül olayları Amerikan hükümetine yönelik bir askeri darbe girişimidir, dahice planlanmış bir "iç mihrak" işidir. Amaç ABD'yi, İsrail Silahlı Kuvvetlerinin hükümetini (İsrail'de bir cunta yönetimi olduğu kanısındadır) desteklemeye zorlamak ve "Medeniyetler Çatışması" tarzında bir global din savaşına doğru itmektir.

LaRouche'nin, Yahudi örgütlerince anti-semitizm ile suçlanmasına şaşırmamak gerekir, bu ilginç kişiliğin tezini tam olarak anlamak için görüşlerine kısaca yer vereceğiz, çok tartışmalı olmalarına karşın global güç çatışmaları konusunda bazı şeyleri anlamamıza -ya da tamamen kafamızın karışmasına- yardımcı olabilirler.

LaRouche'a göre, ABD'nin kuruluşu Avrupa monarşilerine karşı kazanılmış bir zaferdir. 20. yüzyılın büyük bir bölümünde dünya ekonomisi Amerikan ve Anglo-Dutch (İngiliz-Hollanda) siyasi-ekonomi sistemleri arasında bölünmüştü. Demokratik-cumhuriyetçi formdaki anayasal Amerikan sistemi, büyük güç ve ayrıcalıklara sahip bir rantiye-finans sınıfına dayalı (LaRouche bu sınıfın oluşmasında İngiliz ve Dutch Doğu Hindistan Kum-

---

lamabad'taki konferansı hakkında, alıntılayan Jihadwatch.org, 9 Nisan 2005; Kepel, The war for Muslim minds, s. 14, 15, 16, 98 ve Rosemary Bechler, "The war for Muslim minds: an interview with Gilles Kepel", open Democracy.

[18] LaRouche Movement, Vikipedia.

panyalarının rolünü de vurgular) Anglo-Dutch liberal sistemi ile karşı karşıya idi. Ancak, yavaş yavaş Amerikan sistemi bozuldu ve Amerikan ekonomisinin "korumacı modeli" tahrip edilerek büyük ölçüde uluslararası rantiye-finans oligarşisi tarafından ele geçirildi. Sovyet sisteminin çöküşü ile dünya Anglo-Amerikan rantiye-finans çevrelerinin emperyal çıkarları uyarınca yönetilir oldu. Ancak, giderek yağmalayacak yer bulma güçlüğü çekmeye başladılar. Dolayısıyla, 1933'te Hitler'in -Roma İmparatorluğu'nu model alan bir Pan-Europa ve dünya para sistemi üzerinde hegemonya kurmak için 2. Dünya Savaşını çıkaran çevrelerce- iktidara getirilmesi gibi 11 Eylül saldırısı da aynı çevrelerce düzenlendi. Amaç, ulus devlet yapısını yok ederek "pagan Roma İmparatorluğu'nun bir karikatürü olan" global bir Amerikan İmparatorluğu yaratmaktı. Böylece adına globalizasyon denilen bir finans hegemonyası kurulacaktı. Bunun ilk adımı şiddetli bir saldırı ile "Medeniyetler Çatışması" tarzı bir global din savaşı senaryosu oluşturmaktı.

Dolayısıyla LaRouche, 11 Eylül'ün sorumlusu olarak Anglo-Amerikan rantiye finans oligarşisi olarak isimlendirdiği çevreleri işaret etmektedir ve bunların Amerikan Devriminden başlayarak, Fransız Devrimine, oradan Hitler Almanya'sına ve günümüz Washington'una dek uzattığı bağlantılarını pek çok gizli örgütle de ilişkilendirerek ayrıntılı bir şekilde sıralar. Günümüzden Henry Kissinger, Paul Wolfowitz, Richard Perle, Bernard Lewis isimleri de örnek olarak verir.

LaRouche'a göre, Roma İmparatorluğu'nun kuruluşu, Avrupa tarihinin yaşadığı en vahim olaydır. Bu imparatorluğun yasal, ahlaki ve askeri mirası ve kültürel gelenekleri Avrupa uygarlığını o zamandan beri etkile-

mektedir. Modern tarihte faşizm, 1776-1789'daki Amerikan Devrimine tepki olarak, 1789-1794 jakoben terörü ve Napolyon'un tiranlığından doğmuştur ve halen Roma mirasının yaydığı kanserin en radikal ifadesidir. Giderek Washington'da, küçük bir grup uluslararası faşistin gücü ele geçirdikleri ve yetersiz Başkan Bush'u, ABD'yi ve dünyayı sonsuz bir savaşa doğru sürükledikleri açığa çıkmaktadır.

Bir başka iddiası da, 11 Eylül saldırısı ile ilk aşamada, bu çevrelerin amacının ABD ile Rusya arasında bir nükleer savaş çıkarmak olduğu ancak saldırının hemen sonrasında Başkan Bush ile Rusya lideri Putin arasında yapılan telefon görüşmesinin bu olasılığı önlediğidir.[19] Bütün bunlardan sonra sanırım beşinci sorumuz size çok da garip gelmeyecek.

5- "Hitler'in 'Gelmekte Olan İnsan'ı Kim, İslamcılar (Genç Osmanlılar) mı?"

Eğer yukarıdakilerden daha anti-semitik ve daha tartışmaya açık iddialar olamayacağını düşünüyorsanız aldanıyorsunuz, çünkü Ian Dallas kesinlikle bu konuda LaRouche ile yarışır.

Dallas, bizatihi İslamcılığın Batılı köklerinin yaşayan bir örneğidir. İskoç asıllı bir Müslümandır, İslam'ı kabul ettikten ve "Avrupa'nın en büyük tarikatını" kurduktan sonra Şeyh Abdülkadir es Sufi el Murabıt ismini alıyor. İspanya, Granada'da -1 milyona yakın müridi ol-

[19] Lyndon H. LaRouche, "Zbigniew Brzezinski and September 11th", 1. ve 2. bölüm, 23 Aralık 2001, schillerinstitute.org; "Globalization Is the New Imperialism: Don't Try To Improve' It, Bury It!', 9 Şubat 2007, Executive Intelligence Review.

duğu belirtilen- önemli bir Sufi İslam merkezinin başıdır. Şu anda en radikal İslami liderler arasında sayılıyor. Kendi ismini taşıyan web sitesinde yayımladığı dünya olaylarını konu alan provokatif ancak son derece sofistike makalelerinin yanı sıra, "Cihat", "Kılıcın İşareti", "Gariblerin Kitabı", "Yeni Wagnerli", "Gelmekte Olan İnsan" gibi kitapları vardır.

El Murabıt'ın dudak uçuklatacak denli şaşırtıcı bir hayat hikâyesi var. Ian Dallas 1934 İskoçya doğumlu, psikoloji okumasına karşın tiyatroya merak sarınca Londra'ya giderek ünlü Royal Academy of Dramatic Arts'da drama eğitimi alıyor. Sayısız tiyatro oyununun yanı sıra, başarılı belgesel senaryoları ve ses getiren romanlar yazıyor. Broadway'de sahneye çıkıyor, film senaryosu yazıyor ve yolu Hollywood'a düşüyor. Ufak tefek roller alıyor, mesela Federico Fellini'nin ünlü "Sekiz buçuk" adlı filminde Marcello Mastroianni ve Claudia Cardinale ile oynuyor. Müziğe düşkünlüğü ve John Lennon ve Paul Mc Cartney ile yakın dostluğu nedeniyle Beatles grubunun menajerliğini üstleniyor. Eric Clapton ile aynı evde bir süre yaşıyor hatta Clapton'a, Leyla ile Mecnun'un metnini vererek ünlü "Layla" adlı şarkısını yazmasına vesile oluyor. Beat kuşağının ünlü ismi Ailen Ginsberg ile de çalışıyor. Bir gün Londra'da bir kütüphanede bulduğu Arapça bir duvar yazmasının sırrını çözmek üzere Fas'a gidiyor, tasavvuf ilgisini çekiyor, bir süre sonra Müslüman olup Abdülkadir adını alıyor, güçlü Şazeli tarikatına ve radikal İslamcı hareketlere katılıyor. 70'li yıllarda Avrupa ve ABD'de çeşitli konferanslarla insanları İslam'a davet ederken grubunu genişletiyor. Bu arada yakın dostu Cat Stevens'ı (Yusuf İslam) Müslümanlıkla o tanıştırıyor. 1976 yazında Londra'daki

ünlü Hyde Park'ta üç ay boyunca İngilizleri Müslüman yapmak için çalıştıktan sonra müritleri ile Norfolk'ta, 10 yıl boyunca yaşayacağı "Müslüman Köyü"nü kuruyor, modern hayata kafa tutan, muhafazakâr yaşam tarzını benimseyen ve İslam'ı kabul etmiş 200 aileden oluşan bir cemaat oluşturuyor. Ancak bundan rahatsız olan hükümetin çıkardığı zorluklar üzerine cemaatini dağıtarak, 1987 sonlarında İspanya'nın Granada kentinde kendi tarikatına mensup Müslümanların yanına yerleşiyor. Buradaki çoğunluğunu Sufilerin oluşturduğu neo-Müslümanlar'ın lideri oluyor. "Wagner bu çağın en büyük sufisi, Hitler tek mücahidi, Heidegger de Allah diyebilen tek düşünürüdür" diyerek Hitler'e ve Nazi ideolojisine olan hayranlığını dile getiriyor. Abdi İpekçi'nin katili ve Papa 2. Jean Paul'u vuran Mehmet Ali Ağca'nın kitaplarından en çok etkilendiği kişi de el Murabıt. Hiçbirine cevap almamasına karşın yıllardır hapishaneden el Murabıt'a mektuplar yazdığı biliniyor.[20]

El Murabıt'in görüşleri ise hayat hikâyesinden de ilginç. "Diyalektiğin Sonu-Gelmekte Olan İnsan İçin" isimli kitabından öğreniyoruz. Öncelikle, Batı düalizminin gayrimeşru meyvesi olarak gördüğü modern İslam ya da selefi hareketi sert bir şekilde eleştiriyor El Murabıt'a göre bu hareket, İslam'ı köklerinden uzaklaştırıp modern topluma uydurmak için dönüştürmeyi amaçlıyor. Dolayısıyla, modern İslam'ın zararlı etkilerini yok etmek için cihat bir zorunluluktur. Ancak bundan önce Müslümanların, masonik model üzerine kurulu devleti yok etme saplantısına kapılmış bir alay insana dönüş-

[20] "Mehmet Ali Ağca'nın hapishaneden ulaşmaya çalıştığı tarikat şeyhi", Vatan Gazetesi", 29 Ocak 2006.

memeleri için bir öğrenme sürecinden geçmeleri gerekiyor. Çünkü cihat, faizci kapitalist sisteme dayalı mevcut global monetarist sisteme karşı olmalıdır. Faizin neden olduğu borçlanmaya dayalı bankacılık yolu ile sadece küçük bir azınlık diğerlerini köleleştirebilmektedir ve masonik devlet yapısı bu sistemi korumak için yaratılmış bir mekanizmadan başka bir şey değildir. Tıpkı siyasetin bu sistemi gizlemek için oynanan bir oyun ve politikacıların da kuklalar olması gibi. Bu sistemin ve onun tarafından oluşturulan kültürün etkisi altındaki modern toplum, düzen ve güvenliklerini sağlamak içinhiçbir şekilde üzerinde kontrol sahibi olmadığı tamamen elit bir gruba muhtaç durumdadır. Seçemedikleri ya da kontrol edemedikleri seçkin bir teknolojik askeri güç için savaşırlar ve karşısında savaştıkları güç de aslında aynı güçtür. Yani, sonunda tüm dünyayı faize dayalı bankacılık ile ele geçirecek olan güç. Eğer durdurulmazsa, bu monetarist egemenliğin almakta olduğu yol, yerel bağlılıktan tamamen uzak, milliyetçi olmayan bir grup tarafından yönetilen birleştirici bir dünya devletine doğrudur.

Devlet aygıtının Aşil topuğu faizci bankacılıktır ve bu nedenle cihadın hedefi de bu olmalıdır. İslam'ın kurallarına uymak bu masonik sistemi yok etmenin mümkün olan tek yoludur. Bunu yapabilmek için de, Medine modeli -selef'in hayatını düzenleyen bütün kurallar- örnek olarak alınmalı dolayısıyla faizci bankacılık ortadan kaldırılmalı ve kağıt para kullanımı yerine değiş tokuş sistemi geri getirilmelidir. Değerli kağıtlar yerine, altına dayalı bir mekanizma oluşturulmalıdır. Bu, masonik sistemin dayandığı Yahudi-Hıristiyan kültürünü yok etmenin tek yoludur. Asil Alman ulusu bu sistemi yok

etmeyi bir devrim olan Nazizim ile denemiş ancak insanoğlunun geleceğini güvence altına alacak (Nietzsche'nin) 'üstün insan'ı (*übermenschlich)* yaratamadıkları için başarısız olmuşlardır. Murabıt intihar etmeden önce, yaverine eşinin ve kendisinin cesetlerinin yakılması talimatını veren, Hitler'in sığınaktaki son anlarını şöyle nakleder: Yaveri üzüntüyle sorar "Ama eğer siz ölürseniz biz kimin için savaşacağız?" Führer cevap verir "Gelmekte olan insan için."

Gelmekte olan bu insan kimdir? Murabıt'a göre Müslümanlardır. Çünkü İslam bir ulustur ve bu ulusun yemini bir kez daha İslam egemenliğini gerçekleştirmektir. Bu Müslümanların tarihi misyonudur. Onlar yönetmek zorundadır. Müslüman gücü, 21. yüzyıla damgasını vuracak olan, yükselmekte olan güçtür. Faizi ortadan kaldıracak olan onlardır çünkü inançları faizi yasaklamaktadır. Dolayısıyla, bu onların kaderidir ve gururu olacaktır. Diğer dinlere inananlar, özellikle Yahudiler, Müslüman egemenliğini kabul ederek vergi ödemelidirler, aksi halde onlara savaş ilan edilmelidir.[21]

Müslümanlar dünya egemenliğini tekrar nasıl kazanacaklar? Murabit'e göre, bunun tek yolu Halifeliğin yeniden tesisidir. Çünkü Halifelik sadece İslam için hayati olmakla kalmayıp aynı zamanda gücünü yeniden ele geçirmesinin temelidir. İnsanlığı banka kapitalizminden kurtarma sorumluluğu, insanlığın "Orta Krallık"ı olan Müslüman dünyanındır. Bu İslami misyonu, Gazi Osman'ın yaptığı gibi Türkiye üstlenmelidir. Topkapı Sarayı'nda kahramanını bekleyen sancak katlanıp

[21] Shaykh Abdalqadir as-Sufi al-Murabit, Gelmekte Olan İnsan İçin, 1988, Türkçe baskı.

konduğu yerden çıkarılmalıdır." Halifelik, bir darbe ile sona erdirildiği Anadolu'nun Müslüman bağrına geri dönmelidir. Burada söz konusu edilen Osmanlı hanedanı değil; Sultanlığın dünyada İslam'ın siyasi çekirdeği olan, 1200 camisinden günde beş kez ezan okunan, İstanbul'un Müslüman coğrafyasına geri dönmesidir."[22]

Halifeliği yeniden tesis edecek olan bu Türk İslamcıları kimdir ve kimin tarafından desteklenecekleredir? Murabıt bunun cevabını 1996 Mart'ında İstanbul'da katıldığı, İstanbul Belediye Başkanlığı'nm Kültür Dairesi tarafından düzenlenen "Doğu'dan Batı'dan" adlı konferanslar serisi sırasında -Necmettin Erbakan Başbakan, Tayyip Erdoğan Belediye Başkanıdır- yaptığı konuşmada vermiştir:

"Genç Osmanlıların çağı başlıyor. Sonuna dek, gelmekte olan Osmanlı devletine hizmetlerimi sunuyorum. Caddelerde dünyanın silahlarına karşı savaşmayacağız. Belimize dinamitler bağlayıp nihilist bir şekilde saldırmayacağız... Faizci bankaların yok ettiğini yeniden inşa etmeliyiz. İnşallah, Allah'a zikir için burada, İstanbul'da bir yer açacağız. Dinar ve dirhemi yeniden basacağız. Bunun öneminin Dr. Erbakan tarafından doğrulanmış olması tarihi bir olaydır. Bu gerçekleşmeli. Dr. Erbakan bunu İslami gündemin merkezine yerleştirdi... İslami öğretiler susturulduğunda Allah değerli vizyonlarından birisini esin kaynağı olarak gönderdi ve bugün Said Nursi'nin ışığı halen güçlü bir şekilde parlıyor. Nereye dönerseniz dönün görüyorsunuz ki yakında. Yakında ve Allah da yakında. Haydi Sultan Abdülhamit'in mezarı

[22] Shaykh Abdalqadir as-Sufi al-Murabit, "The Return of the Khalifate", Murabitun Home Page.

başında Fatiha okuyalım, çünkü verdiği mücadele yakında bir zaferle sonuçlanacak. Allah, bu büyük şehirde İstanbul'da zafer nasip edecek."[23]

Ancak Murabıt'ın sadece Genç Osmanlılara bel bağlamadığını görüyoruz. Web sitesinde yer alan "İslam ve İngiltere-Bir Gelecek" isimli 2005 tarihli makalesinde, İngiltere'deki Müslümanları Muhafazakâr Parti'ye katılmaya davet ederek bu partinin adayı olan David Cameron'a destek vermelerini öğütlüyor. Müslüman toplumunun, İslam'ın bir çoğunluk dini haline geleceği Avrupa'da oluşacak yeni Britanya'da, daha geniş ve önemli bir yer alması gerektiğini belirtiyor.[24]

Murabıt'tan bir başka alıntı ise kurucusu olduğu ve İskoç soyadını verdiği Güney Afrika'daki Dallas Koleji'nin web sitesinden: "Bu dinamik ve oldukça radikal eğitim sistemi yeni değil, aslında Avrupa İslam'ının Endülüs'te fışkırdığı ve İbn-i Rüşt, İbn-i Arabi, hukukçu Sufi İbn-i el-Arabi, ve tefsirin babası İbn-i Atiya gibi büyük düşünürleri yetiştiren medrese sisteminin yeniden canlandırılmasıdır. Bir anlamda kaybolmuş bir mirası yeniden ortaya çıkarıyoruz. 'Heidegger Çalışmaları' global tekniği anlamak ve egemen olmak için gereklidir. Fakat onun radikal düşüncesi, ki dünyadaki entelektüel birikimi ters yüz etmiştir, ortaçağ (İskoç) filozofu Duns Scotus'u keşfetmesi ile başlamıştır. Scotus da düşüncesini İbn-i Rüşt'e borçludur. Bu çerçevede, bir İskoç Müslüman'ı olarak, yeni bir Müslüman toplum yarata-

---

[23] "The Epoch of the Young Ottomans", Shaykh Abdalqadir as-Sufi al-Murabit, İslami Düşünce Birinci İstanbul Yıllık Uluslararası Konferansı'ndaki konuşmasının metninden. 15-16 Mart 1996, Shaykh Abdalqadir's Home Page.

[24] Shaykh Abdalqadir as-Sufi, 'Islam and Britain - a Future', 12 Mayıs 2005, Shaykh Abdalqadir's Home Page.

cak Heidegger kaynaklı bir kuşak inisiye etmeyi memnunluk verici bir simetri olarak görüyorum... Dallas Koleji'nin görevi yeni bir elit yaratmaktır. Sadece bu elit mevcut statükoyu geçmişin bilgisi, bugünün eleştirel ve yeni yapısalcı bir okuması ile yaratıcı eyleme dönüştürebilir ve geleceğin post-faizci toplumu için pratik bir model oluşturabilir... Kolejin etkisi ve gücünü artıran bir diğer önemli unsur dekanının Ömer İbrahim Vadillo olmasıdır. Bin sayfalık 'İslam'da Ezoterik Sapma' isimli majestik kitabı (Medinah Press, 2003) modern Müslüman düşüncesinde bir dönüm noktasıdır. Abduh, Reşit Rıza ve Hint alt kıtası modern düşünürleri tarafından başlatılan trajik dönemin sonunu ilan etmiştir." Murabıt'in görüşlerini sıraladıktan sonra geldiğimiz noktada son sorumuzu soralım:

6- "İslamofaşizm Diye Bir Şey -Hıristofaşizm ve Judeofaşizm ile Birlikte- Gerçekten Var mıdır?"

İslomofaşizm, Başkan Bush da dahil olmak üzere pek çok kişi tarafından bazı İslamcı hareketlerin -El Kaide, İran'daki Ahmedinecat yönetimi, Taliban, Müslüman Kardeşler, Hamas ve Hızbullah gibi- taktikleri ile 20. yüzyıl başındaki Avrupa faşist hareketleri, neo-faşist hareketler ya da totalitarizmi karşılaştırmak amacıyla kullanılan ve 11 Eylül sonrası popüler olan bir terim.[25]

Ancak Martin Kramer'e göre ("İslamcılık ve Faşizm. Hele bir Kıyasla" isimli makalesi), bu terimin çok daha uzun bir geçmişi var. Mesela, Nazi faşizmini yaşamış olan Manfred Halpern, 1963'te -soğuk savaş stratejistleri

[25] Islamofascism, Vikipedia.

komünizmle mücadelede müttefik olarak göklere çıkarırken- İslamcı hareketleri faşist olarak nitelemiştir. Çünkü Halpern'e göre, bu hareketler şiddet ve tutku duygularını harekete geçirerek takipçilerinin harekete bağlılığını ve karizmatik liderin gücünü arttırmaya odaklanmakta, bireysel ve sosyal özgürlükleri tamamen yasaklayarak sadece şanlı bir geçmişin değerlerini yüceltmektedirler. Faşizm gibi, neo-İslamcı totalitarizm de çatışma, gerginlik ve şiddeti kurumsallaştırmaktadır.[26]

Kramer'in zikrettiği ikinci isim Maxime Rodinson'dur. Fransız solunun İran devrimini büyük bir heyecanla desteklediği sıralarda, İslamcılık ile faşizm arasında 1978'de Le Monde gazetesinde yayımladığı makale ile bağlantı kuran Rodinson, İslamcı hareketlerin başat eğiliminin arkaik bir faşizm olduğunu belirtmiştir. Çünkü siyasi polisin, ahlaki ve sosyal bir düzeni güç kullanarak dayatacağı, otoriter ve totaliter bir devlet kurmak amacı taşımaktadırlar.

Said Amir Arjomand. Kramer'in listesindeki bu 3. isim İran asıllı bir Amerikalı sosyologdur. 1983'te, çağdaş İslamcı hareketler, Avrupa faşizmi ve Amerikan radikal sağı arasında çarpıcı benzerlikler olduğunu ileri sürmüştür. 1986'ta da çok ses getiren, "Karşılaştırmalı Perspektiften İran İslam Devrimi" isimli makalesinde, faşistler gibi İslamcıların da -yabancı bir model olarak gördükleri, yabancı fikirlerin özgürce ifadesine olanak sağlayan- liberal demokrasiye karşı olduklarını belirterek, faşist dönemin İslamcı devrimci ideolojinin ortaya çıkacağının da habercisi olduğunu savlamıştır.[27]

---

[26] Martin Kramer, "Islamism and Fascism: Dare to Compare", 20 Eylül 2006. martinkramer.org, http://www.geocities.com/martinkramerorg/2006_09_20.htm

[27] Kramer, *age.*

Bu noktada yine Murabıt'a dönerek İstanbul'da yaptığı konuşmada liberal demokrasi hakkında ne düşündüğüne bakalım:

"Halkların gücü yok. 200 kahrolası yıl demokratik yönetimler altında çektiğimiz çile bize bunu gösterdi... Şimdi vahim Judeo-Hıristiyan tiranlığının sonunun gelme zamanıdır. Bu bir çağın sonudur. Dünyanın hasta adamı şimdi Avro-Amerika'dır... Modernizm ve geleneğin diyalektiği sahtedir. Miyadı dolmuştur. O kadar ki modernizm teriminin yerine bile Batı'da yeni modelini icat ettiler: post modernizm... Dolayısıyla, modernite zaten tamamen sona ermiş ve yok olmuştur. Modernizm ve sekülerizm aynı şeydir. Bu kavramın fonksiyonu ve programı eğitimli insanların ilgisini paranın dolaşımından uzak tutmaktır. Modernizm, faizci kapitalizmin halkla ilişkiler hareketidir."[28]

Amerikalı araştırmacı Walter Laqueur ise, "Faşizmin Kökleri: İslamcı faşizm, İslamofobi, Antisemitizm" isimli makalesinde İslamofaşizmin köklerinin izini sürerken Alman Katolik yazar Edgar Alexander'ın 1937 tarihli "Hitler Mitosu" kitabında nasyonal sosyalizm ile Muhammedizm'i karşılaştırdığını ve benzerlikler bulduğunu belirtir. Hitler'in "Kavgam" kitabından da alıntılar yapan Alexander, "bir ideoloji ne denli güçlü ve hayati olursa olsun savaşan bir hareket tarafından temsil edilmediği sürece etkisizdir, diğer bir deyişle yeni bir dinin propagandası için kılıç gerekir" demiştir.[29]

Laqueur, Filistin Kurtuluş Hareketinin ilk lideri olarak kabul edilen Hacı Emin Hüseyni'yi de hatırlata-

---

[28] Murabit, The Epoch of the Young Ottomans.

[29] Walter Laqueur, "The Origins of Fascism: Islamic Fascism, Islamophobia, Antisemitism", OUPblog. (Oxford University Press Blog).

rak, Berlin'de Hitler'in konuğu olarak geçirdiği yıllara dikkat çeker. Ancak, Hüseyni'nin ne denli dindar olduğu konusunda şüpheleri olduğunu belirtir. Alman uçaklarının Kudüs'ü bombalamalarını istediği iddiasını hatırlatarak, "Sofu bir Müslüman'ın bu şekilde davranacağından kuşkuluyum" derse de özellikle sağ eğilimli İsrail ve Yahudi kaynakları bu görüşü paylaşmazlar. Hüseyni'nin Nazilerle olan işbirliğinin sadece İslam ile faşizm değil, faşizm ve Filistin Kurtuluş Hareketi arasındaki bağlantının da en önemli kanıtlarından birisi olduğunu savlarlar.[30]

Laqueur, Radinson'un ve İngiliz yazar Malise Ruthven'in -1990'da "Bir din olarak İslam'ı anlamak" isimli makalesinde, Arap dünyasına otoriter yönetimlerin ve İslamcı faşizmin egemen olduğunu ifade etmiştir- İslam ve Arap dünyasına olan sempatileri ve anti-siyonistlikleri ile tanındıklarına da dikkat çekiyor. Ancak, günü-

---

[30] Hüseyni'nin Nazilerle ilişkisi hakkında bkz "Record of the Conversation between the Fuhrer and the Grand Mufti of Jerusalem on November 28, 1941, in the Presence of Reich Foreign Minister and Minister Grobba in Berlin." Hitler-Hüseyni görüşmesinin zabıtları, kaynak "Documents on German Foreign Policy 1918-1945, Seri D, Cilt XIII, Londra, 1964, s. 881 alıntılayan Tell children the truth.com; "The Iraq Coup of 1941, The Mufti and the Farhud", mideastweb.org.; "Haj Amin el Husseini", The Encyclopedia and Dictionary of Zionism and Israel; "Who was the Grand Mufti, Haj Muhammed Amin al-Husseini?", www.palestinefacts.org/pf_mandate_grand_mufti.php; "Muftism and Nazism, notendur.centrum.is./ muftisim. htm; Philip Mattar, The Mufti of Jerusalem: Haj Amin al-Husayni and the Palestinian National Movement (New York: Columbia University Press, 1994); "Conversation with Dr. Ibrahim Alloush", The Journal for Historical Review, Mayıs/Haziran 2001 (http://www.ihr.org/index.html); Benny Morris, Righteous Victims: A History of the Zionist - Arab Conflict 1881-2001, Vintage Books, 2001; "Palestine in World War II", Country study from Library of Congress; Lukasz Hirszowicz, The Third Reich and the Arab East, London: Routledge ve Kegan Paul, 1968; Question Forum: Haj Amin al-Husseini, Islamic Party of Britain, islamicparty.com; 'Amin al-Husayni', experts.about.com.

müzde radikal İslamcılar için "İslamofaşizm" etiketini kullanmanın (İslamcılığı anlamak açısından) yararlı olmadığı kanısındadır. Faşizm ile aralarında popülizm, Batı-karşıtlığı, anti-liberalizm, anti-semitizm, anti-hümanizm, saldırganlık, yayılmacılık gibi ortak noktaları olmasının yanısıra, İslam'ı çağdaş dünyanın bütün sorunları için çözüm içeren bir din ve totaliter bir sosyopolitik düzen olarak görüyor olmaları bu fikrini değiştirmemektedir. Çünkü farklılıkları da göz ardı etmemek gerekir, mesela Hitler kimseye cihat ilan etmemiştir ve şeriat gibi bir şeyi dayatmaya çalışmamıştır.[31]

Öte yandan Kramer, solcu entelektüelleri İslamofaşizm terimine gösterdikleri tepki ve radikal İslamcılara duydukları süregiden hayranlıkları nedeniyle eleştirir. İslamcılık ve faşizm kıyaslamasının geçerli olduğunu ve seçkin akademisyenler tarafından da geçmişte kullanıldığını belirterek genç akademisyen ve öğrencilerin bu soruşturmayı korkusuzca ve entelektüel bir kararlılıkla daha da ileri götürmeleri gerektiğini savunur.[32]

İngiliz gazeteci ve bir dönem solculuğu ile ünlü (Artık sol çevreler tarafından sola ihanet ile suçlanmaktadır) Christopher Hitchens ise, 1989'da Humeyni'yi, Salman Rüştü'ye karşı fetvası nedeniyle "teokratik faşist" olarak nitelemiştir. 11 Eylül saldırısı için "İslam maskeli faşizm" ifadesini kullanmıştır. 11 Eylül'ün aslında solun iflası olduğunu savunarak şöyle demektedir: "ABD yeryüzündeki en gerici unsurları ihtiva eden teokratik faşistlerin saldırısına uğruyor. Onlar ki şimdiye dek solun uğruna savaştığı her şeyi, kadın haklarını, demokrasiyi

[31] Laqueur.

[32] Kramer, 'Islamism and Fascism.

yok etmek istiyorlar ve sol buna nasıl cevap veriyor? Amerika ve teokratik faşistler arasında tarafsızlığını koruyarak."[33]

İslamofaşizm terimini kullananlardan birisi de Başkan Bush'dur. İlk kez 2005'teki bir konuşmasında şöyle demiştir: "İslamcı terörist saldırılar açık ve belirli bir hedefi olan bir ideolojiye, bir inançlar sistemine hizmet ediyor, hedefleri şeytani ama çılgınca değil. Bazıları bu şeytana İslamcı radikalizm, bazıları militan cihatizm ya da İslamofaşizm diyor. Ne denirse densin, bu ideoloji İslam dininden tamamen farklıdır. Bu tür bir radikalizm İslam'ı kullanarak vahşi bir siyasi vizyona hizmet eder: Terör yoluyla, tüm dini ve siyasi özgürlükleri reddeden totaliter bir imparatorluk kurmak."[34] Ancak, birkaç kez çeşitli vesilelerle bu terimi kullandıktan sonra -Amerikan Dışişleri Bakanlığının, birçok Müslüman'ın bu ifadeden alındığı uyarısı üzerine- vazgeçmiştir.[35]

İslamofaşizm terimi Müslüman olmayan çevrelerden de -özellikle Batılı sol çevreler- büyük tepki almaktadır. "Farklı ideolojileri bir tek İslamofaşizm düşüncesine indirgemek terörün köklerini aşırı basitleştirmek olur," "Bu şekilde anılan hareketlerle geçmişin faşizmi arasında benzerlik yoktur," ya da "bu terim tipik bir savaş dönemi propagandası" gibi. Bazıları, faşizm yanlısı Ortadoğu partilerinin -Kataib, Baas, Suriye Sosyal Ulusalcı Partisi gibi- seküler özelliklerine dikkat çekerken mesela Juan Cole, bunun bir nefret ifadesi olduğunu,

---

[33] "Islamofascism", Vikipedia; Johann Hari, Christopher Hitchens ile mülakat "Islamofascism and the Left", Independent, 23 Eylül 2004, Johann Hari - Archive.htm

[34] Islamofascism, Vikipedia.

[35] Kramer.

ayrımcılık yapılarak Müslümanlara hakaret edildiğini belirtir. "Faşist olan Müslümanlar yok mu? Elbette var. Fakat İslami bir faşizmden söz edilemez çünkü 'İslam' kelimesi sadece bir dinin en yüksek idealleri ile birlikte kullanılmalıdır. Aynı şekilde pek çok faşist Hıristiyan var ama Hıristofaşizm incitici bir ifade olarak görülür" der.[36]

Hıristofaşizm

Aslında Hıristofaşizm terimi özellikle sol çevrelerde (Hıristiyan solu da dahil olmak üzere) giderek artan bir popülarite kazanmaktadır. Pek çoğu, Hıristiyan faşizmi olarak tanımladıkları Hıristiyan sağın Başkan Bush'un politikaları ile birlikte güç kazandığını ve günün birinde Amerika'nın bir din devletine dönüşebileceğini savunmaktadır.

Hıristiyan sağından daha radikal olan ve genellikle akademik çevreler tarafından neo-faşizm ile suçlanan iki hareket var: Hıristiyan Kimliği hareketi -bazı versiyonları neo-Nazi ideolojilerini açıkça desteklemektedir- ve Hıristiyan Yeniden Yapılanma hareketi- bazı akademisyenler tarafından dini özgürlükler ve insan haklarına karşı çıktığı için yarı-faşist olarak nitelenmektedir.[37]

Avengelizm

Hıristiyan sağı, ABD'de özellikle Cumhuriyetçi Partide etkilidir ve bu nedenle Parti muhafazakâr Avangelistle-

[36] Islamofascism, Vikipedia.

[37] Neo-fascism and religion, Vikipedia.

rin siyasi kanadı olarak görülür. Bu hareketin büyük desteği ile seçilen Başkan Bush'un da kendisini bir Avangelist olarak tanımladığı belirtilmektedir. Bugünün Avangelist hareketinin kökleri 18. yüzyıla dek uzanır. Dönemin, aydınlanma düşüncesine ve Batılı felsefi elitlerinin tanrıya ilişkin yazılarına bir tepki olarak doğduğu konusunda genel bir anlayış vardır. Dünya Avangelist İttifakı bugün 127 ülkedeki kiliseleri ve 100 uluslararası örgütten oluşan dev şebekesi ile 420 milyon Avangelist Hıristiyan'ı temsil etmektedir.[38]

Avangelizm, İsrail ve Siyonist ideolojiye verdiği güçlü destek nedeniyle aynı zamanda Hıristiyan Siyonizmi ya da Kutsal Kitap Siyonizmi olarak da nitelenmektedir. Amerikan Kongresinde İsrail için lobi yapan Avangelist örgüt CIPAC'm Başkanı Richard Hellman, bu desteğin nedeninin İsrail ile paylaştıkları demokrasi, özgürlük, bağımsızlık ve bilimsel ilerleme gibi ortak değerlerin yanı sıra, tek doğru olarak kabul ettikleri "Kutsal Kitap"ın emirleri olduğunu belirtiyor.[39]

"Neo-con gazeteci" olarak isimlendirilen Daniel Pipes'a göre, Avangelistlerin Filistin'de bir Yahudi devletine verdikleri destek aslında 19. yüzyıla uzanır. İlk olarak İngiltere'de başlamıştır mesela 1840'da dönemin Dışişleri Bakanı Lord Palmerston Osmanlı hükümetine Yahudilerin Filistin'e dönüşünü bütün imkânlarını kullanarak teşvik etmesi yönünde güçlü bir tavsiyede bulunmuştur. Daha sonra pek çok önde gelen İngiliz bu davayı desteklemiştir. Ancak en hayati Avangelist des-

---

[38] Evangelicalism, Vikipedia.

[39] Selin Çağlayan Richard Hellman ile mülakat "Hıristiyan Siyonizmi Nedir?", İsrail Sözlüğü, İletişim Yayınları, 2004, ss. 278-280.

tek 1917'deki Balfour Deklarasyonudur. İsrail, 1948'de kurulduğunda da Başkan Henry Truman tarafından danışmanlarının sert muhalefetine karşın dini inançları nedeniyle tanınmıştır.[40]

Hellman, sadece Balfour Deklerasyonu da dahil olmak üzere Avangelistlerin İsrail'e desteğinin uzun tarihini doğrulamakla kalmıyor, aynı zamanda hareketin İsrailli sağ çevrelerin -revizyonist Siyonistler, Likud, Gush Emunim hareketi gibi- mesela iki devletli çözümü reddetme politikalarına verdiği desteği de gerekçeleri ile açıklıyor. Hellman, ABD'de 95-100 milyon Avangelist olduğunu belirterek, Bush'a en fazla oy veren bu kesimin Başkana baskı yapma gücüne de sahip olduğunu vurguluyor. Dolayısıyla, Ortadoğu söz konusu olduğunda neo-con'lardan daha da İsrail yanlısı olduklarını ve neo-con'ların Bush yönetiminin İsrail yanlısı bir gündem empoze etme amacıyla Ortadoğu politikasını rehin aldıkları iddiasının anlamsız olduğunu söylüyor.[41]

Pipes'ın "Hıristiyan Siyonistler, İsrail ordusundan sonra Yahudi devletinin en büyük kazancıdır" şeklindeki sözleri de Hellman'm bu iddiasını doğruluyor. Pipes'a göre Avangelistler, İsrail'i desteklemede Amerika'daki Yahudilerden de çok daha etkili ve güvenilirler çünkü liberal Amerikalı Yahudiler, Avangelistlerin aksine, sert politikalarından rahatsızlık duyarak İsrail'i eleştiriyorlar ve barış planlarına destek veriyorlar.[42]

Craig Horowitz de, Avangelistler hakkında yazdığı "İsrail'in Hıristiyan Askerleri" isimli kapsamlı makalede bu argümanı benimsiyor. İsrail'e Avangelistlerce verilen

---

[40] Daniel Pipes, The Jewish Magazine, 2003 alıntılayan Çağlayan, *age*, ss. 273-4.

[41] Çağlayan, *age*, ss. 278-280.

[42] Pipes alıntılayan Çağlayan, *age*, s. 275.

bu desteğin pek çok liberal ve seküler Yahudiyi endişelendirdiğini belirterek bu hareketin -kürtajın ve eşcinsel evliliklerin engellenmesi, okullara dua saatleri konulması gibi talepleri içeren- iç politikaya ilişkin gündemine kesinlikle karşı çıktıklarını vurguluyor.[43]

Mesela Stacy Burdett, -ADL'nin (anti-Semitizm ile mücadele eden Yahudi örgütü) Washington Bürosu başkan yardımcısı- Bush yönetimi altında ABD'de din ile devlet işleri arasındaki ayrımın giderek bulanıklaşmasından büyük endişe duyduklarını belirtiyor. Devletin dini konulara el atmasının -Bush yönetiminin dini sosyal örgütleri desteklemesi gibi- kaçınılmaz olarak bir dini diğerine tercih etmesi sonucunu doğuracağını dolayısıyla çoğunluğun dini kazançlı çıkarken dini özgürlüğün yara alacağını vurguluyor.[44]

Horowitz, İsrail'e yönelik Avangelist desteğin nedeninin -bunu doğrulamadıklarını da belirterek- kıyamet gününe ilişkin inançlarından kaynaklandığını belirtiyor. Buna göre, Mesih'i (Hz. İsa) dünyaya tekrar getirebilmek için bazı olayları hızlandırmaları gerekiyor. İlk ve kilit önemdeki gelişme, bütün Yahudilerin İsrail'e geri dönmesinin sağlanmasıdır. İkinci aşama, anti-Mesih'in (Deccal) gelişidir. Bu, bütün dünyayı evrensel barış getireceği iddiasıyla kontrol altına alacak olan bir dünya lideri olacaktır. Ardından, iyi ve şer güçler arasında bir savaş -Armegeddon- olacak ve iyi güçlerin zaferi ile sonuçlanacaktır. Mesih tekrar dünyaya gelecek ve bu, 1000 yıl sürecek bir barış döneminin başlangıcı olacaktır.[45]

---

[43] Craig Horowitz, "The Christian Soldiers of Israel", New York Magazine, 29 Eylül 2003 alıntılayan Çağlayan, *age*, ss. 275-278.

[44] "Kadın Savaşçı- Stacy Burdett ile mülakat", Çağlayan, *age*, ss. 309-310.

[45] Horowitz alıntılayan Çağlayan, *age*, ss. 275-278.

Avangelist lider Gary Bauer'e -bir dönem ABD Başkanlığı için aday olmuştu- göre, İsrail ve Amerika aynı savaşı veriyorlar ve bu Başkan Bush tarafından da şer gücü olarak ilan edilen İslamcı teröre karşı savaştır. Dolayısıyla, "önce düşman yenilmeli (Armegeddon inancı) sonra barıştan söz edilmelidir." Bu, -Avangelist kıyamet günü senaryosunun, Mesih'in ikinci kez gelişinde Yahudilerin Hıristiyanlığa dönmemeleri halinde diğer dinlere inanlarla birlikte öldürülmelerini öngörmesine karşın- aşırı sağcı İsrailli çevrelerin de mottosudur. Her ne kadar, Avangelistlerin, İsrail kurulduğunda neredeyse Yahudilerden fazla sevinmeleri dindar Yahudilerde -bunun aslında Yahudileri İsrail'e sürükleyip orada Mesih'in 2. gelişini sağlamak için yok edecekleri şeytani bir senaryo olduğu yolunda- şüphe uyandırmışsa da, aşırı sağcı İsrailliler bunu sorun etmezler. Mesela Benny Elon, haham ve önde gelen bir yerleşimci lideri olmasının yanı sıra, 2004'de Şaron iktidarı döneminde -pek çoklarınca faşist eğilimleri olan yasadışı Kach Partisinin devamı olarak görülen- Moledet Partisi'nden Turizm Bakanı iken ABD'ye yaptığı ziyarette Avangelistler tarafından ağırlanmasının eleştirilmesi üzerine şöyle demiştir: "Mesih'in ne zaman ya da nasıl geleceği konusunda kavga edebiliriz ama hayati konularda (Ortak düşman ve onunla savaşma yolları gibi [S.Ç.]) anlaşıyoruz ve önemli olan da budur."[46]

Judeofaşizm

Geleneksel Yahudi inancına göre, Mesih'in geleceği sürecin başlangıcı bütün Yahudilerin Yahudi dininin esas-

[46] Horowitz, *age.*

larına göre yaşamaya başlamaları olacaktır. İsrail toprağı Tanrısaldır ama Mesih gelmeden seküler bir İsrail devletinin hiçbir dini önemi yoktur. Dolayısıyla seküler Yahudi devletinin kuruluşu sadece Mesih'in geleceğini erteler ve Yahudilerin yanı sıra tüm dünyanın selametini de geciktirir. Bu nedenle, Avangelistlerin tam aksine pek çok dindar Yahudi başlangıçta İsrail'in kuruluşuna karşı çıkmıştır, bazıları mesela Naturai Karta hareketi, halen karşı çıkmaya devam etmektedir.

Ancak, o zamanki İsrailli liderler bu krizi yeni devletin seküler karakterinden önemli tavizler vererek çözmüşlerdir. (Bu durum biraz Suudi hanedanı ile Vahhabi din adamları arasında Suudi Arabistan devletinin ilk temeli atılırken yapılan anlaşmaya benzetilebilir.) Bu çerçevede, Ortodoks dini kurumlar, evlilik, boşanma, doğum, gömülme töreni gibi işlere yönelik süreçleri yürütme yetkisine sahiptirler. Devletin müdahalesi olmadan pek çok okul işletirler ve günlük hayatın büyük bir bölümü dini kurallara göre düzenlenir.

Mesela, İsrail'de bu çerçevede çok katı bir yiyecek regülasyonu vardır, kutsal Şabat saatlerinde uluslararası hava ulaşımı da dahil olmak üzere hiçbir toplu ulaşım aracı çalışmaz, sinema ve konser salonları, restoranlar ve dükkanlar kapalıdır. Ancak, seküler İsraillilerin üssü olan Tel Aviv'de bu kuralların pek çoğuna uyulmaz. Dolayısıyla, bugün İsrail'de yaşanmakta olan sert sekülerdinci çatışmasının -sekülerler dincilere verilen tavizleri geri almak isterken dinciler sadece bunları korumakla kalmayıp İsrail'i bir din devletine dönüştürmek isterler- başlangıcı 1948'e dek uzanır. Bu da, pek çok seküler İsrailli yazara göre- Ehud Sprinzak, Yoram Peri, Michael Karpin, Ina Friedman gibi- bütün kötülüklerin temeli-

dir ve Başbakan İzak Rabin'in Yigal Amir isimli dinci bir Yahudi tarafından öldürülmesinin ardında yatan neden de aslında bu çatışmadır.

Amir, İsrail'in en büyük yerleşimci hareketi olan ve 1974'de Ulusal Dinci Partinin (Mafdal) bir kolu olarak kurulan Gush Emunim (İnançlılar Bloku) hareketinin ideolojisi ile yetişmiştir. Gush ideolojisinin temelinde de ünlü Haham Kook öğretisi vardır. Kook'un kabalist (Yahudi gizemciliği ya da tasavvufu) Mesih yorumu, İsrail'in seküler bir devlet olarak kuruluşuna da dini bir temel (kılıf) sağlamıştır. (Bu çerçevede, Kook'un geleneksel Yahudi öğretisine karşı çıkan kabalist yorumu ile İslamcı düşünürlerin içtihatları arasındaki çarpıcı benzerlik son derece ilgi çekicidir. Buna siyasal Judaizm mi demeliyiz?).

Kook'a göre, Mesih'in gelişine yol açacak "selametin" ilk işaretleri başlamıştır. Bunlar siyasi siyonizmin yükselişi, Balfour Deklerasyonu ve siyonist girişimdir. Yahudilerin İsrail Toprağına (Eretz İsrael) dönmeleri, önce Yahudilerin sonra bütün dünyanın günahkâr bir hayattan kurtuluşuna ve selametine yol açacak, mükemmel bir barış ve adalet dönemine geçişi sağlayacak bir sürecin başlangıcına işaret etmektedir. Bunları gerçekleştiren seküler Yahudiler, Tanrı tarafından özel olarak seçilmiş aracılardır ve bilmeden tarihi mesianik bir rol oynamaktadırlar.

Kook öğretisini izleyen Gush Emunim ideologları, Batı Şeria ve Gazze'nin fethedildiği 67 Savaşını, bu mesianik sürecin bir başka aşaması olarak görür. Geriye dönüş yoktur. Buralarda yerleşim merkezleri kurulmalıdır. Bunların savunulması, tıpkı İngilizlere karşı verilen savaş ve İsrail'in kurulması gibi bu büyük zincirin

yeni bir halkasıdır. "Selamet" sadece Büyük İsrail topraklarında gerçekleşebilir. Geri çekilme "selamet" sürecini yarıda bırakabilir. Bu nedenle Gush Emunim bir yerleşimci hareketine dönüşmelidir. Gush Emunim'in mesianik heyacanı ve ruhani liderlerinin "selametin" gelmekte olduğuna dair inançları hareketin ideolojisini büyük ölçüde şekillendirmiştir. Bu liderler, (İsrail devletini tanımayan Ortodoks dincilerin aksine) 67 savaşındaki zaferi ile "selamet" sürecine yeni bir halka ekleyen orduyu ve İsrail devletini oluşmakta olan İsrail Krallığının (selametle birlikte kurulacak) meşru temsilcisi saymışlardır.

İsrail topraklarının sınırı kutsal kitapta belirtilen sınırlardır (Fırat'tan Nil'e kadar). Bu sınırlar özellikle işgal altındaki "Yahuda ve Samiriye"yi (Batı Şeria) içermektedir. Buralar tarihi İsrail ulusunun kalbidir. Ancak, Gush Emunim içerisinde Batı Filistin'in ötesine genişlemek gibi güçlü bir istek yoktur. Bunu, zamanı gelince gerekeni daha önce olduğu gibi (İsrail'in kurulması, 67 Savaşının başarısı gibi) yapan Tanrı'ya havale etmişlerdir. Fakat "Yahuda ve Samiriye"de bir Arap entitesi kurulmasına karşı çıkılması konusunda son derece serttirler. Büyük "selamet" sürecini devam ettirebilmek için bu konuda ABD ve diğer ülkelerden gelen baskılara karşı durmak kutsal bir görevdir. Bu konu kesinlikle tartışılamaz ve pazarlık konusu edilemez.

Gush Emunim'in oluşmasında "Tüm İsrail Toprağı Hareketi" önemlidir. Bu, 67 Savaşından sonra revizyonist Herut, Yahudi yerleşimciler ve bazı İşçi Partililer tarafından kurulan; eylemci ve İsrail toprağına odaklanmış yazarlar, aydınlar, generallerden oluşan, savaşta kazanılan tüm toprakların ilhak edilerek buralara yerleşim

merkezleri kurulmasını savunan elit bir harekettir. "Ultra milliyetçi siyonist" olarak isimlendirilen bu hareketi Gush Emunim zamanla içine çekmiştir. Bu gelişim, hareket içerisindeki laikleri açıklamaktadır. Her iki taraf için de, İsrail toprağı ideolojilerinin temelidir ve toprağın kozmik anlamı vardır. Bu aralarındaki, seküler-dinci çatışmasını aşmaları için yeterli olmaktadır.

Gush Emunim kurulduktan sonra, İşçi Partisinin zayıf da olsa karşı çıkışlarına karşın ordu ile çatışarak Batı Şeria ve Gazze'de yerleşim merkezleri inşasına başlar. 1977'de iktidara gelen Likud, Gush'a devlet kurumlarının ve ordunun aktif desteğini sağlar. Yahudi yerleşimlerinin sayısı baş döndürücü bir hızla artarken Gush hareketi giderek güçlenir. Bunda, Haham Kook tarafından kurulan ve oğlu tarafından devam ettirilen Merkaz Ha Rav Yeşivası öncelikli olmak üzere yıllarca bu tür kurumlarda verilen dini eğitimin ve 67 Savaşının kazanılmasının yarattığı dini ve ulusal heyecanın, genç kuşakların "vaat edilmiş İsrail topraklarının" fethedilmesini ve korunmasını savunan yeni bir ideolojiyi benimsemelerine yol açmasının büyük rolü vardır.

Amerikalı araştırmacı Ian Lustig, Gush Emunim'in ortaya çıkışı ve güçlenişini şöyle özetler: Baba Rav Kook, maksimalist siyonistlerin (Büyük İsrail fikrine inanan) hedefledikleri toprakları ele geçirebilmelerini olanaklı kılan dinci ve seküler Yahudilerin işbirliğinin dokrinel temelini hazırlamıştır. Oğlu Rav Zvi Kook, idealist fakat bunalımda olan genç dinci elite -"nihai selamete" ulaştıracak kutsal plan için, belirli siyasi olaylarlarla bağlantı kurma (67 Savaşı, Yom Kipur Savaşı gibi), Yahudi yerleşim merkezleri kurma ve işgal edilen toprakların ilhakı gibi somut siyasi programlarla- kariz-

matik bir liderlik sağlamıştır. Son olarak, siyonist sağ kanadın (revizyonistlerin) siyasi ardılı (Likud) Yahudi fundamentalizmine kendi programını uygulaması için gereken statü, kendine güven ve geniş ekonomik kaynakları vermiştir.

Gush ideolojisine göre, anti-semitizm ve Arapların düşmanlığı İsrail'in dünyayı "selamete" eriştirme misyonuna tepkidir. Taviz ve anlaşma ile bu sorun çözülemez. Sorun siyasi haklar ve sınırlar değildir, bunlar sadece metafizik bir kavganın yapay unsurlarıdır. Arapları yenmek, İsrail'in şeytani güçlerle savaşında son ve en kritik safhadır. Toprak vererek sadece "selamet" ertelenmekle kalmayacak, İsrail de zayıflayacaktır. Gerçek barış, Mesih geldiğinde yaşanacaktır, İsrail tüm dünyaya barış ve adalet getirecektir. Bu nedenle toprak karşılığı barış, absürd ve tehlikelidir. Vaat edilmiş topraklar fethedilmeli, sahiplenilmeli ve yerleşilmelidir.

Tarih, Tanrı'nın tebasıyla iletişim aracıdır. Siyasi eğilim ve olaylar Tanrı'nın mesajıdır. Yerinde siyasi ve tarihi analizler Tanrı'nın isteğinin yorumudur. Dini metinlerle birlikte bu yorumlar "selamet" sürecine rehberlik ederler. Mesela, holokost ile Tanrı Yahudilere Doğu Avrupa'da yaşayamayacaklarını göstermiştir. Bu çerçevede Yahudilerin vaat edilmiş topraklara dönmeleri kozmik bir aciliyettir. "Yahuda ve Samiriye"nin (Batı Şeria) alındığı 67 Savaşı bir mucizedir.

Sprinzak, "Fundamentalizm, Terörizm ve Demokrasi: Gush Emunim Yeraltı Örgütü Olayı" isimli çalışmasında Kook'un öğretilerinin Gush'un fundamentalist üyeleri arasında bir ikilem yarattığına dikkat çeker. Gush, İsrail devletinin meşru ve kutsal olduğuna inanmaktadır, İsrail devleti tanrının önderliğinde 67 Savaşında ol-

duğu gibi ulusu "selamete" ulaştıracaktır. "Yahuda ve Samiriye" de yerleşme konusunda hükümet ile çatışılabilir ama "Tapınak Tepesi" (Harem ül Şerif) konusunda bunu yapmanın anlamı yoktur. Tanrı, bu konuyu (burada yeni bir tapmak kurulması) kendine özgü, bilinemez yöntemleri ile halledecektir. Ancak bu konuda yeraltı, Gush'tan keskin bir şekilde ayrılır.

Sprinzak'a göre, Gush'un tipik bir ürünü olan Yehuda Etzion isimli 27 yaşındaki yerleşimci Gush'un resmi ideolojisine açıkça karşı çıkarak kendisininkini geliştirir. Etzion, 3. Tapınak'ın kurulması ve dünyaya Yahudi teokrasisinin egemen olmasını savunmaktadır. Gush ideologları hiçbir zaman bu kadar ileri gitmemişlerdir ancak Sprinzak'a göre, Gush'da açıkça gözlenen Mesianik hezeyan, üyelerinde "selamete" erişme konusunda sürekli bir beklenti yaratmış, Filistinlilerle çatışmanın sürekli olarak devam ettiği bir ortamda, Camp David anlaşması ve Sina'dan çekilmenin "selameti" ertelediği şoku ile de birleşince bazıları geleneksel Kook öğretilerini terk ederek teröre başvuran bir yeraltı hareketini oluşturmuşlardır.

Sprinzak, bu çıkarsamayı yaparken mesianizm ile terör arasındaki bağlantıyı araştıran akademisyen David Rapoport'tan alıntı yapar. Buna göre, mesianik olayın her an gerçekleşmesi beklenmeye başlandığı an, mesianik bir doktrinin bazı unsurları, inanan bir kişiyi terör eylemlerine girişmeye sürükleyebilir. Sprinzak'a göre, terörist yeraltı örgütü, Gush'un kendi "selameti" getirme rolüne inancının ve her ne pahasına olursa olsun "Yahuda ve Samiriye"nin elde tutulmasını savunmasının bir yan ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yoksa 1968'de yerleşim merkezleri oluşturan idealist ve heyecanlı insanlar,

oraya şiddet kullanmak için gitmemişler, 12 yılda bir terörist ya da terör destekçisi haline geleceklerini düşünmemişlerdir.

Sprinzak bütün bunlardan şu sonuca ulaşır: "Gush Emunim, sadece 6 Gün Savaşında (67 Savaşı) yaşanan mucizeye mesianik cevabın öyküsü değildir. Aynı zamanda, 2 bin yıllık Yahudilerin İsrail Toprağında (Eretz Israel) selamete ulaşması rüyasının siyonistlerce sekülerleştirilmesine duyulan derin tepkidir. İsrail halkı gerçek siyonizme inandığı sürece dinin rolü marjinaldi, toprağa dönüş, hahamların komutasında gerçekleşmemişti. Siyonizm de diğer bütün modern milliyetçi ideolojiler gibi, köklü dini gereksinimlere cevap veren, bir nebze dincilik barındırıyordu. Ancak seküler siyonizmin 1950 ve 60'larda çöküşü büyük bir boşluk ortaya çıkardı. Sinegoglarda, yeşhiva ve diğer dini topluluklarda canlı kalan dini güçlerin yüzeye çıkması ve kendilerini ifade etmeleri sadece bir zaman meselesiydi. 1967'de yaşananlar bu güçlerin ortaya çıkması için doğal bir fırsat yarattı. Gush Emunim'in ortaya çıkışı o zaman dek uyuklayan pek çok gereksinimi karşıladı. Pek çok işaret, savaş olmasaydı da böyle bir şeyin olacağını gösteriyordu."

İsrailli yazar Yoram Peri de, 2000 yılında basılan "The Assassination of Yitzhak Rabin-Izak Rabin'in Suikastı" isimli kitabında benzer bir sonuca ulaşır. Dincimilliyetçi kampın gözünde Rabin sadece barış kampının lideri değildir. Aynı zamanda "seküler, Helenist (Yunan etkisi altında kalan eski İsraillilere yönelik bir suçlama), Yahudi olmayan bir Yahudi"dir. Bu çerçevede, liderini öldürerek Yigal Amir, barış süreci kadar yeni seküler İsrailli kimliğinin yükselişini de durdurmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda devlete de saldırmaktadır çünkü Baş-

bakan Rabin devleti temsil etmektedir. Bu nedenle suikast sadece 'liberal-demokratik barış kampına' değil, devlete de yöneliktir."[47]

Gush Emunim'in liberal yüzü ve önemli sözcülerinden İsrael Harel, hareketin mesianik olduğunu kabul etmez. Harel'e göre, hareketi başlatanların çoğu dindar Yahudilerdir ama tek itici güç din değildir. "Akademisyenler olayı siyah-beyaz olarak görüyorlar. Oysa bu hareket Siyonist felsefenin devamıdır. 'Tarihin bir parçası olmak ve toprağı güvenli kılmak.' Bu seküler bir felsefedir."[48]

Sekülerizme karşı radikal dinci Yahudilerin tepkisi, radikal İslamcılarınkinden farklı değildir. Bu çerçevede, Kook öğretisini, sekülerizmle uzlaşan modern İslamcı harekete, daha sonra bu öğretinin Mısır ile yapılan barış anlaşması sonrasında 1982'de Sina'nın boşaltılmasına tepki olarak ortaya çıkan Kach gibi faşist yeraltı hareketlerinin etkisiyle farklılaşmasını da, Kutup sonrası yaşanan İslamcı radikalleşmeye benzetebiliriz. Aradaki en önemli fark, bugün açıkça faaliyetini sürdürdüğü bilinen bir radikal dinci Yahudi örgütü olmayışıdır. Ancak, seküler-dinci temelinde (üç semavi din içinde geçerli olan) global bir ayrışma olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle aslında global düzeydeki temel çatışma -her ne kadar öyle gösterilmeye çalışılsa da- dinler arasında değil, sekülerler ile dinciler ya da materyalistler ile karşıtları arasındadır.

---

[47] Çağlayan, İsrail Sözlüğü'nden özetlenmiştir.

[48] Çağlayan, *age*, "Siyonizm, Din, Mesih ve Yerleşimciler-İsrael Harel ile Mülakat", s. 115.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

İslamcılığın Geleceği

Siyasal İslam Öldü Yaşasın İslamcılık ya da Ulus Devlet Öldü Yaşasın Globalizasyon

Bu bölümde İslamcılığın geleceği hakkında bize ipuçları vereceğini umarak pek çok çevre tarafından artık miadlarını doldurdukları ileri sürülen siyasal İslam ile modern ulus devletin bağlantısını vurgulayacağız. Yanı sıra -bir ulus devlet projesi olarak nitelenen- "İslam devleti" idealinden vazgeçerek yeni bir aşamaya geçtiği savlanan İslamcılığın, bu değişiminde globalizasyonun rolünü yine çeşitli düşünürlerin tezleri doğrultusunda sorgulayacağız.

Bulaç'a göre, İslami rejimlere verilen örneklerin hemen hemen hepsi "modern ulus devlet"in bir kopyası niteliğindedir. Bu devletin elde edilmesiyle bir anda bir "yeryüzü cenneti"nin kurulacağı düşünülmüştür. Aydınlanmanın ilerleme inancını geriden besleyen hedef

de, cenneti yeryüzünde kurmaktır. Cemalleddin Kaplan'ın gösteri salonlarında yer alan pankartlardaki şu slogan dikkat çekmiştir: "İslam devleti-Dünya cenneti!" Oysa, Pakistan İslam Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti gibi somut pratikler, bu devlet projesinin laik versiyonları gibi sadece sorun ürettiğini ortaya koymuştur. Başarısızlığın nedeni ise, 1990'lardan sonra ortaya çıkan küresel krizin bizzat ulus devletin kendisini zaafa uğratmasıdır. Çünkü, Siyasal İslam, bir tür "modern ulus devletin İslamileştirilmesi" çabasıdır.

Siyasal İslam'la ifade edilmek istenen şey, tarihi kökleri ve geçmişi olan İslamcılığın kendini bir devlet formasyonuyla tanımlaması olarak görülebilir. Ancak bu devlet modern devleti hareket noktası olarak alması nedeniyle kaçınılmaz olarak, İslam'ın kelami öğretilerinden veya geleneksel formuyla tarihi modellerden değil, bizzat "devletin modern doğası ve gerekleri"nden kaynaklanan, otoriter ve totaliter özelliklere sahiptir. Dolayısıyla, 1950-1997 arasında İslamcıların savunduğu devlet ancak ismi "İslam" olan bir ulus devlettir. Bu özellikleri taşıyan bir "İslam devleti"nin olabilirliği ise, Kur'an, Hadis kaynakları ve bilinen kültür mirasından devşirilen uygun malzeme ve argümanlarla kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bulaç burada en ilginç argümanını öne sürer. Oliver Roy'un "iddiası ve tezi iflas etti" dediği "siyasal İslam" tam olarak budur. Ancak hakikatte iflas etmiş olan "İslam veya İslamcılar değil, modern tarihin ara enstrümanı olan ulus devlet projesidir."

Yeni kent yapıları, ulus-üstü formasyonlar olarak ortaya çıkan bölgesel entegrasyonlar ve artık her alanda dönüştürücü gücüne tanık olunan küreselleşme, ulus projesini derinden sarsıntıya uğratmıştır. İslamcılık ise,

doğal sınırlarına varmakta olan kentleşme ile karşılıklı etkileşim ve bağımlılığı pekiştiren küreselleşme olguları karşısında yepyeni bir döneme girmiş bulunmaktadır. Sona eren, 1947-1997 arası döneme ait ikinci nesil İslamcılığın retoriği ve Batı'yla eşzamanlı ortaya konan çeşitli toplumsal ve politik projeleridir.[1]

Bulaç'ın değindiği gibi Oliver Roy, 1992 tarihli "Siyasal İslamın İflası" isimli kitabında Siyasal İslam'ın sonunun geldiğini ilan eder. Roy'a göre, radikallerin, İslam devrimi, İslam devleti, İslam ekonomisi ve İslam ekonomisine ilişkin retoriklerinin, bazı kitlelere kolay çözümler sunan boş laflar olduğu ortaya çıkmıştır. Siyasal İslam her açıdan başarısız olmuştur.[2] Roy, 2002'de yayımladığı "Küreselleşen İslam" isimli kitabında ise, İslamcılar ve neo-fundamentalistler arasında çok keskin bir ayrım yapar. İslamcılar belki bir zamanlar radikal fikirlere sahip olmuşlardır ama bu görüşleri şimdi büyük ölçüde genel kabul gören siyasi eylemlere yöneltilmiştir. Öte yandan, El Kaide gibi neo-fundamantalist hareketler, yeni İslam devletleri kurmaktan çok Batı kültürünün, batılı ekonomik ve sosyal değerlerin etkisini önlemek ile ilgilenmektedirler. Dolayısıyla, bu hareketler globalizasyonun, Batı kültürü ve ekonomik değerlerince uygulamaya konan baskılarına doğrudan bir cevaptır. İslam'ın radikalleşmesi batılılaşmanın patolojik bir sonucudur. Neo-fundamantalistlerin seslendiği ümme uluslarüstü, hatta internet dolayısıyla sanal bir dünyadır. Global İslam, herhangi bir ülkeye ve kültüre adapte edilebilir çünkü dini bir kültür üzerinde değil, değişik çev-

---

[1] Bulaç, "Oryantalistler'in 'Müslüman Doğu'su.

[2] Oliver Roy, Siyasal İslamın İflası, 1992, Türkçe baskısı, Metis Yayınları, 1995.

relere uyabilen bir dizi norm üzerinde yeniden inşa edilmektedir.[3]

Sonuç olarak aslında Bulaç ile Roy'un argümanları arasında, Roy'un "Global İslam" kitabını yazmasından sonra çok da büyük bir farklılık kalmadığını görüyoruz. Her iki düşünür de, siyasal İslam'ın iflas ettiği (farklı nedenler ortaya koysalar da) ve globalizasyonun İslamcılığı değiştirdiği konusunda hemfikirdirler. Roy, eski İslamcıların radikal fikirlerini bıraktıklarını ve normal siyasi aktivitelere yöneldiklerini belirtirken[4] Bulaç da, Müslüman demokrat bir yeni İslamcı portresi çizerek, bundan kuşku duyanlar için şu güvenceyi vermektedir:

"Müslümanların siyasi faaliyetlerine rezervleri olanların şunu sorma hakları vardır: Acaba İslam adına veya Müslüman bir kimlikle siyaset yapmak isteyen insanlar, demokratik, katılımcı ve çoğulcu bir siyasi programla mı yönetim ve kamusal hayatın düzenlenmesini istiyorlar, yoksa asıl talepleri ve hedefleri totaliter bir dikta rejimi mi? İkincisi ise, bu açık faşist veya komünist diktatörlük düşüncesiyle ortaya çıkan herhangi bir parti için ne yapılması gerekiyorsa, ona da yapılması gereken odur."[5]

Dolayısıyla globalizasyon eski siyasal İslamcılara, siyasete katılarak talep ettikleri İslamcı bir yaşama ulaşmaları için olanak sağlarken -hem ulus devleti dolayısıyla İslamcı devlet fikrini zaafa uğratarak hem de kentleşme, bölgesel entegrasyon gibi sonuçları nedeniyle- radikal, herhangi bir ulus ya da kültürden kopuk global bir İslamcılık da ortaya çıkarmış oluyor. Eski siyasi İs-

---

3 Oliver Roy, Küreselleşen İslam, 2002, Türkçe baskısı, Metis Yayınları, 2003.

4 *Age.*

5 Bulaç.

lamcılar globalizmi İslamcılık için yeni bir fırsat olarak görürken, global İslamcı hareketler ise eskinin radikal sol hareketlerini taklit eder bir şekilde globalizmi hedef alıyorlar. Bu çerçevede siyasal İslam'ın geleceğini, Türkiye'deki İslamcı deneyimin geleceği ile birlikte ele alacağız.

Türkiye'nin İslamcı Deneyiminin Geleceği Üzerine Bir Analiz Denemesi

Denememizde yine Ali Bulaç'ın görüşleri bize yol gösteriyor. Önce, 2000 yılında o zaman daha Fazilet Partisi içinde yenilikçi bir hareket olarak ortaya çıkan sonradan AKP'nin kurucusu olacak grup için yazdığı "Yenilikçiler ve statüko" isimli makalesinden özetliyoruz. Bulaç burada "merkezdeki çekirdek" diye isimlendirdiği bürokratik elit ile "devletin kendilerine sağladığı imkânları kullanarak zengin olan küçük zümrenin", siyaset üzerinde belirleyici olduğunu söylüyor. Bu çekirdeğin unsurlarını da, bürokrasi, sermaye ve medya olarak sıralıyor. Bulaç'a göre Türkiye'de siyasal partiler, toplumsal çoğunluğun yani "sosyolojik merkez"in "daha çok özgürlük, daha çok demokrasi ve daha çok refah" talebini dile getirerek siyasî merkeze talip olmakta ancak iktidar olduklarında -27 Mayıs ihtilalinden başlayarak güç kullanarak sivil siyaseti tasfiye etme geleneği olan- merkezdeki çekirdek ile uzlaşmaktadırlar. Refah Partisi bu geleneği bozduğu içindir ki 28 Şubat olmuştur. Dolayısıyla, siyasette merkeze gelememektirler ve statüko devam etmektedir. Oysa "Türkiye'yi bölgesel büyük bir role hazırlayan uluslararası sistem, bu statükonun değişme-

sini; idari siyasi ve ekonomik yapısında 'yeni profiller'in ortaya çıkmasını, 'yeni sosyal aktörler'in rol almasını istemektedir."[6]

Türkiye'deki İslamcı hareketi büyük bir ustalıkla içeriden değerlendirdiğine kuşku olmayan Bulaç'ın bu görüşlerinden yola çıkarak Türkiye'de İslamcılığın geleceği üzerine muhtemelen şöyle bir tespitte bulunabiliriz: Seçimlerde sosyolojik merkezin taleplerini dile getirerek yüzde 47 civarında bir oy oranı ile iktidara gelen AKP (Kuşkusuz burada AKP'yi dünden bugüne çok farklı isimler altında kesintisiz bir çizgi halinde faaliyet gösteren bir İslamcı hareketin şimdilik son temsilcisi olarak ele alıyoruz) merkezdeki çekirdek ile uzlaşırsa bu talepleri yerine getiremeyecek ve sonu uzlaşmayı seçen AP ve ANAP'ın sonundan farklı olmayacaktır. Çünkü Bulaç'ın 2005 yılında bir söyleşide ifade ettiği gibi, "Türk seçmeninin sadakati yoktur. Dini sadakati yoktur. İdeolojik ve sınıfsal sadakati yoktur. Bir çevre seçmeni olarak sürekli parti ve lider değiştirir ve kendisini merkeze taşıyacak ve değişimi temsil edecek bir parti arar her zaman... AK Parti'nin asıl tabanı göçle birlikte ortaya çıkan kent sınıfıdır. Bu da değişim isteyen bir kitledir. İslam burada bir şemsiyedir... Türkiye'nin değişime ve küreselleşmeye vurgu yapan ve mağdur kesimleri de koruyan bir partiye ihtiyacı var. AK Parti bunu yaparsa devam eder. Yapamazsa gider."[7]

Bu sözlerden şöyle bir sonuç çıkarmamız herhalde çok yanlış olmayacaktır: Demek ki, AKP'yi iktidara getiren köy kökenli yeni kentli kitlenin büyük çoğunluğu-

---

[6] Ali Bulaç, "Yenilikçiler ve Statüko", Zaman Gazetesi, 11 Kasım 2000.

[7] Neşe Düzel, "AK Parti AB sürecini geciktirecek", Radikal, 18 Nisan 2005.

nun devletin dine müdahalesi ya da İslamcıların önünün açılması gibi derdi yoktur, sadece kendi yaşam koşullarını iyileştirmek ve egemen sınıflar -ki bunlar laiktir ve önemli bir bölümü ulus devleti savunmaktadır- karşısında daha fazla sosyal hak elde etmek istemektedir. Bu durumu İsrail'de, Ortadoğu ülkelerinden gelen Sefarad Yahudilerinin, egemen sınıf olan Avrupa kökenli laik Eşkenaz Yahudilerinden yıllarca gördükleri ayrımcılık sonucunda oluşan tepkilerini birleştirerek aşırı sağcı, milliyetçi ve -Judaizme farklı bir yorum getiren- dinci hareketleri bir şemsiye altında toplayan Likud'u 1977'de ezici bir zaferle iktidara getirmelerine benzetebiliriz. Benzer bir durumun Filistin ölçeğinde Hamas'ı iktidara taşıyan koşullarda da ortaya çıktığını görüyoruz.

İsrail'de sağ, bazı kısa dönemler dışında çok uzun süre iktidarını korumakla birlikte, her ne kadar görünürde egemen sınıfa -birçok imtiyazından, laiklik düşüncesinden ve Filistinlilerle barış politikasından- ciddi tavizler verdirmiş olsa da, seçmen kitlesinin refah ve eşitlik talebini tam olarak karşılayamamıştır. İsrail'in irili ufaklı pek çok savaşa girmesine neden olmasının yanı sıra bir Başbakanın da hayatına mal olan -İzak Rabin her iki tarafça da ya da dış aktörler tarafından öldürtülmüş olabilir- bu çatışmanın, daha uzun süre devam etmesi beklenmelidir. Dünyadaki ulus devlet-globalleşme çatışmasında (Ayrıntılarını sonuç bölümünde ele alacağız) İsrail'de kimin nerede yer aldığı ise ayrı bir kitap yazmayı gerektirecek denli derin bir konudur.

Filistin'de iktidara gelen Hamas'ın da, dış unsurların da açık müdahalesi nedeniyle -veya buna rağmen- halkın refah ve eşitlik talebini karşılayamadığını görüyoruz. Hamas'ın, global ölçekteki çatışmada nerede, ne-

den yer aldığı ve geleceği de bu kitabı takip edecek olan "Filistin Sözlüğü"nde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Bu aşamada ise, İsrail ve Filistin'deki, bizdeki İslamcı hareketle benzerlik gösteren sağcı ve dinci hareketlerin -ve statükonun değişmesini isteyen seçmenleri ile olan- serüvenlerinin Türkiye açısından da yol gösterici olacağını söylemekle yetinmeliyiz.

AKP'nin merkezdeki çekirdekle uzlaşması aynı zamanda "Türkiye'yi bölgesel büyük bir role hazırlayan uluslararası sistem"e de ters düşmesini gerektirecektir. Bulaç'ın bir önceki bölümde alıntıladığımız makalesine dayanarak, İslamcılığın önünü açacak olan uluslararası sistemden kastının artık ulusal devleti değil, globalleşmeyi savunan sistem olduğu sonucuna varılabilir. Merkezdeki çekirdek ise bu çerçevede -gücünü ve imtiyazlarını kaybetmemek için- ulus devleti savunmaktadır. Bu tespitlere dayanarak, ulus devleti savunan yerel güçlerin ve bunların uluslararası bağlantılarının oluşturduğu cepheyle, AKP ve globalizmi savunan uluslararası aktörlerin uzantılarının oluşturduğu cephe arasında ciddi bir çatışma kaçınılmaz gözükmektedir. Türkiye'de bu çatışmanın galibinin kim olacağı, uluslararası arenada bütün şiddetiyle uzun süredir yaşanan benzer çatışmayı kimin kazanacağı ile çok yakından bağlantılı olacaktır demek, muhtemelen aşırı bir spekülasyon olmayacaktır.

Peki, niçin globalistler -Türkiye'de ve dünyada- İslamcıları desteklemektedir? Bunun cevabını Graham Fuller'in "Siyasal İslam'ın Geleceği" isimli kitabında arayalım. (Fuller bu kitabında, Siyasal İslam'ı savunmakla birlikte genel olarak Siyasal İslam'ın geleceği ve özellikle dünyaya olabilecek etkileri açısından karanlık bir tablo çizmektedir. Bu, kitabın Türkçe baskısının kapak dü-

zenlemesine de yansımıştır. Üstte toprak rengi bir kuşakta bir cami silueti yer almakta, ortadaki siyah bant üzerinde beyaz ve kırmızı harflerle kitabın ve yazarın ismi bulunmakta, alttaki siyah-mavi renk kuşakta, yüzleri ve başları atkılarla örtülü ellerinde sopalar olan, kadınlı erkekli ürkütücü bir kalabalık fotoğrafı bulunmaktadır. Kitabın ABD'de yapılan basımında ise tam tersine kapakta canlı bir yeşil ve bahar dalları kullanılmıştır.) Fuller'in şu saptamaları belki bize aradığımız ipuçlarını verebilir:

"İslamcılık birçok devlette iktidara gelme amacına erişemeyebilir. Buna rağmen İslamcılık yine de; mevcut otoriteryen rejimlerin gayrimeşruluğu, değişim ihtiyacı, liberalizasyon ve demokratikleşme gibi fikirlere öncülük etmek suretiyle, İslam dünyasında siyasal değişim ve reformlar yönünde hayati bir hızlandırıcı etki yaratabilir. İslamcılar, bu fikirlerin geniş kamuoyunun gündemine getirilmesinde öteki her organizasyondan daha etkili bir taşıyıcı bant görevi görebilirler. Sonunda İslamcılara siyasal bir fayda sağlayıp sağlamayacağı belli olmayan başka partiler ve siyasal etkinliklerin temelini atabilirler. Bu rolü oynamak kendi hareketlerinin bir amacı olmasa da, sadece meselelerin yeni bir anlayış çerçevesine oturtulması suretiyle başarılabilecek olan bu iş, İslam dünyasında cereyan eden siyasal süreç üzerinde İslamcılığın en önemli etkilerinden biri olabilir."

Fuller bu tezini; İslamcıların çıkarlarının demokratik sürece ihtiyaç duyması nedeniyle -en azından onlar böyle algılamaktadırlar- liberal demokrasinin gelişmesine yardım etmeleri ve dolayısıyla ironik bir şekilde, İslam dünyasına liberal demokrasinin adapte edilmesi sürecinde anahtar bir güç rolü oynamalarının bile müm-

kün olduğunu da belirterek, daha da açık bir şekilde formüle ediyor. Fuller'e göre, İslam dünyasında elitler katında görülen derinlikten yoksun "Batılılaşma" her ne kadar Batılıların yüzeysel takdirini kazansa da, bu toplumlardaki entelektüel ilerlemeyi ölçme açısından yanıltıcıdır. Kâğıt üzerinde Batılılaşma İslami kültür ve pratiğin üzerine Batılı bir kaplamanın dayatılmasını temsil etmektedir. Bu durum elitlere yararken, Müslüman toplumun derinliklerine inilememektedir. Dolayısıyla halk kendisini, modernleşme süreci sırasında geleneksel değerleri ihmal edilmiş ve geride kalmış olarak hissettiğinden elitlere tepki duymaktadır. Bu nedenle "Batılılaşma" ve "sekülarizm" kötü bir şöhrete sahip olmuştur. Öte yandan, geleneksel İslami kültür de, seçici bir şekilde Batılı fikirleri entegre etmek zorunda kalmıştır çünkü bu fikirlerin gelecekteki İslami düzende taşıyacağı değerin farkındadır. İslamcılığın global düzeyde hâkim siyasal düşünce birikimi olarak Batılı siyasal değerlerle seçici bir şekilde uzlaşmaktan başka seçeneği yoktur.

Fuller bütün bunlardan şu sonuca varır:

"O halde, İslamcı hareketler, İslami ve Batılı siyasal düşünce güçleri arasında gelenekle araya duvar örerek (gerçekleştirilecek) modernizasyondan çok bir tür gerçek entegrasyon meydana getirmek üzere tasarımlanmış yollardan ilk ciddi entelektüel etkileşimi temsil etmektedirler... Dolayısıyla, siyasal İslam sonunda, İslam ve Batı gibi iki büyük kültürel gücün en hayati düzeyde karşılaşma, tartışma, aşılama, bütünleşme ve uzlaşması için önemli bir araç haline gelmekte böylece gerek entelektüel gerekse avami düzeyinde tedrici bir tahammül ve uzlaşmaya kapı aralamaktadır. Doğal olarak tek bir "siyasal İslam" yoktur, farklı gruplar, seçilmiş Batılı si-

yasal düşünce ve kurumları kabul ve entegrasyona -veya reddetmeye- doğru farklı hızlarda hareket edeceklerdir. Bu kaçınılmaz bir süreçtir." (Fuller'ın bu sözlerini Sonuç bölümünde hatırlayacağız.)

Fuller aynı zamanda, İslami hareketlere iktidarlarını kaptırmak istemeyen İslam ülkelerinin otoriter, baskıcı rejimlerinin bazen ABD, Çin ve Rusya'nın da desteğiyle bir bölgesel koalisyon oluşturma ihtimalleri üzerinde durur.

Bir diğer kötü senaryo ise -Fuller'e göre olabilecek en karanlık senaryo da budur- radikal İslam'ın durdurulamaması halinde ve ABD'nin terörle mücadele adına İslam ülkelerine karşı girişeceği sert eylemler, İslam ülkelerinde sol, ulusalcılar ve İslamcıları birleştiren bir anti-Amerikancı cephe oluşturabilir, İslami terör eylemlerinin Avrupa'ya da sıçraması halinde de, AB ülkelerinin de ABD ile saf tutması ile tam bir medeniyetler çatışması hatta gerçek bir savaş yaşanabilir.

Her şeyin yolunda gitmesi halinde ise, İslamcı ve Batılı liberal geleneği gerçek anlamda uzlaştırma ve bütünleştirmeyi başaracak ilk ülke Türkiye olacaktır. Fuller'e göre, bunu başaracak olanlar İslami deneyimi reddeden Kemalist laikçi seçkinler değil, modernist İslamcıların toplumsal ve siyasal kurumlara tedricen girmeleri ile ortaya çıkan yeni sentezdir. Türkiye'de bu durum demokratik yönetişimin modern kurumlarını tesis etmede diğer bütün Müslüman devletlerden daha fazla mesafe kat etmesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin yapması gereken şey demokratikleştirici sistemini tamamen açarak, cebri Batılılaşma sürecinde geride bırakılmış ve dışlanmış toplumsal ve ideolojik unsurları sisteme entegre etmek üzere onlara ulaş-

maktır. Türkiye'nin seçkinlerinin pek çoğu halihazırda bunun kaçınılmazlığını fark etme yolundadır. Söz konusu seçkinler, toplumsal uyumun gereği olarak bu bütünleşmenin zorunluluğunu anlamakta, AB üyeliğini hedefleyen bir demokratik devlette sözü edilen dışlanmış toplumsal unsurlardan gelen baskının artık daha fazla kolayca göz ardı edilemeyeceğinin farkına varmaktadırlar.

Ancak Fuller, İslamcılığın yol açtığı liberalleşme çerçevesinde, alternatif siyasi partilerin de İslamcıların izledikleri ekonomik, sosyal ve siyasal gündemi büyük ölçüde izlemeleri halinde İslamcıların siyasal alandaki gücünün zayıflayabileceğine de dikkat çekiyor. İslamcılığın bir liberalleşmeye yol açamaması halinde ise Fuller'e göre, İslamcılara alternatif bir gücün ortaya çıkması (ya da çıkarılması [S.Ç.]) söz konusu olacaktır. Öncü alternatif aday ise solculuktur. Siyasal İslam ya solun radikal reform önerilerini benimseyecek ya da sola yol verecek ve öncülüğü kaybedecektir. Bu takdirde, İslamcılarla radikal sol arasında 70'lerdekine benzer bir mücadele yeniden yaşanabilecektir.

Bu tespiti Türkiye'ye uyarlarsak AKP'nin merkezdeki çekirdekle uzlaşması -dolayısıyla Bulaç'ın ifadesiyle "sosyolojik merkez"in taleplerini karşılayamaması veya da başka bir nedenle liberal politikaların önünü açmada başarısız olması- halinde globalleşmeyi savunan uluslararası sistem Türkiye'de kendisine yeni yandaşlar arayacaktır. Bunun muhtemelen bildiklerimizden farklı yeni sol hareketler olacağı, bu durumda 70'lerdeki sağ sol çatışmasının tekrar edeceği gibi bir spekülasyon yapılabilir. Fuller'ın bu tespitinden Türkiye açısından çıkarabileceğimiz bir diğer sonuç da, global sistemle entegrasyon ve uzlaşma için İslamcılığın tek yol olmadığıdır.

Zaten Fuller de, İslamcıların başarısından çok emin değildir. İslamcıların maceralı ve zor bir yola çıktıklarını belirtir, yapıcı ya da tahrip edici pek çok güç siyasal İslam aracını kullanmaya girişmiştir. İç ve dış güçlerin ve bunlar arasındaki kapışmaların birleşik baskısı, İslamcı liberalizmin daha da yaratıcı biçimlerinin hâkim güç haline gelmesini daha uzun süre engelleyecektir.

"Bu nedenle İslamcıların, İslam dünyasının geleceği üzerinde hem olumlu hem de olumsuz rol oynama potansiyeli vardır. Liberal İslamcıların değişim ve reformlar yolunda ilerlemede başarısız olmaları halinde, önerebilecek bir şeyleri olan başka siyasi güçler onların ayaklarını kaydırıp onların yerlerine geçeceklerdir." Fuller, siyasal İslam (İslamcılık ile aynı anlamda kullandığını hatırlatalım ki bu, Bulaç ve Roy'un siyasal İslam konusundaki görüşlerini hatırlarsak ayrıca ilginçtir) ve geleceğine ilişkin çarpıcı saptama ve tahminlerde bulunduğu ilginç kitabını, İslamcıların da alternatifi olduğu yolundaki işte bu öngörüsünü (ya da uyarı mı demeliyiz) tekrarlayarak bitirir.[8]

İslamcılara, alternatifleri olabileceği uyarısında bulunan sadece Fuller değildir. Özellikle Türk İslamcılara, mevcut faizci kapitalist sistemi, Amerikanizmin anayasal modelini yıkıp hilafeti kurma misyonu yükleyen Şeyh Murabıt'a göre de, İslamcıların gözlerini açıp bunu başaramamaları halinde "Allah hikmet ve güçle karşılık verecek bir diğer topluluk gönderecektir."[9]

---

[8] Fuller, Siyasal İslamın Geleceği'den özetlenmiştir.

[9] Murabıt, Gelmekte olan, ss. 114-5.

Globaleşme yanlılarınca Fuller'in belirttiği nedenlerle desteklenen İslamcılar, kendilerinden beklenen misyonu yerine getirirken, siyasete Müslümanca bakan yeni bir İslamcı kimlik geliştirmeleri mümkün müdür? Bulaç'm AKP iktidarının gidişatına ilişkin sert eleştirileri bunun şimdiye dek pek gerçekleşmediğini gösteriyor:

"İslamcılar merkezin (asker, sivil bürokrasi, yargı, büyük sermaye, üniversiteler, aydınlar ve devlet sanatçılarının egemen olduğu devletin) nimetlerini ele geçirmek istiyor. Önü biraz açıldığında merkez ne yapıp ettiyse o da aynısı tekrar ediyor. Benim kanaatime göre bütün dünyada ve Türkiye'de İslamcılığı en çok sömüren Müslümanlardır. İslamcılık ve İslam'ı kullanıp bürokratik, siyasi ve ekonomik avantayı ve statüyü ele geçirdikten sonra bu sefer hızla İslam'dan ve İslamcılıktan uzaklaşmaya başlıyor. Eline bir şey geçiyor çünkü. Bunu harcamak, tüketmek istiyor. Para geçiyor. İslamiyet öyle bir din ki sana helal yoldan istediğin kadar zengin olabilirsin diyor. Ama o helal yoldan zengin olmamış. Bir defa insan helal yoldan bu kadar kısa zamanda zengin olamaz. Ama helal yoldan elde ettiğin zenginliği istediğin gibi harcama yetkisini insana vermiyor İslamiyet. O zaman İslamiyet önünde bir engel oluyor. Bundan rahatsız olunca da 'İslamiyet'i biraz liberalleştirmek lazım, İslam bu kadar katı değildir' diyor. 'İslam teknolojiye aykırı değildir, İslam güzel giyinmeye aykırı değildir.' Elindeki parayı harcamak için her şeyi rasyonalize etme yoluna gidiyor... Yapılan bir araştırmaya göre KIA ciplerin yüzde 80'ini AK Partili'ler ve AK Parti

üzerinden zengin olanlar alıyor. Bu parayı harcamak için ne yapacaktır? KIA alacaktır, Vakko'dan giyinecektir, milyon dolarlık villalar alacaktır. Bu sonradan görmeyi getirecektir. Suudlu zenginlerin yaşadığı trajediyi bugün Türkiye'de Müslüman zenginler yaşamaktadır... Şu anda Türkiye'de sermaye kademeli bir şekilde el değiştiriyor. Dolayısıyla Müslümanlar buna sahip olunca İslamiyet'i sırtlarında bir kambur olarak görmeye başladılar... O zaman İslamiyet'i bırakıyor. O zaman kendine ait bir mekân açıyor. Artık Fatih'te duvar dibinde, bir çay bahçesinde çay içemezsin. Bu da politika içindeki Müslümanların kendi tabanlarından kopmasına sebep oluyor. İslamcılar bu tecrübeyi yaşadı, yeşil sermaye adı altında piyasaya girdiler, ideolojilerini reddettiler, amaçlarına ulaştılar. Sakal ve bıyıklarını tıraş ederek şeklen de değişiklik yaptılar (...) Adalet arayışlarını insanlar tekrar İslamcılık yaparak sağlayacaklardır. Bu mücadele sahte İslamcılara karşı olacaktır. Çünkü bunlar İslamcılığı sömürerek para ve statü elde ettiler ve geçmişlerini inkâra gittiler. Telef oldular..."

Benzer saptamaları Yeni Şafak yazarı Ayşe Böhürler de yapıyor. İslamcı kesime yönelttiği sert eleştirileriyle -"sol kendini nasıl bitirdiyse İslami kesim de bitirdi" gibi- Habertürk gazetesine verdiği bir mülakatta, "İdeallerimizi ve imanımızı sağlam tutamadık" diyor. Böhürler'e göre, bu saptama sadece İslamcılık adına bir dönem ortaya çıkmış insanlar için geçerli. Bu kesimin ideallerini mevki, para ve gücün zayıflattığını, dindarların artık fakir sofralarının değil şık restoranların müdavimi olduğunu söylüyor.[10]

---

[10] Ali Gümüş, "Sömürülen İslam", Ali Bulaç ile mülakat, Renkli Dergisi, Eylül

Bulaç'ın tespitlerinin sonucunda globalleşmeye (küreselleşme) de artık daha ihtiyatla yaklaştığı görülüyor: "Küreselleşme büyük bir dalga olarak üstümüze geliyor. Buna cevap verirken küresel bir dil kullanmamız gerekiyor. Yerli bir dil kullanamayız. Yerli olanı küresel olanın karşısına çıkaramayız. Çünkü küreselleşme yerli olanı ulus devlete karşı bir silah olarak kullanıyor. Sema gösterisini alıyor, onu beş yıldızlı otelin bir lobisinde kullanıyor. O onun için folklorik bir değerdir. Yani Mevlevi'nin kapalı bir alanda Allah'ı anarken vecd halindeki seması ile küreselleşmenin beş yıldızlı seması arasında hiçbir bağ yok. İkincisi ulusal değerlerle de bir şey yapamayız. İkinci nesil İslamcıların İslam'ı ulusallaştırmaları gibi ulusal değerler temelinde de küreselleşmeye karşı koyamayız. Olduğu gibi de kabul edemeyiz. Küresel bir dil kullanmak zorundayız. Son derece değersiz bir kültür bütün dünyayı istila ediyor. Pop, magazin, tüketim kültürü, alışveriş mağazaları... Bu kültürün kurguladığı insan organizmadan ibarettir. Yiyor, içiyor, uyuyor, çiftleşiyor ve başka hiçbir şey yapmıyor. Fakat insanın anlam arayışı devam edecek. Soracaktır... Ben niçin varım? Niçin yaratıldım? Nereye gideceğim? Bu hayatın bir anlamı var mı? Varlık nedir? Bunları soracaktır. Bütün dinler ve ideolojiler bu küreselleşme sürecine kapıldıkları için bu temel soruları sormuyorlar. Ne kadar modern olabiliriz, bunun telaşı içindeler... Küreselleşmenin en büyük özelliği bütün ideolojileri, yerel unsurları alıp, içini boşaltıp, piç edip ortada bırakması. Herkes bu sürece katılmak üzere kendinden

---

2007, alıntılayan yeniurfa.com; Kutlu Esendemir, "Şimdi olsa örtünür müydüm bilmiyorum", Ayşe Böhürler ile mülakat, Haber Türk Gazetesi, 26 Temmuz 2009.

fedakârlıklar yapıyor. Bugün MHP'de de benzer şeyi görüyorum. Bu sürece katılmak için kendi içini kendi eliyle boşaltıyor. Sol da, İslamcılık da, milliyetçilik de böyle."[11]

Bulaç, 2000 yılında yayımlanan ve geniş alıntılar yaptığımız makalesinde, ulus devleti fetişleştirmiş siyasal İslam'ın iflas ettiğini belirtiyordu. Ancak daha sonraki yazılarından birinde, AKP iktidarının kritiğini yaparken siyasal İslam ifadesini kullanması ilginçtir.

Bulaç bu makalesinde, "20. yüzyıl boyunca büyük çabalar ve ağır maliyetlerle oluşan İslami entelektüel birikimin bu iktidar döneminde kendi asli tasavvur ve iddialarından vazgeçip siyasal iktidara ve dolayısıyla devlete eklemlenmesini, yeni bir medeniyet tasavvuru geliştirme kapasitesine sahip Müslüman entelektüellerin bazı vakıflar aracılığıyla iktidar üzerinden Türkiye'nin ulusal politikaları ve hedefleri doğrultusunda fikri mesailerini harcaması"nı ve "20. yüzyıl boyunca büyük emekler harcanarak oluşmuş/oluşturulmuş sivil kuruluş ve cemaatlerin yine aynı kaygılar ve iktidarın sunacağı nimetlere kanarak resmi topluma eklemlenmeleri"ni eleştiriyor.

"Milli Görüş hareketinde ve sonra AK Parti deneyiminde bir durum ortaya çıktı: Öteden beri uzak mesafeden ve lojistik destek anlamında Müslüman aydınlar, Müslüman entelektüeller veya Müslüman yazarlar bu siyasi hareketlere destek verdiler. Bir bakıma siyasetin kültürel zeminini hazırladılar, argümanlarını geliştirdiler, buna bir retorik, bir dil kazandırdılar. Bu sayede Türkiye'deki siyasi Müslümanlık büyük bir miras ve bi-

[11] *Age.*

rikim üzerine oturdu. Siyasi İslam bir bakıma bu mirası ve birikimi kullanıyor, onu siyasete tahvil etti. Anadolu'da bir vaiz 'Allah' dediği zaman bu bir süre sonra bu siyasete yaramıştır. Türkiye'nin kendine özgü şartlarında da bu böyledir. Bunun benzerini başka bir Müslüman ülkede bulmak mümkün değil."[12]

Osmanlı Yeniden?

Eski bir Milli Görüşçü olduğu anlaşılan ve bir dönem Atatürk'e hakaret suçundan hapis yatan, Yeni Şafak gazetesinde yazıları yayımlanan, muhtemelen kendilerine "Genç Osmanlılar" (Şeyh Murabıt'ın Genç Osmanlıları mı?) adını veren İslamcı ve milliyetçi bir grupla da bağlantılı olan Kadir Mısıroğlu'nun, İslamcıların hangi güçlerle ve niçin el ele yürümesi gerektiği konusunda soruşturmamıza ışık tutabilecek ilginç görüşleri var. "Filistin Dramı'nın Düşündürdükleri" isimli kitabının, web sitesinde (Muazzez Davamızın Kılıçlaşan Kalemi Kadir Mısıroğlu Hususi Sayfası) yer alan bölümlerinden (kendi ifadelerini koruyarak) özetliyoruz:

"Amerika'yı nice zamandan beri kendi siyâsî emellerine mâhirâne bir sûrette kullanmış olan İsrail, Amerika'nın petrol ihtiyacını bu devlet için bir yem gibi kullanarak onu kendi emellerine paralel bir mevkîye sevk edebilmiştir. Tıpkı 19. asır nihâyetinde İngilizlere yaptığı gibi.. Fakat Amerika, girdiği her Ortadoğu memleketinde (yanlışları sebebiyle de) 'Çirkin Amerikalı' hüviyetini arz-ı endâm edince emellerine re'sen ulaşmak yerine

[12] Ali Bulaç, "Müslüman entelektüeller ve iktidar", 08 Nisan 2008, Dünya Haber Bülteni, http://www.dunyabulteni.net/author_article_detail.php?id=2705

bir vâsıta aramak mecbûriyetini hissetmiş ve bunun için de Türkiye'yi bulmuştur.

Yahudi siyâsî emelleri icâbı olarak bölünmüş olan İslam Âlemi'ni daha da bölünmüşlüğe müncer olsa bile bir 'ağabey' vâsıtasıyla tek elden güdümüne almak ihtiyacı Amerika için an-be-an artmaktadır. Girdiği her yerde istenmeyen bir müstevlî mevkiine düşmekten kurtulamaması, bu ihtiyacı gittikçe vazgeçilmez hâle getirmektedir. Bu sebeplerdir ki, Türkiye'yi onun tarihî mirasını kullanmak sûretiyle bu iş için bir 'taşeronluk'a imâle etmeye çalışmaktadır. Son günlerde Türkiye'de laik ve Kemalist bir düzen yerine 'ılımlı İslam' adıyla vaki olan telkinlerin derûnî sebebi budur.

Zira laik ve Kemalist bir Türkiye, Âlem-i İslam'da yadırganacağı cihetle bundan vazgeçmesi istenmektedir. Âlem-i İslam'da Türkiye'yi bir 'baş' durumuna getiren böyle bir projenin içinde hilafetin yeniden ihyâ edilmesi arzusu bile mevzubahistir. Bunun için daha şimdiden gizli gizli çalışmalar başlamıştır. Türkiye'de laikliği ve Kemalizm'i -âdetâ- bir 'din' gibi benimsemiş bulunan bazı çevrelerin 'ılımlı İslam' ifadelerine şiddetle karşı çıkışları, henüz su yüzüne çıkmamış bulunan bu gerçeğe vukûfiyettendir... Bize gelince, Türk millletinin yeniden ve âlemşümûl bir kudret olmasının önündeki en büyük engel, 'sakîm Kemalizm ve laiklik anlayışı' olduğuna nazaran, bunların bertaraf edilmesi her türlü hâlukârda zarardan çok kâr tevlid edecektir. Bir tarafan AB, Kemalizm'in fârik ve mümeyyiz vasfı olan 'militarizm' sebebiyle onu reddetmekte, diğer taraftan da Amerika, Ortadoğudaki şahsî emellerine ulaşabilmek için bizi kullanmak istemektedir. Şu durumda Ortadoğu petrollerinin işbaşındaki idareciler tarafından büyük ekseriyetle

gaspedilmiş olmasından daha kötü olmayacak bir Amerikan plânına (Büyük Ortadoğu Planından sözediyor [S.Ç.]) neden karşı çıkalım. Saddam'ın 64 milyar dolarlık serveti ona gökten mi yağmıştır?!. (...) Bizse tarihî miras ve şahsiyetimize avdetin önündeki engelleri tek başımıza gerçekleştiremeyeceğimizden AB ile birlikte Amerika'nın da bu hususiaki yardımlarından müstağnî kalamayız. Esâsen böyle bir arzuya üç yüz milyar dolara yaklaşmış olan bir borç kamburuyla istesek de meyledemeyiz. (...) bir devleti büyük yapan mezkûr üç unsurun üçü de sevk-i kader ile anbean geri gelmekteyken buna bir de hâricî şartları ekleyerek düşünürseniz, Türkiye'nin yakın bir gelecekte, Osmanlı'nın en büyük olduğu zamandan daha büyük olacağı gerçeği ortaya çıkar. Bu günümüz şartlarında tek bir bayrak altında gerçekleşmeyebilir. Fakat unutmamak gerektir ki, İslam Âleminin bugünkü perişanlığının asıl sebebi başsızlıktır.

Yukarıda Türkiye'nin geleceği ile alâkalı olarak söylediklerimiz, başın teşekkül etmek üzere olduğunu göstermektedir. Bu oluş tamamlandığı gün İslam Âleminin de 'Kur'an Medeniyeti'nin yeni ve şa'şaalı bir safhasını idrak edeceğinden şüphe edilemez. (...) siyonist propagandaların tesiriyle bugün İsrail'in sağladığı Dünya çapındaki destek sondur. O bu desteği bir daha bulamayacaktır. Fazladan olarak Amerika desteği de on seneye kadar artık kendisi için vârid olmayacaktır. Aksine Dünya umumi efkarıyla birlikte Amerika'nın da desteği mağdur ve mazlum Filistinliler'in yanında yer alacaktır. (...) yakın bir gelecekte siyonizmin en fazla aksülamelle karşılaşacağı iki ülke, Türkiye ve Amerika olacaktır. Bu iki ülkede siyonistler için vaki olacak hendikaptan kurtulmak, onlar için asla mümkün görünmemektedir...

Bugün İslam Dünyası'ndaki devletler parçalarına ayrılmış bir motorun parçaları gibidir. O iktisâdî ve coğrâfî bakımdan bir montaja, yani birleştirip bütünleştirilmeye muhtaçtır. Başta 'su' olmak üzere 'petrol' ve 'doğalgaz' gibi geleceğin en stratejik ehemmiyete hâiz maddeleri ekseriyetle bu âlemdedir. Onları birbirine düşüren ihtilafların temel müşevvik ve âmili siyonizmin, artık kemâlden zevâle dönüş safhası başlıyor... Bugünkü hâdiselerin sebep ve tohumları geçmişte olduğu gibi, yarınkilerinki de bugündedir. Bugün nüve halindeki -siyonizme müteveccih- nefret, gitgide katmerleşerek büyüyecek ve bu müessir ortadan kalkınca İslam Âlemi'nin birleşip kuvvetlenmesi önlenemeyecektir... Osmanlı'yı parçalayarak onun yerine -Siyonizme bir nefes aldırmak için- küçük küçük devletçikler kuranlar, adeta bir kaplan postunu kırk tilkiye kürk yapmış gibidirler. Bunların hiçbiri, bir yavru kaplan olamadı. Lakin, 'öz, çekirdek ve tarih mirası' Türkiye'de, Türk insanının idrakinde, bâkî kaldığı için onun yakm bir gelecekte, nasıl genç bir kaplan olarak ecdâdının yerini alacağını, bütün Dünya hayret ve dehşetle müşâhede edecektir. (...) yakın bir gelecekte Dünya'da iki beynelmilel güç kalacaktır. Bunlardan biri 'yahudi enternasyonal gücü'dür. Bunun kaptan gemisi mutlaka ve mutlaka Çin'dir. İkinci enternasyonal güç ise 'İslam'dır. Onun kaptan gemisi ise Türkiye olacaktır. Dünyâ'nın 'Türk', daha emin bir tâbirle söylemek gerekirse 'müslüman' beynelmilel gücü ile yahudi beynelmilel gücünü karşı karşıya getireceği ve galebenin 'İslam' şeklinde tecellî edeceği bedâhat derecesindedir...

Başlangıçtaki gibi AB'ye karşı bir siyâset takip etmek lâzım gelir. Ona dâhil olmaya çalışmak yanlıştır.

Bunun Ermeni meselesi ve Yunan münasebetleri gibi çok ciddî ve burada izahı imkânsız sebepleri vardır. (...) AB Hıristiyânî bir taassubla aslında maskeli bir Ermeni Hareketi olan PKK'yı desteklemekten asla vazgeçmeyecek ve Yahudi emellerine bağlı bir sâikle bizi bünyeleri dâhiline asla kabul etmeyecektir. Avrupa Birliği, Katolik Hristiyan Âlemi'nin, Beyne'l Milel Siyonizm karşısında ayakta kalmak düşüncesinden doğmuş bir siyâsî harekettir. Bundan dolayıdır ki, buna vücûd veren milletlerarası vesîka Roma'da tanzim ve imza edilmiştir. Bu kuruluş gayesi sebebiyledir ki, Amerika ile Avrupa Birliği'nin hem siyâsî, hem de iktisadî menfaatleri çatışmaktadır. Böyle olduğu halde, Türkiye'nin hem Avrupa Birliğine girmeye çalışması ve hem de Amerika'yla beraber olmak gayreti peşinde koşması ciddî bir tezattır.. Bilhassa Ortadoğu'da siyâsî ve iktisadî bakımdan Amerika ile AB karşı karşıyadır. Bizim için doğru olan AB Devletleri'yle münâsebetlerimizi mümkün olduğu nisbette iyi bir seviyede tutmaya çalışarak, Amerika'ya paralel yürümektir, üstelik yakın bir gelecekte, Amerika'nın İsrail'in güdümünden çıkacağına muhakkak gözüyle bakılmalıdır. Bu devletin Ortadoğu'da vaktiyle İngilizler tarafından tayin edilmiş hudutları değiştirmek hususundaki siyasetini önlemek kabil değildir.

Öyleyse kendi menfaatimizi kollayarak onunla beraber hareket etmeliyiz. Zira Türkiye'nin Güney hudutları anormaldir. Milyonlarca Türk ve hassaten Musul petrolleri o zaman kasten hudutlarımız dışında bırakılmıştır. Ortadoğu'da Amerikan siyasetine paralel yürüyerek Güney hudutlarımızdaki bu anormalliği düzeltmek için bugün tarihî bir fırsat zuhur etmiştir. Buna, Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasına müncer olabileceği

düşüncesiyle karşı çıkanların görüşleri yanlış ve Türkiye'nin menfaatlerine zıttır. Zira asıl, Amerika ile işbirliğinden çekinmek 'Kürt Devleti' oluşumunun şansını artırmaktadır. Doğru olan, Amerika ile anlaşarak Irak'ta vaki olacak bir ameliyattan istifâde ile Mîsâk-ı Millî'ye dâhil olan Musul vilâyetimizi ve orada meskûn 4-5 milyonluk mağdur ırkdaşlarımızı kurtarmaktır. Hudud düzeltme fırsatı, nadiren zuhur eder. Bu ise, kapımıza gelip dayanmış büyük bir fırsattır. Bunu yalnız ve yalnız Amerika'ya paralel bir siyasetle değerlendirmekle mümkündür..."[13]

Eğer AKP ve Bulaç'ın temsil ettikleri anlayışlar Mısıroğlu'nunkinden farklıysa, o halde bu farklı İslamcı anlayışlar arasında da bir çatışma beklenmelidir. Bulaç'ın bundan sonra mücadelenin sahte İslamcılara karşı olacağı şeklindeki ifadesinin altını çizerek, Türkiye'de İslamcılığın geleceğine ilişkin bu analiz denemesine son veriyoruz.

[13] Kadir Mısıroğlu, "Filistin Dramı'nın Düşündürdükleri" isimli kitabının, kendi web sitesinde yer verilen bölümü (Muazzez Davamızın Kılıçlaşan Kalemi Kadir Mısıroğlu Hususî Sayfası).

Sonuç

Sonuç bölümünde, bir yandan yine çeşitli alıntılarla "Globalleşme nedir? Batılı köklere sahip İslamcılık, global güçler arasındaki mücadelede her iki tarafça da gerektikçe kullanılan -diğer ideolojiler gibi- bir piyon mudur? Öyleyse bu güçler kimdir ve aralarındaki kavganın niteliği nedir?" gibi sorulara cevap ararken, bir yandan da önermelerde bulunup onlara kanıt arama yoluna gideceğiz.

Globalleşme Nedir?

Önce Fuller'e dönerek globalleşmeyi nasıl tanımladığına bakıyoruz:

"Globalleşme güçleri -iletişim teknolojisi, medya, ulaşım, uluslararası ticaret, moda, kültür, seyahat ve göç- hiç kimsenin sahibi olmadığı evrilmekte olan bir realitedir. Aynı zamanda büyüyen çok kültürlülük ve

her anlamda modernleşmenin de kaynağıdır. Manevi açıdan nesnel bir kuvvet olup kazananları ve kaybedenleri vardır. Globalleşme de, kapitalizm gibi herkese yarar sağlayacak şekilde kontrol edilmesi, adaletsizliklerin düzeltilmesi gereken bir motordur."

"Globalleşmenin 'Global' Reddi"

Fuller globalleşmenin Amerikan yüzüne karşı bir (global) cepheleşme oluşabileceğine dikkat çekerek bunu "Globalleşmenin 'global' reddi" olarak tanımlıyor. Fuller'e göre, eğer globalleşme süreci uluslararası alanda çarpıcı biçimde yeni kazananlar ve keskin kaybedenler üretmeye başlarsa, İslam dünyasında halihazırda ekonomik sorunlar yaşayan bazı devletler, "Amerikan global hegemonyasına" karşı bir tür geniş birleşik cepheye katılmayı çekici bulabilirler, buna milliyetçi ve İslami cenahtan destek gelmesi hemen hemen kesindir. Bu tür bir cephenin önemi büyük ölçüde enerji üreten devletlerden alacağı destek düzeyine bağlı olacaktır.

Mevcut Amerikan hâkimiyetine rağmen, önümüzdeki yaklaşık on yıllık dönem; tek bir hegemon gücün hâkim olduğu dünyadan uzaklaşılmasına, en başta ABD' nin eylemci ve maliyetli dış politika yürütme konusundaki hevesinin giderek azalmasına, ABD'nin tek taraflılığı ve "neo-emperyalizmi"ne karşı yaygın düşmanlığa, Avrupalı bir güç bloğunun yükselmesine, ABD'nin İsrail'e kayıtsız şartsız destek vermesine karşı Müslümanların devam eden öfkesine, Asya'nın gücünün yeniden canlanmasına, enerji tüketiminin daimi olarak Batı'dan Asya'ya kaymasına ve global düzende kör ABD tek yanlılığı ve hâkimiyetine karşı muhtemel bir bölgesel dev-

letler geçici koalisyonuna dayalı bir kaymaya tanıklık edebilir. Amerika'nın baskın olduğu global düzenden olumsuz etkilenen büyük dünya ülkeleri (Çin, Rusya, AB ve Hindistan) İslamcı hükümetler de dahil olmak üzere kendileri gibi düşünen Müslüman ülkelerle bir ortak hedef belirleyebilirler.[1]

Fuller'in 2003 yılında öngördüğü bu süreç şu anda başlamış gibi gözükmektedir. Globalleşmenin Amerikalı yüzüne karşı oluşan ikinci global cephe tespiti konumuz açısından önemlidir. Bu çerçevede, bir önceki bölümde hatırlayacağımızı söylediğimiz Fuller'in siyasal İslam konusundaki şu tespitini tekrarlayalım: "Doğal olarak tek bir 'Siyasal İslam' yoktur, farklı gruplar, seçilmiş Batılı siyasal düşünce ve kurumlarını kabul ve entegrasyona -veya reddetmeye- doğru farklı hızlarda hareket edeceklerdir. Bu kaçınılmaz bir süreçtir."[2]

Buradan yola çıkarak globalleşmenin öngörülen bu iki cephesinin, farklı İslamcı hareketleri desteklemelerinin söz konusu olabileceği önermesinde bulunalım. Hatta daha da ileriye giderek global güçler arasındaki çatışmanın çok daha önceye dayandığı ve bu çatışmada pek çok ideoloji gibi İslamcılığın da son derece etkili bir şekilde kullanıldığını ileri sürelim. Şimdi bu önermenin doğruluğunu sınamak için global çatışmaya ilişkin çeşitli argümanlara göz atacağımız bir ufuk turuna çıkıyoruz.

---

1 Fuller, Siyasal İslam'ın, ss. 309-310.

2 "Osmanlı Masonları Üzerine İlk Anayasamızla İlgili Bir Tarih". Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası Resmi Web Sitesi.

Global Çatışmaya İlişkin Çeşitli Argümanlar

"Yeryüzündeki Özgürlük-Eşitlik ve Kardeşlik Masonların Eseridir"

1789 Fransız Devrimi ve onu takip eden Aydınlanma Çağı ile özgürlük-eşitlik-kardeşlik ilkesinden esinlenen demokrasi ve özgürlük isteyen hareketlerin -Osmanlı'da Tanzimat, Genç Osmanlılar, Jön Türk hareketleri- arkasında hep masonların var olduğu ve masonların monarşilerin çökmesinde büyük bir rol oynadıkları ileri sürülür.

Bu iddia, Hür Ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası resmi web sitesinde yer alan "Osmanlı Masonları Üzerine İlk Anayasamızla İlgili Bir Tarih" isimli kapsamlı makalede doğrulanmaktadır. Masonların, "Özgürlük-Eşitlik-Kardeşlik" ilkelerini evrensel değerler haline getirmek, hükümdar ve asillerin keyfi yönetimlerine son vermek için en büyük çabayı harcadıkları, özellikle Osmanlı dönemindeki bu yöndeki faaliyetleri -Genç (ya da Yeni) Osmanlılar'ın nasıl kuruldukları, Batılı reformlara karşı çıkan Sultan Abdülaziz'e karşı darbe girişimleri başarısızlığa uğrayınca yurtdışına kaçarak, orada çıkarttıkları gazetelerle demokrasi çağrısı yaptıkları ve 1876 anayasasının ilanında oynadıkları önemli roller- bu makalede ayrıntılı olarak belirtilmektedir.

Bunun bizim açımızdan önemi, "İslamcılık ve Masonluk" bölümünde de belirttiğimiz gibi siyasi bir ideoloji olarak İslamcılığın (ya da bazı uzmanlara göre siyasal İslam'ın) kurucuları olarak gösterilen Yeni Osmanlıların mason oluşlarıdır. Aynı bölümde yer alan ve pek çoklarınca modern İslamcı hareketin kurucuları olarak

kabul edilen Afgani ve Abduh'un Mason olduklarına dair veriler de -Abduh'un masonluk konusunda Rıza'ya sözlerini hatırlayınız- İslam'ın masonlar tarafından siyasi bir ideolojiye dönüştürüldüğü tespitini yapmamıza olanak tanıyor sanıyorum.

Abdülhamit'i tahttan indiren Jön Türklerin masonluğu, yine Abdülhamit'e karşı olan Reşit Rıza ve kurduğu Osmanlıya karşı Arap isyanını destekleyen gizli örgütler, İslamcılık hareketinin Osmanlı'nın parçalanmasında rolü olduğunu ortaya koymaktadır. Kuşkusuz Osmanlının parçalanmasında pek çok etken rol oynamıştır ve Arap isyanının da geçerli nedenleri vardır. Bütün bu tespitlerle altını çizmek istediğimiz nokta, İslamcılığın Batılı kökleri olduğu ve dönemin Batılı güçlerinin çıkarları ile Türk ve Arap İslamcıların (ya da İslamcılığı bağımsızlık veya demokrasi elde etmek için bir araç olarak kullananların) çıkarlarının örtüştüğü ve bunun sonucunda işbirliği yaptıklarıdır.

"Osmanlı'yı Masonlar Parçaladı"

LaRouche'un yönettiği Schiller Enstitüsünün web sitesinde yer alan Jön Türklere ilişkin bir makalede de, masonların bu dönemde oynadıkları önemli rol eleştirel bir gözle anlatılır. Buna göre, Batılı güçlerin çıkarları "hasta adam" olarak anılan Osmanlı İmparatorluğu'nu aralarında paylaşmaktır. Tarihsel olarak Osmanlı, yönetimindeki azınlıklara ve farklı milletlere büyük tolerans göstermiştir, bunu ortadan kaldırıp ayrı milletleri yönetime karşı isyana teşvik etmek için çeşitli hareketler örgütlerler. Bunlardan birisi de Genç (Yeni) Osmanlılar hareketidir.

Öyle ki, 1876'da bu hareket İstanbul'da kısa süreyle iktidarda söz sahibi olduğunda bir borç moratoryumunu sona erdirip İngilizlere ödeme yapar, serbest ticaret ilan eder ve İngiliz-Fransız bankerlerinin gelmesine izin verir. Genç Osmanlılar kısa sürede gücünü kaybeder ancak bu kez Jön Türkler, ya da İttihat ve Terakki Partisi 1908'de bir darbe ile Abdülhamit'i tahttan indirecek ve Türk olmayan topluluklara karşı da insafsız bir baskı rejimi başlatacaktır. Demokrasi diyerek iktidara gelmişlerdir ancak kısa sürede Pantürkist bir politika izlemeye başlarlar. Büyük bölümü Rusya'da yaşayan Türkleri bir devlet altında toplamayı amaçlayan bu hareket Rusya ile çatışma anlamına da gelmektedir. Pantürkizm fikri aslında Jön Türklerin değil, Arminius Vambery adında bir Macar Siyonistindir. Sultanın danışmanıdır fakat aynı zamanda İngilizler için çalışmaktadır. Jön Türklerin, Panislamizm fikri de Rusya ile çatışma anlamına gelmektedir ve bu fikir de İngiliz istihbaratçı ve aristokrat -ailesi "Bank of England"ın kurucusudur- Wilfrid Blunt (Afgani ve Abduh ile olan dostluğunu hatırlayınız [S.Ç.]) tarafından ortaya atılmıştır.

Blunt, Rus Çarlığını çökertmek için İslam'ı kullanmayı savunmuştur (Rus egemenliğine karşı hem Panislamizm'i hem de Pantürkizm'i savunan Rusya'daki Cedidizm hareketi, Müslüman Türkler arasında oldukça taraftar toplamış ve bu hareketin İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura -Türk Yurdu isimli bir gazete çıkarmıştır- gibi liderleri Jön Türklerle ve Rıza gibi İslamcılarla yakın ilişki içerisinde olmuşlardır. [S.Ç.])

Jön Türk politikaları kısa süre sonra Balkan Savaşlarını ve daha sonra da 1. Dünya Savaşını tetikleyecektir. Bu sırada İngiliz istihbaratı imparatorluktaki, Bal-

kanlardakiler de dahil olmak üzere bütün Türk olmayan grupları -çeşitli bağımsızlık hareketlerini örgütleyerek- ve Jön Türkler'i maniple etmektedir. Bunların arasında Ermeniler ve Kürtler de vardır. İngiltere her iki tarafa da aynı coğrafi bölgeyi kapsayan "Büyük Ermenistan" ve "Büyük Kürdistan" projelerini desteklediğini söylemektedir. Aslında her iki devletin kurulmasına da karşıdır. Sonuç olarak 1915'te Kürtler 1 milyon Ermeni'yi öldürürler. İngilizlerin iş başına getirdiği Jön Türkler Kürtleri bu iş için kullanmışlardır. İngilizler daha sonra bu soykırımı Türkiye'yi Fransa ile aralarında paylaşmak için gerekçe olarak kullanacaklardır.

Jön Türkler, 1890'da Selanik'te oradaki İtalyan Mason Locası büyük üstadı ve bir Bnei Brith (Masonik Yahudi yardım örgütü [S.Ç.]) üyesi olan Emanuel Carasso (Karasu) tarafından kurulur. Makedonya locası olarak bilinen bu loca Jön Türklerin karargâhıdır ve bütün Jön Türkler locanın üyesidir. Jön Türk'lerin çıkarttıkları "Genç Türk" gazetesinin editörü geleceğin ünlü (revizyonist) Siyonist lideri Vladimir Jabotinsky'dir. Carasso'nun ortaklarından Parvus olarak bilinen Alexander Helphand -1905 ve 1917 Rus devrimlerinin finansörüdür ve Lenin'i 1915'de gizlice Rusya'ya sokmuştur- "Türk Yurdu" isimli Jön Türk gazetesinde (Yusuf Akçura'nm gazetesi [S.Ç.]) çalışır. Dönemin önde gelen Jön Türklerinden Talat Paşa da, Makedonya locasının üyesidir ve 1908 darbesinden bir yıl önce Türkiye'deki İskoç Mason Locası'nın büyük üstadı olur. İngiliz casusu Lawrance İngiliz istihbaratının Ortadoğu'daki en önemli casusu olan Aubrey Herbert'in -aynı zamanda İngiltere'nin çok önemli bir Mason ve aristokrat ailesine mensuptur- bir dönem Jön Türklerin liderliğini yaptığını ileri sürmüş-

tür. ABD de 1890'dan 1. Dünya Savaşı sonrasına kadar bu entrika içinde yer almıştır. İstanbul'daki 3 Amerikan Büyükelçisi de -Oscar Straus, Abraham Elkin, ve Henry Morgenthau (Ermenilere soykırım yapıldığı konusunda çok önem verilen iddiaları vardır [S.Ç.])- Bnei Brith üyesidirler.[3]

Bu tarihin kuşkusuz tartışmalı bir versiyonudur. Ancak Türkiye'deki ve dünyadaki -siyasal İslam olarak niteledikleri modern İslamcılığı eleştiren ve Batı projesi olarak gören- bazı İslamcı çevreler tarafından da aşağı yukarı benzer iddialarla Osmanlı'nın ve halifeliğin masonlar tarafından yıkıldığı ileri sürülür. Kuşkusuz bu kitabın ne masonların rolünü ne de Osmanlı tarihinin bu önemli kesitini tartışmaya açmak gibi bir amacı yoktur. Ancak hem bu konuda araştırma yapanlara belki yardımcı olabilecek bazı ilginç iddiaları -özellikle "Ermeni Soykırımı" iddialarının da global çatışmanın bir konusu olduğunu ortaya koyan- duyurmak, hem de İslamcılığın çatışan Batılı güçler tarafından kullanıldığı argümanımızı geliştirmek açısından bu çok tartışmalı iddialara yer verdik.

"Global Çatışma Yahudilerle Hıristiyanlar Arasında Olagelmiştir"

Bugüne doğru ilerlerken farklı bir versiyona, Şeyh Murabıt'ın bu dönemi nasıl yorumladığına bakalım. Murabıt'a göre, geçmişten bugüne süren global düzeyde bir çatışma söz konusudur. Bu Hıristiyanlar ve Yahudiler arasındaki bir çatışmadır (Murabıt, Avangelistleri Yahu-

[3] Joseph Brewda, "Palmerston launches Young Turks to permanently control Middle East", schillerinstitute.org

di işbirlikçisi Hıristiyanlar olarak görür, dolayısıyla kastettiği Hıristiyanlar Katolikler olmalıdır. [S.Ç.]) Bunun en acımasız sonucu Nazilerin 2. Dünya Savaşı sırasında yaptıklarıdır. Fakat bu onların Yahudi olmalarıyla değil faize dayalı piyasa modelinin Yahudiler tarafından icat edilmiş ve ağırlıklı olarak onlar tarafından kontrol edilmekte oluşuyla ilgilidir.

Her şey, Amerikan Devriminin ardından -ki 1789 Fransız Devrimine kaynaklık edecektir- ABD'nin kurulması ile başlar. O zamandan beri, yıkılan eski rejimlerin elitleri ile yeni elit arasındaki kavga sürmektedir. Eski sistem -İtalya'da Garibaldi, Sırbistan'da Kara El, Türkiye'de Jön Türkler gibi sözde milliyetçi hareketler tarafından 1. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan ve yerlerine ulus devletlerin kurulduğu- Hıristiyan monarşileri ve Osmanlı Halifeliğidir. Bu, Hıristiyan monarşilerini ve Panislamizm'i engellemeyi amaçlayan uluslararası bir komplodur. Dolayısıyla aslında antik Yunan ile başlayan Roma ve daha sonra Alman uygarlığı ile devam eden Batı medeniyetinin de sonudur. Son zafer kölelere aittir. Şimdi, bu ulus devletlerin, ulus-üstü kurumlara dönüştürülmesi amaçlanmaktadır.

Fransız Devriminden sonra, Rothschild (Bankacılık) Evi, Yahudiler tarafından kuruldu ve altının değerini saptama rolünü üstlendi. Bugün hâlâ, kimse tarafından seçilmemiş oldukları halde, bazı eski soylu ailelerin bireyleri ile birlikte, aynı rolü sürdürüyorlar ve bunun adına da demokrasi deniyor. Dolayısıyla, anti-semitizmin diyalektiği bu sistemi -Yahudileri değil- korumanın bir yolundan başka bir şey değildir. Anti-semitizm suçlaması bir köle grubu -Yahudiler- tarafından devrilen Hıristiyan elitlerin başının üzerinde sallanan bir kılıçtır.

Bugün demokrasi denen şey, Yunan modeli değil, Hıristiyan Avrupa ve İslam Halifeliğine son veren, Amerikancılığın anayasal demokrasisidir.

Tarih, resmi versiyonundan oldukça faklıdır. Monetarist elitler tarafından savaşa zorlanan Hitler, hegemonya peşinde bir şarlatan değildi. Weimer Cumhuriyetindeki karmaşaya son verdi ve Alman ulusunun kendisine olan saygısını yeniden kazandırdı. Hitler, Hıristiyan dünyasını tamamen yok etmeyi ve dünyayı faiz yoluyla tek bankacılık sistemi altında birleştirmeyi amaçlayan planı engellemeye çalıştı. Aynı planın 2. aşaması ise kapitalist Amerikan'ın, yenilenen komünist devlet kanalıyla yok edilmesiydi. Dolayısıyla, hem kapitalizm hem komünizm sahte ideolojilerdi. Son hedef, oluşturulacak bir kredi kartı ağı ile para-sonrası aşamaya geçmekti. Bu nedenle, faizci sistemi ortadan kaldırmak Nazi Almanya'sının 20 hedefinden biriydi ve Avrupa'yı 20 ve 30'larda sarsan olayların ardında bu gerçek vardı.

Savaş sonrasında Yahudiler ulus devletlerine kavuştular ancak bu Hitler'in uyardığı gibi onların para piyasaları üzerindeki kontrolüne son vermedi. Bu nedenle 'Yahudi sorunu'nu çözmede de başarılı olamadı. Tam tersine, dünyadaki bütün Yahudilerin efendisi ve kendiliklerinden onların polisi haline geldiler.

İsrail, global bankacılığın silahlı koludur. Aslında, Yahudileri korumak için değil dünya elitlerinin -ki dünya medyası da kontrolleri altındadır- dünyayı ele geçirme sürecini perdelemek için bir ilgi merkezi oluşturma amacıyla kurulmuştur. Bunun için, yaşananlar ne bir Yahudi -dünya elitlerinin çoğu Yahudi olmakla birlikte ne de komünist komplosudur. Zaten Yahudiler, Hıristiyanların yardımı olmadan eski rejimleri yıkmada başa-

rıya ulaşamazlardı. Eski efendiler devrildi, eski elitin tekrar geri gelme şansı yok. Haç bir kez kırıldı, bu süreci Müslümanlar durdurabilir ve faizci sistemi ortadan kaldırmak onların tarihi misyonudur. Onlara bunun imkânları verilmelidir. Yahudiler, İslami sistemi kabul etmeli ya da Müslüman olmalıdırlar, bu onlara sunulan bir çıkış yoludur yoksa kendileri gerisin geri tekrar (holokostla sonuçlanan [S.Ç.]) eski Yahudi-Hıristiyan zıtlaşması içinde bulurlar.[4]

"Global Çatışma Amerikan ve Anglo-Dutch Sistemleri Arasındadır"

LaRouche, günümüzde süregiden çatışmanın Amerikan ve Anglo-Dutch siyasal-ekonomi sistemleri arasında olduğunu belirtir (Bunu belki Amerikan ulus devleti ile global sermaye arasında diye okuyabiliriz. [S.Ç.]). Bu öylesine keskin bir çatışmadır ki, diğer bütün çatışmalar bu ikisinin etrafında dönmektedir.

Bu global çatışmanın üç tane, aslında bağımsız ama bu konu ile bağlantılı yüzü vardır. Birincisi, Amerikan siyasi-ekonomisidir ve ilk Amerikan Hazine Bakanı Alexander Hamilton'un tanımladığı gibi, kamu refahı ve herkesin iyiliği prensibine dayalıdır. Egemen ulus-devlet bu ilke üzerinde kurulmuştur. Bu Amerikan entelektüel geleneğinin önemli bir özelliğidir, ki Kissinger gibiler tarafından nefretle karşılanır.

İkincisi, anayasal Amerikan siyasi-ekonomi sisteminin demokratik-cumhuriyetçi şekli, Anglo-Dutch sisteminin -daha önce Hollanda ve İngiliz Doğu Hindistan

[4] Murabıt, Gelmekte olan İnsan'dan özetlenmiştir.

şirketleri ile birlikte tanımlanan- aşırı imtiyaz ve güce sahip rantiye-finans sınıfına dayalı "liberal" sistemine karşıdır. Sonuncusu, Anglo-Dutch sistemi Hobbesiyan ya da uluslar arasındaki sürekli çatışma nosyonuna dayanır. Amerikan sistemi ise -John Quincy Adams, Abraham Lincoln ve Franklin Roosevelt'i model almaktadır- tamamen egemen, ulus devletler (cumhuriyetler) arasında sürekli birçok kutuplu topluluk oluşturma amacını temel alır. Diğer sistemin savunucuları ise tam bir evrensel faşizmi hedeflemektedirler.[5]

Görüldüğü gibi Murabıt, dünya finans sistemini yönlendiren bütün dünya elitlerini bir potaya koyup bunu anayasal Amerikanizm olarak niteliyor ve karşılarına eski elitin artık gücü olmadığını varsayarak İslamcıları yeni bir güç olarak çıkartıyor. (Murabıt'm, en azından benin ulaşabildiğim yazılarında Katolik Kilisesine ya da Vatikan'a atıf yapmaması not edilmelidir.) LaRouche ise, çatışmanın aslında demokratik-cumhuriyetçi Amerikan ulus devleti ile dünya finans oligarşisi olarak nitelediği -global egemenliği savunan, Amerikan yönetimi, güçlü finans çevreleri, Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti içinde mensupları bulunan, dünyayı bir medeniyetler çatışmasına sürüklemek isteyen- çevreler arasında yaşandığını savlıyor.

"ABD ve Rus Ulusal Devletleri, Global Sermaye ve Müttefiki Vatikan ile Çatışmaktadır"

Bu noktada, bir üçüncü görüş almak için Mahir Kaynak'ın analizlerine yer verelim. "Dünyayı Kimler Yöne-

[5] LaRouche, "Brzezinski, schillerinstitute.org; "Globalization, Executive In telligence Review.

tiyor" isimli kitapta, Kaynak ile yapılan söyleşilerden özetliyoruz.[6] Kaynak'a göre, 2. Dünya Savaşı sonrasında, Yalta Konferansı'ndaki egemenlik bölgeleri paylaşımının ardından savaş sırasında ittifak halinde olan SSCB ve ABD birbirini düşman ilan etti -kendi paylarına düşen ülkeleri yönetmek için bu gerekiyordu- ve 2 kutuplu bir dünya düzeni kuruldu.

Ancak 1960'larda ortaya çıkan 3. güç dengeyi bozdu. Bu iki süper gücün etkisinden kurtulmak için ortaya atılan AB projesiydi. 1970'lerde AB büyük bir ekonomik güce kavuşunca ABD, Bretton Woods Anlaşmasını feshederek yükümlülüklerinden kurtuldu (Bu 2. Dünya Savaşı sonrasında yapılmış bir para anlaşmasıydı ve dolar ile altın paritesini belirliyordu. LaRouche, anlaşmanın feshini dünya finans oligarşisinin Amerikan sistemini ele geçirmeye başlaması olarak değerlendirir. Murabıt'a göre ise, anlaşma ulus-üstü dünya monetarist sisteminin başlangıç tarihidir. [S.Ç.]) Avrupa'nın elindeki dolar stokları ekonomisini tehdit ettiği için de 1973 Arap-Israil Savaşını çıkardı ve savaş sonrası çok yükselen petrol fiyatları Avrupa'nın elindeki dolarları tüketti. Bu operasyon hem ekonomisi hem de Vietnam Savaşı nedeniyle zayıf düşen ABD'yi yeniden güçlendirdi. O tarihten başlayarak çatışma, SSCB ile ABD arasında değil, Avrupa'da yeni gelişen güç ile ABD arasındadır. Türkiye'deki askeri darbeler de bu çatışmadan doğan gereksinmelere cevap vermek üzere yapılmışlardı.

SSCB'nin dağılmasından sonra, Avrupa'da yeni gelişen bir güç olan AB -ABD ve SSCB etkisinden kurtulma amacıyla kurulmuştu- küresel sermayenin eline geçti

[6] Cem Küçük, "Dünyayı kimler Yönetiyor", 2006 Timaş.

(Kaynak'a göre, bu nedenle hem Putin hem Bush yönetiminde tasfiye edilmek isteniyor ve bunda büyük ölçüde başarılı olacaklardır.) ABD ile bu küresel sermaye arasında bir çıkar ve dünya görüşü ayrılığı ortaya çıktı.

Küresel sermaye menşei ABD olmakla beraber bütün dünyadaki finans kaynaklarını kullanabiliyordu ve elde edilen miktar ABD'deki zengin kişilerin servetlerini aşabiliyordu. Dünyada herhangi bir coğrafyaya bağlı olmayan, bir devletle temsil edilmeyen, ama bu devletlerden çok daha güçlü bir yapı olarak ortaya çıkmıştı. SSCB'nin yıkılmasından sonra Rusya'yı ekonomisi ve medyası ile ele geçirdi ancak Putin yönetimi küresel sermayeyi dışarıya atmada başarılı oldu. Bu noktadan sonra, ABD'de Bush yönetimi (LaRouche'un 11 Eylül saldırısı ile dümenin büyük ölçüde küresel sermayenin eline geçtiğini ileri sürdüğünü hatırlayınız) ve Rusya'da Putin tarafından temsil edilen ulus-devletler ile küresel sermaye arasında bir çatışma başladı.

Küresel sermayenin gerçekleştirmek istediği "yeni dünya düzeni"nde ulus-devletlere yer yoktur. Ulus-devletler olmasa dünyada çatışma ve savaşların olmayacağını ileri sürer. Bu takdirde bütün kaynaklar insanlığın refahı için harcanacaktır. Ancak teknolojinin ilerlemesi ile daha fazla insan işsiz kalıyor ve çalışamadıkları için artan refahtan pay alamıyorlar, dolayısıyla küresel sermaye refahı yaymak için geçerli bir sistem önerememektedir. Yanı sıra, ulus-devletleri kontrol eden egemenler -mesela silah sanayinin ya da petrol sanayinin arkasında duranlar, orduyu kontrol edenler- siyasi ve ekonomik güçlerini küresel sermayeye devretmek istemiyorlar (Bulaç'ın merkezdeki çekirdek tespitini hatırlayınız. [S.Ç.]) Çünkü yeni egemen güç doğrudan para-

yı kontrol eden güç olacaktır. Bunu da kolay kabul etmeleri beklenemez. Özellikle ABD, artık küresel sermaye için çıkarları kollanan bir coğrafya olmaktan çıkacaktır. Bu nedenle Bush ve Putin yönetimleri arasında bir ittifak görüyoruz. Ancak, sonuçta küresel sermaye dünyanın egemeni haline gelecektir.

Sovyetler'in çökmesi ya da Rusya'nın stratejik bir manevrayla kendisini düşman olmaktan çıkarmasıyla, ortak düşman komünizm ortadan kalktı, İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki çatışma keskinleşti ve Batı'nın gereksinme duyduğu yeni düşman İslam olarak ortaya çıktı. O zamana dek, ABD ulus devleti ile küresel sermaye arasında bir çıkar ayrılığı yoktu, ancak ortak düşman SSCB ortadan kalkınca birbirlerine düştüler.

Komünizm eyleme müsait bir dünya görüşü olduğu için kullanıldı Aslında SSCB'deki komünizm Rusya'nın tercihi değildir. Almanya, Rusya'yı savaş dışı bırakmak için yıkıcı bir faaliyet olarak komünizmi kullanmış ve bunda başarılı olmuştur. Lenin'i iktidara getiren de Almanya'dır. (Schiller Ensitüsünün yukarıda özetlediğimiz makalesine göre, bu masonların ve Siyonistlerin, dolayısıyla dönemin küresel sermayesi olarak nitelendirilebilecek güçlerin işidir. [S.Ç.]) Fakat Rusya bu ihtilali Ruslaştırmıştır. Stalin, Lenin'in tam karşısındaydı ve onun bütün kadrosunu tasfiye etmiştir, komünist sistemi onu güçlendirdiği için sürdürmüştür. Stalin kesinlikle bir komünist değildi. SSCB iç kaynakları ile güçlenirken, Çin'deki gelişme dışarıdan sağlanan kaynakla mümkün olmuştur. Burada, küresel sermayenin desteğine sahip bir komünizm görülmektedir, demek ki tek bir komünizm yok. Bizdeki İslam da küresel sermaye ile bütünleşmiştir.

Bugün küresel sermaye -AB aracılığı ve çeşitli renkli devrimlerle- mesela eski Sovyet cumhuriyetlerinde egemenliğini genişletirken, ABD ulus devleti NATO aracılığı ile buraları kontrol altında tutmaya çalışıyor ancak halen devam eden bir Rus etkisi de mevcut olduğundan, üçlü bir mekanizma söz konusu.

ABD'de, Demokratlar ya da küresel sermaye, dünya üzerindeki egemenliği ekonomik araçlarla, Bush yönetiminin bir süredir ortağı durumunda olan neo-con'lar ise askeri güç kullanarak sürdürmeyi savunmaktadırlar.[7] Bu açıdan -tek amacı ABD'nin varlığını sürdürmesi olan- Bush yönetimi ile uyuşuyorlardı ama bu ittifak artık bozulmuştur.

Şu anda dünyada etkili olan üç güç vardır. ABD'deki ulusal cephe, Rusya, küresel sermaye. Küresel sermaye AB fikrini destekleyen Vatikan ile ittifak halindedir. Dünyayı yönettiği iddia edilen pek çok gizli örgüt bunların altında yer alır, kendi başlarına dünyayı yönetmek gibi bir iddiaları yoktur. Dünyada çatışan güçler önce hangi unsurları kullanarak halkları yönlendirebilecekelerine karar verirler. Sonra buna göre örgütlenmelere gidilir. Mesela soğuk savaş döneminde çatışmalar sağ ve sol örgütler etrafındaydı şimdi ise masonik ve dini gruplardan söz edilmeye başlandı, bunlar eskiden de vardı ama birden ön plana çıkartıldı. Dolayısıyla bunlar aldatıcı şeylerdir, aslında mücadele tektir, sadece araçlar değişir ve araçlar değiştikçe de bu araçları kullanan örgüt-

---

[7] Bu kendilerini neo-demokrat ya da neo-liberal olarak isimlendiren Demokratlar için söz konusudur. Bunların ileri gelenlerinden Ronald Asmus 2004 yılında yaptığımız mülakatta, neo-con'larla aralarındaki tek farkın -Kaynak'ın işaret ettiği gibi- bu konu olduğunu söylemiştir. Bkz. İsrail Sözlüğü, "Neo-lib'ler Ne-con'lara Karşı(mı?)"; s. 206.

ler farklılaşır. Din 2000 yıldır dünya üzerinde etkilidir ama bazen ön plana çıkarılmakta bazen geriye itilmektedir. Çatışmanın temel nedeni aynıdır, dünya üzerindeki egemenlik. Bu egemenliğe ulaşmak için halka verilen mesajlar değişir sadece. Türkiye'de de İslamcılığın güçlendiği söyleniyor oysa siyasetçiler İslam'ı bir araç olarak kullanmaya karar verdikleri için bu böyle gözüküyor. Dinin ön plana çıkması siyasi bir kararın sonucudur, siyaset insanların dini eğilimlerini de belirlemektedir. Mesela ABD'de halk çok dindardır ama devlet dini sadece halkı yönetmek için kullanır.

Türkiye'nin de İslam'a dönmesi 1980'den sonra Yeşil Kuşak projesi ile başlamıştır. Bu Pakistan'ı ve İran'ı da içine alan bir bölgeyi kapsıyordu nitekim İran bir süreç içerisinde devrim yaptı. İran'da İslami uyanış ABD' nin tahriki ile oldu çünkü SSCB'ye karşı güçlü bir ideoloji yaratmak istiyordu. İlk ayaklanmalar da ABD tarafından desteklendi ama sonra Fransızlarla ittifak yapan Ruslar da İslam'ı kullanmaya başladılar ve devrim anti-Amerikan bir çizgiye geldi. Bunu, siyasal İslam'ın 1980' de Atatürkçü olduğunu söyleyen generaller tarafından teşvik edilmesine ancak sonradan bunun onların değil Erbakan'ın istediği doğrultuda gelişmesine benzetebiliriz. Sonuç olarak, İslam'ı ABD ön plana çıkardı (80'den sonra) ama daha sonra karşı güçler de İslam'ın içine sızdılar, İslam'a karşı çıkmak yerine onlar da İslam'ı kullanmaya başladılar böylece İslami ideoloji herkes tarafından kullanılan bir ideoloji haline dönüştü.

Küresel sermaye, Türkiye'de şu ana kadar ılımlı İslam modelini benimsemiş gözüküyor. 28 Şubat, küresel sermayeyi benimsemeyen Erbakan'ı düşürüp ılımlı İslam'ı yerleştirmek için yapılmıştır. (Bulaç'ın Erbakan'ın

merkezi çekirdek ile uzlaşmayı reddettiği için düşürüldüğü argümanını da hatırlayınız. [S.Ç.]) Bugünkü iktidarın gittiği yön, küresel sermayenin istediği istikametedir. İktidardakiler de bunu reddetmemekte ve küresel dünya içinde yer alacaklarını söylemektedirler. Bu noktadan hareketle, Türkiye'de bu yapının sürmesine karşı olan güçler, Amerikan yönetimi, Rusya ve Avrupa'daki ulus devletler bu iktidarla çatışırlar.

Dünyada Katolik etkisi de önemlidir. Katoliklerin güçlü örgütü Opus Dei ve Katolik Kilisesi -yani Vatikan- militarizme ve Amerikan yönetimine karşıdırlar. Güney Amerika'daki pek çok Amerikan karşıtı hareketin arkasında -ki geçmişte SSCB olduğu sanılıyordu ama halen devam etmektedir- bu ikisi vardır.[8] Bugün pek çok Amerikan karşıtı yönetim onların desteği ile iktidara gelmektedir ve sol görünümleri sadece bir görüntüden ibarettir.

Vatikan etkisi itibarıyla bir süper güçle kıyaslanabilir, dini kullanmasının yanı sıra büyük bir parasal güce de sahiptir. Geçmişte Hıristiyanlık içi çatışmalar, kilisenin bu gücünü yok etmek için yapılmışlardır. Burjuvazinin gelişmesi ile birlikte Protestan hareket Katolik kilisesinden ayrılmıştır, bu ayrışma dini olmaktan ziyade siyasidir. Nazi yönetiminin kurulmasını da Vatikan'a bağlayanlar vardır, bunun aslı pek bilinememektedir ama kesin olan bugün Vatikan'ın Güney Amerika'daki sol hareketleri desteklediği ve küresel sermaye ile işbirliği yaptığıdır.

---

[8] Fuller'e göre burada Amerikan değerlerini yayan Avangelist Protestanlarla, Katolikler arasında çok ciddi bir çatışma söz konusudur. (Bkz. Fuller, Siyasal İslam'ın ss. 339-340.

Küresel sermaye ılımlı İslam'ı destekleyerek İslam dünyasını finansal piyasasının bir bölümü haline getirmek istemektedir. Buna karşılık Bush yönetimi, siyasal İslam'ı radikalleştirerek tasfiye etmek istiyor. Her ne kadar Bush yönetimi radikal İslam ile çatışıyormuş gibi gözükse de aslında desteklemektedir. Çünkü İslam radikalleştikçe tüm İslam dünyası Batı'nın düşmanı haline gelmektedir. ABD enerji dönüşümünü sağlarken petrolü bir alternatif olmaktan çıkarmak istemekte bunun için de bölgede büyük karışıklıklar çıkararak petrol üretimini sınırlandırmayı amaçlamaktadır. Irak'taki çatışmaların arkasında El Kaide vardır ve bu örgüt ABD ile iyi ilişkiler içinde olan Suudi Arabistan ve Pakistan kökenlidir. (Afgan savaşını ve bu konuda Gilles Kepel'in iddialarını hatırlayınız. [S.Ç.])

11 Eylül sonrasında ABD'nin yanı sıra -devam eden terörizmle aslında bunun için hiç neden yokken- AB ile İslam dünyası birbirine düşman hale getirildi. Ardından çıkan karikatür krizi gibi olaylarla arada bir duvar örülmektedir. Bu Amerikan yönetiminin bir planıdır. Amaç İslam dünyasını izole etmektir ki, saldırıya uğradığında yardımına koşan olmasın ve petrolden başka enerjilere dönüşüm aşamasında Avrupa İslam ülkeleri ile arası bozulacağı için petrolü kullanamasın. (Gilles Kepel ve Oliver Roy da kitaplarında Avrupa'daki İslamcı hareketlere önemle dikkat çekerek, buradaki Müslümanların entegre edilmemesi halinde Avrupa'nın İslam ile Batı arasındaki çatışmanın savaş alanı haline gelebileceği uyarısında bulunurlar. [S.Ç.]) Amerikan ekonomisinin kurtuluşu buna bağlıdır. Petrol önemini kaybettiğinde de başka hiçbir şey üretemeyen İslam dünyası tüm gücünü kaybedecek hem de dünyanın nefretini kazanmış olacaktır.

Epilog

Sonuç olarak, Kaynak, 1. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında komünist ideolojinin kullanılması gibi, 80'lerden sonra da İslamcılığın bir ideoloji olarak -hem ılımlı hem de radikal İslam- global hegemonya için çatışan güçler tarafından şu ya da bu şekilde kullanıldığını belirtmektedir. Fuller'in, La Rouche'nin, Murabıt'ın -ve diğer bölümlerdeki Gray, Kepel, Roy, Curtis'in- görüşleri, çatışan global güçlerin niteliği konusunda tam olarak anlaşamasalar da aşağı yukarı benzer yöndedir.

Kaynak, eski bir MİT mensubu olarak çok muhtemelen global çatışmaları okuyacak kodlara sahiptir. Fuller'in CIA'de çalışırken bizzat Yeşil Kuşak projesi içinde yer aldığı söylenir. Kepel ve Roy, Fransa Devlet Başkanlarına da danışmanlık yapan İslamcılık konusunda önemli uzmanlardır ve her kitaplarında şaşırtıcı bir doğrulukla İslamcı hareketlerin ne yöne doğru evrileceğini önceden saptamaktadırlar. Curtis'in, geniş yer verdiği-

miz "Kabusların Gücü" belgeselindeki danışmanı Kepel'dir. LaRouche da, Amerikan ulus devletini "dünya finans oligarşisi"ne karşı şiddetle savunan etkili istihbarat ve propaganda araçlarına sahiptir.

Şeyh Murabıt'ın ise hangi cephede yer aldığını saptamak gerçekten zor bir iş. Anti-Amerikancı ve anti-siyonisttir, faşizmi ve Nazizmi açıkça övmektedir. Faiz üzerine kurulu mevcut ekonomik sistemi yıkmayı hedeflemektedir. Global sermayenin egemenliğine şiddetle karşı çıkmakta, Roma İmparatorluğu'na ve bir İskoç olmasına karşın eski Alman medeniyetine, Nietzsche ve Heidegger'a ve Hitler'e büyük hayranlık beslemektedir. (Dünyayı İslamcılığı kullanarak egemenliği altına almaya çalışan bir yeraltı Reich'ı mı var?) Hıristiyanlığın gücünü kaybetmesine yaptığı vurgu Vatikan ile bağlantılı olabileceği düşüncesini akla getirse de, sonuç olarak global güçlerden birisinin kamuflajlı bir temsilcisi olduğu varsayımı sanırım pek yanlış olmayacaktır. Ancak, kesinlikle söylenebilecek tek şey, kendisinin de büyük bir samimiyetle ifade ettiği üzere, diğer global güçler gibi İslamcılığı kullanmak niyetinde olduğudur. Bizim açımızdan da en önemli konu budur. Bütün bunlar üzerine, görüşlerine büyük önem verilen çağdaş bir düşünür olan Gray'in, radikal İslam ile çatışmanın da komünizmle çatışma gibi Batı'nın bir aile içi kavgası olduğu tezini hatırlattıktan sonra, İslamcılık üzerine bir Sonsöz söylemeye hazırlanabiliriz.

İslamcılığın gerçek niteliğine ilişkin soruşturmamızın ortaya çıkardığı, kitap boyunca durup özetlediğimiz sonuçları ve bu bölümde yer alan global çatışmanın farklı yüzlerini temsil eden çeşitli görüşleri temel alarak şu sonuca varabiliriz:

Batılı köklere de sahip olduğu kuşkuya yer bırakmayan İslamcılık, 19. yüzyıldan itibaren global güç çatışmalarının aktörleri tarafından -tıpkı milliyetçilik, komünizm ya da faşizm gibi- kendi çıkarları doğrultusunda, ülkesel ya da bölgesel politika ve coğrafyaların şekillendirilmesi için, gerektiğinde savaş ve çatışmalar da üretilerek kullanılagelmiştir.

Kuşkusuz, bu kişisel bir önermedir ve kitap boyunca herkesin kendi yorumunu yapabilmesine olanak tanıyacak antitezlere de titizlikle yer verilmiştir. Yanı sıra, bu tıpkı diğer ideolojileri savunanlar gibi, İslamcıların da -modernist, ılımlı, ya da radikal- kendi gündemleri olmadığı anlamına gelmez. Kepel'in vurguladığı gibi Afganistan'daki İslamcı mücahitlerin "Allah'sız Rusya'ya" karşı İslam'ı savundukları konusunda en ufak bir kuşkuları yoktu. İkiz kuleleri vuran radikal İslamcılar da, muhtemelen İslam'a hizmet ettiklerini düşünüyorlardı. İsrail topraklarında intihar saldırıları düzenleyen İslamcı militanlar da bununla İslam'a ve Filistin davasına hizmet ettikleri inancındaydılar. Tıpkı, İzak Rabin'i öldüren radikal dinci Yahudi Yigal Amir'in bunun Yahudiliğin çıkarına olduğunu düşünmesi gibi. Ama gerçek hep çok daha karmaşıktı.

Görülen o ki, tarih boyunca milyonlarca kişi inançları uğruna olduğunu sanarak aslında şiddetle karşı çıktıkları güçlerin çıkarlarına hizmet ederken hapishanelere düşmüş ya da ölmüşlerdir. Bu acı bir durumdur. Ancak, bundan daha da acısı bütün bu güç çatışmalarının farkında olarak, bir gün kendi gündemlerini gerçekleştirme umuduyla, piyonluk rolünü gönüllü olarak kabul edenlerin sonunda kutsal davalarının ilerlemesini sağ-

lamak yerine kendi elleriyle sonunu hazırladıklarına tanık olmalarıdır. Bu, günümüz İslamcıları için de geçerli bir tehlikedir.

Sözlük

Akide: İnanç, inanma ve anlayış tarzı.

Akaid: Akide kelimesinin çoğul hali, ibadeti (uygulamayı) değil, inancı esas alan İslami kural (kaide) ve hükümlerin hepsine verilen isimdir.

Ayet: Kuran sureleri içindeki başı ve sonu belli cümlelerdir. Başlı başına bir cümle oluşturmayan ayetler de vardır. Ayet; harf, kelime ve cümlelerden teşekkül ettiği için cemaat manası taşır.

Biat: İslam bakış açısına göre, ümmetin özgür iradesi ile ehil olan kimseleri yönetim için başa getirmesi, seçmesi ve onlarla hukuki bir sözleşme akdetmesidir.

Bid'at: İslam'da daha önce olmayan sonradan eklenen -ya da çıkarılan- uygulama ve inançlar. Genellikle bunlar "İslam dışı" olarak nitelenir ancak bu konudaki tartışmalar sürmektedir. Bazı görüşlere göre, Hz. Muhammed'ten sonra dine eklenen her şey bid'attır. Bunlardan Kuran ve Sünnet'e (Bkz.Sünnet) aykırı olmayan-

lara "güzel bid'at- bid'at-i hasene," aykırı görülenlere ise "kötü bid'at-bid'at-i seyyie" ismi verilmiştir. Bunları da kendi aralarında, vacip, mendub, mübah, mekruh ve haram olmak üzere beş kısma ayrılmıştır. Mesela Kuran ve Sünnet'in anlaşılması için zorunlu olan Arap gramerini bilmek, vaciptir. Dine aykırı kabul edilen görüşler ise haramdır. Bazı görüşlere göre ise bu tür ayrımlar yanlıştır çünkü güzel bid'at olarak nitelenen şeylerin zaten dinde dayanağı vardır dolayısıyla bid'at olarak nitelendirilmemeleri gerekir.

Cahiliyye devri: İslami literatüre göre, İslam öncesi Arapların içinde bulunduğu cahillik dönemi, karanlık dönem. Hz. İsa'dan sonra Hz. Muhammed'in gelişine kadar olan dönem olarak da tanımlanır. Mevlana Mevdudi tarafından yeniden yorumlanarak Allah'ın mutlak egemenliğine inanmayan ve onun yasalarına göre değil insan yapımı yasalara göre yaşayan çağdaş, seküler toplumlara uyarlanmıştır. Bu bazı uzmanlarca neo-cahiliyye olarak da anılır. Mevdudi'nin bu yorumuna dayanarak Seyyid Kutup, tek egemen olan Allah'ın yasalarına uygun yaşamayan seküler Müslümanları ve yaşadıkları toplumu da cahili olarak ilan etmiştir. Kutup, Batı toplumunu da modern cahiliyye olarak niteler.

Caiz: Dinin yasaklamadığı, yapılmasında sakınca olmayan, uygun olan.

Cihat (d): Arapça'da "cihâd" bir amaç için elden gelen her çabanın gösterilmesi anlamındadır. İslami litaratürde de, Allah yolunda, İslam'ı yaymak için yapılan tüm mücadelelere verilen isimdir. Savaş bunun bir bölümüdür ve kişinin Allah'ın emirlerini yerine getirmek için kendi nefsiyle mücadele etmesi de cihat olarak kabul edilir. Hatta bazı düşünürler bunu büyük cihat ola-

rak nitelerler. Ancak genellikle -özellikle Batılı ya da muhalif kaynaklarda- Allah yolunda, dini yaymak için yapılan "kutsal savaş" anlamında kullanılır. Bu nedenle İslami çevrelerce; İslam'ın kılıç zoru ile yayılmak istenen bir din gibi gösterilmek istendiği, cihat ile ilgili Kuran ayetlerinin -"Kâfirler ve münafıklarla cihad et!" (Tevbe suresi, 73; Tahrîm suresi, 9), "Kâfirlere itaat etme ve 'onunla' büyük bir cihad yap!" (Furkan suresi, 52) gibi- çarpıtıldığı ve bunlardan "Ya İslam ya ölüm" gibi sonuçlar çıkarıldığı şeklinde, eleştiriler yapılır. Ancak bazı İslamcı düşünürlerin, seküler Müslüman rejimleri hedef alan cihat tanımlarının ve cihat adı altında gerçekleştirilen terör eylemlerinin bu tür değerlendirmelere yol açacak nitelikte olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir.

Hasan el-Benna'ya göre, cihat Allah'ın her Müslüman'a yüklediği, kaçınılmaz ve yok sayılamaz, bir zorunluluktur. Cihadın İslam'ın mesajını yaymak için bütün İslam toplumuna dayatılmış toplumsal bir zorunluluk (Fard kifayah -yani toplumun-ümmetin- her ferdinin cihatla meşgul olması zor olduğundan, herkese farz değildir, bir topluluğun bu görevi yerine getirmesi yeterlidir) olduğu konusunda bütün İslam alimleri hemfikirdir. Ancak, İslam topraklarına bir düşman saldırısı olduğunda cihat bir kişisel zorunluluk (fard 'ayn) haline gelir. Benna cihada ilişkin mektubunda şöyle yazar:

"Bugün biraderlerim, Müslümanlar diğerlerine boyun eğmeye ve inanmayanlarca yönetilmeye razı olmaya zorlanıyorlar. Topraklarımız kuşatılmıştır, hurruma'at'ımız (kişisel mallar, saygınlık, onur, mahremiyet) ihlal edilmiştir. Düşmanlarımız bize ait işleri hor görmektedir ve dinimizin ifası onların denetimi altındadır... Dolayısıyla bu durumda cihat etmek her Müslüman'ın gö-

revidir. Kendini ruhen ve bedenen Allah'ın bu emrine hazırlamalıdır ki, sırası geldiğinde hazır olsun."

Mevlana Mevdudi ise şöyle der: "İslami cihadın amacı İslam dışı hükümet sistemlerine son vermek ve onların yerine İslam kanunlarını koymaktır. İslam bunu (...) bütün dünyada oluşturmayı amaçlar. (...) bu düşünce kendisine dünya devrimini ülkü edinmelidir."

Dar-ül-İslam: İslam toprağı, İslam'ın Evi. Seyyid Kutup'a göre, dünyada Dar-ül-İslam olarak kabul edilebilecek tek yer, İslam devletinin kurulduğu, şeriatın kurallarının geçerli olduğu, Allah'ın yasaklarına uyulan ve tüm Müslümanların devlet işlerini ortak bir danışma ile yürüttükleri yerdir.

Dar-ül- harb: İslam hukukunda genel olarak İslam'ın siyasi otoritesinin dışında kalan İslami hukuka göre yönetilmeyen, kâfir ve İslam düşmanı yöneticilerin kontrolündeki toprakları anlatmada kullanılır. Bu terim, Kuran'da yer almamaktadır, hadislerde geçip geçmediği konusu ise tartışmalıdır.

Kutup'a göre, Dar-ül-İslam dışında dünyanın geri kalan yerleri düşmanlık evidir, yani Dar-ül- harb'tir. Bir Müslümanın Dar-ül- harb ile iki tür ilişkisi olabilir. Bir anlaşma dahilinde barış ya da savaş. Bu anlaşmanın yapıldığı ülke ise Dar-ül-İslam olarak kabul edilmez. Müslümanlar bu anlaşmaya (devlet çıkarına ters düşse dahi) karşı taraf bozmadıkça ve anlaşma süresi bitmedikçe uymakla yükümlüdürler... Savaş halinde ise bazı kısıtlamalar ve garantiler vardır. Müslüman olmayanlar diledikleri inancı seçmekte özgürdürler. Ancak Müslümanlar onlarla anlaşmalı, cizye vermelerini ya da İslam nizamına boyun eğmelerini sağlamalıdırlar. Bu bir görevdir... Savaşta ne çocuk, ne de yaşlı ve kadınlar öldü-

rülür. Hurma ağaçları kesilmez, mahsul yakılmaz, müsle (kulak, burun kesmek) yapılmaz, sadece Müslümana silah çekenlerle savaşılır... Bütün dünyada sadece iki grup vardır. Allah'ın ve şeytanın grubu. Allah'ın sancağı altında toplanmayan herkes şeytanın grubundandır. Savaş kaçınılmaz olduğunda savaş için yalnız tek bir neden vardır. Allah yolunda cihat.

Davet (ve tebliğ): Arapçada sözlük anlamı herhangi bir çağrıdır. İslami literatürde ise -insanların İslam'ı benimsemesi ya da kurallarına uygun yaşamaları amacıyla tanıtılması- İslam'a çağrı anlamında kullanılır. Bazı düşünürlere göre, davet Müslüman olmayanların dine çağrılmasıdır, Müslümanların dinin kurallarına uygun yaşamaya çağrılması ise "tebliğ" olarak isimlendiriler. Ancak böyle bir ayrım olduğu konusunda görüş birliği yoktur.

Ehl-i Sünnet: Hz. Muhammed'in ve etrafında yer alanların (ashap) -onun İslam'ı uygulayışına (Sünnet) tanık olmuş ve bunu izlemiş kişiler- yoluna bağlı ve onların izlediği dini yol ve metodu benimseyenlere verilen isim. Kuran ve peygamberin uygulamaları konusunda görüş birliği içinde olan, tartışmalı konularda ise aklı değil bu kaynakları esas alan topluluk.

Ehl-i Sünnet mezhepleri: Yukarıdaki esaslara bağlı mezheplere Ehl-i Sünnet mezhepleri denir. Bunlardan günümüze kalan dördü arasında ilk kurulanı Hanefi mezhebidir. Irak'ta, İmam Âzam (büyük İmam) Ebu Hanife (700-767) tarafından kurulmuştur. Abbasiler ve Selçuklular'da güçlüydü, Osmanlı döneminde de resmi mezhep olmuştur.

İkincisi, Ahmed b. Hanbel'in (780-855) adıyla anılan Hanbeli mezhebidir. Hanbel'i uzun süre İmam Şa-

fii'ye öğrencilik ettiği için Şafii mezhebinden sayanlar da olmuştur.

Şafii mezhebi, İmam-ı Şâfiî (767-819) tarafından kurulmuştur. Şâfiî mezhebi bugün Mısır'da yaygındır, Güney Anadolu, Suriye ve Irak'ta da Şâfiî mezhebinde olanlar vardır.

Dördüncüsü İmam Malik'in (711-795) adıyla anılan Maliki mezhebidir.

Ehlü'l-hal ve'l-akd: İslam (amme) hukuku terimidir. Müslümanların devlet başkanlarını -halife, imam, emir- seçen, onu yönlendiren ve gerektiğinde azletme yetkisine sahip olan kimselerden oluşan meclistir. Bu kişilerin bilgi, adalet, görüş ve hikmet sahibi olmaları gerekir.

Fıkıh: Şerri hükümlerin ilmi delilleri -Kuran, Sünnet, icma ve kıyas- ile bilinmesi, inceliği ile kavranması. Kuran'da derin anlayış olarak geçmektedir. Bunu gerçekleştiren bilginlere fukaha denir. Her ne kadar son dönemde fıkıh yerine "İslam hukuku" deyimi kullanılsa da fıkıh'm temizlik ve ibadet konularını da içermesi nedeniyle kapsamının daha geniş olduğu belirtilmektedir. İslam fıkhı 4 aşamadan geçtikten sonra oluşmuştur. Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde fıkhın asıl kaynakları olan Kuran ve Sünnet ortaya çıkmıştır. Ölümünden sonraki "sahabe devri"nde çevresindekilerin Kuran'daki ayetleri ve hadislerini ve hadislerini tefsir ettikleri ve açıkladıkları devirdir. Bundan sonra gelen müçtehi(d)t imamlar -İmam Hanefi, İmam Hanbeli, İmam Malik gibi- devrinde müçtehitlerin içtihatları ile fıkıh meseleleri yazılmaya başlanır. Bu devir İslam fıkhının geliştiği ve olgunlaştığı bir dönem olarak kabul edilir. Dördüncü devirde ise "içtihat kapılarının kapatılması" ile taklit dönemi başlar. Bazı görüşlere göre, -daha çok modern İs-

lamcı çevreler- bu fıkıhta bir gerileme dönemidir ancak İslam ile ilgili açıklanacak her şeyin ilk üç dönemde açıklandığı bu nedenle yeni içtihatlara gerek olmadığı görüşü de özellikle muhafazakâr çevrelerde geniş kabul görür.

Hadis: Hz. Muhammed'in sözleri, eylemleri, takrirleri ile ahlaki ve insani özelliklerinden oluşan sünnetinin söz veya yazı ile ifade edilmiş şekli. Bu çerçevede hadis, sünnet ile eşanlamlıdır.

Hariciler: 4. Halife Hz. Ali (ö. 661) zamanında ortaya çıkan siyasi ve itikadi mezhep. İlk Müslüman kliktir. Hz. Ali'ye karşı isyanlarını (Bazı kaynaklara göre bu nedenle harici olarak isimlendirilmişlerdir) "İslam yasalarına uymayan lider Müslüman değildir" açıklamasıyla savunmuşlar ve cihadın imanın şartlarından birisi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kendi yorumlarını kabul etmeyen bütün Müslümanları da -ölümü hak eden- kâfir olarak tanımlamışlardır. "Sürekli cihat" ideolojisini geliştirmişler ve 200 yıl boyunca bütün yöneticilere karşı ayaklandıktan sonra bastırılabilmişlerdir. Orijinal Harici hareketinin kalıntılarına bugün Cezayir ve Oman'da rastlamak mümkündür. Harûrîler, el-Muhakkime ve Şürat adlarıyla da anılmışlardı.

Hâricîlerin ortaya çıkışı Hz. Ali ile Şam Valisi Muâviye arasında yapılan Sıffin Savaşı sırasında olur. Tarafların savaşa devam etmek yerine aralarındaki ihtilafı sona erdirmek için hakem atamalarına Allah'tan başka kimsenin hüküm verme yetkisi olmadığı gerekçesiyle karşı çıkarak ordusunda savaştıkları Hz. Ali'yi kâfir ilan ederler. Gizlice ordudan ayrılarak Harûra'da toplanırlar ve bu huruc (çıkış) hareketi ile İslam tarihindeki ilk siyasî parçalanma meydana gelir.

Hicret: Bir yerden bir yere göç etmek demektir. Hz. Muhammed'in -ve ashabının- yeni yaymakta olduğu İslam dinine inananların azınlıkta ve baskı altında olduğu -o dönemde Dar-ül harb olan- Mekke'den Medine'ye göçüdür. Bu göçün ayetler çerçevesinde yapıldığı ve inanmayanlar arasında dinini koruyamayan ve gereklerini yerine getiremeyen bütün Müslümanlar için Dar-ül İslam'a hicretin kıyamete dek zorunlu olduğu yorumu yapılır. Ancak farklı görüşler de vardır. Radikal İslamcılar bu konuyu İslami kurallara uygun yaşamayan -Müslüman toplumlardan da- hicret zorunludur olarak yeniden yorumlamışlardır.

İcma: Uzlaşma, anlaşma, görüş birliğine varma anlamındadır. Dinin pratiğine ilişkin bir soruna şerri delillerle uygun hüküm verilmesi konusunda İslam müçtehitlerinin birleşmesi. İcma yalnızca ibadet ve hukukî meselelere ait konularda geçerli olup şerri delillerden çıkarılması mümkün olmayan ahiret halleri, kıyamet zamanı gibi şeyler icma ile bilinemez. İcma da çeşitli devrelerden geçmiştir. Sahabiler, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra karşılaştıkları yeni sorunları çözmek için, özellikle kamu hukuku alanında görüş alışverişi (istişare) ile şura (danışma) içtihadı yaptırmışlar bunun sonucunda üzerinde uzlaşmaya varılan, ihtilafsız hükümlere "icma" adı verilmiştir. Müçtehit imamlar da içtihat yaparken kendilerinden önce "icma edilen" konularda ters düşmemeye çalışırlardı.

İçtihat(d): Kelime anlamı bir şeyi elde etmek için olanca gücünü sarf etmektir. İslami literatürde hakkında açıkça bir hüküm olmayan, ayet-hadis bulunmayan konularda kıyas ve benzeri yollarla yorum yapılarak bir sonuca varılması anlamında kullanılmaktadır. Kuran'da

geçmez ancak hadislerde her iki anlamıyla da kullanılmıştır. Kimlerin içtihat yapabileceği konusu klasik İslam hukukunda ayrıntılı olarak belirtilmişse de, modern İslamcılar bu kurallara tam olarak uymadan içtihat yapılabileceğini savunmuşlardır. Nitekim modern İslamcılığın bazı önderleri -Yeni Osmanlılar, Reşit Rıza, Seyyid Kutup, Mevlana Mevdudi gibi- klasik bir İslami eğitim görmemiş kimselerdir. Günümüzde özellikle bazı radikal İslamcı gruplar, aklı başında herkesin içtihat yapabileceğini savunmaktadırlar.

İçtihat kapılarının kapanması (açılması): Abbasilerin 10. yüzyılın sonunda, İslami hükümlerin farklı yorumlarının iç çatışmalara neden olmaması ya da dini kontrol edebilmek için içtihadı yasaklamaları. Böylece o güne dek icma edilmiş içtihatlar bir klasik ulema öğretisine dönüştürülerek kodlaşır. Bu kod, Kuran ve hadisleri yorumlamada taklit edilir yeni yorumlar yapılmaz. Bu nedenle mesela İbn-i Teymiyye "içtihat kapılarının yeniden açılması"nı yani içtihada yeniden izin verilmesini savunmuştur. Onun düşüncelerinden etkilenen bazı İslamcı çevreler de -genellikle modernistler- aynı argümanı tekrarlarlar. İçtihat kapılarının hiçbir zaman kapanmadığı ya da İslam'ın artık yeni içtihatlara (dolayısıyla onları yapacak müçtehitlere) gereksinmesi olmadığı şeklinde tezler de vardır.

İhya: Diriliş, İslam'ı zararlı etkilerden arındırarak özüne geri dönmek.

İhyacı: Batı düşüncesinin ve geleneğin zararlı etkilerinden arınarak İslam'ın temellerine geri dönmeyi savunan.

Kelam ilmi: İslam'ın inanç esaslarını inceleyen ilim. Konusuna göre, "Allah'ın zat ve sıfatlarından, peygam-

berlikle ilgili konulardan, başlangıç ve sonları bakımından varlıkların durumlarından İslam'ın temel nasları doğrultusunda söz eden ilim" olarak tanımlanır. "Başlangıç ve sonları bakımından" kaydı ile tabii bilimlerden; "İslam'ın temel nasları doğrultusunda" kaydı ile de felsefeden ayrılır. Kelam, amaçları açısından da "kesin delillere dayanarak muhaliflerin ileri sürdüğü şüphe ve itirazları ortadan kaldırmaya ve bu yolla İslam inançlarını ispatlamaya çalışan ilim" olarak tanımlanır. Kelam ilmi, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra İslam toplumunda ortaya çıkan çatışmaların, diğer kültürlerle ilişkilerin ve felsefi düşüncenin çevirilerle yayılmasının inanca ilişkin konularda görüş ayrılıklarına yol açması sonucu ortaya çıktı. Bir asır süren tartışmalardan sonra bütün bu anlaşmazlık konularını sistemli bir şekilde ele alan ilk kelam okulu kuruldu. Mutezile olarak isimlendirilen bu okul, ve 2 yüzyıl boyunca inanç konularındaki anlaşmazlıkları belli bir sistem içinde çözümlemeye, İslam'a yöneltilen eleştirileri cevaplamaya çalıştı. Ancak sonra kendi içinde kollara ayrıldı.

Kelam bilgini el-Eş'ari (ö. 936) ilk Sünni kelam okulunu kurdu. Maturidi (ö. 944) sünni kelamın ikinci büyük okulunu ortaya çıkardı. Eş'ariye ve Maturidiyye okulları Sünni inanç esaslarını belirledi. Mutezile okulu ise, varlığını çok sınırlı bir çevre içinde sürdürdü. El-Eş'ari ile başlayan ve İmam Gazali'ye dek süren dönem Mütekaddimin (Eski Kelamcılar) dönemi, Gazali ile başlayan ve felsefe ile kelam ilminin yoğun bir ilişki içinde olduğu ikinci dönem Müteahhirin (Sonraki Kelamcılar) dönemi olarak isimlendirilir. 14. yüzyıl ortalarından başlayarak 19. yüzyıl sonuna dek sadece önceki kelamcıların eserlerine yorum ve açıklamalar yazıldığı

için bu dönemi bir duraklama devri olarak nitelendiren görüşler vardır. 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında ise "çağın istek ve ihtiyaçlarına cevap vermeyi" amaçlayan kelamcıların dönemi "Yeni İlm-i Kelam Dönemi" başlamıştır.

Kıyas: Hakkında ayet-hadis bulunmayan bir meselenin hükmünün, aralarındaki ortak illet dolayısıyla, hakkında ayet-hadis bulunan meselenin hükmüne bağlamasıdır.

Kureyş Kabilesi: İslam'ın gelişinden önce Mekke yönetimini elinde tutan ve Hz. Peygamberin de mensubu olduğu kabile.

Medine Mutabakatı: MS 623'te Hz. Muhammed'in Medine'de akdettiği; Müslüman, Yahudi ve inançsızlar ile aralarında ihtilaf olan çeşitli kabilelerin bir arada yaşamalarını düzenleyen hukuki sözleşme ile varılan mutabakat. Hz. Muhammed'in önderliğinde kaleme alınan bu mutabakatın zaptı Medine vesikası olarak anılır. Bu mutabakat uzun ömürlü olmamakla birlikte günümüz İslamcılarına ilham vermesi açısından önem taşımaktadır. Türkiye'de de benzer bir model oluşturulması Ali Bulaç'ın başını çektiği bazı İslamcı entelektüeller tarafından savunulmuştur.

Mehdi: Kelime anlamı, yol gösteren, hidayete eren, doğru yolu bulan, Allah tarafından kendisine rehberlik edilen kimse demektir. Bu çerçevede Allah'ın yolunda giden her Müslüman birer mehdidir. Bazı halifelere de Mehdi unvanı verilmiştir. Tek bir kişiye atfedildiğinde ise, kıyamet yaklaşırken (ahir zamanda) gelecek ve İslam dinini egemen kılarak yeryüzüne adalet getirecek olan alim kişidir. Kuran'da Mehdi ile ilgili bir ifade olmamasına karşın birinci dereceden nakledilen hadisler-

den Hz. Muhammed'in sülalesinden (Ehl-i beyt) birisi olacağı sonucuna varılmaktadır. Ancak Mehdi konusu Maturidî ve Eş'arî gibi Ehl-i Sünnet'in temelini oluşturduğu kabul edilen imamların eserlerinde ele alınmamıştır.

Şii inancına göre Mehdi gizli imamdır. Bu gizlilik bir gün (gelmesiyle) sona erecek, yeryüzündeki zulüm ve adaletsizlikler yok olacak ve tarih boyunca haksızlığa uğratılan Ehl-i beytin intikamı alınacaktır.

Müceddit: Yenileyen, yeni bir şekil veren, yeniden güçlendiren. İslami literatürde, bid'atlar yayılınca insanlara dinlerini yeniden öğreten İslam bilgini anlamında kullanılır. Hz. Muhammed'in, "Şüphesiz ki, Allah her yüzyılın başında bu ümmete dini işlerini yenileyecek bir müceddit gönderecektir" (Ebu Davud, Melahim, 1) dayandırılır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Giriş bölümü "Tecdit ve Teceddüt Ayrımı.")

Müçtehit (d): Ayet ve hadislere dayanarak hüküm çıkaran, içtihat yapan, İslam bilgini; İslam hukukçusu; alim, fakih. Bir müçtehidin Arapçaya incelikleriyle vakıf olması, Kuran ilmine sahip olması, Sünneti, üzerinde icma ve ihtilaf olan konuları ve kıyas bilmesi gerekmektedir. Müçtehitlerin iyi ahlaklı, iyi niyetli, alçakgönüllü ve açık fikirli olmaları da ilimlerinden daha fazla dikkat edilen bir konudur. Büyük müçtehitlerin hepsi, "Bizim görüşümüz doğrudur, yanlış da olabilir. Başkalarının görüşü yanlıştır, fakat doğru da olabilir," demişlerdir. Bütün bu özellikleri taşıyanlara "mutlak veya müstakil müçtehit" denmiştir.

Mütezile: MS 2. asırdan itibaren İslam dünyasında yayılmaya başlayan insanın aklı ve özgür iradesi ile iyi ve kötüyü ayırt edebileceğini savunan bu nedenle mu-

hafazakârların kâfirlik ile suçlanmaya dek varan sert eleştirilerine hedef olan bir mezheptir. Aynı zamanda İslam'da ilk kelam ekolüdür. İslam akaidini akıl ile açıklayıp temellendirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede sadece nakli düşünceyi esas alan İslam bilginlerinden ayrılır. Akılla çatıştığında nassı aklın istekleri doğrultusunda yorumlamıştır. Yeni düşüncelere ve felsefeye ilk kez onlar ilgi göstermişlerdir.

Mütezile, sözlük anlamı, uzaklaşmak, ayrılmak bir tarafa çekilmek olan itizal kelimesinden gelir. Bu ismin niçin verildiği konusu halen tartışmalıdır. Bir görüşe göre, onların ehl-i sünnetten ayrıldıklarını vurgulama amacıyla düşmanları tarafından verilmiştir. En yaygın görüş ise, kurucusu Vâsıl Ata'nın (ö. 748) hocası olan devrin büyük alimlerinden Hasan el-Basrî (ö. 728) tarafından büyük günah işleyenin kâfir sayılmayıp fasık -inananla kâfir arasında- sayılacağına ilişkin görüşü nedeniyle sınıftan uzaklaştırılması nedeniyle bu olaydan sonra kurduğu ekole bu ismin verildiğidir.

Bu ekolün gelişmesinde en önemli etkenlerden birisi Müslümanların fethettikleri yerlerde yaşayan ve İslam'ı kabul etmek istemeyen başka dine mensup kişilerin İslam'a yönelik eleştirilerine karşı güçlü bir diyalektik yöntem geliştirme gereksinmesi olmuştur. Mutezile, bu gereksinmeyi karşılayabilmek için yabancı kültürlerden de yararlanarak İslam düşüncesine kelam yöntemini getirmiştir. Mu'tezilî düşünce giderek siyasi koşulların da etkisi ile bir fikir akımı olarak güç kazanmış Emeviler ve Abbasiler döneminde devlet katında kabul görür olmuştur. Harun Reşit döneminde (193/808) saraya girmiş, 813-846 yılları arasındaki halife el-Me'mun el-Mu'tasım ve özellikle el-Vâsık döneminde devletin resmi mezhebi olmuştur. Bu dönem, halkın Mutezile

doktrinini kabule zorlanması nedeniyle diğer İslam mezhepleri tarafından bir tür engizisyon anlamına gelen "mihne" olarak bilinmektedir. İmam Hanbel gibi pek çok İslam âlimi resmi düşünce haline gelen Mu'tezilî düşünceyi kabul etmedikleri için hapse atılmış ve işkence görmüşlerdir. Bu dönem el-Mütevekkil'in (ö. 861) halifeliği ile sona erdi ve Mutezile devlet kademelerinden kovularak hızla geriledi. Bir sonraki asırda Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey döneminde yeniden rağbet gördü ancak bir daha eski gücüne kavuşamadı.

Nass: Kelime anlamı belirlemek, sınırlandırmak, orijinal metin, anlamı açık olandır. Sadece tek anlamı olan, yorumlanmaya ihtiyaç olmayan sözdür. İslami literatürde "Kuran'ın nass'ı" veya "sünnetin nass'ı" denilince, bu kaynaklardaki açık sözler ile ifade olunan hükümler anlaşılır.

Ortodoks ulema: Kitapta muhafazakâr (Müslüman) ulema anlamında kullanılıyor

Selef: İlk Müslümanlar olan Hz. Muhammed, ailesi ve çevresi ile onları takip eden üç kuşak.

Seyit (d): Kelime anlamı efendi, bey, reis. İslami literatürde soyu Hz.Muhammed'in torunları, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'dan gelen kimselere verilen isim. Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere sonradan şerif denmeye başlanmıştır.

Sünnet: Hz. Muhammed'in İslam'ı uygulayışı. Söylediği sözlere ve yaptığı işler. Sünnet, Kuran'daki dinî hükümlere açıklık ve tefsir getirmesinin yanı sıra Kuran'da olmayan yeni hükümler de koymuştur.

Şer'i hüküm: Şeriata ait hakkında ayet, hadis veya icma bulunan veya temelde bu delillere dayanan ve İslam'ın pratik yönünü oluşturan kurallar.

Şeriat: Din anlamında kullanıldığında inanca ve uygulamaya ilişkin bütün hükümleri içerir. Ancak genellikle uygulamaya ilişkin (ameli), hükümler için kullanılır. Bu çerçevede, dinin dünyevi dış yönünü temsil eder. Dinin iç yönünü, özünü teşkil eden itikadi (inanca dair) hükümler değişmez, dış yönünü oluşturan ameli hükümlerde ise zaman içinde değişmeler olmuştur. İslam, geçmiş şeriatların büyük bir kısmını değiştirmiş, kaldırmıştır.

Şeyh: Yaşlı, ihtiyar, pir, bey, önder, kabile reisi. Tasavvufta, kendisine bağlanan insanları (mürit) tarikat kuralları içinde eğiten mutasavvıf.

Şirk: Kelime anlamı ortak olmak. İslami literatüre göre, Allah'a eş ve ortak koşma.

Şura: Danışma. 19. yüzyılın Müslüman siyasi düşünürleri, Avrupa'nın demokratik düşüncesi ve uygulamalarından açık bir şekilde etkilenerek, demokrasi ve İslami bir kavram olan şüra arasında bir benzerlik kurmaya çalışmışlardır.

Tasavvuf: İslami literatürde manevi boyutu öne çıkaran dini hayat ve düşünce biçimine verilen isimdir. Bunu benimseyen kişiye mutasavvıf ve sufi denir. Temel ilkelerini Kuran'dan alır. Tasavvufun geçtiği devreleri şöyle tanımlamak mümkündür:

Kuruluş ya da zühd dönemi: Bu dönemde maddi dünyadan uzaklaşılarak katıksız bir dini hayat gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra başlamıştır.

Sistemleşme ya da felsefi tasavvuf dönemi: 8. ve 9. yüzyıllara tekabül eder. Bu dönemin ünlü mutasavvıflarından bazıları İbn-i Arabi ve Hallacı Mansur'dur. Tasavvuf bu dönemde varlığın birliği "vahdet-i vücut" öğ-

retisi üzerine kurulu felsefi bir sistem haline gelmiştir. Bunun İslam hukukçularının sert tepkisini çekmesi sonucu mutasavvıflara uygulanan zulüm, 10. yüzyıldan itibaren İslam kurallarına ters düşmeyecek yeni bir anlayışın daha geliştirilmesine yol açmıştır. Bu dönemin başlıca mutasavvıfları Cüneyt Bağdadi, Gazali ve İmam Rabbani'dir. Böylelikle tasavvuf iki farklı doğrultuda sistemleşmiştir.

Tarikat ya da taklit dönemi: 12. yüzyıldan itibaren tasavvufun kural ve yöntemlerini yeniden belirleyen mutasavvıflarca kurulan tarikatlar günümüze dek gelmiştir. Bunların en önemlileri, Kadiriye, Rıfaiye, Şaziliye, Mevleviye ve Nakşibendiye'dir.

Taklit(d): Fıkıh usulünde, bir sözü delilsiz olarak kabul etmektir. Dayandığı deliller bilinmeden bir müçtehit veya bilginin sözüne göre uygulama yapılmasıdır. Taklit edene mukallit adı verilir. Bir içtihadın delillerini inceleyerek benimsenmesine ise taklit değil ittiba denir.

Teorik olarak, içtihat ile birlikte ele alınmıştır. İçtihat kapısının belli bir dönemde kapandığını savunanlar taklidin vacip ve gerekli olduğunu savunurlar, içtihat yanlıları ise taklidi kesinlikle reddederler. Bu iki karşıt görüşün yanı sıra daha ılımlı çizgiler de vardır.

Tarikat: Yol, yollar. Tasavvufta, Allah'a ulaşmak için tutulan yol. Bu bir şeyhin rehberliğinde gerçekleşir. Her yolun, kurucusu, öncüsü tarafından belirlenen birtakım kuralları, töreleri vardır. Kuralları, yöntemleri farklı olsa da bütün tarikatlarda ortak olan öğeler vardır. Zikir (Allah'ın isimlerinin anılması), çile ve seyr-u süluk (mutasavvıfın Allah'a doğru yaptığı manevi yolculuk) bunların başında gelir. Pir, pir-i sani, şeyh, halife, derviş, mürit, inabe (tövbe ederek Allah'a yönelme), biat

(şeyhe bağlanma), silsile, rabıta, kollara ayrılma, istigase (şeyhten yardım isteme), tevessül (şeyhi aracı kılma) gibi.

Tecdit: Yenilenme (Ayrıntılı bilgi için bkz. Giriş bölümü "Tecdit ve Teceddüt Ayrımı")

Teceddüt- Batılı değerler benimsenerek İslam'ı yenilemek (Ayrıntılı bilgi için bkz. Giriş bölümü "Tecdit ve Teceddüt Ayrımı")

Tefsir: Bir şeyi iyice açıklamak, keşfetmek. Kuran'ı inceleyen ilimdir, konusu Kuran ayetleridir. Amacı, Kuran'ı anlamak, anlatmak ve ondan yararlı hükümler çıkarma yeteneği kazanmaktır. Müfessirler bir meseleyi açıklarken onunla ilgili diğerlerini de ortaya koyarlar, kelimelerin hakiki ve mecazi anlamlarını gösterirler. Tefsirler, seleften nakledilen rivâyet tefsirleri ve müfessirin içtihadı ile yapılan dirayet tefsirleri olarak başlıca iki bölüme ayrılır.

Tekfir: Dinden ihraç etmek. Tekfirciler rejimi ve toplumu yargılayarak gerçek Müslüman olmadıkları, cahili kâfirler oldukları, dolayısıyla onlarla savaşmanın mübah olduğu sonucuna varırlar. Tekfiri ilk kez hariciler gündeme getirmiştir.

Tevhit: Allah'ın birliği. Allah'ın varlığını, birliğini, tüm yetkin nitelikleri kendisinde toplandığını, eşi ve benzeri bulunmadığını bilmek ve buna inanmak. En özlü ifadesi "La ilâhe İllallah-Allah'tan başka ilah yoktur"dur. Bu nedenle bu cümleye tevhid kelimesi (kelime-i tevhid) denir. Tevhit kelimesini söyleyen ve buna inanan kişi mümin ve muvahhid adını alır. Tevhit konularını inceleyen ilme de tevhit ilmi (ilm-i tevhit) adı verilir. Tevhid kelimesi Kur'an'da geçmez ancak tevhit inancı ayetlerde dile getirilir.

İbn-i Teymiyye tevhidi ikiye ayırır. Birincisi (Tawh. îd al-rubûbiyya), Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğu bilgisidir ki, hem inanan hem de inanmayanlarca paylaşılır. Ancak ikincisi (Tawh. îd al-ulûhiyya) Allah'ın tek gerçek ilah, tek tapılacak olduğunun kabulüdür. Bu yoruma dayanarak Mevdudi ve Kutup gibi İslamcılar hâkimiyet (Allah'ındır) kavramını geliştirmiş ve seküler Müslüman rejim ve yöneticilerinin Müslüman olmadıkları, dolayısıyla savaşılabilecekleri ve yok edilebilecekleri hükmüne varmışlardır.

Urvatü'l vüska: Kuran'da geçen, kopmayan, kırılmayan, parçalanmayan çok sağlam kulp, tutanak, sap anlamında bir kavramdır. Şöyle geçer: "Kim ihsan ederek yüzünü (kendini) Allah'a teslim ederse muhakkak ki o en sağlam kulpa sarılmıştır. Bütün işlerin sonucu Allah'a aittir" (Lokman, 31/22) İslami literatürde kopmayan kulp, Urvatü'l vüska, İslam'dır.

Ümmet: Ana, yol, din, cemaat, nesil, boy. Kendi iradeleriyle veya bir zorunluluk neticesinde aynı yerde, aynı zamanda veya aynı dine tabi olma neticesinde bir arada yaşayan insan topluluğu. Anne (ümm) ve imam ile aynı kökten gelmektedir. Her peygamber, birer imam, rehber olarak kabul edilir ve ona tabi olanlara da onun ümmeti denir. Âlimlerin çoğu, ümmet kelimesini aynı dine tabi olanlar yani Müslümanlar için kullanmışlardır. İslami literatürde, genel İslami daire içinde yer alan birey, cemaat, mezhep ve fırkaların toplamı ümmet olarak kabul edilir.

Ümme (Umma): Evrensel İslam toplumu, ümmetten gelmektedir.

Vaaz: İyiliğe sevk için söylenen söz, nasihat, öğüt, telkin. İnsanların dini yönden aydınlatılması, ibadetle-

rini eksiksiz ve yanlışsız yapabilmelerini sağlayacak bilgilerinin verilmesini de amaçlar. Semavi dinler adı verilen Yahudiliğin vaaz görevini haham, Hıristiyanlığın papaz, İslam'ın da vaiz yerine getirir. Vaaz diğer dinlerde de etkili ve geçerli bir yöntemdir.

Vacib: Gerekli ve sabit olan. İslam hukukunda yükümlünün farzdan aşağıda, fakat sünnetten daha kuvvetli olarak yerine getirmesi istenilen şerri hükümdür.

Vahiy: Kelime anlamı gizli konuşma, işaret etme, emretme, ilham etme, ima etme, fısıldama, mektup yazma, elçi gönderme, acele etme, seslenmedir. İslami literatürde Allah'ın aracısız olarak ya da değişik aracılarla emirlerini peygamberlerine bildirmesi anlamında bir Kuran terimidir.

Selin Çağlayan

MÜSLÜMAN KARDEŞLER'DEN YENİ OSMANLILAR'A İSLAMCILIK

Bu kitabı ben yazıp imzalamak isterdim. Öyle bir ülkede yaşıyoruz ki İslamcılık'ı eleştirenleri İslam ve Müslüman düşmanı ilan ediyorlar. (...) Kitabın adına bakmayın siz, öykü taa İbn-i Teymiyye'den başlıyor. Daha sonra Vahabilik ve Selefi akıma sıra geliyor. Bunlar bilinmeden günümüz İslamcılığını anlamak olanaksız. (...) Ben pek az kitaba "Mutlaka okunmalı" notunu veririm. Herkesin mutlaka okuması gereken bir kitap.

Özdemir İnce, Hürriyet

Selin Çağlayan kitabında, İslam'ın siyasi bir ideolojiye -İslamcılığa- dönüşmesini, İslam ve İslamcılık arasındaki farkı, İslamcılığın önderlerinin yaşadıkları tarihsel ve siyasal koşulların düşüncelerine etkilerine ilişkin yaklaşımları aktarıyor okuyucuya. Çağlayan, gerçek niteliğiyle "İslamcılığın öyküsünü" sunuyor ve ona dair birçok sorunun yanıtlarını veriyor.

Cumhuriyet Kitap

Çağlayan, çeşitli yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanarak, İslamcılığın öyküsünü anlatıyor. Yazar, bu süreçte küresel güçlerin oynadığı rol konusundaki iddialara da yer vererek İslamcılığın Batılı kökenleri gibi Türkiye'de üzerinde çok durulmayan bir konuyu tartışmaya açıyor. (...) Hani bizde, "Çok gezen mi bilir, yoksa çok okuyan mı?" diye meşhur bir soru vardır. Hem çok gezen hem de çok okuyan birinden Ortadoğu'yu, özellikle de İslamcı akımların nasıl doğup, nerelere ulaştığını öğrenmek isterseniz, size tavsiye edebileceğim en iyi kitaplardan biri *Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslamcılık* olur.

Hüseyin Aykol, Günlük

İMGE kitabevi

imge·com·tr internet kitabevi

ISBN 978-975-533-667-1